

การศึกษาวิเคราะห์การเกิดเป็นมนุษย์ตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนา
AN ANALYTICAL STUDY OF THE HUMAN BIRTH ACCORDING TO
THE BUDDHIST SCRIPTURE

พระปราบศึก อุทโย (วิจิตรศักดิ์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

การศึกษาวิเคราะห์การเกิดเป็นมนุษย์ตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนา

พระปราบศึก อุทโย (วิจิตรศักดิ์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

AN ANALYTICAL STUDY OF THE HUMAN BIRTH ACCORDING TO
THE BUDDHIST SCRIPTURE

Phra Prabsuk Udayo (Vijitsak)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Tipitaka Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2017

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
“การศึกษาวิเคราะห์การเกิดเป็นมนุษย์ตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนา” นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการ
การศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

(ผศ.ดร.อุทัย สติมัน)

ประธานกรรมการ

(ดร.ธานี สุวรรณประทีป)

กรรมการ

(พระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนตเสโน,ดร.)

กรรมการ

(ดร.อิทธิเทพ ผาธา)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนตเสโน,ดร.
ดร.อิทธิเทพ ผาธา

ประธานกรรมการ

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระปราบศึก อุทัย)

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : การศึกษาวิเคราะห์การเกิดเป็นมนุษย์ตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- ผู้วิจัย** : พระปราปศิก อุทโย (วิจิตรศักดิ์)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระไตรปิฎกศึกษา)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : พระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนตเสโน, ดร. ป.ธ. ๗, พธ.บ. (บาลีสันสกฤต) ศศ.ม. (พุทธศาสนศึกษา), M. Phil., Ph.D. (Buddhist Studies)
  - : ดร.อติเทพ ผาธา ป.ธ. ๔, พธ.บ. (การสอนสังคม), พธ.ม. (ปรัชญา), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๑๐ มีนาคม ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

วิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์การเกิดเป็นมนุษย์ตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนา” มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาโครงสร้าง เนื้อหาของพระสูตรที่เกี่ยวข้องกับการเกิด ๒) เพื่อศึกษาการเกิดตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนา ๓) เพื่อวิเคราะห์การเกิดตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนา โดยศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการเกิดตาม ปาราชิกข้อที่ ๓ มหานิทานสูตร มหาตณหาสังขยสูตร และ อินทกสูตร จากข้อมูลทั้งในพระไตรปิฎกและอรรถกถาฎีกา รวมถึงเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นการศึกษาวิจัยเอกสาร (documentary research) มีวิธีการวิจัย คือ การรวบรวมเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) เอกสารอ้างอิงทางพระพุทธศาสนา พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และเอกสารวรรณกรรม ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิเคราะห์การเกิดรวบรวมเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ หนังสือ งานวิจัย เอกสาร วารสารที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษา พบว่า

โครงสร้างเนื้อหาของปาราชิกข้อที่ ๓ จากการศึกษาค้นคว้าโครงสร้างเนื้อหาของปาราชิกข้อที่ ๓ ว่าด้วยการพรากชีวิตมนุษย์เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการมีเจตนาในการฆ่า หากไม่มีเจตนาในการฆ่าก็ไม่ถือว่าเป็นปาราชิก โครงสร้างประกอบด้วย เรื่องต้นบัญญัติเป็นเรื่องเกี่ยวกับมูลเหตุในการฆ่า ทรงตั้งสิกขาบทบัญญัติเป็นสิกขาบทและอนุบัญญัติ กรอบของการฆ่า และเรื่องราวเกี่ยวกับพระวินัยปิฎกกล่าวเป็นเบื้องต้นเพื่อให้เห็นพัฒนาการของการเกิดขึ้นมาของพระวินัย ตามหลักฐานข้อมูลในพระวินัยปิฎกนั้นก็คือธรรมปาพจน์ที่ประมวลพุทธบัญญัติเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิตและวิธีดำเนินกิจการต่าง ๆ ของภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์โครงสร้างมหานิทานสูตร ได้แก่ พระสูตรที่ตรัสถึงการเกิด เพราะการเกิดเป็นมนุษย์ตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนา ในประเด็นเรื่องคำสอนเรื่องการเกิดที่ปรากฏในมหานิทานสูตร ซึ่งมหานิทานสูตรนั้นเป็นพระสูตรที่ปรากฏอยู่ในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค เล่มที่ ๑๐ ซึ่งมหานิทานสูตรนี้ถือว่าเป็นอีกพระสูตรหนึ่งที่มีหลักคำสอนเรื่องการเกิดปรากฏอยู่โดยคำสอนเรื่องการเกิดในมุมมองของมหานิทานสูตรนั้นเป็นคำอธิบายการเกิดในหลักของเหตุผลหรือเหตุปัจจัย โดยเหตุปัจจัยนั้นก็คือหลักปฏิจกสมุบาทนัซึ่งมีมูลเหตุ หลักธรรม การบัญญัติอดีต อนัตตา วิญญาณ และวิโมกข์ ที่ปรากฏในมหานิทานสูตรขยายออกเป็นความหมายของการเกิด และกระบวนการเกิดโครงสร้างมหาตณหาสังขยสูตรเป็น

พระสูตรที่กล่าวถึงการแก้ไขความเข้าใจผิดของพระสาติ โครงสร้างของมหาตัมหาสังขยสูตร เป็นพระสูตรที่แก้ปัญหาเฉพาะเรื่อง มีโครงสร้าง ๒ ประการ คือ ๑) โครงสร้างเกี่ยวกับบุคคล ๒) โครงสร้างเกี่ยวกับหลักธรรม และการแก้ไขปัญหาคำเห็นของพระสาติด้วยหลักการ ๕ ประการ คือ (๑) เรื่องวิญญูณ (๒) คำสอนเกี่ยวกับขันธ ๕ (๓) คำสอนเกี่ยวกับอาหาร ๔ ประเภทที่หล่อเลี้ยงขันธ ๕ (๔) คำสอนเรื่องปฏิจจสมุปบาท และ (๕) คำสอนเรื่องการเกิดโครงสร้างเนื้อหาของอินทกสูตร ได้แก่ พระสูตรที่อยู่ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๕ สังยุตนิคาย สคาถาวรรค โดยพระไตรปิฎกเล่มนี้จัดเป็นสังยุต โดยอินทกสูตรจะปรากฏอยู่ในยักขสังยุต ซึ่งคำว่ายักขสังยุตนั้นแปลว่า ประมวลเรื่องยักข หมายถึงประมวลพระสูตรที่เกี่ยวกับยักขเข้าไปสนทนาธรรมกับพระผู้มีพระภาค ไม่จัดแบ่งเป็นวรรคมีทั้งหมด ๑๒ สูตร ชื่อพระสูตรแต่ละสูตรตั้งตามชื่อบุคคลคือยักขที่ปรากฏในพระสูตรนั้นๆ

การเกิดในปาราชิกข้อที่ ๓ มหานิทานสูตร มหาตัมหาสังขยสูตร และอินทกสูตร จากการศึกษาพบว่า การเกิดเป็นมนุษย์ในปาราชิก นั้นมีองค์ประกอบของการเกิดอยู่ ๓ ส่วน คือ ๑) จิตดวงแรกหรือปฏิสนธิจิต ๒) อรูปขันธ ๓ ได้แก่ สัญญา สังขาร วิญญูณ ซึ่งเกี่ยวข้องกับจิตหรือปฏิสนธิพร้อมกับจิต ๓) กลละรูป หมายถึง รูปที่เป็นหยาดน้ำใสที่จะพัฒนามาเป็นมนุษย์ในภายหลัง การเกิดในมหานิทานสูตร พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสกับพระอานนท เกี่ยวกับกระบวนการเกิดว่า เพราะวิญญูณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี กล่าวได้ว่าในมหานิทานสูตรระบุว่า การเกิดเริ่มต้นจากการที่มีวิญญูณ จิตการเกิดในมหาตัมหาสังขยสูตร สำหรับคำสอนเรื่องการเกิดในมหาตัมหาสังขยสูตร พระองค์ทรงแสดงว่าองค์ประกอบที่ทำให้สัตว์เกิดในครรภ์มี ๓ ประการ ๑) บิดามารดาอยู่ร่วมกัน ๒) มารดามีระดู ๓) มีคันธัพพะมาเกิด เพราะปัจจัย ๓ ประการประชุมพร้อมกันเช่นนี้ การถือกำเนิดในครรภ์จึงมิได้มีการเกิดในอินทกสูตร การเกิดในอินทกสูตรเป็นแนวคิดที่ละเอียด กล่าวถึงพัฒนาการของการเกิดเป็นมนุษย์ในครรภ์มารดา เป็นขั้นเป็นตอนตั้งแต่กลละ (ลักษณะกลมใส ขนาดเท่าหยดน้ำมันที่ติดอยู่บนขนแกะซึ่งเหลือจากการสะบัดน้ำ) จนกระทั่งถึง ปัญจสาขา (มีลักษณะเป็นปุม ๕ ปุม คือ ปุมศีระษะ ๑ ปุมแขน ๒ ปุมขา ๒) และมีวิวัฒนาการมาโดยลำดับ ดังที่ปรากฏในอินทกสูตรว่า มารดาบริโภคอาหารอย่างไร สัตว์ผู้เกิดในครรภ์ก็เลี้ยงชีวิตด้วยอาหารอย่างนั้นในครรภ์มารดาดังนี้

Thesis Title : An Analytical Study of the human Birth According to Buddhist Scripture

Researcher : Phra Prabsuk Udayo (Vijitsak)

Degree : Master of Arts (Tipitaka Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phramaha Surasak Paccantaseno, Pali XII, B.A. (Pali-Sanskrit), M.A. (Buddhist Studies), M.Phil, Ph.D. (Buddhist Studies)

: Dr. Athithev Phatha, Pali IV., B.A. (Social Studies), M.A. (Philosophy), Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : March 10, 2018

ABSTRACT

The thesis on “*An Analytical Study of the human Birth according to Buddhist Scripture*” has three objectives: 1) to study the content-structure of suttas concerning of human birth 2) to study the human birth according to Buddhist scripture, and 3) to analyze the Human birth according to Buddhist scripture with its research on the human birth from the Pārājika Offence number three, Mahānidāna Sutta, Mahātanhāsankhaya Sutta, and Indaka Sutta. This study is of documentary type of research. The primary sources have been collected from Tipitaka, commentaries, sub-commentaries, including documents and literatures related to the analysis of human birth, and the secondary sources have been collected from books, research works, documents, and the related journals.

The results of the study were as follows:

The structure of contents in Pārājika Offence number three is of removing the life of man that is related to the volition in killing, if there is no volition in killing, it is not regarded as Pārājika. The structure consists of the story of primary rules related to the cause of killing. The blessed one prescribed the disciplinary rule, the additional rule, and the pattern of killing. Vinya Pitaka had primarily been said in order to see the origin and the development of the discipline. According to the sources in Vinya Pitaka, the doctrines and the disciplines are the collections of order, norm, tradition, custom, way of life, and the way of carrying out several activities of monks and nuns. Mahānidāna Sutta appeared in **DigaNikaya Mahavagga of Suttanta Pitaka** volume 10. Mahānidāna Sutta is one of many suttas having the doctrine of human birth. The human birth according to Mahānidāna Sutta is the explanation of

birth on the principle of cause and effect, or the principle of the dependent origination. In addition, the doctrines of self (**attā**, not-self (**anattā**) consciousness (**viññāna**), and emancipation (**vimokha**) have been expanded to be the meaning of human birth and the process of human birth. On the structure of **Mahātanhāsamkhaya Sutta**, it is the sutta that resolves the particular problems by having 2 structures: 1) the structure of person, and 2) the structure of Dhamma, and also the sutta that resolves the problem of the **Sāti** monk with five principles: 1) consciousness, five aggregates, 3) five foods in support of five aggregates, the dependent origination, and 5) the doctrine of birth. The structure of **Indaka Sutta** is the sutta that appeared in **Samyutta Nikāya Sgaāthavagga** of Tipitaka volume 15. This volume is divided into many **samyuttas**. **Indaka Sutta** appeared in **Yakha Samyutta**. **Yakha Samyutta** means the collection of the colossuses or the collection of the sutta concerning colossuses who approached the Blessed One that is not divided into **vagga**. This **Samyutta** has 16 suttas, the name of each sutta has been entitled following the person's name, namely, colossuses appeared in those suttas.

The human birth according to **Pārājika** Offence number three, **Mahānidāna Sutta**, **Mahātanhāsankhaya Sutta**, and **Indaka Sutta** has three factors: 1) relinking mind (**patisondhicitta**), 2) formless aggregate (**arūpa Khandha**), perception, mental formations, and consciousness that are involved or relinked with mind, and 3) the embryo in the first week after conception (**kalalarūpa**)— it will be developed to be human later. In **Mahānidāna Sutta**, the Blessed One said to **Ānanda** as to the human birth that because of the arising of consciousness corporeality and mentality arise. The Blessed one also said in this sutta that the human birth has its origin on the decrease of consciousness. In **Mahātanhāsamkhaya Sutta**, The Blessed One said that there are three factors of human birth: 1) sexual intercourse of father and mother, 2) mothers gets menstruation, and 3) new existence enters to the womb; because of the unification of these three factors there arising of birth in the womb. But the human birth in **Indaka Sutta** is quite meticulous one; it is the development of human birth in the womb step by step starting from **Kalala** (the clear round thing equating with the drop of oil sticking on wool left from shaking of water) to five branches (**pancasākha**: five protuberances -1 head-protuberance, 2 arms protuberance, and 2 legs protuberance that gradually developed as appeared in **Indaka Sutta** that “Fetus lives life with food as mother did.”

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบน้อมบูชาแด่คุณพระรัตนตรัย คือ คุณพระพุทธ คุณพระธรรม และคุณพระสงฆ์ที่ทรงพระคุณอันประเสริฐ ขอแสดงความเคารพต่อคุณอุปัชฌาย์อาจารย์ คุณบิดามารดาผู้ให้กำเนิด ครูอาจารย์ผู้ให้วิชาความรู้ ขอแสดงความเมตตาธรรมต่อสรรพสัตว์โดยทั่วกันทุกตัวตน

งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์การเกิดเป็นมนุษย์ตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนา” สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ก็เนื่องด้วยได้รับการช่วยเหลือสนับสนุน เอื้อเพื่อเกื้อกูลเมตตาอนุเคราะห์ จากท่านผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งจะขออนุญาตเอ่ยนามท่านไว้ เพื่อเป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญูต่อท่าน ดังต่อไปนี้

ขออนุโมทนาขอบคุณมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้ให้โอกาสทางการศึกษา แก่ผู้วิจัยได้มาศึกษาหาความรู้ ทำความเข้าใจหลักธรรมในพระพุทธศาสนา อันเป็นสถาบันที่ทรงคุณค่าทางพระพุทธศาสนาสำหรับบุคคลที่น่าสนใจในพระพุทธศาสนาและคนทั่วไป

กราบขอบพระคุณ พระราชปริยัติมุนี, ผศ.ดร. คณบดีคณะพุทธศาสตร์ พระมหาสมบุญรุฑฒิกโร, ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ผศ. ดร.อุทัย สติมัน ดร.ธานี สุวรรณประทีป ผู้ทรงคุณวุฒิ ตรวจสอบวิทยานิพนธ์ พระณรงค์ ฐานวุฑโฒ ดร., ดร.นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ ที่เมตตาได้ให้คำแนะนำ แก่ผู้วิจัยเป็นอย่างยิ่ง

ขอบพระคุณ พระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนตเสโน, ดร. รองคณบดีฝ่ายบริหาร คณะพุทธศาสตร์ ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และ ดร.อธิเทพ ผาธา กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่ได้เมตตาให้คำแนะนำในการสืบค้นข้อมูล ช่วยตรวจสอบกลั่นกรองจนกระทั่งวิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วงลงได้ ผู้วิจัยต้องขอขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่ง

กราบขอบพระคุณ พระครูพิหารธรรมมาทร เจ้าอาวาสวัดเจริญธรรมาราม ที่ได้ให้โอกาสสนับสนุนการศึกษาทั้งทางด้านปริยัติธรรม และการศึกษาในระดับอุดมศึกษาตลอดมา ขอขอบคุณเพื่อน ๆ พระไตรปิฎกศึกษาทุกรูป/คน ที่คอยให้กำลังใจเป็นห่วง คอยติดตามความก้าวหน้าอยู่ตลอดเวลา และขอบคุณกับอีกหลาย ๆ ท่านที่มีส่วนให้กำลังใจ แนะนำบอกกล่าวกับผู้วิจัยด้วยดีมาโดยตลอด คุณค่าของผู้กระทำบุญพการีกรรมไว้มาก่อนเช่นนี้ ควรค่าแก่การแสดงความรู้สึกในบุญคุณ และการกระทำตอบแทนเป็นอย่างยิ่ง ผู้วิจัยขอความมีเมตตาที่ทุกท่านมีให้ไว้เป็นคุณธรรมเพื่อพัฒนาตนเองและพัฒนางานในครั้งต่อ ๆ ไป

วิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยหวังว่าจักเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจตามสมควร พร้อมทั้งขออุทิศความดีของวิทยานิพนธ์นี้ให้บิดา มารดา ครู อุปัชฌาย์ อาจารย์ ผู้มีพระคุณทุกท่าน และแด่พระพุทธศาสนา เพื่อก่อให้เกิดความมั่นคงของพระสัทธรรมสืบต่อไป.

พระปราบศึก อุทโย (วิจิตรศักดิ์)

๑๐ มีนาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย	(ก)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(ค)
กิตติกรรมประกาศ	(จ)
สารบัญ	(ฉ)
สัญลักษณ์และคำย่อที่ใช้ในการวิจัย	(ช)
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๓
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
๑.๗ วิธีการดำเนินการวิจัย	๖
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๖
บทที่ ๒ โครงสร้างเนื้อหาของพระสูตรที่เกี่ยวข้องกับการเกิด	๗
๒.๑ บทนำ	๗
๒.๒ โครงสร้างเนื้อหาของปาราชิกข้อที่ ๓	๗
๒.๒.๑ พัฒนาการของพระวินัยและการบัญญัติพระวินัย	๗
๒.๒.๒ พัฒนาการของอาบัติปาราชิก	๑๐
๒.๒.๓ ปาราชิกข้อที่ ๓ ว่าด้วยการพรากชีวิตมนุษย์	๑๑
๒.๓ โครงสร้างเนื้อหาของมหานิทานสูตร	๑๔
๒.๓.๑ โครงสร้างของมหานิทานสูตร	๑๔
๒.๓.๒ เนื้อหาของมหานิทานสูตร	๒๐
๒.๔ โครงสร้างเนื้อหาของมหาตัมहाสังขยสูตร	๒๓
๒.๔.๑ บริบทของมหาตัมहाสังขยสูตร	๒๔
๒.๔.๒ โครงสร้างของมหาตัมहाสังขยสูตร	๒๔
๒.๔.๓ เนื้อหาของมหาตัมहाสังขยสูตร	๒๗
๒.๕ โครงสร้างเนื้อหาของอินทกสูตร	๒๙
๒.๕.๑ บริบทของพระสูตร	๒๙
๒.๕.๒ โครงสร้างของอินทกสูตร	๓๐
๒.๕.๓ เนื้อหาของอินทกสูตร	๓๐
๒.๖ สรุป	๓๐

บทที่ ๓ การเกิดในปาราชิกข้อที่ ๓ มหานิทานสูตร มหาตัณหาสังขยสูตร และอินทกสูตร	๓๒
๓.๑ บทนำ	๓๒
๓.๒ การเกิดในปาราชิกข้อที่ ๓	๓๒
๓.๓ การเกิดในมหานิทานสูตร	๓๓
๓.๔ การเกิดในมหาตัณหาสังขยสูตร	๓๕
๓.๕ การเกิดในอินทกสูตร	๔๐
๓.๖ สรุป	๔๒
บทที่ ๔ วิเคราะห์การเกิดตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๔๓
๔.๑ บทนำ	๔๓
๔.๒ วิเคราะห์บริบทเกี่ยวกับการเกิดตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๔๓
๔.๓ วิเคราะห์กระบวนการเกิดตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๖๒
๔.๔ วิเคราะห์เป้าหมายของการเกิดตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๘๔
๔.๕ วิเคราะห์คุณค่าของการเกิดตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๙๗
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๑๐๑
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๐๑
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๐๓
บรรณานุกรม	๑๐๔
ประวัติผู้วิจัย	๑๑๑

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อภาษาไทย

๑.๑ คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

อักษรย่อพระไตรปิฎกในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย การอ้างอิงใช้ระบบระบุ เล่ม/ ข้อ/ หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ ดังตัวอย่างเช่น ที.ม. (ไทย) ๑๐/ ๑๖/ ๑๐ หมายถึง ทีฆนิกาย มหารวรรค พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๐ ข้อ ๑๖ หน้า ๑๐

พระวินัยปิฎก

วิ.ม. (บาลี) =	วินัยปิฎก	มหาวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.ม. (ไทย) =	วินัยปิฎก	มหารวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ม.อ. (ไทย) =	วินัยปิฎก	สมันตปาสาทิกา มหารวรรคอรธกถา	(ภาษาไทย)
อภิ.วิ.อ. (บาลี) =	อภิธมมปิฎก	วิภงฺค สมโมหวิโนทนีอฏฺฐกถาปาติ	(ภาษาบาลี)
อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) =	อภิธมมปิฎก	ปญจปรกณอฏฺฐกถาปาติ	(ภาษาบาลี)
สารตถ. ฎีกา (บาลี) =	สารตถทีปนีฎีกา		(ภาษาบาลี)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณาสก	(ภาษาไทย)
ส.ส. (บาลี) =	สุตตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ส.ส. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.นิ. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
ส.สพ. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สพายนวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม. (บาลี) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวคคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ส.ม. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหารวรรค	(ภาษาไทย)
ช.จ. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	จูฬนิตเทส	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ช.ป.อ. (บาลี) =	ขุททกนิกาย	สทฺธมมปฺปกาสินี	ปฏิสสมภิทามคคอฏฺฐกถาปาติ	(ภาษาบาลี)
ช.อุ.อ. (บาลี) =	ขุททกนิกาย	ปรมตถทีปนี	อุทานอฏฺฐกถาปาติ	(ภาษาบาลี)
ช.ม.อ. (บาลี) =	ขุททกนิกาย	สทฺธมมปฺปชฺโชติกา	มหานิทฺเทสอฏฺฐกถาปาติ	(ภาษาบาลี)
ที.ม.อ. (ไทย) =	ทีฆนิกาย	สุมังคลวิลาสินี	มหารวรรคอรธกถา	(ภาษาไทย)
ส.ส.อ. (บาลี) =	สังยุตตนิกาย	สารตถปฺปกาสินี	สคาถวคคอฏฺฐกถาปาติ	(ภาษาบาลี)

๑.๒ คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์อรรถกถา

อักษรย่อคัมภีร์อรรถกถาในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงคัมภีร์ อรรถกถา ภาษาไทย ฉบับมหา มกุฏราชวิทยาลัย จะแจ้ง เล่ม/ภาค/หน้า เช่น ช.ธ.อ.(ไทย) ๒/๒/๒๔๓. หมายถึง พระสูตรและอรรถกถาแปล ขุททกนิกาย อัมมบท เล่มที่ ๒ ภาคที่ ๒ หน้า ๒๔๓ ฉบับมหา มกุฏราชวิทยาลัย ๒๕๒๕ ส่วนการอ้างอิงปรกณวิเสส จะใช้ระบุชื่อคัมภีร์ / เล่ม / หน้า เช่น วิสุทฺธิ. ๓ / ๗ .หมายถึง

คัมภีร์วิสุทธิมรรค เล่ม (ภาค) ที่ ๓ หน้า ๗. หากเป็นวิสุทธิมรรค ภาษาไทยจะใช้ฉบับสมเด็จพระ
พุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาราษฎร์). โดยการอ้างอิงจะใช้วิธีการระบุตามแบบการอ้างอิงของหนังสือทั่วไป
คือ สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาราษฎร์). คัมภีร์วิสุทธิมรรค ๑๐๐ ปี สมเด็จพระพุทธาจารย์
(อาจ อาสภมหาราษฎร์). พิมพ์ครั้งที่ ๔.(กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประยูรวงศ์พรินท์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖.)
หน้า ๒๓.

บทที่ ๑ บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในทางพระพุทธศาสนานั้นได้มีการกล่าวถึงการเกิดและกระบวนการของการเกิดว่าเป็นส่วนหนึ่งของคำว่า “ชีวิต” เมื่อกล่าวถึงคำว่า ชีวิต มักผู้ที่ให้คำจำกัดความไว้อย่างหลากหลายทั้งในด้านภาษาศาสตร์และด้านความหมายเชิงวิทยาศาสตร์และปรัชญา ซึ่งความหมายในแต่ละด้านนั้นก็เน้นแห่งความสำคัญที่แตกต่างกัน เมื่อว่ากันตามรูปศัพท์ในทางพระพุทธศาสนาแล้วคำว่าชีวิต หรือคำอื่นๆที่เป็นไวยากรณ์ของคำว่าชีวิตที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้นมีอยู่ ๓ คำ คือ โยนิ^๑ชาติ^๒และปฏิสนธิ^๓ หมายถึง ความเป็นอยู่ การดำรงอยู่ ขององค์ประกอบชีวิต^๔ ซึ่งพระพุทธศาสนา เห็นว่าชีวิตเป็นหน่วยรวมของขันธ ๕ อันได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ดำเนินไปตามกระบวนการของหลักปฏิจจสมุปบาท อาศัยความสัมพันธ์ของปัจจัยที่เกิดขึ้นอย่างสืบเนื่อง เป็นไปตามกฎไตรลักษณ์ อันได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา และกฎแห่งกรรม^๕ซึ่งเมื่อกล่าวถึงกระบวนการเกิดเป็นชีวิตขึ้นมา นั้นพระพุทธศาสนาเห็นว่าชีวิตนั้นเกิดมาตามกระบวนการทางธรรมชาติมิได้ถูกสร้างหรือได้มาจากอำนาจอื่นใด โดยทัศนะเช่นนี้ถือว่าเป็นทัศนะที่ก่อให้เกิดความเข้าใจในกระบวนการของการมีชีวิตว่าชีวิตของมนุษย์เรานั้นได้มาจากกระบวนการทางธรรมชาติ และกล่าวว่าการเกิดเป็นมนุษย์นั้นถือว่าเป็นเรื่องที่ยากมาก เนื่องจากบุญกรรมที่จะทำให้เกิดมาเป็นมนุษย์นั้นจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของมนุษย์ธรรมเป็นหลัก ดังนั้นการเกิดเป็นมนุษย์จึงถือว่าเป็นเรื่องที่ยากดังที่พระพุทธองค์ได้ทรงอุปมาด้วยแอกมีรูเดียวว่า

แผ่นดินอันกว้างใหญ่ มีบุรุษคนหนึ่งโยนแอกที่มีรูเดียวลงบนแผ่นดินใหญ่นั้น ลมทางทิศตะวันออกพัดแอกนั้นไปทางทิศตะวันตก ลมทางทิศตะวันตกพัดไปทางทิศตะวันออก ลมทางทิศเหนือพัดไปทางทิศใต้ ลมทางทิศใต้พัดไปทางทิศเหนือ บนแผ่นดินใหญ่นั้น มี

---

^๑ ม. มู. (ไทย) ๑๒/๑๕๒/๑๕๑.

^๒ ส. นิ. (ไทย) ๑๖/๒/๔.

^๓ ที. ส. (ไทย) ๙/๓๔๐/๓๓๓.

^๔ พระพุทธศาสนาได้จำแนกกำเนิดของสัตว์ไว้ ๔ จำพวก คือ

๑. ชลาพุชะ สัตว์ที่เกิดในครรภ์ เช่น คน แมว กระบือ
๒. อณฑชะ สัตว์ที่เกิดในไข่ เช่น นก เป็ด ไก่
๓. สังเสทชะ สัตว์ที่เกิดในถ้ำโคล เช่น หนอน
๔. โอปปาติกะ สัตว์ที่เกิดผุดขึ้นทันที เช่น เทวดา สัตว์นรก เปรต และอสุรกาย ดูที. ปา.

(ไทย) ๑๑/๓๑๒/๒๙๓, ม. มู. (ไทย) ๑๒/๑๕๒/๑๕๑.

^๕ ส. สฬา. (ไทย) ๑๘/๑/๑.

เต่าตาดออยู่ตัวหนึ่ง มันโผล่ขึ้นมา ๑๐๐ ปี ต่อครั้ง และมันสอดคอเข้าไปในแอ่งที่มีรูเดียวโน้นเป็นสิ่งที่เกิดได้ยาก เหมือนกับการได้ความเป็นมนุษย์ก็ยาก^๖

และในอัญมูตรสูตร พระพุทธเจ้าทรงใช้ปลายพระนขาซ้อนฝุ่นขึ้นมาเล็กน้อยแล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ฝุ่นเล็กน้อยที่เราใช้ปลายเล็บซ้อนขึ้นมากับแผ่นดินใหญ่นี้ อย่างไรหนะมากกว่ากัน พวกภิกษุก็พากันกราบทูลว่า แผ่นดินใหญ่นี้แลมากกว่า พระองค์จึงตรัสว่า สัตว์ทั้งหลายที่กลับมาเกิดในหมู่มนุษย์ก็ฉนั้นเหมือนกัน มีเพียงเล็กน้อย ส่วนสัตว์ที่กลับมาเกิดนอจากมนุษย์มีจำนวนมากกว่า เพราะสัตว์เหล่านั้นไม่ได้เห็นอริยสัจ ๔ ตามความเป็นจริง^๗

อนึ่ง ในประเด็นเรื่องของการเกิดก็ถือว่าเป็นประเด็นที่มีความสำคัญเนื่องจากมีหลายศาสนาที่เห็นว่ามนุษย์เราเกิดมาจากพระเจ้า หรือพระเจ้าสร้างมนุษย์ แต่สำหรับพระพุทธศาสนานั้นเห็นว่าพระเจ้าไม่ได้สร้างมนุษย์ มนุษย์เราเองที่สร้างกันเองตามกระบวนการของการสร้างโลกแบบมนุษย์ โดยที่พระพุทธศาสนาได้อธิบายเกี่ยวกับประเด็นเรื่องของการเกิดเอาไว้ว่า มนุษย์ทุกคนล้วนเกิดมาจากสาเหตุสำคัญทางธรรมชาติ ๓ ประการนี้คือ (๑) บิดามารดาาร่วมกัน (๒) มารดาอยู่ในฤดู (ช่วงเวลาไข่สุก) และ(๓)มีสัตว์ผู้จะมาเกิด(คันธัพพะ)เข้าไปตั้งอยู่แล้ว เมื่อมีการประชุมองค์ประกอบ ๓ ประการนี้ ก็จะมีการเกิดขึ้น^๘เมื่อเกิดมาแล้วก็ต้องเป็นหน้าที่ของบิดามารดาจะต้องดูแลครรรภ์จนกว่าจะคลอดมาเป็นทารกและเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในที่สุด^๙ ซึ่งการเกิดนี้เมื่อว่าโดยเนื้อหาแล้วพระพุทธศาสนาเห็นว่า เป็นทุกข์หรือเป็นเหตุทำให้เกิดทุกข์ ดังพุทธพจน์ที่ว่า ภิกษุทั้งหลาย แม้ความเกิดก็เป็นทุกข์ และประเด็นที่สำคัญก็คือประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเกิดนั้นมีหทารอธิบายหรือกล่าวถึงการเกิดเป็นมนุษย์เอาไว้ในหลายที่ เช่น ในปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ เกี่ยวกับการพรากชีวิตมนุษย์มีการกล่าวถึงการเกิดเอาไว้ด้วย นอกจากนี้ก็มีการกล่าวไว้ในพระสูตรอีกหลายพระสูตร ได้แก่ มหานิทานสูตร มหาตณหาสังขยสูตร และในอินทกสูตร เป็นต้น โดยเฉพาะในอินทกสูตรนั้นมีการกล่าวถึงวิวัฒนาการของการอุบัติขึ้นของมนุษย์ไว้อย่างชัดเจนมากกว่า

สมัยหนึ่งมียักษ์ ชื่อ อินทกะ ได้ทูลถามพระพุทธเจ้าว่า สัตว์ที่ปฏิสนธิในท้องมารดาได้ร่างกายมาจากไหน กองกระดูกก็ได้มาจากไหน เข้าปฏิสนธิในท้องมารดาได้อย่างไร และการเป็นไปในท้องมารดาเป็นมาอย่างไร

พระพุทธเจ้าจึงตรัสถึงการก่อกำเนิดมนุษย์ที่เจริญเติบโตอยู่ในครรภ์มารดาว่า “รูปนี้เบื้องต้นเกิดเป็น กลละ^{๑๐} คือ เป็นน้ำใส มีลักษณะเป็นเมือก เป็นจุดเริ่มต้นแห่งการ

^๖ คุรยละเอียดใน ส.ม. (บาลี) ๑๙/๑๑๑๘/๓๙๖-๓๙๗, ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๑๘/๖๓๑, พระไตรปิฎกแก่นธรรม ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระสูตรตันตปิฎก เล่ม ๒ , (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐) , หน้า ๘๕๐.

^๗ คุรยละเอียดใน ส.ม. (บาลี) ๑๙/๑๑๓๑/๔๐๓ , ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๓๑/๖๔๐, พระไตรปิฎกแก่นธรรม ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระสูตรตันตปิฎก เล่ม ๒ , หน้า ๘๕๖.

^๘ ม. มุ. (ไทย) ๑๒/๔๐๘/๔๔๔.

^๙ ม. มุ. (ไทย) ๑๒/๔๐๘/๔๔๔.

^{๑๐} กลละ หมายถึงรูปละเอียดมีลักษณะกลมใส ขนาดเท่าหยดน้ำมันที่ติดอยู่บนขนแกะซึ่งเหลือจากการสับัด ๓ ครั้ง (ส.ส.อ. (บาลี) ๑/๒๓๕/๒๘๔, ส.ฎีกา (บาลี) ๑/๒๓๕/๓๒๖).

เจริญเติบโต จากกลละเป็น อัพพุทะ^{๑๑} มีลักษณะเป็นเมือกขุ่นข้น จากอัพพุทะเป็น เปลลี^{๑๒} มีลักษณะแดงบางระเรื่อ จากเปลลีเป็น ฆนะ^{๑๓} มีลักษณะเป็นก้อนค่อย ๆ แข็งตัวขึ้น จากฆนะเป็น ปัญจสาขา มีลักษณะเป็นปุ่ม ๕ ปุ่ม^{๑๔} คือ ปุ่มศีระชะ ๑ ปุ่ม ปุ่มแขน ๒ ปุ่ม ปุ่มขา ๒ ปุ่ม จากนั้นก็พัฒนาไปสู่การเป็นรูปร่างจนมี ผม ขน เล็บ เป็นต้นเกิดขึ้น มารดาของสัตว์ในครรภ์บริโภคข้าว น้ำ อย่างไร สัตว์ผู้อยู่ในครรภ์มารดาก็เลี้ยงอวัยวะอยู่ด้วยอาหารอย่างนั้นในครรภ์นั้น”^{๑๕}

จากพระพุทธรูปดังกล่าวนี้ จะพบว่าในอินทกสูตรรวมถึงพระสูตรอื่นๆ ได้อธิบายกระบวนการเกิดเอาไว้อย่างสมบูรณ์มากเป็นพิเศษ เนื่องจากเป็นรูปแบบของกระบวนการอธิบายการเกิดที่เป็นระบบและสอดคล้องกับการอธิบายในทางวิทยาศาสตร์ ดังนั้น การเกิดตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนาจึงถือว่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจ ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นเรื่องที่ควรนำมาศึกษาเพื่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับการเกิดตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่อาจจะยังมีผู้ที่ไม่รู้รายละเอียดให้ทราบ รายละเอียดเพิ่มมากยิ่งขึ้น ซึ่งผู้วิจัยหวังว่าหากนำเรื่องนี้มาศึกษาแล้วจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ใคร่ต่อการศึกษาต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาโครงสร้าง เนื้อหาของพระสูตรที่เกี่ยวข้องกับการเกิด
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการเกิดตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- ๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์การเกิดตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ โครงสร้าง เนื้อหาของของพระสูตรที่เกี่ยวข้องกับการเกิดเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ การเกิดตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ ผลการวิเคราะห์วิเคราะห์การเกิดตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

ในงานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research) โดยการสืบค้นข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากเอกสาร (Document Research) ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิเคราะห์การเกิดตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนา โดยศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการเกิดใน ปาราชิกข้อที่ ๓ มหานิทานสูตร มหาตัมหาสังขยสูตร และอินทกสูตร จากข้อมูลทั้งในพระไตรปิฎกและอรรถกถา ฎีกา รวมถึงเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

^{๑๑} อัพพุทะ หมายถึงรูปละเอียดที่เกิดถัดจากกลละนั้นไป ๗ วัน มีสีเหมือนน้ำล้างเนื้อ มีลักษณะเหมือนดีบุกเหลว (ส.ส.อ. (บาลี) ๑/๒๓๕/๒๘๕, ส.ฎีกา (บาลี) ๑/๒๓๕/๓๒๖).

^{๑๒} เปลลี หมายถึง ขึ้นเนื้อเล็ก

^{๑๓} ฆนะ หมายถึง ก้อนเนื้อ

^{๑๔} ปุ่ม ๕ ปุ่ม หมายถึงในสัปดาห์ที่ ๕ เกิดเป็นปุ่ม ๕ ปุ่ม คือ แขน ๒ เท้า ๒ ศีระชะ ๑ (ส.ส.อ. (บาลี) ๑/๒๓๕/๒๘๕).

^{๑๕} ดูรายละเอียดใน ส.ส. (บาลี) ๑๕/๒๓๕/๒๘๘., ส.ส.(ไทย) ๑๕/๒๓๕/๓๓๗.

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ การเกิด หมายถึง ชีวิตตั้งแต่ปฏิสนธิในครรภ์มารดา

๑.๕.๒ ปัจจัย หมายถึง ตัวแปรที่ทำให้เกิดเป็นมนุษย์, สิ่งจำเป็นชีวิต

๑.๕.๓ คันธัพพะ หมายถึง สัตว์ที่ลงมาเกิดในครรภ์ของมารดา หรือวิญญาณที่มาถือปฏิสนธิในครรภ์ของมารดา

๑.๕.๔ ปาราชิกข้อที่ ๓ หมายถึง ปาราชิกสิกขาบทที่ว่าด้วยการพรากกายมนุษย์ คือ ภิกษุมีเจตนาฆ่ามนุษย์ให้ตาย ต้องอาบัติปาราชิก ขาดจากความเป็นภิกษุ เปรียบเหมือนแผ่นหินหนาที่แตกออกเป็นเสี่ยง ๆ ไม่อาจประสานเข้ากันได้อีก

๑.๕.๕ มหานิทานสูตร หมายถึง พระสูตรว่าด้วยสิ่งที่เป็นต้นเหตุใหญ่ คำว่า ต้นเหตุใหญ่ ในที่นี้หมายถึงปฏิจสมุปบาท หรือกฎปัจจัยการ คือการที่สิ่งทั้งปวงอาศัย กันและกันเกิดขึ้น ซึ่งเป็นเนื้อหาสาระของพระสูตรนี้ ซื่อนี้จึงตั้งตามเนื้อหาสาระของพระสูตร

๑.๕.๖ มหาตัมหาสังขยสูตร หมายถึง พระสูตรว่าด้วยความสิ้นตณหา สูตรใหญ่ ซื่อนี้ตั้งตามเนื้อหาสาระของพระสูตร พระสูตรนี้ พระผู้มีภาคทรงแสดงแก่ภิกษุทั้งหลาย ขณะประทับอยู่ ณ พระเชตะวัน อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี โดยทรงปรารภความเห็นผิดของภิกษุชื่อสาติหรือพระสาติ ผู้เป็นบุตรชาวประมง เหตุเกิดของพระสูตรนี้ จัดอยู่ในประเภท อัตถูปัตติกะ

๑.๕.๗ อินทกสูตร หมายถึง พระสูตรว่าด้วยเรื่องของการเกิดในทางพระพุทธศาสนา

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยจะทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยศึกษาเอกสารเกี่ยวกับคัมภีร์พระไตรปิฎก เอกสารงานวิจัย และงานวิชาการที่เกี่ยวข้องดังนี้

ก.เอกสารที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ พร รัตนสุวรรณ กล่าวถึงข้อเท็จจริงของชีวิตซึ่งรู้จักกันในทางชีววิทยาในหนังสือพุทธวิทยา เล่ม ๑ ว่า

๑) ส่วนต่าง ๆ ของชีวิต และพฤติกรรมของชีวิตแต่ละอย่างเกิดขึ้นอย่างมีความมุ่งหมาย ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ธรรมชาติที่สร้างสรรค์ชีวิตนี้ต้องเป็นสิ่งที่มีความมุ่งหมาย

๒) ธรรมชาติที่สร้างชีวิตนั้น เรามองไม่เห็นและสัมผัสไม่ได้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ธรรมชาตินั้นเป็นนามธรรม

๓) ความเป็นไปของชีวิต มีระเบียบ มีกฎเกณฑ์ควบคุมอยู่อย่างเป็นระเบียบ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ธรรมชาติผู้สร้างสรรค์ชีวิตนี้ ต้องเป็นสิ่งที่เป็นไปอย่างมีระเบียบ และมีกฎเกณฑ์ควบคุมอยู่อย่างเป็นระเบียบ

๔) ชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกขณะ จงมอดูการเปลี่ยนแปลงภายในระบบของเซลล์ชีวิตแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกขณะอย่างนี้ แต่ชีวิตไม่ว่าจะขยายตัวมากเท่าไร ชีวิตที่ขยายตัวสืบทอดออกมานั้น ก็รับลักษณะแห่งบรรพบุรุษไว้ได้เสมอ พฤติการณ์เหล่านี้ย่อมแสดงให้เห็นว่า ธรรมชาติผู้สร้างสรรค์ชีวิตนี้ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกขณะ และมีการรับรู้สืบทอดกัน และมีการยึดมั่นในสภาพของชีวิตนั้นเป็นอย่างยิ่ง

๕) โครงสร้างของชีวิตมีความจริงซับซ้อนมาก ทั้งประณีตเป็นอย่างยิ่ง เพียงแต่โครงสร้างของขามแมลงเล็ก ๆ อะไรสักตัวเท่านั้น ก็ยังมีความซับซ้อนและประณีตยิ่งกว่าเครื่องจักรใด ๆ ที่มีมนุษย์สร้างขึ้นเสียอีก ลักษณะเหล่านี้ย่อมสอดสำแดงให้หยั่งรู้ว่า ธรรมชาติที่สร้างสรรค์ชีวิตนี้มีความซับซ้อน และประณีตเป็นอย่างยิ่ง^{๑๖}

๑.๖.๒ วคิน อินทสระ กล่าวไว้ในหนังสือ “หลักการและการเวียนว่ายตายเกิด” ว่า การเกิดใหม่เป็นกระบวนการธรรมชาติอย่างหนึ่งของชีวิต เพื่อวิญญูณจักได้มีประสบการณ์ด้านต่าง ๆ ก่อนออกจากโลกเข้าสู่โลกุตตรภาวะ และไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดในภพไหน ๆ อีกต่อไปโชคชะตาของแต่ละคนจึงเป็นผลรวมแห่งการกระทำในอดีตของเขาเอง ความสามารถทางจิต สภาพทางกายอุปนิสัยทางศีลธรรม และเหตุการณ์สำคัญในชาติหนึ่ง ๆ ย่อมเป็นผลแห่งความปรารถนา ความคิดความตั้งใจในอดีต เพราะเหตุที่การเกิดใหม่มีจุดมุ่งหมายนั่นเอง พบว่าในบางยุคมีนักปราชญ์มาเกิดมากมายเป็นหมู่ ๆ เหมือนนัดกันมาเกิด ทั้งนี้เพื่อทำประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งที่ท่านทำค้างไว้ให้เสร็จไป๒๐^{๑๗}

๑.๖.๓ สถิต ศิลปะชัย ได้กล่าวไว้ใน “คู่มือประกอบการบรรยาย วิชา ศาสนาทั่วไป (Religions)” ว่า การเกิดทุกชนิด เกิดจากแรงกรรม พุทธศาสนารับรองอำนาจของกรรม เพราะรับรองความเป็นวัฏจักรของชีวิตว่า มีการเกิดใหม่ เวียนว่ายตายเกิดเป็นวงเวียนกันไป การเกิดหรือกำเนิดของสัตว์มี ๔ ชนิด คือ (๑) ชลาพุชะ เกิดออกมาเป็นตัว เช่น คน สัตว์บางประเภท เช่น ม้า, วัว (๒) อัมตชะ เกิดออกมาเป็นไข่ เช่น กา ไก่ นก เป็นต้น (๓) สังเสทชะ เกิดในที่ชื้นแฉะ เช่น เชื้อโรคต่าง ๆ (๔) โอปปาติกะ เกิดเป็นตัวโดยสมบูรณ์ทันทีทันใด (ผลุดขึ้น) เช่น สัตว์นรก เปรต และเทวดา เป็นต้น งานวิจัยฉบับนี้เป็นการศึกษาในทางศาสนาอันเป็นข้อมูลพื้นฐานกล่าวอ้างถึงเฉพาะกรอบแนวคิดเรื่องการเกิดโดยทั่ว ๆ ไป^{๑๘}

ข.งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๕ นางสาวสุจรีต พรศิริประสาธ^{๑๙} กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ห้วงแห่งกรรม : ศึกษาเฉพาะงานเขียนของ ท. เลียงพิบูลย์” ว่า คนส่วนมากมองการกระทำของตนหรือของผู้อื่นกันเพียงชาตินี้ชาติเดียว ไม่ได้มองให้ลึกไปถึงกรรมในอดีตชาติที่แต่ละคนได้ทำกันมาแล้ว อีกทั้งนึกกันไม่ออกว่าทำอะไรไว้บ้าง ทำให้ไม่สามารถพิจารณาผลเทียบกับเหตุได้ สิ่งที่ได้รับอยู่ ณ ปัจจุบันล้วนเป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน ผลย่อมเกิดจากเหตุ ถ้าไม่มีเหตุแล้วผลก็ไม่ มี ใครไม่เคยทำกรรมชั่วไว้ก็ย่อมจะไม่ได้รับความทุกข์

^{๑๖} พร รัตนสุวรรณ, พุทธวิทยา เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญูณ, ๒๕๓๗), หน้า ๑๖๙ - ๑๗๑.

^{๑๗} วคิน อินทสระ, หลักการและการเวียนว่ายตายเกิด, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เรือนธรรม, ๒๕๔๖), หน้า ๙๗.

^{๑๘} สถิตย์ ศิลปะชัย, คู่มือประกอบการบรรยาย วิชา ศาสนาทั่วไป (Religions), (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๘.

^{๑๙} นางสาวสุจรีต พรศิริประสาธ, “การศึกษาวิเคราะห์ห้วงแห่งกรรม : ศึกษาเฉพาะงานเขียนของ ท. เลียงพิบูลย์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔๑.

๑.๖.๖ พระมหาพิเชษฐ์ ธีรวีโส (ดอกรัก)^{๒๐} กล่าวถึงหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาไว้ในงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องกรรมและสังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาท ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนไทยในปัจจุบัน” ตอนหนึ่งว่า หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าล้วนเต็มไปด้วยเหตุผลทั้งหมด มนุษย์ทุกคนล้วนเคยเวียนว่ายตายเกิดมาจนนับไม่ถ้วน ชีวิตของปวงสัตว์ทั้งมวลล้วนตกอยู่ภายใต้กฎแห่งกรรมตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ชีวิตของสรรพสัตว์อยู่ภายใต้กรรมลิขิตของตนเอง กล่าวคือทำเช่นใดย่อมได้รับผลเช่นนั้น

๑.๖.๗ พระมหาสมชาย สิริจินโท^{๒๑} กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่อง “พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของพระพุทธคุณ” ว่า สาเหตุหลักที่มนุษย์จะต้องพัฒนาตนเองอยู่เสมอ เนื่องจากตัณหา คือความอยาก ความปรารถนาไม่สิ้นสุดในวัฏฏกามมากระทบใจ ทำให้มนุษย์ขาดการพัฒนาด้านความประพฤติที่เรียกว่า ศีล トラบใดที่ยังไม่ฝึกอบรมพัฒนาตนให้มีคุณภาพแล้ว ย่อมตกเป็นอาหารอันโอชะของตัณหาอยู่ตราบนั้น ทำให้ใจแปรผัน ส่วนปัญญาที่ถูกอวิชชาปิดบังไว้

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์การเกิดตามแนวคัมภีร์พระพุทธรศาสนาเป็นการศึกษาวิจัยเอกสาร (documentary research) โดยมีวิธีการวิจัยดังนี้

๑.๗.๑ รวบรวมเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่เอกสารอ้างอิงทางพระพุทธศาสนา เป็นต้นว่าพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และเอกสารวรรณกรรม ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิเคราะห์การเกิดในอินทกสูตร

๑.๗.๒ รวบรวมเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ หนังสือ งานวิจัย เอกสาร วารสารที่เกี่ยวข้อง

๑.๗.๓ รวบรวมเรียบเรียงวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารต่างๆ

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบโครงสร้าง เนื้อหาของพระสูตรที่เกี่ยวข้องกับการเกิด

๑.๘.๒ ทำให้ทราบการเกิดตามคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๑.๘.๓ ทำให้ทราบผลการวิเคราะห์การเกิดตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนา

^{๒๐} พระมหาพิเชษฐ์ ธีรวีโส (ดอกรัก), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องกรรมและสังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาท ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนไทยในปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๑๓๓.

^{๒๑} พระมหาสมชาย สิริจินโท (หานนท์), “พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของพระพุทธคุณ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๗๓.

บทที่ ๒

โครงสร้าง เนื้อหาของปาราชิกข้อที่ ๓ มหานิทานสูตร มหาตัตถาสังขยสูตร และอินทกสูตร

๒.๑ บทนำ

สำหรับประเด็นที่ผู้วิจัยจะนำมาศึกษาในบทที่ ๒ นี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาแหล่งข้อมูลที่เป็นจุดกำเนิดของการเกิดซึ่งในพระไตรปิฎกนั้นมีเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการเกิดอยู่หลายแห่งแต่ละแห่งก็เป็นเรื่องราวที่กระจัดกระจายกันอยู่ ดังนั้น เรื่องการศึกษาวิเคราะห์การเกิดเป็นมนุษย์ตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนา ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลในพระไตรปิฎกและอรรถกถา กล่าวถึงการเกิดอยู่ที่ใดบ้าง โดยในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการศึกษาอยู่ที่พระวินัย ในปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ ว่าด้วยการพรากชีวิตมนุษย์หรือพูดให้เข้าใจง่ายก็คือการฆ่ามนุษย์ด้วยเจตนาที่จะทำร้ายบุคคลนั้นให้เสียชีวิต ในพระวินัยได้อธิบายถึงแนวคิดหรือกรอบในการเกิดว่ามีอย่างไรบ้าง นอกจากนั้นผู้วิจัยยังได้สำรวจพื้นที่ในคัมภีร์พระสูตรที่ปรากฏว่ามีหลายพระสูตรที่ได้อธิบายความรู้เรื่องการเกิดเอาไว้ ซึ่งผู้วิจัยจะนำมาอธิบายก็ได้แก่ มหานิทานสูตร มหาตัตถาสังขยสูตร และอินทกสูตร โดยพระสูตรทั้ง ๓ นั้นมีองค์ความรู้ในเรื่องของการเกิดเอาไว้ ดังนั้นในบทนี้จึงเป็นการเริ่มต้นในการศึกษาบริบทของพระสูตรทั้ง ๓ นั้น พร้อมทั้งองค์ความรู้ในเรื่องการเกิดในพระวินัยด้วยเพื่อเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจในเรื่องของการเกิดในคัมภีร์พระพุทธศาสนาต่อไป

๒.๒ โครงสร้างเนื้อหาของปาราชิกข้อที่ ๓

เนื่องจากว่าปาราชิกข้อที่ ๓ นั้นเป็นครุบาติเป็นอาบัติที่ไม่มีทางเยียวยาและเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระวินัยและมีปรากฏในพระวินัยปิฎก ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าควรที่จะนำเรื่องราวเกี่ยวกับพระวินัยปิฎกมากล่าวเป็นเบื้องต้นเพื่อให้เห็นพัฒนาการของการเกิดขึ้นมาของพระวินัย โดยพระวินัยปิฎกและพัฒนาการของการบัญญัติพระวินัยนั้นก็มียุทธะเถียดดังต่อไปนี้

๒.๒.๑ พัฒนาการของพระวินัยและการบัญญัติพระวินัย สำหรับพระวินัยปิฎกนั้นก็คือประมวลพุทธบัญญัติเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิตและวิธีดำเนินกิจการต่าง ๆ ของภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์^๑ พระวินัยซึ่งเป็นพุทธบัญญัตินี้ แบ่งออกเป็นสองส่วน คือ อาทิพรหมจริยกาสิกขา และอภิสมจาริกาสิกขา อาทิพรหมจริยกาสิกขา หมายถึง หลักการศึกษาดำเนินการในฝ่ายบพัญญัติหรือข้อปฏิบัติอันเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เป็นพุทธอาณัติ เพื่อป้องกันความประพฤติเสียหายและวางโทษแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดโดยปรับอาบัติหนัก

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ พิมพ์ครั้งที่ ๒๗ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไผ่ไหม ๒๕๕๙) หน้า ๑๑๑.

บ้าง เบบ้าง พระสงฆ์สวดทุกกึ่งเดือน เรียกว่า พระปาติโมกข์^๒ ส่วน อภิสมาจาริกาสึกขา หมายถึง หลักการศึกษาอบรมในฝ่ายชนบรรมนิยมเกี่ยวกับมรรยาทและความเป็นอยู่ที่ดีงามสำหรับชักนำ ความประพฤติ ความเป็นอยู่ของ พระสงฆ์ให้ดีงาม มีคุณค่า น่าเลื่อมใสศรัทธายิ่งขึ้นไป^๓

พระวินัยนั้น พระพุทธองค์ไม่ได้ทรงบัญญัติไว้ล่วงหน้า ต่อเมื่อเกิดความเสียหายขึ้น จึง ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามประพฤติเช่นนั้นอีก ดังจะเห็นได้ว่า ในตอนต้นพุทธกาล คือตั้งแต่พรรษาที่ ๑ ถึงพรรษาที่ ๑๑ พระพุทธเจ้ายังไม่ได้ทรงบัญญัติ สิกขาบทที่เป็นครุกาบัติไว้แน่นอน^๔ เพราะภิกษุสงฆ์ ล้วนมีวัตรปฏิบัติดีงาม ศีลของภิกษุสงฆ์เรียกว่า ปาติโมกขสังวรศีล จัดเป็นจาริตตศีล คือ ระเบียบ ปฏิบัติตามแบบอย่าง que พระพุทธเจ้าทรงประพฤติปฏิบัติมา ในระยะที่ยังไม่มีพุทธาณุญาตให้ภิกษุสงฆ์ สวดพระปาติโมกข์ทุกกึ่งเดือนใน ๒๐ พรรษาแรกนั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์เองทุกกึ่ง เดือน^๕

ในพรรษาที่ ๑๒ ขณะประทับอยู่ ณ เมืองเวรัญชา พระสารีบุตรกราบทูล อาราธนาให้ทรง บัญญัติสิกขาบท ดังปรากฏในเวรัญชกัณฑ์ คัมภีร์มหาวิงค์ พระวินัยปิฎกเล่ม ๑ ว่า “ถึงเวลาแล้ว พระพุทธเจ้าข้า ที่พระผู้มีพระภาคจะทรงบัญญัติ สิกขาบท ทรงยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงแก่พระสาวกอัน จะเป็นเหตุให้พรหมจรรย์ดำรงอยู่ได้ยืนนาน” พระพุทธเจ้าก็ไม่ทรงบัญญัติสิกขาบท เพราะในระยะนั้น ภิกษุสงฆ์ ส่วนใหญ่ เป็นพระอริยบุคคล ดังที่พระองค์ตรัสตอบพระสารีบุตรว่า “จงรอไปก่อนเถิด สารี บุตร ตถาคตรู้เวลาในเรื่องที่จะบัญญัติสิกขาบทนั้น ศาสดาจะยังไม่บัญญัติ สิกขาบทแก่สาวก ไม่ยก ปาติโมกข์ขึ้นแสดงตลอดเวลาที่ยังไม่เกิดอสาวิภูฐานิยธรรมบางอย่างในสงฆ์ เมื่อเกิดอสาวิภูฐานิยธรรม บางอย่างขึ้นในสงฆ์ ศาสดาจึงจะบัญญัติ สิกขาบท จะยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงแก่สาวกเพื่อจัดธรรม เหล่านั้น... สารีบุตร ก็ภิกษุสงฆ์ยังไม่มีเสณียด ไม่มีโทษ ไม่มีสิ่งมัวหมอง บริสุทธ์ผุดผ่อง ดำรงอยู่ใน สารคุณ แท้จริง ในภิกษุ ๕๐๐ รูปนี้ ผู้มีคุณธรรมอย่างต่ำก็ขึ้นโสดาบัน”

ต่อมาในพรรษาที่ ๒๐^๖ พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติปาราชิก สิกขาบทที่ ๑ ห้ามภิกษุ เสพเมถุน โดยปรารถนาเหตุการณ์มัวหมองในคณะสงฆ์ อันเนื่องมาจากการที่พระสุทินเสพเมถุนกับอดีต ภรรยาที่ปามหาวัน กรุงเวสาลี การที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทครั้งนี้ นับเป็นการบัญญัติ สิกขาบทที่เป็นครุกาบัติครั้งแรก หลังจากที่ทรงบัญญัติสิกขาบทที่เป็นลหุกาบัติ ๕ กองที่เหลื่อมมาบ้าง^๗

ในการบัญญัติสิกขาบทแต่ละครั้งมีขั้นตอนดังนี้คือ เมื่อเกิดเรื่องมัวหมองขึ้นภายในคณะ สงฆ์ พระพุทธเจ้าตรัสสั่งให้ประชุมสงฆ์ ตรัสถามผู้ก่อเหตุให้ทุลรับ แล้ว ทรงชี้โทษแห่งการประพฤติ เช่นนั้น และตรัสอานิสงส์แห่งความสำรวมระวังแล้ว จึงทรงบัญญัติห้ามมิให้ทำอย่างนั้นอีกต่อไป ทรง กำหนดโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนหรือล่วงละเมิดเรียกว่า ปรีบอาบัติ ซึ่งคำว่า อาบัติ แปลว่า การต้อง การล่วงละเมิด คำนี้เป็นชื่อเรียกกิริยาที่ล่วงละเมิดสิกขาบทนั้น ๆ และเป็นชื่อเรียกโทษหรือความผิดที่เกิด

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ พิมพ์ครั้งที่ ๒๗, หน้า ๒๓๖.

^๓ เรื่องเดียวกัน หน้า ๕๐๑.

^๔ วิ.อ. (บาลี) ๑/๓๖/๒๒๑.

^๕ วิ.อ. (บาลี) ๑/๑๙/๑๙๒

^๖ วิ.อ. (บาลี) ๑/๓๑/๒๑๖

^๗ วิ.อ. (บาลี) ๑/๓๖/๒๒๑

จากการล่วงละเมิด ลิกขาบท เช่น ภิกษุกล่าววอดอุตตริมนุสสรธรรมที่ไม่มีในตนต้องอาบัติปาราชิก อาบัติมี ๗ กองคือ ปาราชิก สังฆาทิเสส ฤทธัจฉัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ พุพภาสิต โดยอาบัติปาราชิกมีโทษหนัก ทำให้ผู้ล่วงละเมิดขาดจากความเป็นภิกษุ^๘ อาบัติสังฆาทิเสสมิโทษปานกลาง ผู้ล่วงละเมิดต้องอยู่กรรมคือประพฤติวัตรอย่างหนึ่งจึงจะพ้นจากอาบัตินี้^๙ ส่วนอาบัติ ๕ กองที่เหลือมีโทษเบา ผู้ล่วงละเมิดจะพ้นจากอาบัติเหล่านี้ได้ ต้องปฏิบัติตามพุทธวิธีที่ทรงอนุญาตไว้^{๑๐}

บทบัญญัติในพระวินัยแต่ละข้อหรือมาตราเรียกว่า ลิกขาบท แปลว่าข้อที่ต้อง ศึกษา นั่นคือ บทบัญญัติสำหรับภิกษุมี ๒๒๗ ลิกขาบท บทบัญญัติสำหรับภิกษุณี มี ๓๑๑ ลิกขาบท ลิกขาบทเหล่านี้มาในพระปาติโมกข์ พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต ให้สวดในที่ประชุมสงฆ์ทุกกึ่งเดือน

ส่วนบทบัญญัติสำหรับภิกษุ ๒๒๗ ลิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์แบ่งเป็นกลุ่มได้ดังนี้ ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ อนิยต ๒ นิสสัคคียปาจิตตีย์ ๓๐ ปาจิตตีย์ ๙๒ ปาฏิเทสนียะ ๔ เสาชียะ ๗๕ อธิกรณสมณะ ๗^{๑๑} ลิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์นั้นปรับอาบัติแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดไว้ครบทุกอาบัติ คือระบอบอาบัติโดยตรง ๔ กอง ได้แก่ ปาราชิก สังฆาทิเสส ปาจิตตีย์ทั้งที่เป็นนิสสัคคียปาจิตตีย์ และสุทธิกาจิตตีย์ และปาฏิเทสนียะ มีอาบัติที่ไม่ได้ระบุไว้ โดยตรงอีก ๓ กอง ได้แก่ ฤทธัจฉัย ทุกกฏ พุพภาสิตลิกขาบทที่น้อยเนื่องในภิกษุณีวิวัจค์ จัดเป็นอาทิพรหมจริยกาสิกขา ส่วนลิกขาบทที่น้อยเนื่องในชั้นธกะ ๒๒ จัดเป็นอภิสมัจจาริกาสิกขา^{๑๒}

เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมจะพบว่าอาทิพรหมจริยกาสิกขา อภิสมัจจาริกาสิกขา และปริวารรวมเรียกว่าพระวินัย^{๑๓} พระวินัยเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นสำหรับฝึกหัดอบรมกุลบุตรผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เพราะผู้เข้ามาบวชนั้นมาจากต่างตระกูล ต่างชนชั้น ต่างอัยยาศัย ต่างจิตต่างใจ หากไม่มีพระวินัยควบคุมความประพฤติให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ก็จะเป็นหมู่ภิกษุที่สับสนวุ่นวายไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสศรัทธา ถ้าภิกษุทุกรูป ประพฤติตามพระวินัย ก็จะเป็นหมู่ภิกษุที่ตรงดงาม นำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาและทำให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ยืนนาน เปรียบเหมือนดอกไม้บานาชนิดถูกร้อยไว้ด้วยด้ายจึงไม่แตกแยกกระจัดกระจาย ทั้งยังคุมกันเข้าเป็นพวงมาลัยที่สวยงาม ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในเวรัญชกัณฑ์ว่า

“พระพุทธเจ้ากกุสันธะ พระพุทธเจ้าโกนาคมนะ และพระพุทธเจ้ากัสสปะ ไม่ทรงผ่อนคลายที่จะแสดงธรรมโดยพิสดารแก่สาวก สุตตะ เคยยะ...เวทัลละของพระพุทธเจ้า ๓ พระองค์จึงมีมาก ทรงบัญญัติลิกขาบทไว้แก่สาวก มีการแสดง ปาติโมกข์ เมื่อสิ้น

^๘ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ พิมพ์ครั้งที่ ๒๗, หน้า ๕๔๙-๕๕๐.

^๙ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๙ เล่มที่ ๑ วินัยปิฎก (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙) หน้า บทนำ (๘).

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙.

^{๑๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ พิมพ์ครั้งที่ ๒๗, หน้า ๕๕๐.

^{๑๒} สารตถ. (บาลี) ๓/๘๔/๒๘๒, วิสุทฺธิ (บาลี) ๑/๑๑/๑๒.

^{๑๓} วิ.อ. (บาลี) ๑/- / ๑๗, ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๒๑๖/๑๙๘.

พระพุทธเจ้าและสาวกผู้ตรัสรู้ตามแล้ว สาวกชั้นหลัง ๆ ต่างชื่อ ต่างโคตร ต่างชาติวรรณะ ได้เข้ามาบวชจากต่างตระกูล เธอเหล่านั้นพาให้พรหมจรรย์ดำรงอยู่นาน เหมือนดอกไม้ นานาพรรณกองอยู่บนแผ่นดินกระดานเอาด้ายร้อยไว้ ย่อมไม่ถูกลมพัดกระจัดกระจายไป เพราะเหตุไร เพราะเอาด้ายร้อยไว้”^{๑๔}

ข้อนี้แสดงว่า การบัญญัติพระวินัยเป็นเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ พระพุทธศาสนา ดำรงอยู่ได้ยืนนาน ดังจะเห็นได้ว่า พระมหากัสสปเถระผู้เป็นประธานสงฆ์ในการจัดทำสังคายนาครั้งที่ ๑ ได้ตกลงกับพระสังคีติกาจารย์ทั้งหลาย ว่า จะสังคายนาพระวินัยก่อน ทั้งนี้เพราะท่านเห็นว่า พระวินัยเป็นอายุของพระ พุทธศาสนา ดังคัมภีร์สมันตปาสาทิกา อรรถกถาวินัยปิฎกบันทึกว่า “พระวินัย จัดว่าเป็นอายุของพระพุทธศาสนา เมื่อพระวินัยยังดำรงอยู่ พระศาสนาก็ชื่อยังดำรงอยู่ ดังนั้น จึงขอสังคายนาพระวินัยก่อน”^{๑๕}

๒.๒.๒ พัฒนาการของอาบัติปาราชิก

สำหรับบทเริ่มแรกของการบัญญัติพระวินัยในตอนแรกนั้นมีปรากฏในพระวินัยปิฎกใน หมวดเวรัญชกัณฑ์ ว่าด้วยเรื่องที่เวรัญชพราหมณ์เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าขณะประทับอยู่ ณ เมืองเวรัญชา พระองค์ทรงแสดงธรรมแก่เวรัญชพราหมณ์ ทำให้เขาเลื่อมใสประกาศตนเป็นอุบาสกแล้วทูล อาราธนาให้ทรงจำพรรษาอยู่ที่เมืองเวรัญชา ในพรรษานั้น เมืองเวรัญชาเกิดทุพภิกขภัย พระพุทธเจ้า ตรัสเหตุที่ทำให้พระศาสดาดำรงอยู่นานและดำรงอยู่ไม่นาน พระสารีบุตรได้กราบทูลให้ทรงบัญญัติ สิกขาบทเพื่อความดำรงอยู่นานแห่งพระศาสนา พระพุทธองค์ทรงเห็นว่ายังไม่ถึงเวลาที่จะ บัญญัติ เพราะยังไม่มีเรื่องเสียหายเกิดขึ้นในภิกษุสงฆ์ ขณะนั้น พระสงฆ์ที่ติดตามพระพุทธเจ้าล้วนเป็นพระ อริยบุคคล คือ อย่างต่ำได้เป็นพระโสดาบัน เมื่อออกพรรษา แล้ว พระพุทธเจ้าเสด็จออกจากเมือง เวรัญชา เสด็จข้ามแม่น้ำคงคาที่ท่าปายาคะ ไปยังกรุงพาราณสี และเสด็จถึงกรุงเวสาลี

ต่อมาไม่นานนักก็เกิดเหตุที่จัดว่าเป็นความเสียหายเกิดขึ้นในสงฆ์ก็คือเกิดการเสพเมถุน ของพระสุทินกถนทบุตร ทำให้พระพุทธองค์อาศัยเหตุนี้ในการบัญญัติสิกขาบท ซึ่งสิกขาบทแรกถือ ว่าเป็นสิกขาบทที่จัดเป็นครุกาบัติ หรืออาบัติหนักที่ทรงเรียกว่าเป็นอาบัติปาราชิก ซึ่งคำว่าปาราชิกนั้น แปลว่าพ่ายแพ้ หรือไม่อาจจะหวนกลับมาเป็นภิกษุได้อีก หรือเป็นครุกาบัติ (อาบัติหนัก) ที่ภิกษุผู้ล่วง ละเมิดต้องขาดจากความเป็นภิกษุทันที และกาลต่อๆมาก็มียาอาบัติหนักหรือปาราชิกเกิดขึ้นอีก ๓ ข้อ รวมทั้งหมดเป็น ๔ ข้อ ดังต่อไปนี้

๑.ปาราชิกสิกขาบทที่ ๑ ว่าด้วยการเสพเมถุน ภิกษุเสพเมถุน ต้องอาบัติปาราชิก ขาดจาก ความเป็นภิกษุ เปรียบเหมือนคนถูกตัด ศีรษะ แม้จะนำศีรษะมาต่อเข้ากับร่างก็ไม่อาจมีชีวิตได้^{๑๖}

๒.ปาราชิกสิกขาบทที่ ๒ ว่าด้วยการการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ภิกษุลักทรัพย์มี ราคาตั้งแต่ ๕ มาสก (๑ บาท) ต้องอาบัติปาราชิก ขาดจากความเป็นภิกษุ เปรียบเหมือนใบไม้แก่ เหลืองหลุดจากขั้ว ไม่อาจมีความเขียวสดอีกได้^{๑๗}

๓.ปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ ว่าด้วยการพรากกายมนุษย์ คือ ภิกษุมิเจตนาฆ่ามนุษย์ให้ตาย

^{๑๔} วิ.ม.(ไทย)๑/๒๐/๑๒.

^{๑๕} วิ.อ. (บาลี) ๑/ - /๑๓

^{๑๖} วิ.ม.(ไทย)๑/๓๙/๒๙.

^{๑๗} วิ.ม.(ไทย)๑/๘๘/๗๘.

ต้องอาบัติปาราชิก ขาดจากความเป็นภิกษุ เปรียบเหมือนแผ่นหินหนาที่แตกออกเป็นเสี่ยง ๆ ไม่อาจประสานเข้ากันได้อีก^{๑๘}

๔.ปาราชิกสิกขาบทที่ ๔ ว่าด้วยการกล่าววอดอุตริมนุสสรธรรม ภิกษุวอดอุตริมนุสสรธรรมที่ไม่มีอยู่ในตน ต้องอาบัติปาราชิก ขาดจากความเป็นภิกษุ เปรียบเหมือนต้นตาลยอดด้วน ไม่อาจงอกขึ้นมา ใหม่ได้^{๑๙}

การบัญญัติปาราชิกสิกขาบทข้อแรกนับว่าสอดคล้องกับค่านิยมของสังคมและหลักการของศาสนาสำคัญครั้งพุทธกาลที่กำหนดให้นักบวชต้องเว้นขาดจากการมีเพศสัมพันธ์ ปาราชิกสิกขาบทที่ ๒ และที่ ๓ อนุโลมตามหลักปฏิบัติของสังคมที่เจริญแล้วทั้งหลาย เพราะแม้แต่ในสังคมคฤหัสถ์ก็มีการห้ามลักทรัพย์และห้ามฆ่ามนุษย์ ส่วนปาราชิกสิกขาบทที่ ๔ มุ่งป้องกันสังคมจากการถูกหลอกลวงโดยผู้วอดคุณวิเศษที่ไม่มีในตน พระพุทธเจ้าทรงเรียกภิกษุผู้วอดคุณวิเศษที่ไม่มีในตนว่าเป็นยอดมหาโจรในโลก เพราะบริโภคน้ำก่อนข้าวของประชาชนด้วยอาการแห่งขโมย

อย่างไรก็ตามในประเด็นเรื่องของปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ ที่เกี่ยวข้องกับการเกิดนั้นผู้วิจัยจะได้นำมาอธิบายเฉพาะเรื่องของการเกิดเท่านั้น เนื่องจากเป็นเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรง ส่วนเรื่องประเด็นเรื่องการฆ่าหรือการทำให้ตายถือว่าเป็นองค์ประกอบเท่านั้น โดยกรอบของปาราชิกข้อที่ ๓ นั้นก็มีดังต่อไปนี้

๒.๒.๓ ปาราชิกข้อที่ ๓ ว่าด้วยการพรากชีวิตมนุษย์

สำหรับอาบัติปาราชิกข้อที่ ๓ นี้เป็นเรื่องของการฆ่ามนุษย์เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการมีเจตนาในการฆ่าหากไม่มีเจตนาในการฆ่าก็ไม่ถือว่าเป็นปาราชิก โดยปาราชิกข้อที่ ๓ นี้มีโครงสร้างและเนื้อหาที่สำคัญดังต่อไปนี้

(๑) โครงสร้างของปาราชิกข้อที่ ๓

สำหรับปาราชิกข้อที่ ๓ นี้ถือว่าเป็นอาบัติหนักมีปรากฏในพระวินัยปิฎกมหาวรรค ซึ่งถือว่าเป็นวรรคแรกของพระวินัยที่พระเถรจารย์ในยุคสังคายนาได้จัดว่าพระวินัยปิฎกนั้นเป็นหมวดแรกที่ว่าด้วยเรื่องของพระวินัยมีโครงสร้างหลักที่สำคัญก็คือ (๑) เรื่องต้นบัญญัติ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมูลเหตุการฆ่าหรือทำชีวิตให้ตกลงไปโดยทรงปรารถนาที่พระภิกษุที่เรียนอสุภกรรมฐานแล้วเกิดความเบื่อหน่าย จากนั้นก็เริ่มฆ่าตัวตายหรือใช้ให้คนอื่นฆ่าตัวตาย (๒) จากนั้นทรงสอนให้ภิกษุแก้อาภรณ์กรรมฐานด้วยการปฏิบัติธรรมแบบอานาปานสติ คือการกำหนดลมหายใจเข้าออกจะได้คลายจากอาการที่เกิดความรังเกียจในร่างกายอันเนื่องมาจากการพิจารณาอสุภกรรมฐานมากไปในที่สุด ภิกษุก็ไม่อยากตายหรือไม่มีการฆ่าตัวตาย (๓) จากนั้นทรงสอบถามและทรงบัญญัติว่าไม่ให้ใครฆ่าตัวตายหรือฆ่าคนอื่นหากใครละเมิดให้ต้องอาบัติปาราชิก(๔) ต่อมาก็มีกลุ่มภิกษุได้อาศัยช่องในการฆ่าคนอื่นพระพุทธองค์ก็ทรงบัญญัติเป็นสิกขาบทที่เป็นอนุบัญญัติ และหากมีเรื่องอื่น ๆ เกิดขึ้นก็ทรงบัญญัติ

^{๑๘} วิ.ม.(ไทย)๑/๑๖๗/๑๓๙.

^{๑๙} วิ.ม.(ไทย)๑/๑๖๙/๑๘๒.

เพิ่มเป็นกรณีๆ ไป (๕) จากนั้นทรงอธิบายว่ากรอบในการตัดสินว่าการฆ่าที่จะเป็นปาราชิกหรือไม่นั้น ต้องประกอบไปด้วยองค์ประกอบเท่าไรมีอะไรบ้าง (๖) จากนั้นก็มีอรรถกถาอธิบายความในสิกขาบทที่ ๓ นี้ซึ่งเป็นอรรถกถาที่เกิดมาจากการอธิบายของพระอุบาลีเถระโดยการอธิบายคำศัพท์ที่เป็นข้อวินิจฉัยว่าสิ่งที่ทรงบัญญัตินั้นหมายถึงอะไร เช่น เรื่องการพรากชีวิต คืออะไร และที่สำคัญก็มีการอธิบายว่าสภาพของคำว่าชีวิตนั้นเกิดขึ้นมาเมื่อไหร่ ซึ่งจุดนี้ไปถือว่าเป็นการอธิบายเรื่องการเกิดตามทัศนะของพระพุทธศาสนา

(๒) เนื้อหาของปาราชิกข้อที่ ๓

สำหรับเนื้อหาของปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ นั้นเป็นเนื้อหาที่พระพุทธองค์ทรงแสดงตามลำดับโดยการแสดงดังกล่าวถือว่าแสดงตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งมีลำดับเนื้อหาที่ทรงแสดงและบัญญัติสิกขาบทดังต่อไปนี้

(๑) เรื่องต้นบัญญัติ

สำหรับเรื่องต้นบัญญัติหรือต้นเหตุที่เกิดการบัญญัติปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ นี้เป็นการบัญญัติจากเหตุการณ์ภิกษุเกิดเบื่อหน่ายในร่างกายอันเนื่องมาจากการเรียนอสุภกรรมฐาน ดังมีรายละเอียดของเรื่องดังต่อไปนี้ สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคประทับ ณ เรือนยอด ป่ามหาวันใกล้กรุงเวสาลี พระองค์ได้ทรงแสดงอสุภกถา คือ ถ้อยคำปรารภสิ่งที่ไม่สวยงาม สรรเสริญคุณแห่งอสุภะและคุณแห่งการเจริญอสุภะ คือ การพิจารณาเห็นร่างกายโดยความเป็นของไม่งาม กับทั้งคุณแห่งอสุภสมาบัติ (การเข้าฌาน มีอสุภะเป็นอารมณ์) โดยปริยายเป็นอันมาก ครั้นแล้วตรัสว่า ทรงพระประสงค์จะหลีกเร้นอยู่ตามลำพังพระองค์ตลอดกึ่งเดือน ใครๆ ไม่พึงเข้าไปเฝ้า เว้นแต่ภิกษุผู้นำอาหารเข้าไปเพียงรูปเดียว.

ภิกษุทั้งหลายต่างพากันปฏิบัติอสุภภาวนา (คือ พิจารณาร่างกายโดยความเป็นของไม่งาม) ก็เกิดความอดทนระอาใจ รังเกียจด้วยกายของตน เหมือนชายหนุ่มหญิงสาวที่ชอบการประดับตกแต่งอาบน้ำ ดำเกล้าแล้ว รังเกียจจากศพ พุง ซากศพสุนัข ซากศพมนุษย์ อันคล้อยอยู่ที่คอ ฉะนั้น เมื่อเกิดความอดทนระอาใจ รังเกียจด้วยกายของตนอย่างนี้ ก็ฆ่าตัวตายบ้าง ฆ่ากันและกันบ้าง เข้าไปหานายมิลลัตถิกะผู้แต่งตัวเหมือนสมณะ จ้างด้วยบาตรจีวรให้ฆ่าบ้าง โดยนัยนี้ นายมิลลัตถิกะ ก็รับจ้างฆ่าภิกษุทั้งหลายวันละรูปหนึ่งบ้าง สองรูป, สามรูป, สี่รูป, ห้ารูป จนถึงหกสิบบ้าง เมื่อครบกึ่งเดือนแล้ว เสด็จกลับจากที่เร้น ทรงทราบเรื่องนั้น จึงทรงเรียกประชุมสงฆ์ จากนั้นทรงแก้อาณัติกัมมัฏฐานให้กับภิกษุเหล่านั้นด้วยการนำเอาการปฏิบัติแบบอาณัติปาณสติ(คือการทำให้ตั้งมั่นโดยกำหนดลมหายใจเข้าออก) มาสอน โดยปริยายต่าง ๆ แล้วทรงปรารภเรื่องภิกษุฆ่าตัวตาย ฆ่ากันและกัน รวมทั้งจ้างผู้อื่นให้ฆ่าตน ทรงติเตียนว่า

“ภิกษุทั้งหลาย การกระทำของภิกษุเหล่านั้น ไม่สมควร ไม่คล้อยตาม ไม่เหมาะสม ไม่ใช่กิจของสมณะ ไซ้ไม่ได้ ไม่ควรทำ โฉนภิกษุเหล่านั้น จึงฆ่าตัวตายเองบ้าง ใช้กันและ

ให้ฆ่าบ้าง บางกลุ่มพากันเข้าไปหาตาเถรนิคคณทิกะ บอกว่า “ขอโอกาสหน่อยเถิด ท่านช่วยฆ่าพวกอาตมาที่เกิด บาตรและจีวรนี้จักเป็นของท่าน” บ้างเล่า ภิกษุทั้งหลาย การกระทำอย่างนี้ มิได้ทำคนที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส ฯลฯ” แล้ว^{๒๐}

เมื่อทรงตรัสดังนี้แล้วจึงทรงยกขึ้นสู่การบัญญัติว่า ก็ ภิกษุใดจงใจพรากกายมนุษย์จากชีวิต หรือแสวงหาศัสตราอันจะพรากกายมนุษย์นั้น แม้ภิกษุนั้นก็เป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้^{๒๑}

(๒) เรื่องอนุบัญญัติ

ต่อมาภายหลังจากที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทที่ ๓ แล้วก็เหตุให้พระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทที่เป็นอนุบัญญัติอีกข้อหนึ่ง ดังปรากฏในกรณีของพระภิกษุฉัพพัคคีย์ ความว่าสมัยนั้นอุบาสกคนหนึ่งไม่สบาย ภิกษุฉัพพัคคีย์ (มีพวก ๖) เกิดพอใจในภริยาของอุบาสกนั้น จึงพูดพรรณนาคุณแห่งความตาย อุบาสกนั้นเชื่อ ก็รับประทานแด่ของแสลง เป็นเหตุให้โรคกำเริบและตายด้วยโรคนั้น ภริยาของอุบาสกจึงติเตียน ยกโทษภิกษุฉัพพัคคีย์เหล่านั้น ความทราบถึงพระผู้มีพระภาคทรงเรียกประชุมสงฆ์ ได้สวนได้ความเป็นสัตย์แล้ว จึงทรงติเตียนแล้วก็มีบัญญัติเพิ่มเติมในเรื่องเดียวกันนี้ว่า อนึ่ง ภิกษุใดจงใจพรากกายมนุษย์จากชีวิต หรือแสวงหาศัสตรา อันจะพรากกายมนุษย์นั้น กล่าวพรรณนาคุณความตายหรือชักชวนเพื่อให้ตาย ว่า “ท่านผู้เจริญ จะมีชีวิตอย่างลำบากยากเข็ญนี้ไปทำไม ท่านตายเสียดีกว่า ดังนี้” เอมมีจิตใจอย่างนี้ มีดำริในใจอย่างนี้ กล่าวพรรณนาคุณความตายหรือชักชวนเพื่อความตายโดยประการต่าง ๆ แม้ภิกษุนั้นก็เป็นปาราชิก หา สังวาสมิได้^{๒๒}

(๓) การอธิบายศัพท์ ภายหลังจากการที่พระพุทธองค์ได้ทรงบัญญัติสิกขาบทแล้วก็มีคำอธิบายที่ว่าด้วยอาบัติข้อนี้โดยการอธิบายความหมายของคำที่เกี่ยวข้องกับสิกขาบทนี้ว่าคำนี้หมายถึงอะไร เช่นคำว่า คำว่า ภิกษุ มีอธิบายว่า ชื่อว่า ภิกษุ เพราะเป็นผู้ขอ ฯลฯ นี้ที่พระผู้มีพระภาคทรงประสงค์เอาว่า ภิกษุ ในความหมายนี้ คำว่า จงใจ ได้แก่ รู้อยู่ รู้ต้อย จงใจ ตั้งใจ ล่วงละเมิด ที่ชื่อว่า กายมนุษย์ ได้แก่ จิตดวงแรกเกิด คือวิญญาณดวงแรกปรากฏขึ้นในครรภ์มารดา จนถึงเวลาตาย อตภาพในระหว่างนี้ชื่อว่ากายมนุษย์ คำว่า พรากกายมนุษย์ ได้แก่ ตัดทำลายชีวิตินทรีย์ ตัดความสืบต่อ^{๒๓} เป็นต้น คำอธิบายเหล่านี้เรียกว่าสิกขาวิภังค์^{๒๔}

(๔) มาติกา สำหรับคำว่ามาติกา หมายถึง แม่บทหรือลักษณะที่จัดว่าเป็นการฆ่าหรืออาการที่เกี่ยวข้องกับการฆ่าที่ปรากฏในสิกขาบทนี้คือ ทำเอง ยืนอยู่ใกล้ สั่งทูต สั่งทูตต่อ ทูตไม่สามารถ ทูตไปแล้วกลับมา ที่ไม่ลับสำคัญว่าที่ลับ ที่ลับสำคัญว่าที่ไม่ลับ ที่ไม่ลับสำคัญว่าที่ไม่ลับ ที่ลับสำคัญว่าที่ลับ พรรณนาด้วยกาย พรรณนาด้วยวาจา พรรณนาด้วยกายและวาจา พรรณนาด้วยทูต พรรณนาด้วยหนังสือ หลุมพราง ที่พึง การลอบวาง เภสัช การนำรูปเข้า ไปใกล้ การนำเสียงเข้าไปใกล้ การนำกลิ่นเข้าไปใกล้ การนำรสเข้าไปใกล้ การนำ โผฐฐัพพะเข้าไปใกล้ การนำธัมมารมณ์เข้าไปใกล้

^{๒๐} วิ.ม.(ไทย)๑/๑๖๖/๑๓๙.

^{๒๑} วิ.ม.(ไทย)๑/๑๖๗/๑๓๙.

^{๒๒} วิ.ม.(ไทย)๑/๑๗๑/๑๔๐.

^{๒๓} วิ.ม.(ไทย)๑/๑๗๒/๑๔๒.

^{๒๔} วิ.ม.(ไทย)๑/๑๗๒/๑๔๒.

การบอก การแนะนำ การ นัดหมาย การทำนิมิต^{๒๕}โดยมาติกาหรือแม่บทนี้ทุกเรื่องจะมีเรื่องราว ประกอบทั้งหมด

๒.๓ โครงสร้างเนื้อหาของมหานิทานสูตร

สำหรับประเด็นต่อไปที่จะต้องนำมาศึกษาก็คือประเด็นเรื่องคำสอนเรื่องการเกิดที่ปรากฏ ในมหานิทานสูตร ซึ่งมหานิทานสูตรนั้นเป็นพระสูตรที่ปรากฏอยู่ในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค เล่มที่ ๑๐ ซึ่งมหานิทานสูตรนี้ถือว่าเป็นอีกพระสูตรหนึ่งที่มีหลักคำสอนเรื่องการเกิดปรากฏ อยู่โดยคำสอนเรื่องการเกิดในมุมมองของมหานิทานสูตรนั้นเป็นคำอธิบายการเกิดในหลักของเหตุผล หรือเหตุปัจจัย โดยเหตุปัจจัยนั้นก็คือหลักปฏิจสมุปบาทนั่นเอง อย่างไรก็ตามเพื่อให้เกิดความเข้าใจ ในเรื่องของการเกิดในมหานิทานสูตรนั้นผู้วิจัยจะได้นำเสนอโครงสร้างและเนื้อหาของมหานิทานสูตร เป็นเบื้องต้นว่าพระสูตรนี้เกี่ยวข้องกับเรื่องอะไร ก่อนจากนั้นค่อยหาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเกิด โดยรายละเอียดของโครงสร้างและเนื้อหาของมหานิทานสูตรนั้นก็มีดังต่อไปนี้

๒.๓.๑ โครงสร้างของมหานิทานสูตร

สำหรับคำว่า มหานิทานสูตรนั้น แปลว่า พระสูตรว่าด้วยสิ่งที่เป็นต้นเหตุใหญ่ คำว่า ต้นเหตุใหญ่ ในที่นี้หมายถึงปฏิจสมุปบาท หรือกฎปัจจัยการ คือการที่สิ่งทั้งปวงอาศัยกันและกัน เกิดขึ้น ซึ่งเป็นเนื้อหาของพระสูตรนี้ ชื่อนี้จึงตั้งตามเนื้อหาของพระสูตร โดยพระสูตรนี้มี ที่มาก็คือ ครั้งหนึ่งพระผู้มีพระภาคทรงแสดงแก่ท่านพระอานนท์ ขณะประทับอยู่ ณ นิคมของชาวกรู ชื่อกัมมาสธัมมะ แคว้นกรู เพื่อทรงแก้ความเข้าใจผิดของพระเถระ คือ ท่านกราบทูลว่าน่าแปลก ที่ปฏิจสมุปบาทซึ่งเป็นธรรมลึกซึ้งสุดจะคาดคะเนได้ แต่สำหรับท่าน กลับเป็นธรรมง่าย ๆ พระผู้มี พระภาคทรงห้ามมิให้พูดเช่นนั้น แล้วทรงอธิบายรายละเอียดให้ฟัง ซึ่งในการนำเสนอพระสูตรนี้พระ พุทธองค์ทรงนำเสนอในรูปแบบของการบรรยายโวหาร แบบถาม - ตอบ ซึ่งมีทั้งแบบ ถามเอง-ตอบ เอง (กเถตุคามยตปุจฉา) และถามให้ผู้ฟังแสดงความเห็น (อนุมติปุจฉา) และมีอุปมาอุปไมยประกอบ สำหรับโครงสร้างของมหานิทานสูตรนี้จะมีโครงสร้างหลักที่สามารถนำมาพิจารณาได้ ดังต่อไปนี้

(๑) โครงสร้างด้านมูลเหตุ พระสูตรนี้เริ่มต้นด้วยการปรารภความไม่เข้าใจเกี่ยวกับปฏิจสมุ ปบาทของพระอานนท์ ซึ่งพระอานนท์ได้ทรงกราบทูลถามพระพุทธองค์เกี่ยวกับเรื่องนี้ซึ่งก็เป็นธรรมดา ของพระอานนท์ที่ยังคงเป็นพระโสดาบันเท่านั้นไม่ได้เป็นพระอรหันต์ ดังนั้น พระอานนท์จึงยังคงมี

^{๒๕} วิ.ม.(ไทย)๑/๑๗๓-๑๗๔/๑๔๓-๑๔๔.

ความไม่เข้าใจในตัวเนื้อหาของปฏิจสมุปบาท ดังนั้น พระอานนท์จึงกราบทูลถามหลักปฏิจสมุปบาทนี้ เพื่อให้เกิดความกระจ่างในการที่จะทรงจำและนำไปบอกกล่าวแก่ผู้อื่นได้ โดยพระพุทธองค์ทรงอธิบายว่า เพราะการที่ผู้คนไม่รู้ไม่เข้าใจในปฏิจสมุปบาทนี้เองจึงเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์นานัปประการ ดังปรากฏในพระพุทธพจน์ว่า

“อานนท์ ปฏิจสมุปบาทนี้เป็นธรรมที่ลึกซึ้ง สุดจะคาดคะเนได้ ก็เพราะไม่รู้ไม่เข้าใจ ปฏิจ- สมุปบาทนี้ หมูสัตว์จึงยุ่งเหมือนขอด้ายของช่างทอ เป็นปมม้วนนิ่งเหมือนกระจุก ด้าย เหมือนหญ้ามุงกระต่ายและหญ้าปล้อง ไม่ข้ามพันอบาย ๓ ทுகติ วินิบาตและ สงสาร”^{๒๖}

(๒) **โครงสร้างด้านหลักธรรม** ในพระสูตรนี้มีหลักธรรมหลายข้อที่นำมาอธิบายได้แก่ หักปฏิจสมุปบาท หลักการบัญญัติอดีตา หลักของวิญญานฐิติ หรือที่ตั้งของวิญญาน ๗ อย่าง วิโมกข์ ๘ โดยผู้วิจัยจะได้นำมาอธิบายเป็นเรื่องๆ ไปดังต่อไปนี้

ก.หลักปฏิจสมุปบาท ในพระสูตรนี้ที่พระพุทธองค์นำมาแสดงเกี่ยวกับปฏิจสมุปบาท นั้นพระองค์ทรงแสดงแบบพิเศษ คือเริ่มแสดงจากชาติ มาหาชรามณะย้อนกลับไปหาต้นตอของหลักปฏิจสมุปบาท ดังที่พระพุทธองค์ทรงแสดงรายละเอียดให้กับพระอานนท์ได้ฟังเป็นข้อ ๆ ไป เช่น เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชรามณะ เป็นต้นว่า

“เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรามณะจึงมี” เธอพึงทราบเหตุผลที่ชาติเป็นปัจจัย ชรามณะจึงมี ดังต่อไปนี้ ก็ถ้าชาติ คือ ชาติ เพื่อความเป็นเทพของพวกเทพ เพื่อความเป็นคนธรรพ์ของพวกคนธรรพ์ เพื่อความเป็นยักษ์ของพวกยักษ์ เพื่อความเป็นภูตของพวกภูต เพื่อความเป็นมนุษย์ของพวก มนุษย์ เพื่อความเป็นสัตว์สี่เท้าของพวกสัตว์สี่เท้า เพื่อความเป็นสัตว์ปีกของพวก สัตว์ปีก เพื่อความเป็นสัตว์เลื้อยคลานของพวกสัตว์เลื้อยคลาน ไม่ได้มีแก่ใคร ๆ ในภพไหน ๆ ทั่วทุกแห่ง ก็ถ้าชาติไม่ได้มีเพื่อความเป็นอย่างนั้นของสรรพสัตว์พวกนั้น ๆ เมื่อชาติไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะชาติดับไป ชรามณะจะปรากฏได้หรือ” ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า “ปรากฏไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า “อานนท์ เพราะเหตุนี้ เหตุ ต้นเหตุ เหตุเกิด และปัจจัยแห่งชราและมรณะ ก็คือชาตินั่นเอง”^{๒๗}

ในปัจจัยข้ออื่น ๆ พระพุทธองค์ก็ทรงอธิบายไปตามแนวทางนี้ซึ่งถือว่าแนวทางการอธิบายแบบนี้เป็นแบบของการอธิบายที่สร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นกับพระอานนท์เป็นอย่างมาก แม้แต่ผู้ที่สนใจ

^{๒๖} ที.ม.(ไทย)๑๐/๙๕/๕๗.

^{๒๗} ที.ม.(ไทย)๑๐/๙๘/๕๙.

ในเรื่องของปฏิจจสมุปบาทก็สามารถที่จะทำความเข้าใจในเรื่องของปฏิจจสมุปบาทที่ได้อธิบายตามแนวทางนี้ได้

ข.หลักการบัญญัติอัตตา

ในมหานิทานสูตรนี้ถือว่าเป็นเรื่องที่มีคำสอนที่เป็นหลักหรือคำสอนที่เป็นแก่นทางพระพุทธศาสนาจริงๆเนื่องจากการเป็นการสอนเรื่องของกฎปฏิจจสมุปบาทโดยละเอียดจากนั้นก็สอนสิ่งที่เนื่องด้วยปฏิจจสมุปบาทนั้น ซึ่งคำสอนเรื่อง อัตตาและการไม่บัญญัติอัตตานั้นเป็นคำสอนที่เกี่ยวข้องกับหลักปฏิจจสมุปบาทกล่าวคือเพื่อเป็นการตอบปัญหาว่า อะไรคืออัตตา และหลักคำสอนของพระพุทธศาสนานั้นไม่เป็นอัตตาอย่างไร โดยตรงแสดงหลักคำสอนเรื่องการบัญญัติอัตตาและไม่บัญญัติอัตตา ดังต่อไปนี้

ก.กรณีการบัญญัติอัตตา บุคคลย่อมบัญญัติอัตตาด้วยลักษณะดังต่อไปนี้

๑.เมื่อจะบัญญัติอัตตาที่มีขนาดจำกัด มีรูป ย่อมบัญญัติว่า

“อัตตาของเรามีขนาดจำกัด มีรูป”

๒.เมื่อจะบัญญัติอัตตามีขนาดไม่จำกัด มีรูป ย่อมบัญญัติว่า

“อัตตาของเรามีขนาดไม่จำกัด มีรูป”

๓.เมื่อจะบัญญัติอัตตาที่มีขนาดจำกัด ไม่มีรูป ย่อมบัญญัติว่า

“อัตตา ของเรามีขนาดจำกัด ไม่มีรูป”

๔.เมื่อจะบัญญัติอัตตามีขนาดไม่จำกัด ไม่มีรูป ย่อมบัญญัติว่า

“อัตตาของเรามีขนาดไม่จำกัด ไม่มีรูป”^{๒๘}

ข.กรณีที่ไม่บัญญัติอัตตา บุคคลย่อมไม่บัญญัติอัตตาด้วยลักษณะดังต่อไปนี้

๑.เมื่อไม่บัญญัติอัตตาที่มีขนาดจำกัด มีรูป ย่อมไม่บัญญัติว่า

“อัตตาของเรามีขนาดจำกัด มีรูป”

๒.เมื่อไม่บัญญัติอัตตามีขนาดไม่จำกัด มีรูป ย่อมไม่บัญญัติว่า

“อัตตาของเรามีขนาดไม่จำกัด มีรูป”

๓.เมื่อไม่บัญญัติอัตตาที่มีขนาดจำกัด ไม่มีรูป ย่อมไม่บัญญัติว่า

“อัตตาของเรามีขนาดจำกัด ไม่มีรูป”

๔.เมื่อไม่บัญญัติอัตตามีขนาดไม่จำกัด ไม่มีรูป ย่อมไม่บัญญัติว่า

“อัตตาของเรา มีขนาดไม่จำกัด ไม่มีรูป”^{๒๙}

^{๒๘} ที.ม.(ไทย)๑๐/๑๑๗/๖๗.

^{๒๙} ที.ม.(ไทย)๑๐/๑๑๗/๖๘.

ค.กรณีที่มีความเห็นว่าเป็นอัตตา บุคคลย่อมมีความเห็นว่าเป็นอัตตาย่อมมีด้วยลักษณะดังต่อไปนี้คือทิวฎฐิหรือทรรศนะที่เห็นว่ามีอัตตา มี ๓ ทรรศนะ คือ

- (๑) ทรรศนะที่เห็นว่า เวทนาเป็นอัตตาของเรา
- (๒) ทรรศนะที่เห็นว่า เวทนาไม่ใช่อัตตาของเรา เพราะอัตตาของเรา ไม่เสวยอารมณ์
- (๓) ทรรศนะที่เห็นว่า เวทนาไม่ใช่อัตตาของเรา เพราะอัตตาของเราจะ ไม่เสวยอารมณ์ก็มีใช่ อัตตาของเราจึงเสวยอารมณ์อยู่ เพราะอัตตาของเรามีเวทนาเป็นคุณสมบัติ

นอกจากนั้นทรงเห็นว่า ไม่ว่าจะเห็นอย่างไรใน ๓ ทรรศนะนี้ เมื่อถูกถามว่า ในเวทนา ๓ อย่าง คือ สุขเวทนา ทุกขเวทนา และอทุกขมสุขเวทนา ซึ่งต่างก็มีลักษณะ ไม่เที่ยงแท้แน่นอนนั้น เวทนาใดเป็นอัตตาหรือเป็นคุณสมบัติของอัตตา ผู้ถือทรรศนะนั้น ๆ ก็ตอบไม่ได้ ความตรงนี้ชี้ให้เห็นว่า ไม่มีอัตตาที่เที่ยงแท้ถาวร มีแต่สภาวะธรรมที่เรียกว่า นามรูปกับวิญญาณที่เชื่อมโยงกันตามกฎปฏิจจสมุปบาทดังที่ตรัสไว้ข้างต้น

ค.หลักวิญญาณฐิติ ๗ และอายตนะ ๒

สำหรับคำว่า วิญญาณฐิติ ๗ หมายถึงภูมิเป็นที่ตั้งแห่งวิญญาณ หรือภูมิที่เป็นที่ตั้งของวิญญาณหรือของสัตว์ที่เกิดในภูมิต่าง ๆ กัน โดยวิญญาณฐิติทั้ง ๗ ประการนั้นก็มิดังต่อไปนี้

๑.มีสัตว์ทั้งหลายผู้มีกายต่างกัน มีสัญญาต่างกัน คือ มนุษย์ เทพบางพวก และวินิปาติกะบางพวกนี้เป็นวิญญาณฐิติที่ ๑

๒.มีสัตว์ทั้งหลายผู้มีกายต่างกัน แต่มีสัญญาอย่างเดียวกัน คือ พวกเทพชั้นพรหมกายิกา๑๑ เกิดในปฐมฉานและเหล่าสัตว์ผู้เกิดในอบาย ๔ นี้เป็นวิญญาณฐิติที่ ๒

๓.มีสัตว์ทั้งหลายผู้มีกายอย่างเดียวกัน แต่มีสัญญาต่างกัน คือ พวกเทพชั้นอาภัสสระ นี้เป็นวิญญาณฐิติที่ ๓

๔.มีสัตว์ทั้งหลายผู้มีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน คือ พวกเทพชั้นสุภิกนิหะ (เทพที่เต็มไปด้วยความงดงาม) นี้เป็นวิญญาณฐิติที่ ๔

๕.มีสัตว์ทั้งหลายผู้บรรลู่อากาศาณัญจายตนฉานโดยกำหนดว่า อากาศหาที่สุตมิได้เพราะล่องรูปสัญญา ดับปฏิขสัญญา ไม่กำหนด นานัตตสัญญาโดยประการทั้งปวงนี้เป็นวิญญาณฐิติที่ ๕

๖.มีสัตว์ทั้งหลายผู้ล่องอากาศาณัญจายตนฉานโดยประการทั้งปวง บรรลู่วิญญาณัญจายตนฉานโดยกำหนดว่า “วิญญาณหาที่สุต มิได้” นี้เป็นวิญญาณฐิติที่ ๖

๗.มีสัตว์ทั้งหลายผู้ล่องวิญญาณัญจายตนฉานโดยประการทั้งปวง บรรลู่อากาศัญจายตนฉานโดยกำหนดว่า “ไม่มีอะไร” นี้เป็นวิญญาณฐิติที่ ๗^{๓๐}

ส่วนอายตนะ ๒ นั้นก็ได้แก่

^{๓๐} ที.ม.(ไทย)๑๐/๑๒๗/๗๒.

๑. อัสถุญีสัตตตายตนะ (อายตนะของสัตว์ผู้ไม่มีสัญญา) นี้เป็นอายตนะ ที่ ๑

๒. เนวสัญญานาสัญญายตนะ (อายตนะของสัตว์ผู้มีสัญญาก็มิใช่ ไม่มี สัญญาก็มิใช่) นี้เป็นอายตนะที่ ๒

จากนั้นทรงอธิบายว่า ภิกษุผู้รู้ถึงความเกิด ความดับ คุณ โทษของวิญญาณฐิติ ๗ และอายตนะ ๒ และอุปายสัสตออกจากวิญญาณฐิติ ๗ และ อายตนะ ๒ นี้ตามความเป็นจริง ย่อมหลุดพ้น เพราะไม่ถือนั่นภิกษุนี้เราเรียกว่า ผู้เป็นปัญญาวิมุต^{๓๑}

ง. วิโมกข์ ๘

สำหรับคำว่า วิโมกข์ หมายถึง ความหลุดพ้น, ภาวะที่จิตปลอดพ้นจากสิ่งรบกวนและน้อมดึงเข้าไปในอารมณ์นั้นๆ อย่างปล่อยตัวหรือปลอดตัวเต็มที่ ซึ่งเป็นไปในขั้นตอนต่างๆ

๑. ผู้มีรูป มองเห็นรูปทั้งหลาย ได้แก่ รูปฌาน ๔ ของผู้ได้ฌานโดยเจริญกุศลที่กำหนดวัตถุในกายของตน เช่น สีมม

๒. ผู้มีรูปสัญญาภายใน มองเห็นรูปทั้งหลายภายนอก (ได้แก่ รูปฌาน ๔ ของผู้ได้ฌานโดยเจริญกุศลกำหนดอารมณ์ภายนอก

๓. ผู้มีน้อมใจตั้งใจไปว่า “งาม” ได้แก่ ฌานของผู้เจริญวรรณกุศล กำหนดสีที่งาม หรือเจริญอัปมัญญา

๔. เพราะล่วงเสียซึ่งรูปสัญญาโดยประการทั้งปวง เพราะปฏิขสัญญาดับไป เพราะไม่ใส่ใจในนัตตสัญญา จึงเข้าไปสู่อากาศานัญญาตนะ โดยมนสิการว่า อากาศหาที่สุตมิได้

๕. เพราะล่วงเสียซึ่งอากาศานัญญาตนะโดยประการทั้งปวง จึงเข้าถึงวิญญาณัญญาตนะ โดยมนสิการว่า วิญญาณหาที่สุตมิได้

๖. เพราะล่วงเสียซึ่งวิญญาณัญญาตนะโดยประการทั้งปวง จึงเข้าถึงอากิญจัญญาตนะ โดยมนสิการว่า ไม่มีอะไร

๗. เพราะล่วงเสียซึ่งอากิญจัญญาตนะโดยประการทั้งปวง จึงเข้าถึงเนวสัญญานาสัญญายตนะอยู่

๘. เพราะล่วงเสียซึ่งเนวสัญญานาสัญญายตนะโดยประการทั้งปวง จึงเข้าถึงสัญญาเวทิตนิโรธอยู่

จากนั้นทรงอธิบายต่อไปว่าภิกษุผู้เข้าวิโมกข์ ๘ ประการนี้ โดยอนุโลมบ้าง โดยปฏิโลมบ้าง ทั้งโดยอนุโลมและปฏิโลมบ้าง เข้าหรือออกได้ตามโอกาสที่ต้องการ ตามชนิด สมาบัติที่ต้องการ และตามระยะเวลาที่ต้องการ ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะเพราะอาสวะสิ้นไป ด้วย

^{๓๑} ที.ม.(ไทย)๑๐/๑๒๗/๗๓.

ปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน ภิกษุนี้เราเรียกว่า ผู้เป็นอุกโตภาควิมุต อานนท์ อุกโตภาควิมุตติ
 อย่างอื่นที่ดีกว่าหรือประณีต กว่าอุกโตภาควิมุตตินี้ ไม่มี^{๓๒}

จากการกล่าวมาทั้งหมดจะพบว่าคำว่า มหานิทาน ซึ่งเป็นชื่อของพระสูตรนี้ มีรูปคำพ้อง
 กับชื่อวรรคหนึ่ง ของสังยุตตนิกาย คือ นิทานวรรค (พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖) คำว่า นิทาน ทั้งในคำว่า
 มหานิทานสูตร และในคำว่า นิทานวรรค แปลว่า ต้นเหตุ หรือสิ่งที่เป็นต้นเหตุเหมือนกัน และ
 หมายถึงหมวดธรรมเดียวกัน คือ ปฏิจจสมุปบาท

ในนิทานวรรค สังยุตตนิกาย ท่านประมวลพระสูตรที่ว่าด้วยปฏิจจสมุปบาทมารวมไว้ถึง
 ๓๓๗ สูตร เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้สนใจศึกษาค้นคว้าเรื่อง ปฏิจจสมุปบาทในบริบทต่าง ๆ
 ซึ่งมีรูปแบบการอธิบายหลากหลาย เช่น อธิบายโดยเริ่มจากอวิชชา เรื่อยไปจนถึงชรา มรณะ โสกะ
 ปริทเวหะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส ก็มี หรือเริ่มจากทุกข์ไล่ขึ้นไปเรื่อย ๆ จนถึงอวิชชาก็มี การอธิบาย
 อย่างนี้เรียกว่า อธิบายเต็มสูตร อธิบายโดยจับเอาท่อนใดท่อนหนึ่งมาขยายความตามที่ต้องการก็มี
 การอธิบายอย่างนี้เรียกว่าอธิบายไม่เต็มสูตร แต่ในพระสูตรจำนวน ๓๓๗ สูตร ของนิทานวรรคนั้น
 ไม่มีพระสูตรใดได้ชื่อวามหานิทานสูตร คือ พระสูตรที่ว่าด้วย สิ่งที่เป็นต้นเหตุใหญ่ เหมือนพระสูตรนี้

มหานิทานสูตรนี้ได้รับยกย่องว่าเป็นพระสูตรที่มีอรรถลึกซึ้ง (คมกริตถ) พระสูตร ๑ ใน ๘
 สูตรที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงขณะประทับในนิคมของชาวกรุงพระสูตรที่มีอรรถลึกซึ้งอีก ๗ สูตร คือ
 (๑) มหาสติปัฏฐานสูตร (ในเล่มนี้) (๒) สติปัฏฐานสูตร หรือมหาสติปัฏฐานสูตร (๓) สาโรปมสูตร (๔)
 รุกโขปมสูตร (๕) รัฏฐุปาลสูตร (๖) มาคัณฑียสูตร (๗) อาเนญชัสปายสูตร ทั้ง ๖ สูตรนี้ อยู่ใน
 ในมัชฌิมนิกาย (บัดนี้ รุกโขปมสูตร ยังหาไม่พบว่าอยู่ในพระไตรปิฎกเล่มใด)^{๓๓} ขอให้สังเกตว่า พระผู้
 มีพระภาคทรงอธิบายปฏิจจสมุปบาทในพระสูตรนี้ คล้ายกับที่พระวิปัสสิพุทธเจ้าทรงพิจารณา
 ปฏิจจสมุปบาทในตอนตรัสรู้ ดังแนะนำไว้ในคำแนะนำมหาปทานสูตร คือ เริ่มต้นที่ชรา มรณะ ไล่ขึ้น
 ไปจนถึงวิญญานแล้วหมุนกลับมา ไม่เลยไปถึงสังขารและอวิชชา เพราะทรงเน้นวิญญานกับนามรูป
 เพื่อขยายผลไปสู่การบัญญัติอัตตตามทิฐิต่าง ๆ และการเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่าง ๆ ทรง
 แสดงว่าเมื่อรู้แจ้งปฏิจจสมุปบาทนี้ดีแล้ว จะหลุดพ้นจากภพภูมิเหล่านั้น และเข้าถึงวิโมกข์ได้ในที่สุด

๒.๓.๒ เนื้อหาของมหานิทานสูตร

สำหรับเนื้อหาของพระสูตรนี้มีการจัดวางเนื้อหาเป็น ๒ ประเภทคือ (๑) เนื้อหาช่วงแรก
 เป็นบทเกริ่นนำที่เกี่ยวข้องกับความไม่เข้าใจปฏิจจสมุปบาทของพระอานนท์ว่าท่านเป็นผู้เห็นปฏิจจนั้น

^{๓๒} ที.ม.(ไทย)๑๐/๑๒๙/๗๖-๗๗.

^{๓๓} ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๗๓/๓๕๗, ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๐๖/๒๔๓.

ว่าเป็นของที่เข้าใจง่ายซึ่งความจริงไม่ใช่เรื่องที่ย่อยง่าย เมื่อพระอานนท์เข้าใจเช่นนี้แล้วพระองค์จึงทรงขยายความเข้าใจในปฏิจจสมุปบาทให้พระอานนท์ฟังเป็นเรื่อง ๆ หรือเป็นข้อเพื่อให้พระอานนท์ที่มีความเข้าใจให้แจ่มชัดมากขึ้น โดยทรงตรัสว่า ปฏิจจสมุปบาทนี้เป็นธรรมที่ลึกซึ้ง สุดจะคาดคะเนได้ เพราะหมู่สัตว์ไม่รู้ไม่เข้าใจปฏิจจสมุปบาทนี้จึงยุ่งเหยิงเหมือนขอด้ายของช่างทอ เป็นปมยุ่งยุ่งเหมือนกระจุกด้าย เป็นเหมือนหญ้ามุงกระต่ายและหญ้าปล้อง ไม่อาจข้ามอบาย ทุกคติ วินิบาต และสงสารไปได้

(๒) เนื้อหาส่วนที่ ๒ เป็นเรื่องของรายละเอียดของปฏิจจสมุปบาทที่ทรงแสดงเป็นข้อๆ เพื่อให้พระอานนท์ได้ทำความเข้าใจโดยเริ่มจากการพูดถึงชาติ ชราเป็นมูลเหตุ จากนั้นก็ถามต่อไปเรื่อย ๆ คือ จากชราภพก็เป็นชาติ จากชาติก็เป็นภพที่เป็นปัจจัยจากนั้นก็ถามต่อไปตามลำดับว่า

ถามว่า ภพมีอะไรเป็นปัจจัย	ตอบว่า มีอุปาทานเป็นปัจจัย
ถามว่า อุปาทานมีอะไรเป็นปัจจัย	ตอบว่า มีตัณหาเป็นปัจจัย
ถามว่า ตัณหา มีอะไรเป็นปัจจัย	ตอบว่า มีเวทนาเป็นปัจจัย
ถามว่า เวทนามีอะไรเป็นปัจจัย	ตอบว่า มีผัสสะเป็นปัจจัย
ถามว่า ผัสสะมีอะไรเป็นปัจจัย	ตอบว่า มีนามรูปเป็นปัจจัย
ถามว่า นามรูปมีอะไรเป็นปัจจัย	ตอบว่า มีวิญญาณเป็นปัจจัย
ถามว่า วิญญาณมีอะไรเป็นปัจจัย	ตอบว่า มีนามรูปเป็นปัจจัย

แล้วทรงสรุปย้อนกลับเพื่อแสดงลำดับการเกิดแห่งกองทุกข์ว่า

เพราะนามรูปเป็นปัจจัย	วิญญาณจึงมี
เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย	นามรูปจึงมี
เพราะนามรูปเป็นปัจจัย	ผัสสะจึงมี
เพราะผัสสะเป็นปัจจัย	เวทนาจึงมี
เพราะเวทนาเป็นปัจจัย	ตัณหาจึงมี
เพราะตัณหาเป็นปัจจัย	อุปาทานจึงมี
เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย	ภพจึงมี
เพราะภพเป็นปัจจัย	ชาติจึงมี

เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรามรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาสจึงมี

จากนั้น ทรงอธิบายด้วยวิธีตั้งคำถามให้ตอบ โดยทรงยกปฏิจจสมุปบาท แต่ละข้อมาตั้ง แล้วทรงอธิบายความหมายของปฏิจจสมุปบาทข้อนั้น ๆ เสร็จแล้วทรงตั้งคำถามแบบอนุมติปุจฉา (ถามเพื่อขอความเห็น) เช่น

อานนท์ ข้อที่เรากล่าวไว้เช่นนี้ว่า เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรามรณะจึงมี? เธอพึงทราบ เหตุผลที่ชาติเป็นปัจจัย ชรามรณะจึงมี ดังต่อไปนี้ ก็ถ้าชาติคือ เพื่อความเป็นเทพของ

พวกเทพ ... เพื่อความเป็นสัตว์เลื้อยคลานของพวกสัตว์ เลื้อยคลาน ไม่ได้มีแก่ใคร ๆ ในภพไหน ๆ ทั่วทุกแห่ง ก็ถ้าชาติไม่ได้มีเพื่อความเป็นอย่างนั้นของสรรพสัตว์พวกนั้น ๆ เมื่อชาติไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะชาติ ดับไป ชรามรณะจะปรากฏได้หรือ? ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า ปรากฏไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า? จึงทรงสรุปว่า อานนท์ เพราะเหตุ นั้น เหตุ ต้นเหตุ เหตุเกิดและปัจจัยแห่งชราและมรณะ ก็คือชาตินั่นเอง?^{๓๔}

จากนั้น ทรงอธิบายย้อนขึ้นไปจนถึงเพราะเวทนาเป็นปัจจัย ตัณหาจึงมี ก็ทรงขยายผล ของเวทนาออกไปเป็น ๘ ประการดังนี้ ด้วยเหตุนี้แล อานนท์

เพราะอาศัยเวทนา	ตัณหาจึงมี
เพราะอาศัยตัณหา	ปริเยสนา (การแสวงหา) จึงมี
เพราะอาศัยปริเยสนา	ลาภะ (การได้) จึงมี
เพราะอาศัยลาภะ	วิจิฉริยะ (การกำหนด) จึงมี
เพราะอาศัยวิจิฉริยะ	ฉันทราคะ (ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจ) จึงมี
เพราะอาศัยฉันทราคะ	อัชโณสสานะ (ความหมกมุ่นฝังใจ) จึงมี
เพราะอาศัยอัชโณสสานะ	ปริคคหะ (การยึดถือครอบครอง) จึงมี
เพราะอาศัยปริคคหะ	มัจฉริยะะ (ความตระหนี่) จึงมี
เพราะอาศัยมัจฉริยะะ	อาร์กขะ (ความหวงกั้น) จึงมี
เพราะอาร์กขะเป็นเหตุ	บาปอกุศลธรรมเป็นอเนกย่อมเกิดขึ้นจากการถือท่อนไม้ การถือค้อน การทะเลาะ การแก่งแย่งการวิวาท การพูดขึ้นเสียงว่า มึง มึง? การพูดส่อเสียดและการพูดเท็จ?

จากนั้น ทรงอธิบายย้อนขึ้นจาก เพราะอาร์กขะเป็นปัจจัย ...? ไปจนถึง เพราะอาศัย ตัณหา ปริเยสนาจึงมี? แล้วทรงสรุปว่า ธรรม ๒ อย่าง คือ ตัณหา และปริเยสนา รวมลงเป็นอย่างเดียวกับเวทนา จากนั้นทรงอธิบายปฏิจจสมุปบาทต่อ คือ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงมี? โดยนัยข้างต้นจนถึง เพราะนามรูปเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี? แล้วทรงสรุปว่า

ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น	วิญญาณและนามรูปจึงเกิด แก่ ตาย จูติ หรืออุบัติ
ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น	จึงมีคำที่เป็นเพียงชื่อ
ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น	จึงมีคำที่ใช้ตามความหมาย
ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น	จึงมีคำบัญญัติ

^{๓๔} ที.ม.(ไทย)๑๐/๙๘/๕๙.

ด้วยเหตุเพียงเท่านี้	จึงมีแต่สื่อความเข้าใจ
ด้วยเหตุเพียงเท่านี้	จึงมีวิภูฏะหรือวิวิฏะ

ความเป็นไป ความเป็นอย่างนี้ ย่อมปรากฏโดยการบัญญัติ คือ สมมติบัญญัติขึ้นใช้เพื่อสื่อความหมายกัน สิ่งที่เป็นสภาวะปรากฏ ได้แก่ นามรูปที่เป็นไปพร้อมกับ วิญญาณ เพราะต่างก็เป็นปัจจัยของกันและกัน

จากนั้น ทรงอธิบายเรื่องการบัญญัติอัตตาของพวกที่เชื่อเรื่องอัตตาว่า มี ๔ แบบ ซึ่งบัญญัติตามทรรศนะ ๔ ทรรศนะ ดังนี้

- (๑) บัญญัติว่า อัตตาของเรามีขนาดจำกัด มีรูปตามทรรศนะที่เห็นว่า
    อัตตามีขนาดจำกัด มีรูป
- (๒) บัญญัติว่า อัตตาของเรามีขนาดไม่จำกัด มีรูป ตามทรรศนะที่เห็นว่า
    อัตตามีขนาดไม่จำกัด มีรูป
- (๓) บัญญัติว่า อัตตาของเรามีขนาดจำกัด ไม่มีรูป ตามทรรศนะที่เห็นว่า
    อัตตามีขนาดจำกัด ไม่มีรูป
- (๔) บัญญัติว่า อัตตาของเรามีขนาดไม่จำกัด ไม่มีรูป ตามทรรศนะที่เห็นว่า
    อัตตามีขนาดไม่จำกัด ไม่มีรูป

เมื่อบัญญัติอัตตตามทรรศนะเหล่านี้ ก็จะมีทรรศนะย่อย ๓ ทรรศนะ เกิด ตามมาจากแต่ละทรรศนะ คือ (๑) อัตตามีอยู่เฉพาะในชาตินี้เท่านั้น (๒) อัตตามีอยู่ตลอดไป หรือ (๓) เราสามารถทำอัตตาที่มีสภาพไม่เที่ยงให้มีสภาพเที่ยงได้ ความจริงนี้ชี้ให้เห็นว่า ไม่ว่าจะบัญญัติอัตตตามทรรศนะใด สิ่งที่ตามมา คือ การยึดติดในเรื่องอัตตา หรืออัตตวาทุปาทาน แล้วนำไปสู่การเชื่อมโยงตามกฎปฏิจสุมุบาทต่อไป นั่นคืออุปาทาน ภพ ชาติ ชรามรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส ในทางตรงกันข้าม การไม่บัญญัติอัตตตามทรรศนะทั้ง ๔ อย่างนี้ ก็จะไม่มีการเชื่อมโยง ๓ อย่างเกิดขึ้น เมื่อเป็นเช่นนี้ การเชื่อมโยงของกฎปฏิจสุมุบาทก็จะขาดตอนลง

จากนั้นทรงอธิบายต่อไปว่า ทิฐิหรือทรรศนะที่เห็นว่ามีอัตตา มี ๓ ทรรศนะ คือ (๑) ทรรศนะที่เห็นว่า เวทนาเป็นอัตตาของเรา (๒) ทรรศนะที่เห็นว่า เวทนาไม่ใช่อัตตาของเรา เพราะอัตตาของเรา ไม่เสวยอารมณ์ (๓) ทรรศนะที่เห็นว่า เวทนาไม่ใช่อัตตาของเรา เพราะอัตตาของเราจะ ไม่เสวยอารมณ์ก็มีใช่ อัตตาของเรายังเสวยอารมณ์อยู่ เพราะอัตตาของเรามีเวทนาเป็นคุณสมบัติทรงแน่นว่า ไม่ว่าจะเห็นอย่างไรใน ๓ ทรรศนะนี้ เมื่อถูกถามว่า ในเวทนา ๓ อย่าง คือ สุขเวทนา ทุกขเวทนา และอทุกขมสุขเวทนา ซึ่งต่างก็มีลักษณะ ไม่เที่ยงแท้แน่นอนนั้น เวทนาใดเป็นอัตตาหรือเป็นคุณสมบัติของอัตตา ผู้ถือ ทรรศนะนั้น ๆ ก็ตอบไม่ได้ ซึ่งความจริงชี้ให้เห็นว่า ไม่มี

อรรถาที่เที่ยงแท้ถาวร มีแต่สภาวะธรรมที่เรียกว่านามรูปกับวิญญาณที่เชื่อมโยงกันตามกฎปฏิจกสมุพบาทดังที่ตรัสไว้ข้างต้น

จากนั้น ทรงอธิบายเรื่องวิญญาณฐิติ คือ ภูมิเป็นที่ตั้งหรือที่เกิดของวิญญาณ ๗ ภูมิ เรื่องอายตนะ คือที่ต่อ ในที่นี้หมายถึงภูมิของสัตว์ที่จัดเข้าในวิญญาณฐิติไม่ได้ มี ๒ ภูมิ และเรื่องวิโมกข์ คือ ความหลุดพ้น ๘ แบบ วิญญาณฐิติ ๗ ภูมิ ได้แก่ (๑) ภูมิของสัตว์ ผู้มีกายต่างกัน มีสัญญาต่างกัน คือ มนุษย์ เทวดาในสวรรค์ ๖ ชั้น พวกยักษ์ฉิณีและพวกเวมานิกเปรตที่พ้นจากอบายภูมิ ๔ (๒) ภูมิของสัตว์ผู้มียากต่างกัน แต่มีสัญญาอย่างเดียวกัน คือ พวก พรหมชั้นปฐมฌาน ได้แก่ พรหมปารีสัชชา พรหมบโรหิตา และมหาพรหมา (๓) ภูมิ ของสัตว์ผู้มียากอย่างเดียวกัน แต่มีสัญญาต่างกัน คือ พวกพรหมชั้นอาภัสสระ (๔) ภูมิของสัตว์ผู้มียากอย่างเดียวกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน คือ พรหมชั้นสุภิกณะ (๕) ภูมิของสัตว์ผู้ได้อากาสาณุญาตตนสมาบัติ (๖) ภูมิของสัตว์ผู้ได้วิญญาณัญ-จายตนสมาบัติ (๗) ภูมิของสัตว์ผู้ได้อากิญจัญญายตนสมาบัติ ส่วนเรื่อง อายตนะ ๒ ภูมิ คือ ภูมิของสัตว์ที่ไม่อาจจัดเข้าในวิญญาณฐิติ ๗ ได้ เพราะไม่มีสัญญา (อสัญญา) หรือกำหนดไม่ได้ว่าเป็นสัญญา (เนวสัญญานาสัญญา) ได้แก่ (๑) ภูมิของพวกพรหมชั้นอสัญญีสัตว์ (พรหมลูกฟัก มีแต่รูปไม่มีสัญญา) คือ ผู้ได้อสัญญายตนสมาบัติ (๒) ภูมิของพวกพรหมผู้ได้เนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติ

ทรงเน้นว่า เหล่าสัตว์ในภพภูมิเหล่านี้ ถ้าไม่รู้แจ้งปฏิจกสมุพบาท ไม่รู้ความ เกิด ความดับ คุณและโทษของวิญญาณฐิติและอายตนะเหล่านี้ ก็จะไม่เปล็ดเปล็นอยู่ในภพภูมินั้น ๆ ไม่อาจหลุดพ้นไป ได้ จึงต้องได้รับโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสอุปายาส ผู้รู้ชัดความเกิด ความดับ คุณและโทษของภพ ภูมิเหล่านี้และรู้ชัดอุบายวิธีสลัดออกจากภพภูมิลำเนา ก็จะไม่เปล็ดเปล็นในภพภูมิต่าง ๆ ซึ่งเป็นทางนำไปสู่ ความหลุดพ้น ด้วยวิโมกข์ ๘ แบบ สำหรับบุคคล ๘ จำพวก

๒.๔ โครงสร้างเนื้อหาของมหาตณหาสังขยสูตร

สำหรับมหาตณหาสังขยสูตรนี้ถือว่าเป็นอีกพระสูตรหนึ่งที่มีความสำคัญในฐานะที่เป็นพระสูตรที่กล่าวถึงการแก้ไขความเข้าใจผิดของพระสาคิที่เห็นว่าท่านสามารถรู้ทั่วถึงธรรมของพระพุทธรองค์คือท่านเล่าว่าท่านรู้ว่าคำสอนของพระพุทธรองค์เรื่องวิญญาณนั้นไม่แตกต่างไปจากคำสอนของศาสนาพราหมณ์โดยท่านเห็นว่าวิญญาณมีลักษณะเป็นสภาวะที่พูดได้ รับรู้ได้ เสวยวิบากแห่งกรรมดีกรรมชั่วในทีนั้น ๆ (ในภพภูมิที่เกิด)^{๓๔} คือวิญญาณมีลักษณะของการเป็นสิ่งที่พูดได้ รับรู้ได้ ซึ่งก็เหมือนกับวิญญาณในทีศนะของศาสนาพราหมณ์คือวิญญาณที่มีสภาวะเป็นอรรถาคือมีการคิดความรู้สึกได้ซึ่งพระพุทธรองค์ทรงตำหนิว่านั่นเป็นความเข้าใจผิดเพราะลักษณะเช่นนั้นไม่ใช่ลักษณะของวิญญาณตามความเข้าใจของพระพุทธรศาสนา อย่างไรก็ตามในมหาตณหาสังขยสูตรนี้มีประเด็นที่เราจะต้องศึกษาดังต่อไปนี้

^{๓๔} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๙๖/๔๒๘.

๒.๔.๑ บริบทของมหาตัมहाสังขยสูตร

สำหรับคำว่ามหาตัมहाสังขยสูตร แปลว่า พระสูตรว่าด้วยความสิ้นตัณหา สูตรใหญ่ ซึ่งนี้ตั้งตามเนื้อหาสาระของพระสูตร เป็นพระสูตรในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ ในมหายมกวรรค ซึ่งคำว่ามหายมกวรรค แปลว่า หมวคว่าด้วยธรรมเป็นคู่ หมวดใหญ่ ซึ่งวรรคตั้งตามสาระสำคัญของพระสูตรทุกสูตรในวรรคนี้ซึ่งมีทั้งหมด ๑๐ สูตร จัดเรียงไว้เป็นคู่ ๆ จำนวน ๕ คู่ คือ

๑. จุฬโคสิงคสูตร คู่กับมหาโคสิงคสูตร
๒. มหาโคपालกสูตร คู่กับจุฬโคपालกสูตร
๓. จุฬสังจกสูตร คู่กับมหาสังจกสูตร
๔. จุฬตัมहाสังขยสูตร คู่กับมหาตัมहाสังขยสูตร
๕. มหาอัสน์ปุรสูตร คู่กับจุฬอัสน์ปุรสูตร^{๓๖}

พระสูตรนี้มีที่มาคือ พระผู้มีภาคทรงแสดงแก่ภิกษุทั้งหลาย ขณะประทับอยู่ ณ พระเชตะวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี โดยทรงปรารภความเห็นผิดของภิกษุชื่อสาติหรือพระสาติ ผู้เป็นบุตรชาวประมง เหตุเกิดของพระสูตรนี้ จัดอยู่ในประเภท อัตถุปัตตติก โดยมหาตัมहाสังขยสูตรมีรูปแบบของเป็นการสนทนาธรรมแบบถาม-ตอบ และมีอุปมาอุปไมยประกอบ

๒.๔.๒ โครงสร้างของมหาตัมहाสังขยสูตร

สำหรับมหาตัมहाสังขยสูตรนี้ถือว่าเป็นพระสูตรขนาดกลางไม่ใช่พระสูตรที่มีขนาดยาว เป็นเรื่องหรือเป็นพระสูตรที่เน้นเฉพาะเรื่องไม่ได้เป็นพระสูตรที่เน้นการสอนหลากหลาย เพราะพระสูตรนี้มีเนื้อหาที่ค่อนข้างแคบคือแก้ปัญหาเฉพาะเรื่องการเข้าใจผิดเรื่องวิญญาน ซึ่งพระสูตรนี้มีโครงสร้างหลักอยู่ ๓ ประการ คือ

(๑) โครงสร้างเกี่ยวกับบุคคล ในพระสูตรนี้เป็นการยกเอาเรื่องของการปฏิบัติผิดหรือการมีความคิดเห็นที่ผิดของบุคคล คือ ภิกษุสาติที่มีความเห็นว่าเรื่องคำสอนของพระพุทธองค์นั้นความจริงไม่ใช่เรื่องแปลกหรือเป็นเรื่องที่วิเศษอะไร แต่เป็นเรื่องปกติธรรมดาที่คนทั่วไปก็สามารถที่จะเข้าใจได้ โดยเฉพาะเรื่องวิญญานว่าเรื่องนี้ไม่ได้แตกต่างไปจากเรื่องที่ศาสนาพราหมณ์สอนวิญญานที่แท้จริงคือ ภูตผีปีศาจธรรมีตัวตนสามารถไปไหนได้ รับรู้ได้หรือมาบอกแก่คนอื่นได้พูดได้เสวยวิบากกรรมหรือเสวยสิ่งที่คนอื่นบูชาได้โดยท่านได้นำเอาแนวคิดเรื่องทวินิยมของศาสนาพราหมณ์มากล่าวว่าความคิดเรื่องวิญญานที่พระพุทธองค์ทรงสอนนั้นไม่ได้มีความแตกต่างไปจากคำสอนของศาสนาพราหมณ์เลย ดังนั้น เรื่องนี้จึงถือว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากและเป็นเรื่องที่มีความสุมเสี่ยงต่อการอธิบายหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจนถึงขั้นเป็นการเสนอแนวคิดที่สวนทางกับพระพุทธเจ้า ดังนั้น เรื่องนี้จึงถือว่าเป็นเรื่องใหญ่ที่พระพุทธองค์จะต้องยกขึ้นมาเป็นเรื่องหลักของสงฆ์เพราะหากปล่อยไว้เรื่องนี้นี้อาจจะมีผลกระทบต่อสงฆ์ในวงกว้างได้ ดังนั้น โครงสร้างแรกของเรื่องนี้ก็คือโครงสร้างที่

^{๓๖} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๙ เล่มที่ ๑๒ มัชฌิมาภิกขา มูลปณณาสก , หน้า บทนำ (๙).

เกี่ยวข้องกับบุคคล

(๒) **โครงสร้างเกี่ยวกับหลักธรรม** สำหรับโครงสร้างที่เกี่ยวกับหลักธรรมที่ทรงนำมาแสดง นั้นก็คือทรงแสดงธรรมที่เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาคือความเห็นผิดของพระสาดิเกี่ยวกับเรื่องวิญญานก็คือ

๑) **เรื่องวิญญาน** เรื่องเกี่ยวกับหลักการที่เกี่ยวกับวิญญานที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาว่า หมายถึงอะไรวิญญานเกิดขึ้นมาได้อย่างไร อะไรหล่อเลี้ยงวิญญาน เป็นต้น โดยทรงยก หลักปฏิจจสมุปบาทตอนวิญญานเป็นปัจจัยทำให้เกิดนามรูปว่ามีเงื่อนไขอย่างไร และดำเนินไปอย่างไรบ้างมาประกอบคำอธิบายดังปรากฏในพระพุทธพจน์ที่ว่า

ภิกษุทั้งหลาย วิญญานที่เกิดขึ้น เพราะอาศัยปัจจัยใด ๆ ก็นับว่า “วิญญาน” ตามปัจจัยนั้น ๆ วิญญานที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยจักขุและรูปารมณฺ์ ก็นับว่า “จักขุวิญญาน” วิญญานที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยโสตะและสัททารมณฺ์ก็นับว่า “โสตะวิญญาน” วิญญานที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยฆานะและคันธารมณฺ์ก็นับว่า “ฆาน-วิญญาน” วิญญานที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยชีวหาและรสารมณฺ์ก็นับว่า “ชีวหาวิญญาน” วิญญานที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยกายและโณภูฐัพพารมณฺ์ก็นับว่า “กายวิญญาน” วิญญานที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยมโนและธรรมารมณฺ์ก็นับว่า “มโนวิญญาน” ภิกษุทั้งหลาย ไฟที่ติดขึ้นเพราะอาศัยเชื้อใด ๆ ก็ นับว่า “ไฟ” ตามเชื้อนั้น ๆ ไฟที่ติดขึ้นเพราะอาศัยไม้ก็นับว่า “ไฟไม้” ไฟที่ติดขึ้นเพราะอาศัยป่าก็นับว่า “ไฟป่า” ไฟที่ติดขึ้นเพราะอาศัยหญ้าก็นับว่า “ไฟหญ้า” ไฟที่ติดขึ้นเพราะอาศัยมูลโค ก็นับว่า “ไฟมูลโค” ไฟที่ติดขึ้นเพราะอาศัยแกลบก็นับว่า “ไฟแกลบ” ไฟที่ติดขึ้นเพราะอาศัยหยากเยื่อก็นับว่า “ไฟหยากเยื่อ” แม้ฉันท วิญญานก็ ฉันทนั้นเหมือนกัน เกิดขึ้นเพราะอาศัยปัจจัยใด ๆ ก็นับว่า “วิญญาน” ตามปัจจัยนั้น ๆ วิญญานที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยจักขุและรูปารมณฺ์ก็นับว่า “จักขุวิญญาน” วิญญานที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยโสตะและสัททารมณฺ์ก็นับว่า “โสตะวิญญาน” วิญญานที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยฆานะและคันธารมณฺ์ก็นับว่า “ฆานวิญญาน” วิญญานที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยชีวหาและรสารมณฺ์ก็นับว่า “ชีวหาวิญญาน” วิญญานที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยกายและโณภูฐัพพารมณฺ์ก็นับว่า “กายวิญญาน” วิญญานที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยมโนและธรรมารมณฺ์ก็นับว่า “มโนวิญญาน”^{๓๗}

จากพระพุทธพจน์ดังกล่าวนี้จะพบว่า เป็นคำอธิบายเจาะจงของพระองค์เกี่ยวกับความเป็นมาของวิญญานว่าวิญญานนั้นมาจากอะไรเกิดได้อย่างไรโดยเห็นว่าวิญญานเหมือนกับไฟเมื่อไหม้อะไรก็เรียกชื่อนั้นๆ ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะอธิบายให้ภิกษุสาดิฟังให้เกิดความเข้าใจว่าวิญญานใน

^{๓๗} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๙๙/๔๓๑.

ทัศนคติของพระพุทธศาสนานั้นเป็นสิ่งที่เกิดจากเหตุปัจจัยไม่ได้เกิดมาจากอำนาจการสร้างของสิ่งอื่น

๒) คำสอนเกี่ยวกับชั้น ๕ จากการอธิบายเรื่องวิญญานที่ทรงอธิบายประกอบคำสอนเรื่องวิญญานที่ไม่ได้เป็นเหมือนวิญญานของศาสนาพราหมณ์ฮินดู เรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิญญานอีกประการหนึ่งนั่นก็คือเรื่องของชั้น ๕ ว่าวิญญานกับชั้น ๕ เป็นอันเดียวกันไหม หรือการอธิบายเรื่องชั้น ๕ ก็เพื่อที่จะหักล้างความเชื่อของท่านสาตีว่าชั้น ๕ นั้นเองที่เป็นอัตตา โดยทรงตรัสถามความเห็นของภิกษุทั้งหลาย เรื่องปัจจัยที่เป็นเหตุเกิด และปัจจัยที่เป็นเหตุดับแห่งชั้น ๕ ภิกษุเหล่านั้นทูลตอบตรงกับที่ตรัส จึงตรัสถามต่อไปว่า มีความสงสัยในการเกิดและการดับของชั้น ๕ หรือไม่ ภิกษุเหล่านั้นทูลตอบว่ามีความสงสัย ทรงตรัสถามว่า เมื่อบุคคลเห็นการเกิดและการดับแห่งชั้น ๕ ตามความเป็นจริง ด้วยปัญญาอันชอบแล้ว เขาละความสงสัยนั้นได้หรือไม่ ภิกษุเหล่านั้นทูลตอบว่าละได้ เมื่อตรัสถามว่า ภิกษุเหล่านั้นเห็นการเกิดและการดับแห่งชั้น ๕ ตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบหรือไม่ ภิกษุเหล่านั้นทูลตอบว่า เห็น และเมื่อตรัสถามว่าละความสงสัยได้หรือไม่ ทูลตอบว่า ละได้ จากนั้นทรงตรัสถามต่อไปจนภิกษุเหล่านั้นกราบทูลยืนยันว่า ท่านมิได้ติดอยู่กับทิวฏฐิอันบริสุทธิ์ (สัมมาทิวฏฐิที่เกิดจากวิปัสสนา) ว่าเป็นของตน แต่ถือว่าเป็นเพียงพาหะให้ไปถึงความหลุดพ้นแล้วทั้งไป เหมือนคนโดยสารแพข้ามฝั่ง เมื่อถึงฝั่งแล้วก็ทิ้งแพไป

๓) คำสอนเรื่องอาหาร ๔ ประเภทที่หล่อเลี้ยงชั้น ๕ ทรงตรัสว่า อาหาร ๔ ชนิด คือ (๑) กวฬิงการาหาร (อาหารคือคำข้าว) (๒) ผัสสาหาร (อาหารคือผัสสะ) (๓) มโนสญฺเจตนาหาร (อาหารคือสญฺเจตนา หรือความจงใจ) (๔) วิญญาณาหาร (อาหารคือวิญญาณ) มิเพื่อช่วยให้สัตว์ดำรง อยู่นี้ได้ และช่วยให้แสวงหาภพต่อไป แล้วทรงอธิบายเหตุเกิด และเหตุดับแห่งอาหารเหล่านั้นตามหลักปฏิจจสมุปบาททั้งสายเกิดและสายดับ แล้วตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่า เมื่อรู้อย่างนี้แล้ว จะนึกย้อนถึงอดีตชาติของตนว่า เราเคยมีมาแล้ว หรือว่าไม่เคยมีมา ได้เป็นอะไรมาแล้ว ได้เป็นอย่างไรมาแล้ว ก่อนมาเป็นอย่างนี้ ภิกษุเหล่านั้นทูลตอบว่าไม่นึกย้อนอดีตชาติ^{๓๘๘}

๔) คำสอนเรื่องปฏิจจสมุปบาท เพื่อที่จะทำให้ท่านสาตีได้เข้าใจเกี่ยวกับหลักคำสอนเรื่องวิญญาณเป็นอัตตาหรือไม่ก็ทรงนำเรื่องเกิดการเกิดการดับมาอธิบายตามหลักปฏิจจสมุปบาทโดยละเอียด^{๓๘๙}

๕) คำสอนเรื่องการเกิด ทรงแสดงว่าองค์ประกอบที่ทำให้สัตว์เกิดในภพนี้มี ๓ ประการ คือ (๑) บิดามารดาอยู่ร่วมกัน (๒) มารดามีระดู (๓) มีคันธัพพะ คือปฏิสนธิวิญญาณปรากฏขึ้น เมื่อทารกในครรภ์คลอดแล้วและได้รับการเลี้ยงดูอย่างดีด้วยกามคุณ ๕ ก็เจริญ เติบโตจากเด็กจนเป็นผู้ใหญ่ได้เสวยอารมณ์ทั้งสุขทั้งทุกข์และมีไข้สุขมิใช่ทุกข์ เมื่อพระศาสนาเสด็จอุบัติขึ้นในโลก ทรงแสดงธรรมนำสัตว์ให้พ้นทุกข์ได้ มีผู้ออกบวชตาม ปฏิบัติตามสิกขาและสาขีพของภิกษุจนบรรลุธรรมตามลำดับ ตั้งแต่ปฐมฌานจนถึงอรหัตตผล ไม่ติดใจในเวทนาทั้งหลาย ความเพิลิตเพิลินในเวทนาจึงดับไป เพราะความเพิลิตเพิลินดับไป อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ เพราะภพดับ ชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสของภิกษุเหล่านั้นจึงดับ

^{๓๘๘} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๐๒/๔๓๔.

^{๓๘๙} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๐๒-๔๐๖/๔๓๔-๔๔๑.

ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นมิได้ด้วยประการฉะนี้ ทรงสรุปว่า จงจำตักมหาสังขยวิมุตติโดยย่อไว้ จงจำพระสาติบุตรชาวประมงว่า เป็นผู้ติดอยู่ในข่ายคือตัณหาและกองแห่งตัณหาใหญ่^{๔๐}

๒.๔.๓ เนื้อหาของมหาตัณหาสังขยสูตร สำหรับเนื้อหาของพระสุตตันต์นั้นสามารถที่จะแบ่งได้เป็น ๒ ส่วนคือ

(๑) ส่วนที่เป็นเหตุปรารภในการแสดงธรรมคือทรงปรารภภิกษุผู้เห็นผิดในเรื่องของวิญญาน ซึ่งเป็นความผิดที่กระทบกับความมั่นคงของพระวินัยเพราะพระภิกษุรูปนี้ท่านมีความเห็นผิดหรือมีความเห็นแตกต่างไปจากพระพุทธองค์ กล่าวคือพระสาติ มีความเห็นว่า พระผู้มีพระภาคตรัสว่า วิญญานนี้แลมิใช่อื่น ท่องเที่ยวไป แล่นไป เพื่อนพรหมจรรย์ว่ากล่าวตักเตือนว่า ท่านเข้าใจผิด พระผู้มีพระภาคมิได้ตรัสเช่นนั้น แต่ตรัสว่าวิญญานอาศัยปัจจัยเกิดขึ้น ถ้าไม่มีปัจจัย วิญญานก็เกิดไม่ได้ สาทิภิกษุไม่เชื่อ ยังยืนยันว่าตนได้รู้ทั่วถึงพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง เรื่องวิญญานทรงแสดงไว้อย่างนี้ ภิกษุทั้งหลายนำความไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระองค์รับสั่งให้ไปตามพระสาติมาเฝ้า และตรัสถามว่าเป็นความจริงหรือไม่ พระสาติกราบทูลว่า เป็นความจริง

(๒) ส่วนที่สองเป็นส่วนเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการแสดงคำสอนที่เป็นคำอธิบายเรื่องราวของวิญญานเหตุเกิดวิญญานที่เกี่ยวข้องให้กับพระภิกษุที่ร่วมฟังพระธรรมเทศนาในครั้งนั้นรวมถึงผู้มีอิทธิคือพระสาติภิกษุด้วยโดยทรงดำเนินวิธีการในการสอบสวนหรือให้รรธนาธิบายดังต่อไปนี้คือ

๑. ตรัสถามว่า วิญญานนั้นเป็นอย่างไร ทูลตอบว่า เป็นสภาวะที่พูดได้ รับรู้ได้ เสวยวิบากแห่งกรรมดีกรรมชั่วในทันทีนั้น ๆ (ในภพภูมิที่เกิด) จากนั้นก็ทรงตรัสถามว่า ได้ฟังเรื่องวิญญานเช่นนี้ที่ไหน ตรัสแก่ใคร เมื่อพระสาติหนึ่ง จึงตรัสต่อไปว่า วิญญานอาศัยปัจจัยเกิดขึ้น ไม่มีปัจจัยก็เกิดไม่ได้ (หมายความว่า วิญญานไม่ใช่อดีตชาติที่เที่ยงแท้ถาวรอย่างที่พระสาติเข้าใจ)

๒. ทรงตำหนิว่า กล่าวตู่พระองค์ ผู้กล่าวตู่เช่นนี้ ชื่อว่า ขุดตนเอง (คือทำให้ไม่เจริญอกงามในพระศาสนา) จะประสบสิ่งไม่ใช่บุญเป็นอันมากและจะได้รับความทุกข์ตลอดกาลนาน

๓. จากนั้นทรงสอบสวนความเข้าใจของภิกษุทั้งหลายในเรื่องนี้ เพื่อสอนพระสาติ ดังมีใจความดังนี้

ตรัสถามว่า พระสาติจะเจริญอกงามในพระศาสนาหรือไม่ ภิกษุทั้งหลายทูลตอบว่า ไม่ ตรัสถามว่า ภิกษุทั้งหลาย รู้ทั่วถึงพระธรรมที่พระองค์ทรงแสดงไว้ เหมือนที่พระสาติกล่าวตู่พระองค์หรือไม่ ภิกษุเหล่านั้นทูลตอบว่า ไม่ เพราะพระองค์ตรัสว่าวิญญานอาศัยปัจจัยเกิดขึ้น ถ้าไม่มีปัจจัยวิญญานเกิดขึ้นไม่ได้ มาถึงตอนนี้พระสาตินั่งนิ่ง คอดก ก้มหน้า เก้อเขิน หมดปฏิกิริยา พระองค์ตรัส ชมเชยภิกษุเหล่านั้นว่าเข้าใจดีแล้ว และทรงอธิบายว่าวิญญานอาศัยปัจจัยใดเกิดขึ้น ก็มีชื่อตามปัจจัยนั้น เช่น วิญญานที่อาศัยจักขุเกิดขึ้น เรียกว่า จักขุวิญญาน เหมือนไฟที่ติดขึ้นเพราะอาศัยไม้ เรียกว่า ไฟไม้ อาศัยหญ้าเรียกว่าไฟหญ้า

๔. ตรัสถามความเห็นของภิกษุทั้งหลาย เรื่องปัจจัยที่เป็นเหตุเกิด และปัจจัยที่เป็นเหตุดับแห่งขั้น ๕ ภิกษุเหล่านั้นทูลตอบตรงกับที่ตรัส จึงตรัสถามต่อไปว่า มีความสงสัยในการเกิดและการดับของขั้น ๕ หรือไม่ ภิกษุเหล่านั้นทูลตอบว่า มีความสงสัย

ตรัสถามว่า เมื่อบุคคลเห็นการเกิดและการดับแห่งขั้น ตามความเป็นจริง ด้วยปัญญาอัน

^{๔๐} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๐๘/๔๔๓.

ชอบแล้ว เขาละความสงสัยนั้นได้หรือ ภิกษุเหล่านั้นทูลตอบว่า ละได้ เมื่อตรัสถามว่า ภิกษุเหล่านั้นเห็นการเกิดและการดับแห่งขันธตามความ เป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบหรือไม่ ภิกษุเหล่านั้นทูลตอบว่า เห็น และเมื่อตรัสถามว่าละความสงสัยได้หรือไม่ ทูลตอบว่า ละได้ จากนั้นทรงตรัสถามต่อไปจนภิกษุเหล่านั้นกราบทูลยืนยันว่า ท่านมิได้ติดอยู่กับทิวฏฐิอันบริสุทธ์ิ (สัมมาทิวฏฐิที่เกิดจากวิปัสสนา) ว่าเป็นของตน แต่ถือว่าเป็นเพียงพาหะให้ไปถึงความหลุดพ้นแล้วทิ้งไป เหมือนคนโดยสารแพข้ามฝั่งเมื่อถึงฝั่งแล้วก็ทิ้งแพไป

๕. ตรัสว่า อาหาร ๔ ชนิด คือ (๑) กวฬิงการาหาร (อาหารคือคำข้าว) (๒) ผัสสาหาร (อาหารคือผัสสะ) (๓) มโนสัญเจตนาหาร (อาหารคือสัญญาเจตนา หรือความตั้งใจ) (๔) วิญญาณาหาร (อาหารคือวิญญาณ) มิเพื่อช่วยให้สัตว์ดำรง อยู่ได้ และช่วยให้แสวงหาภพต่อไป แล้วทรงอธิบายเหตุเกิด และเหตุดับแห่งอาหารเหล่านั้นตามหลักปฏิจจสมุปบาททั้งสายเกิดและสายดับ แล้วตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่า เมื่อรู้อย่างนี้แล้ว จะนึกรย้อนถึงอดีตชาติของตนว่า เราเคยมีมาแล้ว หรือว่าไม่เคยมีมา ได้เป็นอะไรมาแล้ว ได้เป็นอย่างไรมาแล้ว ก่อนมาเป็นอย่างไร ภิกษุเหล่านั้นทูลตอบว่าไม่นึกรย้อนอดีตชาติ

ตรัสถามว่า จะนึกรย้อนอนาคตชาติของตนว่าเราจักมีหรือจักไม่มี เราจักเป็นอะไรจักเป็นอย่างไร จักเป็นอะไรแล้วจักเป็นอะไรต่อไป ภิกษุเหล่านั้นทูลตอบว่า ไม่นึกรย้อนอนาคตชาติ

ตรัสถามต่อไปจนภิกษุเหล่านั้นกราบทูลยืนยันว่าท่านไม่มีความสงสัยในสภาวะของตนและสภาวะของสัตว์ทั้งหลาย เพราะรู้อย่างนี้เอง มิใช่กล่าวตาม พระศาสดาเพราะความเคารพ ผู้รู้เห็นอย่างนี้ไม่ยกย่องศาสดาอื่น ข้อวัตรของ ลัทธิอื่น ไม่ตื่นลัทธิและมงคลของสมณพราหมณ์ทั้งหลาย เพราะไร้แก่นสาร ตรัส ยกย่องว่า คำที่พวกภิกษุกล่าวนั้นถูกต้อง แล้วทรงแสดงธรรมให้ฟัง

๖. จากนั้นทรงแสดงว่าองค์ประกอบที่ทำให้สัตว์เกิดในครรภ์มี ๓ ประการ คือ (๑) บิดามารดาอยู่ร่วมกัน (๒) มารดามีระดู (๓) มีคันธัพพะ คือปฏิสนธิวิญญาณปรากฏขึ้น เมื่อทารกในครรภ์คลอดแล้วและได้รับการเลี้ยงดูอย่างดีด้วยกามคุณ ๕ ก็เจริญ เติบโตจากเด็กจนเป็นผู้ใหญ่ได้เสวยอารมณ์ทั้งสุขทั้งทุกข์และมีใช้สุขมิใช่ทุกข์เมื่อพระศาสดาเสด็จอุบัติขึ้นในโลก ทรงแสดงธรรมนำสัตว์ให้พ้นทุกข์ได้ มีผู้ออกบวชตาม ปฏิบัติตามสิกขาและสาชีพของภิกษุจนบรรลุธรรมตามลำดับ ตั้งแต่ปฐมฌานจนถึงอรหัตตผล ไม่ติดใจในเวทนาทั้งหลาย ความเพลิดเพลินในเวทนาจึง ดับไป เพราะความเพลิดเพลินดับไป อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ เพราะภพดับ ชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสของภิกษุ นั้นจึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ได้ด้วยประการฉะนี้

ท้ายสุดพระองค์ก็ทรงสรุปว่า จงจำตักมหาสังขยวิมุตติโดยย่อไว้ จงจำพระสาติบุตรชาวประมงว่า เป็นผู้ติดอยู่ในข่ายคือตักมหาและกองแห่งตักมหาใหญ่ ซึ่งจากการกล่าวมาทั้งหมดจะพบว่าการสอนในพระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคทรงใช้วิธีปราบม้าพยศด้วยม้าที่ทรงฝึกไว้ดีโดยทรงถาปนนำให้ภิกษุทั้งหลายตอบแล้วสรุปประเด็นเข้าหาปัญหา คือการเข้าใจผิดถือผิด ของพระสาติเป็นระยะ ๆ ตั้งแต่ต้นจนจบสูตร ซึ่งพระสูตรนี้มีสาระสำคัญคือทรงแสดงหลักปฏิจจสมุปบาท เพื่อทำลายความเห็นผิดว่า วิญญาณเที่ยงของพระสาติผู้ถือสัสสตทิวฏฐิ และหลักธรรมอื่น อีกมาก แต่ทรงมุ่งประเด็นไปสู่ความหลุดพ้นเพราะสิ้นตักมหาที่ทรงเรียกว่า ตักมหาสังขยวิมุตติ

๒.๕ โครงสร้างเนื้อหาของอินทกสูตร

สำหรับอินทกสูตรนั้นถือว่าเป็นพระสูตรที่อยู่ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๕ สังยุตนิคาย สคาถาวรรค โดยพระไตรปิฎกเล่มนี้จัดเป็นสังยุตโดยอินทกสูตรจะปรากฏอยู่ในยักขสังยุต ซึ่งคำว่ายักขสังยุตนั้นแปลว่า ประมวลเรื่องยักข หมายถึงประมวลพระสูตรที่เกี่ยวกับยักขเข้าไปสนทนาธรรมกับพระผู้มีพระภาค ไม่จัดแบ่งเป็นวรรค มีทั้งหมด ๑๒ สูตร ชื่อพระสูตรแต่ละสูตรตั้งตามชื่อบุคคลคือยักขที่ปรากฏในพระสูตรนั้น ๆ ใจความสำคัญของพระสูตรต่าง ๆ ในสังยุตนี้ กล่าวถึงเรื่องราวเกี่ยวกับยักข ยักขิณี รวมทั้งลูกยักข เช่น ยักขเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเพื่อฟังธรรม เพื่อสนทนาธรรม เพื่อทูลถามปัญหา ยักขเข้าสิงสามเณร ยักขที่มีชื่อเสียงมากคือ อาฬวกยักขจับพระราชานุเคราะห์เมืองอาฬวี พระราชาจึงขอชีวิต โดยทำข้อตกลงว่าจะส่งมนุษย์ไปเป็นอาหารแล้วทำตามข้อตกลงนั้น ทำให้ชาวเมืองอาฬวีเดือดร้อนเป็นอย่างมาก พระผู้มีพระภาคซึ่งขณะนั้นประทับอยู่ในเขตเมืองอาฬวี ทรงอาศัยพระมหากรุณาธิคุณต่อสรรพสัตว์ เสด็จไปทรมานจนอาฬวกยักขเสื่อมใสและยกเล็ก ข้อตกลงที่ทำไว้กับพระราชา ทำให้ชาวเมืองอาฬวีมีความสุขสวัสดิ์และเสื่อมใสในพระพุทธศาสนา อินทกสูตรก็เช่นเดียวกันเป็นพระสูตรที่มีอยู่ในยักขสังยุตนี้ โดยอินทกสูตรนั้นมีรายละเอียดที่จะต้องศึกษาดังต่อไปนี้

๒.๕.๑ บริบทของพระสูตร พระสูตรนี้ชื่อว่า อินทกสูตรนั้นมาจากการเอาชื่อของยักขมาตั้งเป็นชื่อของพระสูตรพระสูตรนี้ได้ชื่อจากยักขกับยอต และจากยอตกับยักข^{๑๑} โดยพระสูตรนี้ อินทกยักข ได้ถามถึงปัญหาที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับพัฒนาการของสิ่งมีชีวิตในครรภ์มารดาว่า ได้ยินว่ายักขนี้มักพูดแต่บุคคลถือว่า สัตว์เกิดในครรภ์ของมารดาโดยการร่วมครั้งเดียว จึงกล่าวตามความเห็นที่มารดาของสัตว์ที่เกิดในท้องย่อมกินปลาและเนื้อเป็นต้น ปลาและเนื้อเป็นต้นทั้งปวงถูกเผาเพียงคั้นเดียวก็ละลายไปเหมือนฟองน้ำ ถ้ารูปไม่พึงเป็นสัตว์ก็พึงละลายไปอย่างนั้นเหมือนกัน ดังปรากฏในคาถาของยักขว่า “ท่านผู้รู้ทั้งหลายไม่กล่าวรูปว่าเป็นชีพ สัตว์นี้จะประสพร่างกายนี้ได้อย่างไรนอกกระดูกและก้อนเนื้อจะมาแต่ไหน สัตว์นี้จะติดอยู่ในครรภ์ได้อย่างไร”^{๑๒} ซึ่งเป็นคำถามที่เกิดมาจากความสงสัยมานานว่าที่เล่าว่าสัตว์เกิดในครรภ์นั้นกินทุกอย่างที่มารดา กิน แล้วถ้าเด็กในครรภ์กินอาหารที่มารดา กิน จำพวกเนื้อแล้วกระดูกที่เหลือจากเนื้อนั้นจะไปอยู่ที่ไหนจากนั้นพระพุทธองค์ทรงอธิบายเรื่องการเกิดแก่ยักขยักขิณีโดยละเอียด

๒.๕.๒ โครงสร้างของอินทกสูตร เนื่องจากอินทกสูตรนั้นเป็นพระสูตรขนาดสั้นๆ ไม่มีเนื้อความอะไรมากดังนั้นจึงไม่มีโครงสร้างที่ซับซ้อนเหมือนพระสูตรอื่นๆ เป็นพระสูตรที่มีเนื้อหาเรื่องการเกิดอย่างเดียวเป็นการถามระหว้ายักขกับพระพุทธองค์พอยักขถามเสร็จพระพุทธองค์ก็ทรงตอบ ดังนั้นโครงสร้างจึงมีแค่การถามตอบระหว่างยักขกับพระพุทธองค์เท่านั้นส่วนเรื่องหลักธรรมก็มีเฉพาะเรื่องการเกิดและสภาพของเด็กที่เกิดในครรภ์เท่านั้นเอง

^{๑๑} ส.ส.อ.(ไทย)๑/๒/๓๘๕.

^{๑๒} ส.ส.อ.(ไทย)๑/๒/๓๘๔.

๒.๕.๓ เนื้อหาของอินทกสูตร สำหรับเนื้อหาของพระสูตรนี้ก็เหมือนโครงสร้างคือมีเนื้อหาน้อยมาก มีเนื้อหาเกี่ยวกับการถามตอบเสียเป็นส่วนใหญ่โดยเรื่องที่ถามตอบก็คือเรื่องของ การเกิดของมนุษย์ โดยเนื้อหาที่มีในพระสูตรนี้เฉพาะเรื่อง การเกิดเท่านั้น

๒.๖ สรุป

โครงสร้างเนื้อหาของปาราชิกข้อที่ ๓ มหานิทานสูตร มหาตณหาสังขยสูตร และอินทกสูตร จากการศึกษาค้นคว้าประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเกิด ซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎกนั้น สำหรับโครงสร้างเนื้อหาของปาราชิกข้อที่ ๓ ว่าด้วยการพรากชีวิตมนุษย์ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการมีเจตนาในการฆ่าหากไม่มีเจตนาในการฆ่าก็ไม่ถือว่าเป็นปาราชิก โครงสร้างหลักที่สำคัญคือ ๑) เรื่องต้นบัญญัติ เป็นเรื่องเกี่ยวกับมูลเหตุในการฆ่า ๒) ทรงสอนให้ภิกษุแก้อารมณ์ ๓) ทรงบัญญัติสิกขาบท ๔) ทรงบัญญัติสิกขาบทที่เป็นอนุบัญญัติ ๕) ทรงวางกรอบการฆ่า ๖) อรรถอธิบายความในสิกขาบทที่ ๓

โครงสร้างเนื้อหาของมหานิทานสูตร ประเด็นเรื่องคำสอนเรื่องการเกิดที่ปรากฏในมหานิทานสูตร ซึ่งเป็นพระสูตรที่ปรากฏอยู่ในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกายมหารวรรค เล่มที่ ๑๐ โครงสร้างของมหานิทานสูตร ว่าด้วยสิ่งที่เป็นต้นเหตุใหญ่ คือสิ่งทั้งปวงอาศัยกันเกิดขึ้น พระสูตรนี้พระพุทธรองค์ ทรงนำเสนอในรูปแบบการบรรยายโวหาร แบบถาม – ตอบ และมีอุปมาอุปไมย สำหรับโครงสร้างหลักที่นำมาพิจารณา คือ ๑) โครงสร้างด้านมูลเหตุ เริ่มต้นปรารภความไม่เข้าใจเกี่ยวกับปฏิจสมุปบาทของพระอานนท์ ๒) โครงสร้างด้านหลักธรรมในพระสูตรนี้มีหลักธรรม ข้อที่นำมาอธิบายได้แก่ หลักปฏิจสมุปบาท หลักการบัญญัติอดีตา หลักของวิญญานฐิติ หรือที่ตั้งของวิญญาน ๗ อย่าง วิโมกข์ ๘ ๓) เนื้อหาของมหานิทานสูตร แบ่งเนื้อหาออกเป็น ๒ ประเภท (๑) เนื้อหาช่วงแรกเป็นบทเกริ่นนำที่เกี่ยวกับความไม่เข้าใจปฏิจสมุปบาทของพระอานนท์ (๒) เรื่องรายละเอียดของปฏิจสมุปบาทที่ทรงแสดงเป็นข้อ ๆ เพื่อให้พระอานนท์ได้ทำความเข้าใจโดยเริ่มจากการพูดถึงชาติ ชราเป็นมูลเหตุ ทรงเน้นว่า เหล่าสัตว์ในภพภูมิ ถ้าไม่รู้แจ้งปฏิจสมุปบาท ไม่รู้ความเกิด ความดับ คุณและโทษของวิญญานฐิติและอายตนะเหล่านี้ ก็จะพลัดเพลिनอยู่ในภพภูมินั้น ๆ ไม่อาจหลุดพ้นไปได้

โครงสร้างเนื้อหาของมหาตณหาสังขยสูตร เป็นพระสูตรขนาดกลางไม่ใช่พระสูตรที่มีขนาดยาว พระสูตรที่กล่าวถึงการแก้ไขความเข้าใจผิดของพระสาคีที่เห็นว่าวิญญานมีลักษณะของการเป็นสิ่งที่พูดได้ รับรู้ได้ ซึ่งก็เหมือนกับวิญญานในทัศนะของศาสนาพราหมณ์ คือวิญญานที่มีสภาวะเป็นอดีตา โครงสร้างของมหาตณหาสังขยสูตร พระสูตรนี้เป็นการแก้ปัญหาเฉพาะเรื่อง การเข้าใจผิดเรื่องวิญญาน มีโครงสร้างพระสูตร ๓ ประการ ๑) โครงสร้างเกี่ยวกับบุคคล ในพระสูตรนี้เป็นการยกเอาเรื่องการปฏิบัติผิดหรือการมีความคิดเห็นที่ผิดของบุคคล คือภิกษุสาคีที่มีความเห็นผิด โดยเฉพาะเรื่องวิญญานที่ไม่แตกต่างจากศาสนาพราหมณ์ สอนวิญญานที่แท้จริงคือ ภูต ผี ปีศาจ มีตัวตนสามารถไปไหนมาไหนได้ ๒) โครงสร้างเกี่ยวกับหลักธรรม สำหรับโครงสร้างที่เกี่ยวกับหลักธรรมที่ทรงนำมาแสดงนั้นก็คือทรงแสดงธรรมที่เกี่ยวกับ การแก้ไขปัญหาความเห็นผิดของพระสาคีที่เกิดขึ้นในพระสูตรเกี่ยวกับ (๑) เรื่องวิญญาน (๒) คำสอนเกี่ยวกับชั้น ๕ (๓) คำสอนเรื่องอาหาร ๔ ประเภท ที่หล่อเลี้ยงชั้น ๕ (๔) คำสอนเรื่องปฏิจสมุปบาท (๕) คำสอนเรื่องการเกิด

โครงสร้างเนื้อหาของอินทกสูตร สำหรับอินทกสูตรเป็นพระสูตรที่อยู่ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๕ สังยุตตนิกาย สคาถาวรรคพระสูตรนี้ชื่อว่า อินทกสูตรนั้นมาจากการเอาชื่อของยักษ์มาตั้งเป็นชื่อของพระสูตร พระสูตรนี้ได้ชื่อจากยักษ์กับยอด และจากยอดกับยักษ์ โครงสร้างของพระสูตร เป็นพระสูตรขนาดสั้น ๆ เป็นพระสูตรที่เนื้อหาเรื่องการเกิดอย่างเดียว เป็นการถามระหว่างยักษ์กับพระพุทธองค์ ยักษ์ถามเสร็จพระพุทธองค์ก็ทรงตอบ เป็นพระสูตรที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการถามตอบเป็นส่วนใหญ่ โดยเรื่องที่ถามตอบก็คือเรื่องการเกิดของมนุษย์เท่านั้นเอง

บทที่ ๓
การเกิดในปาราชิกข้อที่ ๓ มหานิทานสูตร
มหาตัมहाสังขยสูตร และอินทกสูตร

๓.๑ บทนำ

สำหรับประเด็นที่ผู้วิจัยจะนำมาศึกษาในบทที่ ๓ นี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาแหล่งข้อมูลที่เป็นจุดกำเนิดของการเกิดซึ่งในพระไตรปิฎกนั้นมีเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการเกิดอยู่หลายแห่งแต่ละแห่งก็เป็นเรื่องราวที่กระจัดกระจายกันอยู่ ดังนั้น การศึกษาเรื่องการศึกษาวิเคราะห์การเกิดเป็นมนุษย์ตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องสำรวจพื้นที่หรือแหล่งข้อมูลในพระไตรปิฎกและอรรถกถาว่ามีการกล่าวถึงการเกิดอยู่ที่ไหนบ้าง โดยในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการศึกษาอยู่ที่พระวินัย ในปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ ว่าด้วยการพรากชีวิตมนุษย์หรือพูดให้เข้าใจง่ายก็คือการฆ่ามนุษย์ด้วยเจตนาที่จะทำร้ายบุคคลนั้นให้เสียชีวิต โดยในพระวินัยได้อธิบายถึงแนวคิดหรือกรอบในการเกิดว่ามีอย่างไรบ้าง นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ศึกษาที่ในคัมภีร์พระไตรปิฎก ปรากฏว่ามีหลายพระสูตรที่ได้อธิบายความรู้เรื่องการเกิดเอาไว้ ซึ่งผู้วิจัยจะนำมาอธิบายก็ได้แก่ มหานิทานสูตร มหาตัมहाสังขยสูตร และอินทกสูตร โดยพระสูตรทั้ง ๓ นั้นมีองค์ความรู้ในเรื่องของการเกิดเอาไว้ ดังนั้นในบทนี้จึงเป็นการเริ่มต้นในการศึกษาบริบทของพระสูตรทั้ง ๓ นั้นพร้อมทั้งองค์ความรู้ในเรื่องการเกิดในพระวินัยด้วยเพื่อเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจในเรื่องของการเกิดในคัมภีร์พระพุทธศาสนาต่อไป ดังนั้น การศึกษา เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์การเกิดเป็นมนุษย์ตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนา นี้ ผู้วิจัยสืบค้นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการเกิดโดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๓.๒ การเกิดในปาราชิกข้อที่ ๓

การที่เราได้ศึกษากรอบทั้งโครงสร้างและเนื้อหาของปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ มาทั้งหมดแล้ว ประเด็นต่อไปที่จะต้องนำมาศึกษาต่อก็คือประเด็นที่เกี่ยวข้องกับคำสอนเรื่องการเกิดที่มีปรากฏในปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ โดยในสิกขาบทที่ ๓ นี้ได้อธิบายว่าการเกิดของมนุษย์นั้นให้ถือเอาส่วนที่เป็นกายมนุษย์ หมายถึง การที่จิตแรกเกิดขึ้น คือ ปฐมวิญญาณปรากฏขึ้นในท้องแห่งมารดา トラบเท่าถึงกาลเป็นที่ตาย อตภาพในระหว่างนี้ ชื่อว่ากายมนุษย์^๑โดยพระอรรถกถาจารย์ได้ให้คำอธิบายเกี่ยวกับกระบวนการเกิดในปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ นี้ว่า กายมนุษย์ที่เป็นมูลฐานของการห้ามไม่ให้พระภิกษุปลงหรือพรากจากชีวิตนั้น หมายถึงการเกิดขึ้นของกายจากการที่มี “ปฐมจิต” หรือปฏิสนธิวิญญาณได้มาเกิดในท้องมารดาหรือผู้ที่เป็นแม่โดยท่านอุบาลีเถระท่านได้อธิบายชัดเจนว่าจิตดวงแรกหรือปฐมจิตนั้นก็คือปฏิสนธิจิตนั่นเอง เมื่อจิตดวงแรก (ที่ผุดขึ้น) ในท้องมารดา นั้นแหละ ก็ถือว่าเป็นการถือปฏิสนธิเกิดขึ้นของสัตว์ผู้มีขันธ ๕ แม่ทั้งสิ้น เพราะเหตุนี้ กายมนุษย์อันเป็นที่แรกที่สุดนี้คือ (๑) จิตดวงแรก (๒) อรูปขันธ ๓ ที่เกี่ยวเกาะด้วยจิตนั้น (๓) กลละรูปที่เกิดพร้อมกับจิตนั้น บรรดาอรูปขันธและกลละรูปแห่งจิตดวงแรกนั้น รูป ๓ ถ้วน ด้วยอำนาจแห่งกาย ๑๐ วัตถุ ๑๐ และภาวะ ๑๐ แห่งสตรีและบุรุษ, รูป ๒๐ ด้วยอำนาจแห่งกาย ๑๐ และวัตถุ ๑๐ แห่งพวกกะเทย ชื่อว่ากลละรูป บรรดาสตรี

^๑ วิ.ม.อ.(ไทย)๑/๒/๒๖๕.

บุรุษ และกะเทยนั้น กลลรูปของสตรีและบุรุษ มีขนาดเท่าหยาดน้ำมันงาที่ซ้อนขึ้นด้วยปลายข้างหนึ่ง แห่งขนแกะแรกเกิด เป็นของใสกระจ่าง^๒

จากคำอธิบายของพระอรรถกถาจารย์ดังกล่าวนี้สามารถที่จะอธิบายให้ง่ายขึ้นมาอีก กล่าวคือในการเกิดของมนุษย์นั้นมืองค์ประกอบของการเกิดอยู่ ๓ ส่วน คือ (๑) จิตดวงแรกหรือปฏิสนธิจิต (๒) อรูปชั้น ๓ ได้แก่ สัญญา สังขาร วิญญาณ ซึ่งเกี่ยวเกาะด้วยจิตนั้นหรือเป็นสิ่งที่เกิดมาพร้อมจิตหรือปฏิสนธิจิต (๓) กลลรูป หมายถึง รูปที่เป็นหยาดน้ำใสที่จะพัฒนามาเป็นมนุษย์ในภายหลัง ซึ่งภาษาวิทยาศาสตร์เรียกว่าไซโกสต์ (Zygote) ซึ่งกลลรูปนี้จะมีขนาดเท่าหยาดน้ำมันงาที่ซ้อนขึ้นด้วยปลายข้างหนึ่งของขนแกะแรกเกิด มีลักษณะใสกระจ่างสามารถที่จะมองทะลุผ่านได้ ซึ่งพระอรรถกถาจารย์ท่านได้อธิบายว่า หยาดน้ำมันงามีสีใสอย่างไร กลลรูปก็มีสีลักษณะเหมือนกับหยาดน้ำมันงานั้นไม่มีผิดเพี้ยน^๓ ท่านพระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายเพิ่มเติมต่อไปว่ารูปนี้เมื่อพัฒนาและเกิดมาแล้วจะมีอายุปกติ ไม่เกิน ๑๒๐ ปี รวมความว่าจากกลลรูปที่พัฒนาไปจนถึงการหมดอายุนี้ เรียกว่ากายมนุษย์ ใครก็ตามที่มีเจตนาหรือตั้งใจฆ่ากายมนุษย์นี้ถือว่าเป็นผู้ที่มีบาปหากเป็นพระภิกษุก็ต้องอาบัติปาราชิก

๓.๓ การเกิดในมหานิทานสูตร

สำหรับคำสอนเรื่องการเกิดที่ปรากฏในมหานิทานสูตรว่ามหานิทานสูตรนั้นได้กล่าวถึงประเด็นเรื่องการเกิดอย่างไร โดยมีลำดับของแนวคิดเรื่องการเกิดที่จะนำมาศึกษาดังต่อไปนี้

(๑) ความหมายของการเกิด เนื่องจากมหานิทานสูตรนี้เป็นพระสูตรที่อธิบายหลักปฏิจจนสมุปบาท ดังนั้น แนวคิดเรื่องการเกิดของมหานิทานสูตรจึงเป็นเรื่องของเหตุปัจจัยที่อิงอาศัยกันตามหลักปฏิจจนสมุปบาทนั่นเอง โดยพระสูตรนี้พระพุทธองค์ทรงอธิบายเรื่องปฏิจจนสมุปบาทโดยเริ่มจากชรามรณะ ว่าชรามรณะนั้นมีอะไรเป็นปัจจัย โดยทรงมีคำตอบว่า เพราะมีชาติเป็นปัจจัยชรามรณะจึงมีโดยท่านให้คำอธิบายว่าคำว่า ชาติ หมายถึง การเกิดในภพภูมิหรือในกำเนิดต่าง ๆ มีเทพ มนุษย์หรือสัตว์เป็นต้น^๔ ดังนั้นคำว่าเกิดจึงหมายถึงคำว่า ชาติ ซึ่งในคัมภีร์อภิธานก็ได้นิยามการเกิด ชื่อว่า ชาติ มาจาก ขน ชนเน+ติ ชนน์ ชาติ อาเทศ (แปลง) น ที่สุดธาตุเป็น อา เช่น กิจจยา ชาติ ภวปัจจยา ชาติ ชาติมีอะไรเป็นปัจจัย ชาติมีภพเป็นปัจจัย^๕ซึ่งในคัมภีร์วิสุทธิมรรค อธิบายว่า “ชาติ” มีหลายความหมาย เช่น หมายถึง ภพ^๖ และ การปฏิสนธิ(ความปรากฏของจิตหรือวิญญาณดวงแรกในครรภ์มารดา) รวมถึงการคลอดออกมา ชาติในความหมายแบบข้ามภพข้ามชาติ จึงหมายถึงการเกิดหรือการปรากฏของชั้น ๕ ในภพใหม่ โดยมีกรรมภพเป็นปัจจัย อุปัตติภพไม่ได้

^๒ วิ.ม.อ.(ไทย)๑/๒/๓๘๒.

^๓ วิ.ม.อ.(ไทย)๑/๒/๓๘๒.

^๔ ที.ม.(ไทย)๑๐/๔๘/๕๙.

^๕ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๗/๓๓, พระมหาสมปอง มุทิโต, อภิธานวรรณนา ,พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประยวงค์พรินต์ติ้งจำกัด,๒๕๔๗),หน้า ๑๔๕.

^๖ ภพ มี ๒ คือ (๑) กรรมภพ ได้แก่ ปุณฺณภิกษิงขาร อปุณฺณภิกษิงขาร และอเนญชาภิกษิงขาร (๒) ภพใหม่ อันมีในปฏิสนธิ ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ (ขุ.จ. (ไทย) ๓๐/๒๔/๑๓๘).

เป็นปัจจัยแก่ชาติ ^๗ ส่วนในในพระอภิธรรม ได้กล่าวถึง ชาติ ในความหมายแบบข้ามภพข้ามชาติ หมายถึง การเกิดขึ้นครั้งแรกของโลกียวิบาก และกัมมชรูป^๘อันเป็นอุปปัตติภพใน ๓๑ ภูมิ โดยมีชั้น ๑^๙บ้าง ๔ ชั้น^{๑๐}บ้าง ๕ ชั้น^{๑๑} บ้าง เมื่อว่าโดยองค์ธรรม หมายถึงชาติในปฏิสนธิกาลอันได้แก่ ปฏิสนธิจิต ๑๙ เจตสิก ๓๕ และกัมมชกลาป ๓ หรือ ๔ หรือ ๗ กลาป รวมถึงชาติในปวัตติกาล อันได้แก่โลกียวิบาก ๓๒ และกัมมชรูป ๒๐ กัมมชรูป และ กัมมชกลาป (เป็นกลุ่มรูปที่เกิดจากกรรม) เกิดมีขึ้นได้เฉพาะวัตถุที่มีวิญญาณ คือ สิ่งมีชีวิตเท่านั้น ส่วนวัตถุที่ไม่มีวิญญาณ คือสิ่งที่ไม่มีชีวิตนั้น ไม่มีกัมมชรูปหรือ กัมมชกลาป ส่วนที่กล่าวเฉพาะการเกิดในมหานิทานสูตรนั้นหมายถึงชาตินั้นเอง

(๒) **กระบวนการเกิด** ในมหานิทานสูตรนั้นมีคำอธิบายเกี่ยวกับกระบวนการเกิดปรากฏในคำอธิบายของพระพุทธองค์ที่ทรงถามพระอานนท์เป็นข้อ ๆ ไปเริ่มจากขรามณะไปจนถึงข้อ เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี โดยทรงมีคำอธิบายข้อนี้ที่เกี่ยวกับการเกิดว่า

อานนท์ ข้อที่เรากล่าวเช่นนี้ว่า “เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี” เธอพึงทราบ เหตุผลที่วิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี ดังต่อไปนี้ ก็ถ้าวิญญาณ จักไม่หยั่งลงในท้อง มารดา นามรูปจะก่อตัวขึ้นในท้องมารดาได้หรือ”^{๑๒}

จากข้อความดังกล่าวที่ปรากฏในพระพุทธพจน์นั้นจะพบว่า ในมหานิทานสูตรระบุว่า การเกิดเริ่มต้นมาจากการที่มี “วิญญาณ” ที่พระอรธกถาจารย์ตอบว่าวิญญาณนั้นก็คือ “ปฏิสนธิจิตหรือ อกุสนธิวิญญาณ”^{๑๓} ต้องลงสู่ครรภ์มารดา ก่อนเป็นอันดับแรก นามรูปจึงปรากฏหรือนามรูปปรากฏได้ ก็เพราะมีวิญญาณหรือปฏิสนธิจิตมาอยู่ในนามรูปนั้นก่อน กล่าวคือ เมื่อวิญญาณหยั่งลงด้วยการดับไป เพราะการจติ การที่วิญญาณเปลี่ยนไปลงสู่ครรภ์ที่เรียกว่าจติ เพราะเป็นไปด้วยอำนาจของจิต คือเมื่อ จิตดับเวลาลงสู่ครรภ์มารดาวิญญาณก็ดับลงไปซึ่งต่อจากนี้จะไม่เรียกว่าเป็นวิญญาณเพราะได้เปลี่ยน รูปไปพร้อมกับการดับของจิตนั้น คือวิญญาณย่อมไม่มีด้วยความดับแห่งจิตดวงที่ ๒ และที่ ๓ จริ่งอยู่ กรรมชรูป ครบ ๓๐ ที่เกิดขึ้นพร้อมกับปฏิสนธิจิตย่อมเกิด เมื่อกรรมชรูปตั้งอยู่ ภาวังคจิต ๑๖ เกิดขึ้น แล้วย่อมดับไป โดยไม่มีอันตรายแก่ทารกผู้ถือปฏิสนธิในระหว่างนั้น หรือแก่มารดาของทารกนั้น

^๗ พระพุทธโฆษาจารย์, **คัมภีร์วิสุทธิมรรคภาษาบาลี ตติโย ภาโค**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๘๒-๘๓.

^๘ **กัมมชรูป** (รูปที่เกิดจากกรรม) ก็เรียกว่าวิบากได้ เหมือนกับที่เรียกจิตที่เป็นผลของกรรมว่าวิบาก จิต (อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๗๖๕-๗๖๘/๒๘๗-๒๘๘).

^๙ **อัฐภาพที่มีชั้น ๑** หมายถึงอัสัญญสัตว์ (ขุ.ป.อ. (บาลี) ๑/๕/๙๗), รูปภพ หมายถึงปัญญาโวการ ภพ (ภพที่มีชั้น ๕) และเอกโวการภพ (ภพที่มีชั้น ๑) (ขุ.อุ.อ. (บาลี) ๑๐/๑๐๓), **เอกโวการภพ** หมายถึงภพของสัตว์ที่มีชั้น ๑ คือรูปชั้น ๑ ได้แก่ อัสัญญภพ (อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๒๓๔/๑๙๘-๒๒๐).

^{๑๐} **อรูปภพ** หมายถึงจตุโวการภพ (ภพที่มีชั้น ๔) (ขุ.อุ.อ. (บาลี) ๑๐/๑๐๓), ภพที่ประกอบด้วย อรูปชั้น ๔ หรือภพที่มีชั้น ๔ ได้แก่ อรูปภพ (ขุ.ม.อ. (บาลี) ๓/๔๒), **จตุโวการภพ** หมายถึงภพของสัตว์ที่มีชั้น ๔ คือเวทนาชั้น สัญญาชั้น สังขารชั้น และวิญญาณชั้น ได้แก่ สัญญภพ (อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๒๓๔/๑๙๘-๒๒๐, ขุ.ป.อ. (บาลี) ๑/๕/๙๗).

^{๑๑} **อัฐภาพที่มีชั้น ๕** หมายถึงกามภพ รูปภพ (เว้นอัสัญญสัตว์) (ขุ.ป.อ. (บาลี) ๑/๕/๙๗), **ปัญญาโวการภพ** หมายถึงภพของสัตว์ที่มีชั้น ๕ ได้แก่ กามภพและรูปภพ (อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๒๓๔/๑๙๘-๒๒๐).

^{๑๒} ที.ม.(ไทย)๑๐/๑๑๕/๖๕.

^{๑๓} ที.ม.อ.(ไทย) ๒/๑/๒๑๓.

เพราะอันตรายยังไม่มีโอกาส ก็หากว่ารูปที่ปรากฏขึ้นพร้อมกับปฏิสนธิจิตสามารถเพื่อให้ปัจจัยแก่ ภาวจิตดวงที่ ๑๗ ได้ ความเป็นไปย่อมดำเนินต่อไปประเวณียอมสืบทอด^{๑๔}คือมีความเจริญเติบโตจาก กลละไปสู่รูปร่างอื่นจนเติบโตและคลอດเป็นทารกและพัฒนาจากอายุแรกเกิดไปจนถึง ๑๒๐ ก่อนการ ที่นามรูปจะแตกทำลายไปได้ หรือเมื่อวิญญาณขาดความสืบทอด นามรูปบริสุทธิ์จักตั้งขึ้นแล้วถึงความ เจริญในปฐมวัย ความงอกงามในมัชฌิมวัย ความไพบุลย์ในปัจฉิมวัยได้ แต่ถ้าไม่มีวิญญาณเป็นปฐม เหตุนามรูป รูปร่างกายก็ไม่อาจจะมีได้ดังปรากฏในพระพุทธพจน์ว่า “ก็ถ้าวิญญาณเด็กชายหรือ เด็กหญิงผู้เยาว์วัยจักขาดความสืบทอดนามรูปจักเจริญงอกงามไพบุลย์ได้หรือ” อันนี้ถือว่าเป็นคำอธิบาย เกี่ยวกับกระบวนการเกิดที่ปรากฏในมหานิทานสูตร ในตอนท้ายพระพุทธองค์จึงได้ทรงอธิบายสรุป เอาไว้ว่า ด้วยเหตุเพียงเท่านั้นแล วิญญาณและนามรูปจึงเกิด แก่ ตาย จุตหรืออุบัติ ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น จึงมีค่าที่เป็นเพียงชื่อ ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น จึงมีค่าที่ใช้ตาม ความหมาย ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น จึงมีค่า บัญญัติ ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น จึงมีแต่ชื่อ ความเข้าใจ ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น วัฏฏะจึงเป็นไป ความเป็น อย่างนี้ย่อมปรากฏโดยการบัญญัติ คือ นามรูปย่อมเป็นไปพร้อมกับวิญญาณ เพราะต่างก็เป็นปัจจัย ของกันและกัน^{๑๕}

๓.๔ การเกิดในมหาตณหาสังขยสูตร

สำหรับคำสอนเรื่องการเกิดในมหาตณหาสังขยสูตร พระพุทธองค์ทรงแสดงว่า องค์ประกอบที่ทำให้สัตว์เกิดในครรภ์มี ๓ ประการ คือ (๑) บิดามารดาอยู่ร่วมกัน (๒) มารดามีระดู (๓) มีคันธัพพะ คือปฏิสนธิวิญญาณปรากฏขึ้น เมื่อทารกในครรภ์คลอดแล้วและได้รับการเลี้ยงดูอย่าง ดีด้วยกามคุณ ๕ ก็เจริญ เติบโตจากเด็กจนเป็นผู้ใหญ่ได้เสวยอารมณ์ทั้งสุขทั้งทุกข์และมีใช้สุขมิใช่ ทุกข์ เมื่อพระศาสดาเสด็จอุบัติขึ้นในโลก ทรงแสดงธรรมนำสัตว์ให้พ้นทุกข์ได้ มีผู้ออกบวชตาม ปฏิบัติ ตามสิกขาและสาขีของภิกษุจนบรรลุดุธรรมตามลำดับ ตั้งแต่ปฐมฌานจนถึงอรหัตตผล ไม่ติดใจใน เวทนาทั้งหลาย ความเพลิดเพลินในเวทนาจึง ดับไป เพราะความเพลิดเพลินดับไป อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ เพราะภพดับชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ชรา มรณะ โสกะ ปรีทเวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสของภิกษุนั้นจึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ได้ด้วยประการฉะนี้ ทรง สรุปว่า จงจำตณหาสังขยวิมุตติโดยย่อนี้ไว้ จงจำพระสาติบุตรชาวประมงว่า เป็นผู้ติดอยู่ในข่ายคือ ตณหาและกองแห่งตณหาใหญ่^{๑๖}

สำหรับเนื้อหาของพระสุตตันต์นั้นสามารถที่จะแบ่งได้เป็น ๒ ส่วนคือ

(๑) ส่วนที่เป็นเหตุปรารถนาในการแสดงธรรมคือทรงปรารถนาภิกษุผู้เห็นผิดในเรื่องของ วิญญาณ ซึ่งเป็นความผิดที่กระทบกับความมั่นคงของพระวินัยเพราะพระภิกษุรูปนี้ท่านมีความเห็นผิด หรือมีความเห็นแตกต่างไปจากพระพุทธองค์ กล่าวคือพระสาติ มีความเห็นว่า พระผู้มีพระภาคตรัสว่า วิญญาณนี้แลมิใช่อื่น ท่องเที่ยวไป แล่นไปเพื่อนพรหมจารีว่ากล่าวตักเตือนว่า ท่านเข้าใจผิด พระผู้มี พระภาคมิได้ตรัสเช่นนั้น แต่ตรัสว่าวิญญาณอาศัยปัจจัยเกิดขึ้น ถ้าไม่มีปัจจัย วิญญาณก็เกิดไม่ได้ สา

^{๑๔} ที.ม.อ.(ไทย) ๒/๑/๒๑๔.

^{๑๕} ที.ม.(ไทย)๑๐/๑๑๗/๖๙.

^{๑๖} ม.ม. (ไทย)๑๒/๔๐๘/๔๔๓.

ติภิกษุไม่เชื่อ ยังยืนยันว่าตนได้รู้ทั่วถึงพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง เรื่องวิญญานทรงแสดงไว้อย่างนี้ ภิกษุทั้งหลายนำความไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระองค์รับสั่งให้ไปตามพระศาตมาเฝ้า และตรัสถามว่าเป็นความจริงหรือไม่ พระศาตกราบทูลว่า เป็นความจริง

(๒) ส่วนที่สองเป็นส่วนเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการแสดงคำสอนที่เป็นคำอธิบายเรื่องราวของวิญญานเหตุเกิดวิญญานที่เกี่ยวข้องให้กับพระภิกษุที่ร่วมฟังพระธรรมเทศนาในครั้งนั้นรวมถึงผู้มีอิทธิฤทธิ์คือพระศาตภิกษุด้วยโดยทรงดำเนินวิธีการในการสอบสวนหรือให้ร้อธิบายดังต่อไปนี้คือ

๑. ตรัสถามว่า วิญญานนั้นเป็นอย่างไร ทูลตอบว่า เป็นสภาวะที่พูดได้ รับรู้ได้ เสวยวิบากแห่งกรรมดีกรรมชั่วในทีนั้น ๆ (ในภพภูมิที่เกิด) จากนั้นก็ทรงตรัสถามว่า ได้ฟังเรื่องวิญญานเช่นนี้ที่ไหน ตรัสแก่ใคร เมื่อพระศาตนิ่ง จึงตรัสต่อไปว่า วิญญานอาศัยปัจจัยเกิดขึ้น ไม่มีปัจจัย ก็เกิดไม่ได้ (หมายความว่า วิญญานไม่ใช่อัตโนมัติที่เที่ยงแท้ถาวรอย่างที่พระศาตเข้าใจ)

๒. ทรงตำหนิว่า กล่าวตู่พระองค์ ผู้กล่าวตู่เช่นนี้ ชื่อว่า ชุตตนเอง (คือทำให้ไม่เจริญงอกงามในพระศาสนา) จะประสบสิ่งไม่ใช่บุญเป็นอันมากและจะได้รับความทุกข์ตลอดกาลนาน

๓. จากนั้นทรงสอบสวนความเข้าใจของภิกษุทั้งหลายในเรื่องนี้ เพื่อสอนพระศาต ดังมีใจความดังนี้

ตรัสถามว่า พระศาตจะเจริญงอกงามในพระศาสนาหรือไม่ ภิกษุทั้งหลายทูลตอบว่า ไม่

ตรัสถามว่า ภิกษุทั้งหลาย รู้ทั่วถึงพระธรรมที่พระองค์ทรงแสดงไว้ เหมือนที่พระศาตกล่าวตู่พระองค์หรือไม่ ภิกษุเหล่านั้นทูลตอบว่า ไม่ เพราะพระองค์ตรัสว่าวิญญานอาศัยปัจจัยเกิดขึ้น ถ้าไม่มีปัจจัยวิญญานเกิดขึ้นไม่ได้ มาถึงตอนนี้พระศาตนิ่งนิ่ง คอตก ก้มหน้า เก้อเขิน หมดปฏิภาณ พระองค์ตรัส ชมเชยภิกษุเหล่านั้นว่าเข้าใจดีแล้ว และทรงอธิบายว่าวิญญานอาศัยปัจจัยใดเกิดขึ้น ก็มีชื่อตามปัจจัยนั้น เช่น วิญญานที่อาศัยจักขุเกิดขึ้น เรียกว่า จักขุวิญญาน เหมือนไฟที่ติดขึ้นเพราะอาศัยไม้ เรียกว่า ไฟไม้ อาศัยหญ้าเรียกว่าไฟหญ้า

๔. ตรัสถามความเห็นของภิกษุทั้งหลาย เรื่องปัจจัยที่เป็นเหตุเกิด และปัจจัยที่เป็นเหตุดับแห่งชั้น ๕ ภิกษุเหล่านั้นทูลตอบตรงกับที่ตรัส จึงตรัสถามต่อไปว่า มีความสงสัยในการเกิดและการดับของชั้น ๕ หรือไม่ ภิกษุเหล่านั้นทูลตอบว่า มีความสงสัย

ตรัสถามว่า เมื่อบุคคลเห็นการเกิดและการดับแห่งชั้น ตามความเป็นจริง ด้วยปัญญาอันชอบแล้ว เขาละความสงสัยนั้นได้หรือไม่ ภิกษุเหล่านั้นทูลตอบว่า ละได้ เมื่อตรัสถามว่า ภิกษุเหล่านั้นเห็นการเกิดและการดับแห่งชั้นตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบหรือไม่ ภิกษุเหล่านั้นทูลตอบว่า เห็น และเมื่อตรัสถามว่าละความสงสัยได้หรือไม่ ทูลตอบว่า ละได้ จากนั้นทรงตรัสถามต่อไปจนภิกษุเหล่านั้นกราบทูลยืนยันว่า ท่านมิได้ติดอยู่กับทิฏฐิอันบริสุทธิ์ (สัมมาทิฏฐิที่เกิดจากวิปัสสนา) ว่าเป็นของตน แต่ถือว่าเป็นเพียงพาหะให้ถึงความหลุดพ้นแล้วทั้งไป เหมือนคนโดยสารแพข้ามฝั่งเมื่อถึงฝั่งแล้วก็ทิ้งแพไป

๕. ตรัสว่า อาหาร ๔ ชนิด คือ (๑) กวฬิงการาหาร (อาหารคือคำข้าว) (๒) ผัสสาหาร (อาหารคือผัสสะ) (๓) มโนสัญเจตนาหาร (อาหารคือสัญญาเจตนา หรือความจงใจ) (๔) วิญญานาหาร (อาหารคือวิญญาน) มีเพื่อช่วยให้สัตว์ดำรงอยู่ได้ และช่วยให้แสวงหาภพต่อไป แล้วทรงอธิบายเหตุเกิด และเหตุดับแห่งอาหารเหล่านั้นตามหลักปฏิจสมุปบาททั้งสายเกิดและสายดับแล้วตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่า เมื่อรู้อย่างนี้แล้ว จะนึกรย้อนถึงอดีตชาติของตนว่า เราเคยมีมาแล้ว หรือ

ว่าไม่เคยมีมา ได้เป็นอะไรมาแล้ว ได้เป็นอย่างไรมาแล้ว ก่อนมาเป็นอย่างนี้ ภิกษุเหล่านั้น ทูลตอบว่า ไม่นึกย้อนอดีตชาติ

ตรัสถามว่า จะนึกถึงอนาคตชาติของตนว่าเราจักมีหรือจักไม่มี เราจักเป็นอะไรจักเป็นอย่างไร จักเป็นอะไรแล้วจักเป็นอะไรต่อไป ภิกษุเหล่านั้นทูลตอบว่า ไม่นึกถึงอนาคตชาติ

ตรัสถามต่อไปจนภิกษุเหล่านั้นกราบทูลยืนยันว่าท่านไม่มีความสงสัยในสภาวะของตน และสภาวะของสัตว์ทั้งหลาย เพราะรู้เองเห็นเอง มิใช่กล่าวตาม พระศาสดาเพราะความเคารพ ผู้รู้เห็นอย่างนี้ไม่ยกย่องศาสดาอื่น ข้อวัตรของลัทธิอื่น ไม่ตื่นลัทธิและมงคลของสมณะพราหมณ์ทั้งหลาย เพราะไร้แก่นสาร ตรัสยกย่องว่า คำที่พวกภิกษุกล่าวนั้นถูกต้อง แล้วทรงแสดงธรรมให้ฟัง

๖. จากนั้นทรงแสดงว่าองค์ประกอบที่ทำให้สัตว์เกิดในครุกรรมมี ๓ ประการ คือ (๑) บิดามารดาอยู่ร่วมกัน (๒) มารดามีระดู (๓) มีคันธัพพะ คือปฏิสนธิวิญญาณปรากฏขึ้น เมื่อทารกในครุกรรมคลอดแล้วและได้รับการเลี้ยงดูอย่างดีด้วยกามคุณ ๕ ก็เจริญเติบโตจากเด็กจนเป็นผู้ใหญ่ ได้เสวยอารมณ์ทั้งสุขทั้งทุกข์และมีใช้สุขมิใช่ทุกข์เมื่อพระศาสดาเสด็จอุบัติขึ้นในโลก ทรงแสดงธรรมนำสัตว์ให้พ้นทุกข์ได้ มีผู้ออกบวชตาม ปฏิบัติตามสิกขาและสาส์นของภิกษุจนบรรลุธรรมตามลำดับ ตั้งแต่ปฐมฌานจนถึงอรหัตตผล ไม่ติดใจในเวทนาทั้งหลาย ความเพลิดเพลิดในเวทนาจึงดับไป เพราะความเพลิดเพลิดดับไป อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ เพราะภพดับ ชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสของภิกษุนั้นก็ดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ได้ด้วยประการฉะนี้

ท้ายสุดพระองค์ก็ทรงสรุปว่า จงจำตันทหาสังขยวิมุตติโดยย่อนี้ไว้ จงจำพระสาติบุตรชาวประมงว่า เป็นผู้ติดต่ออยู่ในข่ายคือตันทหาและกองแห่งตันทหาใหญ่ ซึ่งจากการกล่าวมาทั้งหมดจะพบว่าการสอนในพระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคทรงใช้วิธีปราบม้าพยศด้วยม้าที่ทรงฝึกไว้ดีโดยทรงถาพ นำให้ภิกษุทั้งหลายตอบแล้วสรุปประเด็นเข้าหาปัญหา คือการเข้าใจผิดถือผิด ของพระสาติเป็นระยะ ๆ ตั้งแต่ต้นจนจบสูตร ซึ่งพระสูตรนี้มีสาระสำคัญคือทรงแสดงหลักปฏิจจสมุปปาท เพื่อทำลายความเห็นผิดว่า วิญญาณเที่ยงของพระสาติผู้ถือสัสสตทิฎฐิ และหลักธรรมอื่น อีกมาก แต่ทรงมุ่งประเด็นไปสู่ความหลุดพ้นเพราะสิ้นตันทหาที่ทรงเรียกว่า ตันทหาสังขยวิมุตติ

สำหรับแนวคิดเรื่องการเกิดในพระสูตรนี้จะพบว่าเบื้องต้นไม่ได้อธิบายศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับการเกิดแต่ทรงตรัสอธิบายถึงองค์ประกอบและกระบวนการของการเกิดว่ามีอะไรบ้าง โดยทรงตรัสอธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับการเกิดเอาไว้ดังต่อไปนี้

(๑) องค์ประกอบแห่งการเกิดในครุกรรม สำหรับองค์ประกอบในการเกิดในครุกรรมมารดานั้นพระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ในพระสูตรนี้ว่าการเกิดของมนุษย์หรือสัตว์นั้นมีองค์ประกอบสำคัญ ๓ ประการคือ (๑) มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน (๒) มารดามีระดู (๒) มีคันธัพพะมาเกิด ดังปรากฏในพระพุทพจน์ว่า เมื่อใด มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดามีระดู และคันธัพพะก็ปรากฏ เมื่อนั้น เพราะปัจจัย ๓ ประการประชุมพร้อมกันอย่างนี้ การถือกำเนิดในครุกรรมจึงมีได้^{๑๗}

^{๑๗} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๐๘/๔๔๓.

(๒) กระบวนการเกิด การเกิดของมนุษย์จะมีขึ้นมาได้ก็เพราะอาศัยองค์ประกอบสำคัญ ๓ ประการ โดยที่ (๑) ถ้าองค์ประกอบ ๓ ประการข้อใดข้อหนึ่งไม่ครบ การเกิดจะมีไม่ได้ (๒) หากองค์ประกอบทั้ง ๓ ประการครบก็ถือว่าการเกิดจะสมบูรณ์ได้ ดังปรากฏในพระพุทฺธพจน์ที่ว่า

ภิกษุทั้งหลาย เพราะปัจจัย ๓ ประการประชุมพร้อมกัน การถือกำเนิดในครรภ์จึงมีได้ในสัตว์โลกนี้ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน แต่มารดายังไม่มีการคลอด และคันธัพพะยังไม่ปรากฏ การถือกำเนิดในครรภ์ก็ยังมีไม่ได้ ในสัตว์โลกนี้ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดามีการคลอด แต่คันธัพพะยังไม่ปรากฏ การถือกำเนิดในครรภ์ก็ยังมีไม่ได้แต่เมื่อใด มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดามีการคลอด และคันธัพพะก็ปรากฏ เมื่อนั้น เพราะปัจจัย ๓ ประการประชุมพร้อมกันอย่างนี้ การถือกำเนิดในครรภ์จึงมีได้

(๓) สิ่งที่เกิดภายหลังจากการตั้งครรภ์ ในพระสูตรนี้พระพุทฺธองค์ทรงอธิบายสิ่งที่จะเกิดขึ้นภายหลังจากการตั้งครรภ์ก็คือมารดาและบิดาจะต้องดูแลบุตรนั้นด้วยเครื่องบริหารครรภ์อย่างครบถ้วนเป็นเวลา ๙-๑๐ เดือน โดยการเลี้ยงด้วยโลหิตของมารดาในช่วงที่มีการตั้งครรภ์ ดังปรากฏในพระพุทฺธพจน์ว่า

มารดาอย่ามัวรักษาทารกในครรภ์นั้น ๙ เดือนบ้าง ๑๐ เดือนบ้าง จึงคลอดทารกผู้เป็นภาระหนักนั้นด้วยความกังวลใจมาก และเลี้ยงทารกผู้เป็นภาระหนักนั้นซึ่งเกิดแล้วด้วยโลหิตของตนด้วยความห่วงใยมาก

(๔) กระบวนการหลังจากการคลอด เมื่อครบ ๙-๑๐ เดือนแล้วก็จะคลอดออกมาเป็นมนุษย์เมื่อนั้นเด็กจะอาศัยน้ำนมของมารดาเป็นเครื่องเลี้ยงชีพโดยระยะแรกๆเด็กน้อยจะอาศัยน้ำนมและนมเป็นเครื่องเล่น ดังปรากฏในพระพุทฺธพจน์ว่า “น้ำนมของมารดานับเป็นโลหิตในอริยวินัย”

(๕) พัฒนาการของเด็กในวัยเด็ก เมื่อเด็กคลอดแล้วอาศัยน้ำนมมารดาจนโตมาขณะหนึ่งแล้วเด็กก็จะมีพัฒนาการคือการเดินการวิ่งและเล่นของเล่นที่ตัวเองชอบ ดังปรากฏในพระพุทฺธพจน์ว่า

“กุมารนั้นอาศัยความเจริญและความเติบโตแห่งอินทรีย์ทั้งหลาย ย่อมเล่นด้วยเครื่องเล่นสำหรับกุมาร คือ โถเล็ก ๆ ตีไม้ตี หักคะเมน เล่นกังหัน ตวงทราย รถเล็ก ธนูเล็ก”^{๑๘}

(๖) พัฒนาการของเด็กในวัยเด็กสู่วัยรุ่นและวัยทำงาน จากนั้นพระพุทฺธองค์ก็ทรงอธิบายถึงพัฒนาการของเด็กในแต่ละวัยโดยเริ่มจากวัยเด็กพัฒนาไปสู่วัยรุ่นที่เริ่มเรียนรู้ในเรื่องของการรับรู้ทางตา หู จมูก ลิ้น กายจากการถูกเลี้ยงดูด้วยสิ่งที่ก่อให้เกิดความสุข ๕ ประการที่เรียกว่า “กามคุณ ๕” ได้แก่ ทรัพย์สินต่างๆและเรียนรู้จากการเห็นรูปทางตา ฟังเสียงทางหู รู้กลิ่นทางจมูก ลิ้มรสทางลิ้น และสัมผัสผ่านทางกาย ทำให้เด็กมีพัฒนาในทางกายอย่างพร้อมพร้อม ดังปรากฏในพระพุทฺธพจน์ว่า

ภิกษุทั้งหลาย กุมารนั้นอาศัยความเจริญและความเติบโตแห่งอินทรีย์ทั้งหลาย อิ่มเอิบ พร้อมพร้อม บำเรออยู่ด้วยกามคุณ ๕ ประการ คือ

๑.รูปที่จะพึงรู้แจ้งทางตา ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนด

^{๑๘} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๐๙/๔๔๔.

๒.เสียงที่จะฟังรู้แจ้งทางหู ...

๓.กลิ่นที่จะฟังรู้แจ้งทางจมูก ...

๔.รสที่จะฟังรู้แจ้งทางลิ้น ...

๕.โณภูฏัพพะที่จะฟังรู้แจ้งทางกาย ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนด

จากนั้น พระพุทธองค์ทรงอธิบายพัฒนาการของเด็กต่อไปว่าเขาจะโตขึ้นและมีพัฒนาการทางจิตใจมากขึ้นจากการเรียนรู้ทางผัสสะในอารมณ์ที่น่าปรารถนาและไม่น่าปรารถนา ซึ่งเขาจะเริ่มเรียนรู้ความสมหวังและผิดหวังจากกระบวนการของการเรียนรู้ ซึ่งกระบวนการเรียนรู้นี้เรียกว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ สุขและทุกข์ เพราะเกิดการติดใจในสิ่งที่น่าใคร่ไม่ต้องการสิ่งที่ไม่น่าปรารถนา ที่สุดการเรียนรู้ดังกล่าวก็จะนำไปสู่ผลสุดท้ายก็คือความทุกข์ดังปรากฏในพระพุทพจน์ที่ว่า

กุมารนั้นเห็นรูปทางตาแล้วกำหนดในรูปที่น่ารัก ชัดเคื่องในรูปที่ไม่น่ารัก เป็นผู้มีสติในกายไม่ตั้งมั่น และมีจิตเป็นกามาวจรอยู่ ไม่รู้ชัดถึงเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันเป็นที่ดับไม่เหลือแห่งบาปอกุศลธรรมตามความเป็นจริง เขาเป็นผู้สมบุรณ์ด้วยความยินดีและความยินร้ายอย่างนี้ เสวยเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง สุขก็ตาม ทุกข์ก็ตาม มิใช่ทุกข์มิใช่สุขก็ตาม ย่อมเปล็ดเปล็น บ่นถึง ติดใจเวทนานั้น เมื่อกุมารนั้นเปล็ดเปล็น บ่นถึง ติดใจเวทนานั้นอยู่ ความเปล็ดเปล็นก็เกิดขึ้น ความเปล็ดเปล็นในเวทนาทั้งหลาย เป็นอุปาทาน เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี เพราะภพเป็นปัจจัยชาติจึงมี เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาสจึงมี ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนั้น ย่อมมีได้ดังนี้

ฟังเสียงทางหู ...

ดมกลิ่นทางจมูก ...

ลิ้มรสทางลิ้น ...

ถูกต้องโณภูฏัพพะทางกาย ...

รู้แจ้งธรรมารมณ์ทางใจแล้วกำหนดในธรรมารมณ์ที่น่ารัก ชัดเคื่องในธรรมารมณ์ ที่ไม่น่ารัก ย่อมเป็นผู้มีสติในกายไม่ตั้งมั่น และมีจิตเป็นกามาวจรอยู่ ไม่รู้ชัดถึง เจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันเป็นที่ดับไม่เหลือแห่งบาปอกุศลธรรมตามความเป็นจริง เขาเป็นผู้สมบุรณ์ด้วยความยินดีและความยินร้ายอย่างนี้ เสวยเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง สุขก็ตาม ทุกข์ก็ตาม มิใช่ทุกข์มิใช่สุขก็ตาม ย่อมเปล็ดเปล็น บ่นถึง ติดใจเวทนานั้นอยู่ เมื่อกุมารนั้นเปล็ดเปล็น บ่นถึง ติดใจเวทนานั้นอยู่ ความเปล็ดเปล็นก็เกิดขึ้น ความเปล็ดเปล็นในเวทนาทั้งหลาย เป็นอุปาทาน เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี เพราะภพเป็นปัจจัย ชาติจึงมี เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาสจึงมี ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนั้น ย่อมมีได้ดังนี้^{๑๙}

^{๑๙} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๑๐/๔๔๔-๔๔๕.

จากการกล่าวมาทั้งหมดจะพบว่าคำสอนเรื่องการเกิดและกระบวนการเกิดที่ปรากฏในมหาตัมหาสังขยสูตรนั้นเป็นคำสอนที่มีการอธิบายถึงองค์ประกอบและพัฒนาการของเด็กก่อนเกิดสู่การเกิดอยู่ในครรภ์หลังคลอดและมีพัฒนาการจากเด็กไปสู่วัยผู้ใหญ่ได้อย่างละเอียดพระสูตรหนึ่ง

๓.๕ การเกิดในอินทกสูตร

สำหรับแนวคิดเรื่องการเกิดในอินทกสูตรนั้นเป็นแนวคิดที่ละเอียดไปกว่า ๒ พระสูตรที่ผ่านมา ก็คือเป็นการอธิบายพัฒนาการของการเกิดของมนุษย์ในครรภ์เป็นขั้นเป็นตอน ดังปรากฏในอินทกสูตรนั้นว่า สมัยหนึ่งมียักษ์ ชื่อ อินทกะ ได้ทูลถามพระพุทธเจ้าว่า สัตว์ที่ปฏิสนธิในท้องมารดาได้ร่างกายมาจากไหน กองกระดูกก็ได้อมาจากไหน เข้าปฏิสนธิในท้องมารดาได้อย่างไร และการเป็นไปในท้องมารดาเป็นมาอย่างไร พระพุทธเจ้าจึงตรัสถึงการก่อกำเนิดมนุษย์ที่เจริญเติบโตอยู่ในครรภ์มารดาว่า “รูปนี้เบื้องต้นเกิดเป็น กลละ^{๒๐} คือ เป็นน้ำใส มีลักษณะเป็นเมือก เป็นจุดเริ่มต้นแห่งการเจริญเติบโต จากกลละเป็น อัฟพุทะ^{๒๑} มีลักษณะเป็นเมือกขุ่นข้น จากอัฟพุทะเป็น เปลี^{๒๒} มีลักษณะแดงบางระเรื่อ จากเปลีเป็น ฆนะ^{๒๓} มีลักษณะเป็นก้อนค่อย ๆ แข็งตัวขึ้น จากฆนะเป็น ปัญจสาขา มีลักษณะเป็นปุ่ม ๕ ปุ่ม^{๒๔} คือ ปุ่มศีระษะ ๑ ปุ่ม ปุ่มแขน ๒ ปุ่ม ปุ่มขา ๒ ปุ่ม จากนั้นก็พัฒนาไปสู่การเป็นรูปร่างจนมี ผม ขน เล็บ เป็นต้นเกิดขึ้น มารดาของสัตว์ในครรภ์บริโภคน้ำอย่างไร สัตว์ผู้อยู่ในครรภ์มารดาก็เลี้ยงอัตตาพอยู่ด้วยอาหารอย่างนั้นในครรภ์นั้น”^{๒๕} ส่วนในอรรถกถาสารัตถ์ปกาสิณี ได้ขยายความว่า ระยะเวลาแรก เป็น กลละ นั้น หมายความว่าสัตว์ที่เกิดในครรภ์มารดาอวัยวะทุกส่วนมิใช่เกิดพร้อมกันทีเดียว แท้จริงแล้ว ค่อย ๆ วิวัฒนาการขึ้นทีละน้อยตามลำดับ โดยระยะแรกอยู่ในสภาพเป็น “กลละ” ก่อน คำว่า กลละ คือ น้ำใสสะอาดที่ปฏิสนธิในท้องมารดา ไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่าจึงอุปมาเหมือน มีสีคล้ายเนยใส ขนาดเท่าหยาดน้ำมันงา ซึ่งติดอยู่ที่ปลายด้ายที่ทำจากขนแกะแรกเกิด ๓ เส้น^{๒๖}

ในฎีกาอภิธัมมัตถวิภาวินี อธิบายเสริมว่า “กลละนั้น มีเค้าโครงของกายภาพอยู่ด้วยแล้ว ๓ อย่าง คือ กายทสกะ (โครงสร้างทางร่างกาย) วัตถุทสกะ (โครงสร้างทางสมอง) และ ภาวะทสกะ (โครงสร้างกำหนดเพศ) โครงสร้างทั้ง ๓ นี้ ปรากฏรวมอยู่แล้วในกลละ ส่วนกลละจะมีลักษณะเป็นก้อนกลมใสมีขนาดเท่าหยาดน้ำมันงา ซึ่งติดอยู่ที่ปลายขนแกะแรกเกิด ๑ เส้น^{๒๗} ที่ว่าจากกลละมาเป็น

^{๒๐} กลละ หมายถึงรูปละเอียดมีลักษณะกลมใส ขนาดเท่าหยาดน้ำมันที่ติดอยู่บนขนแกะซึ่งเหลือจากการสับัด ๓ ครั้ง (ส.ส.อ. (บาลี) ๑/๒๓๕/๒๘๔, ส.ฎีกา (บาลี) ๑/๒๓๕/๓๒๖).

^{๒๑} อัฟพุทะ หมายถึงรูปละเอียดที่เกิดถัดจากกลละนั้นไป ๗ วัน มีสีเหมือนน้ำล้างเนื้อ มีลักษณะเหมือนติบุกเหลว (ส.ส.อ. (บาลี) ๑/๒๓๕/๒๘๕, ส.ฎีกา (บาลี) ๑/๒๓๕/๓๒๖).

^{๒๒} เปลี หมายถึง ขึ้นเนื้อเล็ก

^{๒๓} ฆนะ หมายถึง ก้อนเนื้อ

^{๒๔} ปุ่ม ๕ ปุ่ม หมายถึงในสัปดาห์ที่ ๕ เกิดเป็นปุ่ม ๕ ปุ่ม คือ แขน ๒ เท้า ๒ ศีระษะ ๑ (ส.ส.อ. (บาลี) ๑/๒๓๕/๒๘๕).

^{๒๕} ดูรายละเอียดใน ส.ส. (บาลี) ๑๕/๒๓๕/๒๘๘., ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๓๕/๓๓๗.

^{๒๖} ส.ส.อ. (บาลี) ๑/๘๐๓/๘๓.

^{๒๗} อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๓๑/๒๕๗.

อัฟพุทะ คือ จากน้ำใสมาเป็นน้ำขุ่นข้น อรรถกถาอธิบายว่า ครั้นเป็นกลละ ได้ ๗ วัน กลละนั้นก็วิวัฒนาการเป็นน้ำขุ่นข้น มีสีคล้ายน้ำล้างเนื้อ เรียก “อัฟพุทะ” ส่วนที่ว่าจากอัฟพุทะมาเป็นเปสิ (จากน้ำขุ่นข้นมาเป็นขึ้นเนื้อ) อรรถกถาอธิบายว่า ครั้นเป็น อัฟพุทะได้ ๗ วัน อัฟพุทะนั้นก็วิวัฒนาการแข็งตัวเป็นขึ้นเนื้อสีแดงมีลักษณะคล้ายเนื้อแดงโม่บด และจากเปสิมาเป็นขณะ (จากขึ้นเนื้อมาเป็นก้อนเนื้อ) อรรถกถาอธิบายว่า ครั้นเป็นขึ้นเนื้อได้ ๗ วัน ขึ้นเนื้อก็วิวัฒนาการแข็งขึ้นอีกเป็นก้อนเนื้อทรงกลมรีคล้ายไข่ไก่

ในสัปดาห์ที่ ๕ นั้น ปีพก คือ ปุ่ม สำหรับจะเกิดเป็นศิระชะ แขน ขา ย่อมปรากฏเพราะกรรม อรรถกถาอธิบายว่า ในสัปดาห์ที่ ๕ ที่ก้อนเนื้อนั้นก็เกิดปุ่ม ๕ ปุ่ม เรียกว่า “ปัญจสาขา” ปุ่ม ๕ ปุ่มนี้ ภายใน ๗ วันนั้น ก็วิวัฒนาการขึ้นเป็นมือ ๒ ข้าง เท้า ๒ ข้าง และศิระชะ ในสัปดาห์ที่ ๖ เค้าโครงตา ก็เกิด จากนั้น สัปดาห์ที่ ๗ เค้าโครงหู ก็เกิด สัปดาห์ที่ ๘ เค้าโครงจมูก ก็เกิด สัปดาห์ที่ ๙ เค้าโครงลิ้น ก็เกิด รวมเวลาตั้งแต่แรกถือปฏิสนธิจนกระทั่งถึงเวลาเกิดอวัยวะ คือ ตา หู จมูก ลิ้น ทั้งสิ้น ๙ สัปดาห์

จากสัปดาห์ที่ ๙ ไปถึงสัปดาห์ที่ ๔๒ องค์กายพดต่าง ๆ เกิดขึ้น คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หน้เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไล่ใหญ่ ไล่ย่อย (อาหารใหม่ อาหารเก่า) ในขณะที่องค์กายพดต่าง ๆ เกิดขึ้นอยู่นั้น ส่วนต่าง ๆ ของร่างกายก็เกิดขึ้นด้วยพร้อมกันดังนี้

ส่วนที่เกิดเป็นของเหลว (อาโปธาตุ) ได้แก่ น้ำดี น้ำเหลือง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เปลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ ปัสสาวะ j

ส่วนที่เป็นพลังงาน (เตโชธาตุ) ได้แก่ ไฟธาตุทำร่างกายให้อบอุ่น ซึ่งต่อไปจะแปรสภาพเป็นไฟย่อยอาหาร ไฟทำร่างกายให้ทรุดโทรม ไฟทำร่างกายให้กระวนกระวาย เช่น ร้อนใน เป็นต้น

ส่วนที่เป็นลม (วาโยธาตุ) ได้แก่ ลมพัดชานไป ลมพัดขึ้นเบื้องบน ลมพัดลงเบื้องต่ำ ลมในท้อง ลมในไส้ ลมพัดไปตามตัว ซึ่งต่อไปจะแปรสภาพ และ เป็นลมหายใจ^{๒๘}

ตามที่ปรากฏในอินทกสูตรที่ว่า มารดาบริโภคอาหารอย่างไร สัตว์ผู้เกิดในครรภ์ก็เลี้ยงชีวิตด้วยอาหารอย่างนั้นในครรภ์มารดา อรรถกถาอธิบายเพิ่มเติมว่า สัตว์ที่อยู่ในครรภ์มารดา บริโภคอาหารทางก้านสะดือ กล่าวคือ ก้านสะดือจะติดเป็นอันเดียวกับแผ่นท้องของมารดา ก้านสะดือนั้นมีลักษณะเป็นรูพรุนข้างในเหมือนก้านบัว รสอาหารที่มารดากินเข้าไปแล้วจะแผ่ชานไปทางก้านสะดือ สัตว์ในครรภ์ก็เลี้ยงตนเองด้วยรสอาหารนั้น

^{๒๘} อังโน บรรจบ บรรณรุจิ, ปฏิจจสมุปบาท กระบวนธรรมเพื่อความเข้าใจชีวิต , พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๒๓-๑๓๕.

๓.๖ สรุป

การเกิดในปาราชิกข้อที่ ๓ มหานิทานสูตร มหาตัมหาสังขยสูตร และอินทกสูตร จากการศึกษาวิเคราะห์การเกิดเป็นมนุษย์ตามแนวคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา การเกิดในปาราชิกข้อที่ ๓ กล่าวคือในการเกิดเป็นมนุษย์นั้นมีองค์ประกอบของการเกิดอยู่ ๓ ส่วน คือ ๑) จิตดวงแรกหรือปฏิสนธิจิต ๒) อนุพยัญ ๓ ได้แก่ สัญญา สังขาร วิญญาณ ซึ่งเกี่ยวข้องกันกับจิตหรือปฏิสนธิพร้อมกับจิต ๓) กลละรูป หมายถึง รูปที่เป็นหยาดน้ำใสที่จะพัฒนามาเป็นมนุษย์ในภายหลัง

การเกิดในมหานิทานสูตร พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสกับพระอานนท์ เกี่ยวกับกระบวนการเกิดว่า เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี กล่าวได้ว่าในมหานิทานสูตรระบุว่า การเกิดเริ่มต้นจากการที่มี วิญญาณ ที่พระอรรถกถาจารย์กล่าวว่า วิญญาณนั้นคือ ปฏิสนธิจิตหรือปฏิสนธิวิญญาณ ต้องลงสู่ครรภ์มารดา ก่อนเป็นอันดับแรก นามรูปจึงปรากฏ หรือนามรูปปรากฏได้ ก็เพราะมี วิญญาณหรือปฏิสนธิจิตมาอยู่ในนามรูปนั้นก่อน กล่าวคือ เมื่อวิญญาณหยั่งลงด้วยการดับไป เพราะการจติ การที่วิญญาณเปลี่ยนไปลงสู่ครรภ์ที่เรียกว่าจติ เพราะเป็นไปด้วยอำนาจของจิต คือเมื่อจิตดับเวลาลงสู่ครรภ์มารดา วิญญาณก็ดับลงไป

การเกิดในมหาตัมหาสังขยสูตร สำหรับคำสอนเรื่องการเกิดในมหาตัมหาสังขยสูตร พระองค์ทรงแสดงว่าองค์ประกอบที่ทำให้สัตว์เกิดในครรภ์มี ๓ ประการ ๑) บิดามารดาอยู่ร่วมกัน ๒) มารดามีระดู ๓) มีคันธัพพะมาเกิด เพราะปัจจัย ๓ ประการประชุมพร้อมกันเช่นนี้ การถือกำเนิดในครรภ์จึงมีได้ สิ่งที่เกิดภายหลังจากการตั้งครรภ์ มารดาและบิดาจะต้องดูแลบุตรนั้นด้วย บริหารครรภ์ อย่างครบถ้วน ๙-๑๐ เดือน จึงคลอดทารก กระบวนการหลังจากคลอด ระยะแรกเด็กน้อยจะอาศัยน้ำนม พัฒนาการของเด็กในวัยเด็ก โทมาระยะหนึ่งเด็กจะมีพัฒนาการคือการเดินการวิ่ง และเล่นของเล่นที่ตนเองชอบ และพัฒนาการของเด็กในวัยเด็กสู่วัยรุ่นและวัยทำงานต่อไป

การเกิดในอินทกสูตร การเกิดในอินทกสูตรเป็นแนวคิดที่ละเอียด กล่าวถึงการอธิบายพัฒนาการของการเกิดของมนุษย์ในครรภ์เป็นขั้นเป็นตอน พระพุทธองค์ตรัสถึงการก่อกำเนิดมนุษย์ที่เจริญเติบโตอยู่ในครรภ์มารดาว่า รูปเบื้องต้นเกิดเป็น กลละ (หมายถึงรูปละเอียดลักษณะกลมใสขนาดเท่าหยาดน้ำมันที่ติดอยู่บนขนแกะซึ่งเหลือจากการสะบัด) จากกลละเป็น อัฟพุทะ (หมายถึง รูปละเอียดที่เกิดถัดจากกลละนั้นไป ๗ วันมีสีเหมือนน้ำล้างเนื้อ มีลักษณะเหมือนติบุกเหลว) จากอัฟพุทะเป็น เปสิ (หมายถึง ชี้นเนื้อเล็ก) จากเปสิเป็น ฆนะ มีลักษณะเป็นก้อนค่อยๆ แข็งตัวขึ้น จากฆนะเป็น ปัญจสาขา มีลักษณะเป็นปุ่ม ๕ ปุ่ม คือ ปุ่มศีระษะ ๑ ปุ่มแขน ๒ ปุ่มขา ๒ จากนั้นก็พัฒนาไปสู่การเป็นรูปร่างจนมี ผม ขน เล็บ เป็นต้นเกิดขึ้น ตามที่ปรากฏในอินทกสูตรที่ว่า มารดาบริโภคอาหารอย่างไร สัตว์ผู้เกิดในครรภ์ก็เลี้ยงชีวิตด้วยอาหารอย่างนั้นในครรภ์มารดา สัตว์ที่อยู่ในครรภ์มารดาบริโภคอาหารทางก้านสะดือ กล่าวคือ ก้านสะดือจะติดเป็นอันเดียวกับแผ่นท้องของมารดา ก้านสะดือนั้นมีลักษณะเป็นรูพรุนข้างในเหมือนก้านบัว รสอาหารที่มารดากินเข้าไปแล้วจะแผ่ผ่านไปทางก้านสะดือสัตว์ในครรภ์ก็เลี้ยงตนเองด้วยรสอาหารนั้น

บทที่ ๔ วิเคราะห์การเกิดตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๔.๑ บทนำ

สำหรับการศึกษาในบทที่ ๔ นี้ถือว่าเป็นกรอบในการศึกษาเชิงวิเคราะห์ภายหลังจากที่เราได้ดำเนินการศึกษาเกี่ยวกับบริบทของเรื่องการเกิด กระบวนการในการเกิดรวมถึงสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการเกิดมาแล้วประเด็นต่อไปที่จะต้องศึกษาก็คือประเด็นเกี่ยวกับการวิเคราะห์ถึงกรอบแนวคิดเรื่องการเกิดในประเด็นต่างๆให้ครบทุกส่วนโดยเฉพาะประเด็นเรื่องคุณค่าและการพัฒนาตนเองของการได้เกิดมาเป็นมนุษย์รวมถึงกระบวนการเกิดในทุกมิติที่ได้ศึกษามาทั้งหมดแล้ว ในปาราชิกข้อที่ ๓ มหานิทานสูตร มหาตัมหาสังขยสูตร และอินทกสูตร ซึ่งมีผลการวิเคราะห์การเกิดตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนา ดังนี้

๔.๒ วิเคราะห์บริบทเกี่ยวกับการเกิดตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนา

สำหรับประเด็นที่เราจะต้องนำมาศึกษากันต่อไปนี้ภายหลังจากที่ได้ดำเนินการศึกษาเรื่องราวของการเกิดในคัมภีร์มาทั้งหมดแล้ว ประเด็นที่จะต้องนำมาศึกษาก็คือประเด็นเกี่ยวข้องกับการเกิดว่าการเกิดในทัศนะของพระพุทธศาสนานั้นเป็นอย่างไร โดยวิเคราะห์จากแหล่งข้อมูลที่เราได้ทำการศึกษามาตั้งแต่ต้นได้แก่ ปาราชิกข้อที่ ๓ มหานิทานสูตร มหาตัมหาสังขยสูตร และอินทกสูตรว่าการเกิดในแหล่งข้อมูลที่นำมาศึกษานั้นเป็นอย่างไร ซึ่งมีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับบริบทที่จะต้องศึกษาดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ การเกิดที่สอดคล้องกับหลักปฏิจสมุปบาท กล่าวคือการเกิดในปาราชิกข้อที่ ๓ มหานิทานสูตร มหาตัมหาสังขยสูตร และอินทกสูตรนั้นถือว่าเป็นการเกิดที่เป็นไปตามหลักกระบวนการแห่งชีวิตหรือกฏแห่งชีวิต ๑๒ ประการหรือปฏิจสมุปบาทที่เป็นหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ก.ปฏิจสมุปบาทกระบวนการเกิดแห่งชีวิต

การเกิดในทรรศนะทางพระพุทธศาสนา เป็นไปตามกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยเชื่อมโยงต่อเนื่องกันอิงอาศัยกันและกันโดยไม่ขาดสายเกิดขึ้น การอาศัยกันและกันเกิดขึ้นของสิ่งทั้งปวงนี้ พระพุทธเจ้าตรัสเรียกว่า “หลักปฏิจสมุปบาท” พระพุทธองค์ทรงอธิบายหลักปฏิจ- สมุปบาทนี้ว่าเป็นธรรมที่ลึกซึ้งสุดจะคาดคะเนได้ เพราะหมู่มสัตว์ไม่รู้ไม่เข้าใจปฏิจสมุปบาทนี้ จึงยุ่งเหมือนขอด้ายของช่างทอ เป็นปม นุ่งนึ่งเหมือนกระจุกด้าย เป็นเหมือนหญ้ามุงกระต่ายและหญ้าปล้อง จึงไม่อาจข้ามอบาย ทุกคติ วินิบาต และวิภูฏะได้ พระพุทธองค์ทรงแสดงถึงวงจรแห่งการเกิดขึ้นแห่งชีวิตมนุษย์ตามกระบวนการนี้ว่า

เพราะอริชาเป็นปัจจัย	สังขารจึงมี
เพราะสังขารเป็นปัจจัย	วิญญาณจึงมี
เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย	นามรูปจึงมี
เพราะนามรูปเป็นปัจจัย	สฬายตนะจึงมี
เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย	ผัสสะจึงมี
เพราะผัสสะเป็นปัจจัย	เวทนาจึงมี
เพราะเวทนาเป็นปัจจัย	ตัณหาจึงมี

เพราะตณฺหาเป็นปัจจัย อุปาทานจึงมี

เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี

เพราะภพเป็นปัจจัย ชาติจึงมี

เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะโทมนัส อุปายาสจึงมี^๑

ปฏิจจสมุปบาทนี้เป็นหลักธรรมที่ละเอียดลึกซึ้งยากแก่การเข้าใจ กระนั้นก็ตามพระพุทธองค์ก็ทรงหวังให้หมู่มนุษย์ได้รู้ได้เข้าใจถึงกระบวนการเกิดแห่งชีวิตนี้ให้กระจ่างแจ่มยิ่งขึ้น ถึงแม้จะเป็นหลักธรรมที่ยากแก่การทำความเข้าใจก็ตาม แต่เพื่อประโยชน์สุขของหมู่ปชาที่จะได้รับรู้รับทราบได้เข้าใจในหลักธรรมอันละเอียดลึกซึ้งนี้โดยไม่ผิดพลาดคลาดเคลื่อนไป ทรงอาศัยพระมหากรุณาธิคุณอธิบายความหมายของปฏิจจสมุปบาท โดยทรงตั้งคำถามนำแบบ ถาม-ตอบ ให้ท่านพระอานนทตอบ ดังมีสาระสำคัญต่อไปนี้

ข้อที่ตรัสว่า เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรามรณะจึงมี นั้น ทรงแสดงเหตุผลไว้ว่า ถ้าชาติคือการเกิดเป็นเทพ เป็นคนธรรพ์ เป็นยักษ์ เป็นภูต เป็นมนุษย์ เป็นสัตว์ ไม่มีแก่ใคร ๆ ในภพไหน ๆ ทั่วทุกแห่ง เพราะชาติดับไป ชรามรณะจะปรากฏได้หรือ เมื่อท่านพระอานนทูลตอบว่า ปรากฏไม่ได้ จึงทรงสรุปว่า เพราะเหตุนั้น ต้นเหตุและปัจจัยแห่งชรามรณะก็คือ ชาตินั่นเอง

ข้อที่ตรัสว่า เพราะภพเป็นปัจจัย ชาติจึงมี นั้นทรงแสดงเหตุผลไว้ว่า ถ้าภพคือกามภพ รูปภพ หรือรูปภพ ไม่มีแก่ใคร ๆ ในภพไหน ๆ ทั่วทุกแห่ง เพราะภพดับไป ชาติจะปรากฏได้หรือ เมื่อท่านพระอานนทูลตอบว่า ปรากฏไม่ได้ จึงทรงสรุปว่า เพราะเหตุนั้น ต้นเหตุและปัจจัยแห่งชาติก็คือภพนั่นเอง

ข้อที่ตรัสว่า เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี นั้น ทรงแสดงเหตุผลไว้ว่า ถ้าอุปาทานคือความยึดมั่นในกาม ความยึดมั่นในทิฏฐิ ความยึดมั่นในศีลพรต หรือ ความยึดมั่นในวาทะว่ามีอัตตา ไม่มีแก่ใคร ๆ ในภพไหน ๆ ทั่วทุกแห่ง เพราะอุปาทานดับไป ภพจะปรากฏได้หรือ เมื่อท่านพระอานนทูลตอบว่า ปรากฏไม่ได้ จึงทรงสรุปว่า เพราะเหตุนี้ต้นเหตุและปัจจัยแห่งภพคืออุปาทานนั่นเอง

ข้อที่ตรัสว่า เพราะตณฺหาเป็นปัจจัย อุปาทานจึงมี นั้นทรงแสดงเหตุผลไว้ว่า ถ้าตณฺหา คือ ความอยากในรูป ความอยากในเสียง ความอยากในกลิ่น ความอยากในรส ความอยากในสัมผัส ความอยากในธรรมารมณ์ ไม่มีแก่ใคร ๆ ในภพไหน ๆ ทั่วทุกแห่ง เพราะตณฺหาดับไป อุปาทานจะปรากฏได้หรือ เมื่อท่านพระอานนทูลตอบว่า ปรากฏไม่ได้ จึงทรงสรุปว่า เพราะเหตุนี้ต้นเหตุและปัจจัยแห่งอุปาทานคือตณฺหานั่นเอง

ข้อที่ตรัสว่า เพราะเวทนาเป็นปัจจัย ตณฺหาจึงมี นั้น ทรงแสดงเหตุผลไว้ว่า ถ้าเวทนาคือเวทนาที่เกิดจากจักขุสัมผัส ที่เกิดจากโสตสัมผัส ที่เกิดจากฆานสัมผัส ที่เกิดจากชีวหาสัมผัส ที่เกิดจากกายสัมผัส และที่เกิดจากมโนสัมผัส ไม่มีแก่ใคร ๆ ในภพไหน ๆ ทั่วทุกแห่ง เพราะเวทนาดับไป ตณฺหา

^๑ คุรายละเอียดใน วิ.ม. (บาลี) ๔/๑-๓/๑-๓, วิ.ม (ไทย) ๔/๑/๑ , ม.ม. (บาลี) ๑๒/๑๔๕/๑๐๓, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๔๕/๑๓๙, ส.นิ. (บาลี) ๑๖/๑/๑-๒, ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑/๒-๓ , ส.ม. (บาลี) ๑๙/๑๐๒๔/๓๓๖-๓๓๗, ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๒๔/๕๔๕, ขุ.อ. (บาลี) ๒๕/๑/๙๓, ขุ.อ. (ไทย) ๒๕/๑/๑๗๑, ขุ.จ. (ไทย) ๓๐/๘๘/๓๑๒.

จะปรากฏได้หรือ เมื่อท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า ปรากฏไม่ได้ จึงทรงสรุปว่า เพราะเหตุนั้น ต้นเหตุ และปัจจัยแห่งต้นหาก็คือเวทนานั่นเอง

ข้อที่ตรัสว่า เพราะผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงมี นั้นทรงแสดงเหตุผลไว้ว่า ถ้าผัสสะ คือจักขุ สัมผัส โสตสัมผัส ฆานสัมผัส ชิวหาสัมผัส กายสัมผัส และมโนสัมผัส ไม่มีแก่ใคร ๆ ในภพไหน ๆ ทั่วทุกแห่ง เพราะผัสสะดับไป เวทนาจะปรากฏได้หรือ เมื่อท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า ปรากฏไม่ได้ จึงสรุปว่า เพราะเหตุนั้น ต้นเหตุและปัจจัยแห่งเวทนาจึงคือผัสสะนั่นเอง

ข้อที่ตรัสว่า เพราะนามรูปเป็นปัจจัย ผัสสะจึงมี นั้น ทรงแสดงเหตุผลไว้ว่า การบัญญัติ นามกาย (นามขันธ ๔^๒) และรูปกาย (รูปขันธ) ต้องพร้อมด้วยอาการ เพศ นิमित และอุทเทศ ไม่มี ผัสสะคือ การสัมผัสแต่เพียงชื่อในรูปกาย หรือชื่อในนามกายจะปรากฏได้หรือ เมื่อท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า ปรากฏไม่ได้ จึงทรงสรุปว่า เพราะเหตุนี้ ต้นเหตุและปัจจัยแห่งผัสสะ ก็คือนามรูปนั่นเอง

ข้อที่ตรัสว่า เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี นั้น ทรงแสดงเหตุผลไว้ว่า ถ้าวิญญาณ ไม่หยั่งลงในท้องมารดา นามรูปจะก่อตัวขึ้นในท้องมารดาได้หรือ ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า ไม่ได้ ทรงซักถามต่อไปว่า ถ้าวิญญาณหยั่งลงในท้องมารดาแล้ว แต่ล่วงเลยไป นามรูปจะบังเกิดเป็นทารกได้หรือ ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า ไม่ได้ ทรงซักถามต่อไปว่า ถ้าวิญญาณเด็กชายหรือเด็กหญิงผู้เยาว์วัย ขาดความสืบทอด นามรูปจะเจริญงอกงามไปบุลย์ได้หรือ เมื่อท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า ไม่ได้ จึงทรงสรุปว่า เพราะเหตุนี้ ต้นเหตุและปัจจัยแห่งนามรูป ก็คือวิญญาณนั่นเอง

ข้อที่ตรัสว่า เพราะนามรูปเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี นั้น ทรงแสดงเหตุผลไว้ว่า ถ้าวิญญาณ ไม่ได้อาศัยนามรูป ชาติ ขรา มรณะ และความเกิดขึ้นแห่งทุกขสมุทัยจะปรากฏได้หรือ เมื่อท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า ไม่ได้ จึงทรงสรุปว่า เพราะเหตุนี้ต้นเหตุและปัจจัยแห่งวิญญาณ ก็คือ นามรูปนั่นเอง ทรงสรุปรวมว่า

ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น วิญญาณและนามรูปจึงเกิดแก่ ตาย จุตติ หรือ อุบัติ

ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น จึงมีค่าที่เป็นเพียงชื่อ

ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น จึงมีค่าที่ใช้ตามความหมาย

ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น จึงมีค่าบัญญัติ

ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น จึงมีค่าที่สื่อความเข้าใจ

ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น จึงมีวิภูฏะหรือวิภูฏะ^๓

ความเป็นอย่างนี้ ย่อมปรากฏโดยการบัญญัติ คือนามรูปย่อมเป็นไปพร้อมกับวิญญาณ เพราะต่างก็เป็นปัจจัยของกันและกัน^๔

^๒ นามขันธ ๔ คือ (๑) เวทนาขันธ (๒) สัญญาขันธ (๓) สังขารขันธ (๔) วิญญาณขันธ (ที.ม.อ. (บาลี) ๑๑๔/๙๙).

^๓ วิภูฏะ ในที่นี้หมายถึงวิภูฏะ ๓ คือ (๑) กิเลสวิภูฏะ (๒) กัมมวิภูฏะ (๓) วิปากวิภูฏะ(อง.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๑๗-๑๑๘/๓๗๕), วิภูฏะ หมายถึง นิพพาน (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๓๑-๓๔/๑๙๖, อง.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๑๗-๑๑๘/๓๗๕).

^๔ ดูรายละเอียดใน ที.ม. (บาลี) ๑๐/๙๕-๑๑๕/๔๙-๕๙, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๕-๑๑๕/๕๗-๖๕, พระไตรปิฎกแก่นธรรม พระสูตรต้นตปิฎก เล่ม ๑, หน้า ๘๗-๙๒.

จากบทที่พระพุทธองค์ตั้งเป็นเชิงคำถาม-ตอบ โดยตรัสอธิบายถึงกระบวนการเกิดขึ้นของชีวิตตามนัยปฏิจาสุมุปบาทข้างต้น แต่ละข้อล้วนเป็นปัจจัยอาศัยซึ่งกันและกันเกี่ยวประสานกัน เกิดขึ้นดุจลูกโซ่หาที่สุด เบื้องต้น เบื้องปลายมิได้ เป็นหลักธรรมที่เป็นเหตุเป็นผลของกันและกันว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ”^๕ บทถาม-ตอบข้างต้นนั้นมีนัยแห่งวงจรปฏิจาสุมุปบาทเป็นสองสายได้แก่ สายเกิด กับสายดับ สายเกิดเรียกว่า “สมุทยวาร” สายดับเรียกว่า “นิโรธวาร” การจะเกิดหรือไม่เกิดขึ้นแห่งชีวิตหรือแห่งธรรมทั้งหลายทั้งปวงนั้นก็เนื่องด้วยเหตุปัจจัยทั้งสองสายนี้เป็นสำคัญ จะเห็นได้ว่า ข้อที่ตรัสว่า เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรามรณะจึงมีนั้น ก็หมายความว่า พระพุทธองค์ทรงมุ่งอธิบายให้กระจ่างชัดในสิ่งซึ่งเป็นกระบวนการที่นำไปเกิดชีวิตอันเป็นเหตุปัจจัยแก่กันและกันว่า ถ้าชาติคือการเกิดเป็นเทพ เป็นคนธรรพ์ เป็นยักษ์ เป็นภูต เป็นมนุษย์ เป็นสัตว์ ยังมีแก่ใคร ๆ ในภพไหน ๆ ทั่วทุกแห่งตราบใด ชรา คือความแก่ ภาวะของผมหงอก ฟันหลุด หนังเหี่ยวย่น ความเสื่อมแห่งอายุ ความแก่ของอินทรีย์ เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ไม่เที่ยงเป็นทุกข้อยู่ในตัว มรณะ คือความเคลื่อน ความทำลาย ความตาย ความแตกแห่งขันธ ความขาดแห่งชีวิตินทรีย์ ยังมีตราบนั้น นั่นเป็นเพราะอะไรก็เพราะมีชาติคือความเกิดนั่นเองที่เป็นต้นเหตุและปัจจัยของชรามรณะ และเมื่อมีการเกิดเช่นนี้ กองทุกข์ทั้งหมดคือ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาสก็ย่อมเกิดมีเป็นเงาตามตัวด้วย

นัยตรงกันข้ามเพราะชาติคือความเกิดนี้ดับไป ชรามรณะและกองทุกข์ทั้งหมดได้แก่ความ โศกเศร้า ร่ำไรราพัน ความทุกข์กาย ทุกข์ใจ ความคับแค้นใจเหล่านี้ก็ดับสิ้นไปด้วย นั่นหมายถึงว่า ถ้าต้องการจะดับทุกข์ทั้งหลายทั้งหมดที่จะเกิดขึ้นตามลำดับนี้ลงได้ ก็จะต้องดับต้นตอแห่งเหตุและปัจจัยของความทุกข์เหล่านี้ให้ได้ ซึ่งพระพุทธองค์ตรัสเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดทุกข์เป็นชรามรณะก็คือ ชาตินั่นเอง ข้ออื่น ๆ พระพุทธองค์ก็ตรัสการเกิดขึ้นและไม่เกิดขึ้นโดยทำนองเป็นเหตุและปัจจัยแก่กันและกันเช่นนี้เหมือนกัน ปฏิจาสุมุปบาททั้งสองสายนั้นไม่ว่าจะเป็นสายเกิดและสายดับล้วนอิงอาศัยกันและกันเกิดขึ้นพร้อมกันทำหน้าที่ต่อเนื่องกันไม่มีสิ่งใดเลยที่จะเกิดขึ้นและดับลงอย่างลอย ๆ สรุปลงความได้ดังนี้

ปฏิจาสุมุปบาทสายเกิด (สมุทยวาร)

เพราะอริชาเป็นปัจจัย	สังขารจึงมี
เพราะสังขารเป็นปัจจัย	วิญญาณจึงมี
เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย	นามรูปจึงมี
เพราะนามรูปเป็นปัจจัย	สฬายตนะจึงมี
เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย	ผัสสะจึงมี
เพราะผัสสะเป็นปัจจัย	เวทนาจึงมี
เพราะเวทนาเป็นปัจจัย	ตัณหาจึงมี
เพราะตัณหาเป็นปัจจัย	อุปาทานจึงมี

^๕ คุรยาละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๐๔/๔๓๘, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๒๖/๑๖๔, ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒๑, ๓๗, ๔๑, ๔๙, ๕๐, ๖๑, ๖๒/๓๘-๓๙, ๗๙, ๘๖, ๙๖, ๙๗, ๑๑๖, ๑๑๘, พ.อ. (ไทย) ๒๕/๑, ๓/๑๗๑, ๑๗๔, พ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๘๖/๕๒๖, พ.จ. (ไทย) ๓๐/๘๘/๓๑๒.

เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย	ภพจึงมี
เพราะภพเป็นปัจจัย	ชาติจึงมี
เพราะชาติเป็นปัจจัย	ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะโทมนัส อุปายาสจึงมี
ปฏิจจนสมุปบาทสายดับ (นิโรธวาร)	
เพราะอวิชชาดับ	สังขารจึงดับ
เพราะสังขารดับ	วิญญานจึงดับ
เพราะวิญญานดับ	นามรูปจึงดับ
เพราะนามรูปดับ	สฬายตนะจึงดับ
เพราะสฬายตนะดับ	ผัสสะจึงดับ
เพราะผัสสะดับ	เวทนาจึงดับ
เพราะเวทนาดับ	ตัณหาจึงดับ
เพราะตัณหาดับ	อุปาทานจึงดับ
เพราะอุปาทานดับ	ภพจึงดับ
เพราะภพดับ	ชาติจึงดับ
เพราะชาติดับ	ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะโทมนัส อุปายาสจึงดับ ^๖

จากการกล่าวมาทั้งหมดจะพบว่าการเกิดนั้นเป็นกระบวนการหนึ่งที่เป็นไปตามหลักคำสอนเรื่องปฏิจจนสมุปบาทหรือกระบวนการของปฏิจจนสมุปบาทนั้นเป็นกระบวนการที่อธิบายแนวคิดเรื่องการเกิดได้ดีประการหนึ่งซึ่งแนวคิดเรื่องการเกิดในปาราชิกข้อที่ ๓ มหานิทานสูตร มหาตัมหาสังขยสูตร และอินทกสูตรล้วนเป็นการเกิดที่สามารถอธิบายให้สอดคล้องกับหลักปฏิจจนสมุปบาทได้

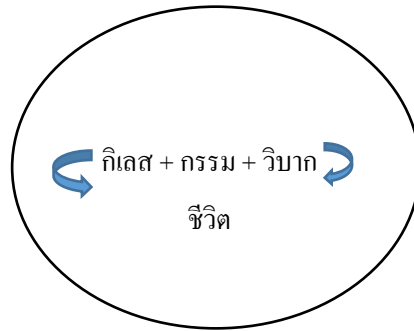
ข.กระบวนการเกิดแห่งชีวิตตามหลักปฏิจจนสมุปบาท

สำหรับประเด็นต่อไปที่จะนำมาอธิบายก็คือกระบวนการเกิดแห่งชีวิตตามหลักปฏิจจนสมุปบาทซึ่งตามปกติจะพบว่ากระบวนการเกิดของชีวิตมนุษย์เป็นสิ่งที่ซับซ้อน บุคคลธรรมดาไม่สามารถที่จะชี้แจงให้ถ่องแท้ได้ คำสอนทางพระพุทธศาสนาอธิบายเชื่อมโยงถึงเรื่องกิเลส กรรม วิบาก ที่มีความสัมพันธ์และเกี่ยวโยงกับสาเหตุแห่งการเกิดว่า แท้ที่จริงแล้วการเกิดแห่งชีวิตมนุษย์นั้นมีสาเหตุมาจากอะไร มีอะไรเป็นตัวกำหนดให้เกิด และทำไมมนุษย์เราต้องเกิด คำตอบก็คือยังมีวิชาความไม่รู้แจ้งเห็นจริงตามหลักอริยสัจ จึงทำให้มีการเวียนว่ายตายเกิดหมุนวนไปในสังสารวัฏอย่างไม่รู้จบสิ้น อากาโรคือการหมุนวนแห่งการเวียนว่ายตายเกิดนี้พระพุทธเจ้าตรัสเรียกว่า “วัฏฏะ”^๗ วัฏฏะนี้มี ๓ คือ กิเลสวัฏฏ์ กรรมวัฏฏ์ และวิปากวัฏฏ์ อันเป็นวงจรหมุนวนสืบทอดต่อ ๆ กันไปทำให้มีการ

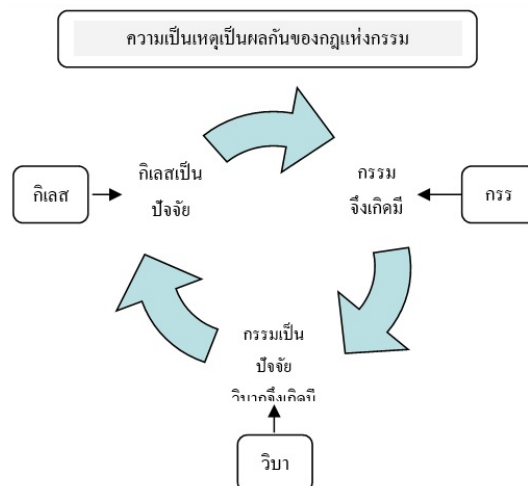
^๖ ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑,๒,๓/๒,๔,๖, ม.มู. (ไทย) ๑๒/๑๐๒,๔๐๔,๔๐๕/๙๗-๙๙,๔๓๙,๔๔๑, ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๒๑๖/๑๖๕, ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑,๒,๓,๔,๑๐,๑๕,๑๘,๒๑-๒๒,๒๗,๓๓,๓๕-๓๗,๔๑,๔๗-๔๘,๖๑/๒-๓,๘,๙,๑๓,๑๖,๒๕,๓๑,๓๘-๓๙,๕๔-๕๕,๗๒,๗๕-๗๙,๘๖,๙๔-๙๕,๑๑๖, ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๒๔/๕๕๕, อง. ทสก. (ไทย) ๒๔/๙๒/๒๑๕, ขุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๒-๑๗๒-๑๗๕, ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๒๗/๑๑๓, ขุ.จุ. (ไทย) ๓๐/๔,๘๘,๑๒๑/๕๖,๓๑๓,๓๙๘.

^๗ วัฏฏะ ๓ คือ (๑) กิเลสวัฏฏ์ วงจรกิเลสประกอบด้วยอวิชชา ตัณหา อุปาทาน (๒) กัมมวัฏฏ์ วงจรกรรมประกอบด้วยสังขารและกรรมภพ (๓) วิปากวัฏฏ์ วงจรวิบาก ประกอบด้วยวิญญาน นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ซึ่งแสดงออกในรูปอุปปัตติภพ ชาติ ชรา มรณะ เป็นต้น (อง.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๑๗-๑๑๘/๓๗๕).

เวียนวายตายเกิดอย่างไม่รู้จบ เพราะสัตว์บุคคลยังมี กิเลส และกิเลสนี้เป็นตัวเหตุให้กระทำความผิดว่าจะป็นกรรมดีบ้าง กรรมชั่วบ้าง ปะปนกันไป แล้วผลของการกระทำทั้งดีบ้าง ไม่ดีบ้างก็เกิดขึ้น เรียกว่า วิบาก เมื่อยังตัดวงจรนี้ไม่ขาดก็จะต้องมีการหมุนเวียนอยู่ในวงจร ๓ อย่างนี้เรื่อยไปดังแผนภูมิแสดงความเป็นเหตุเป็นปัจจัยของกันและกันดังนี้

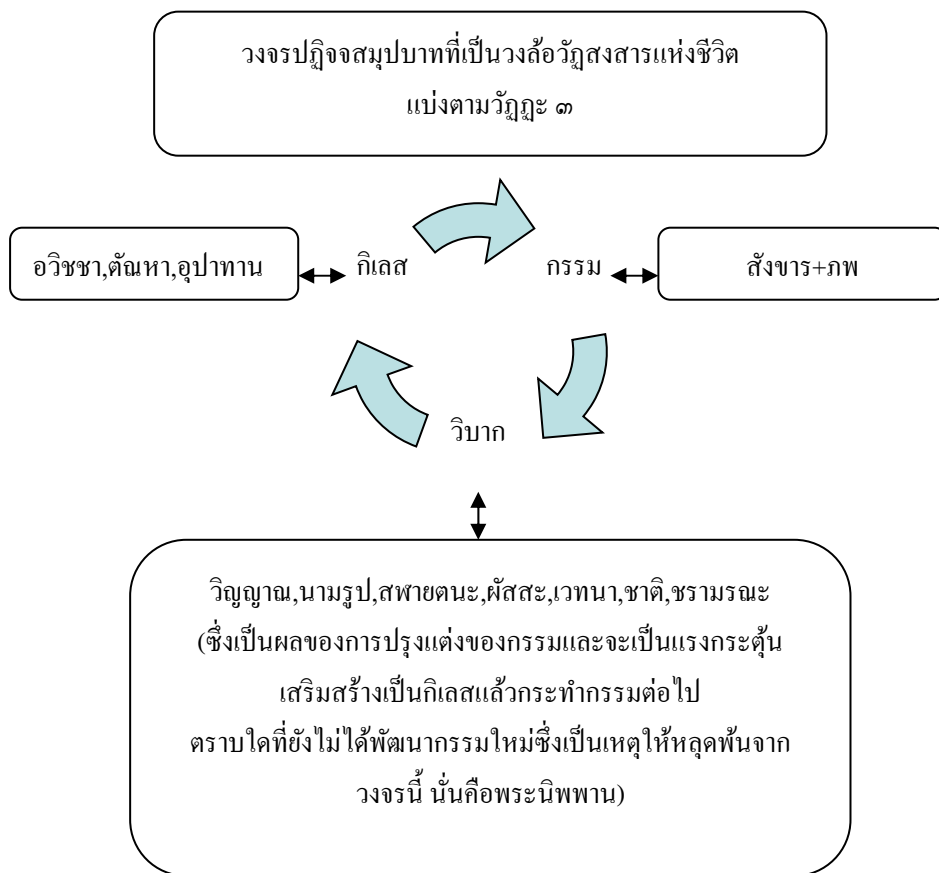

วัฏฏะ ๓ นี้เป็นส่วนหนึ่งของปฏิจจสมุปบาททำหน้าที่เกี่ยวเนื่องกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมีความสัมพันธ์กับกฎปฏิจจสมุปบาทที่เป็นตัวกำหนดเกี่ยวกับการเกิดของมนุษย์ และในวงจรนี้ก็มี การเกี่ยวประสานทำหน้าที่เชื่อมโยงกันอย่างไม่ขาดสายกล่าวคือ ๑. กิเลสวัฏฏ์ ประกอบด้วยอวิชชา, ตัณหา, อุปาทาน ๒. กรรมวัฏฏ์ประกอบด้วยสังขารและภพ ๓. วิบากวัฏฏ์ประกอบด้วย วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ซาติ ชรามรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส^๔ เป็นเหตุเป็นผลแก่กันและกันทำหน้าที่เชื่อมโยงเกี่ยวประสานกันดังนี้คือ กิเลสเป็นเหตุให้กระทำความ ทั้งที่เป็นกรรมดีและกรรมชั่ว เมื่อได้กระทำความลงไปแล้ว ก็ได้รับผลของกรรมนั้น (วิบาก) แล้วตัวผลของกรรมนั้นก็ผลักดันเป็นปัจจัยให้เกิดเป็นกิเลสอีก หมุนวนอยู่เช่นนี้อย่างไม่รู้จบ ความเป็นเหตุปัจจัยเชื่อมโยงกันของวัฏฏะ ๓ ดังแผนภูมิต่อไปนี้

^๔ พระพุทธโฆษาจารย์, คัมภีร์วิสุทธิมรรคภาษาบาลี ตติโย ภาค , หน้า ๑๙๘., พระธรรมปิฎก, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. หน้า ๗๐.

วิถุฎะ ๓ นี้ทำหน้าที่เกี่ยวประสานเชื่อมโยงกันเป็นเหตุเป็นผลแก่กันและกันไม่ขาดตอน ซึ่งเป็นเหตุผลหนึ่งว่า ทำไมมนุษย์จึงต้องเกิดมา คำตอบย่อมมีว่า ก็เพราะยังมีการกระทำกรรมอยู่ และกรรมที่กระทำนั้นยังไม่เป็นกรรมอันเป็นปัจจัยให้สามารถตัดวงจรมีชาติลงได้ จึงทำให้มีการเวียนว่ายตายเกิดอยู่เช่นนี้ แต่ตรงกันข้ามกรรมที่กระทำนั้นเป็นปัจจัยให้เกิดภพเกิดชาติได้รับสุขและทุกข์ตามสมควรแก่เหตุที่ได้กระทำไว้นั้นเอง เมื่อกล่าวถึงการทำหน้าที่สอดคล้องเกี่ยวประสานกันกับหลักปฏิจสมุปปาตแล้ว ก็มีวงจรหมุนเวียนดังแผนภูมิต่อไปนี้

กระบวนการเกิดขึ้นแห่งชีวิตของมนุษย์นี้ก็เช่นกัน ย่อมเป็นไปตามกระบวนการของหลักปฏิจสมุปปาตคือสิ่งทั้งหลายนั้นมีลักษณะเป็นปัจจัยหนุนเนื่องกันและกันหมุนเวียนเป็นวิถุฎะดังที่กล่าวแล้ว ซึ่งมีตัวกิเลสคือ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน เป็นตัวนำฝังอยู่ในจิตสันดานก่อให้เกิดการกระทำกรรม แล้วได้รับผลของกรรม และผลของกรรมนั้นก็เป็แรงเสริมกระตุ้นให้เป็นกิเลสแล้วก็กระทำกรรมอีก ก่อให้เกิดในภพชาติอย่างไม่รู้จบสิ้น

พระพุทธศาสนาจึงถือว่า สาเหตุของการเกิด มีองค์ประกอบที่เป็นมูลรากที่เชื่อมโยงกับการเกิดของชีวิตมนุษย์ ก็คือตัวกิเลสอันประกอบด้วย อวิชชา ตัณหา อุปาทาน เป็นต้นเค้าประกอบกับกรรมที่กระทำลงไปด้วย จึงทำให้ปฏิสนธิในภพกล่าวคือการเกิดในภพนั้นเอง เพราะบุคคลใดที่ยังมีกิเลสอยู่ เขาก็ย่อมเกิดมาอีก เพราะเหตุว่ายังพอใจในกาม ยังไม่อิมในกาม ยังมีความยึดมั่นถือมั่นอยู่ ดังที่พระนาคเสนทูลตอบปัญหาของพระเจ้ามิลินท์เกี่ยวกับเรื่องการเกิดนี้ว่า

“ พระเจ้ามีลีนทร์สถามว่า ข้าแต่พระนาคนเสณ ผู้ที่ตายไปแล้วไม่มีการปฏิสนธิอีกมีหรือ ? พระเถระก็ตอบว่า บางจำพวกก็ปฏิสนธิอีก บางจำพวกก็ไม่ปฏิสนธิอีก ๆ จึงตรัสถามว่า ใครปฏิสนธิอีก ใครไม่ปฏิสนธิอีก ๆ ตอบว่า ผู้มีกิเลสปฏิสนธิอีก ผู้ไม่มีกิเลสไม่ปฏิสนธิอีก ขอถวายพระพร ๆ ก็พระผู้เป็นเจ้าเล่า จะมีปฏิสนธิอีกไหม ๆ ขอถวายพระพร ถ้าอาตมภาพมีอุปาทานก็จักปฏิสนธิ ถ้าอาตมภาพไม่มีอุปาทาน ก็จักไม่ปฏิสนธิ ฯ”^๙

การเกิดมิใช่เพียงแค่ว่ามารดาบิดามีเพศสัมพันธ์ มารดาอยู่ในวัยที่ยังมีระดูเท่านั้นก็จะทำให้สัตว์มาเกิดได้ แต่การเกิดต้องประกอบด้วยสัตว์ที่มีวิญญาณเข้ามาปฏิสนธิในครรภ์มารดาด้วย การเกิดจึงจะสมบูรณ์ เพราะถ้าหากมีแค่ ๒ ประเด็นแรก สัตว์ที่จะมาเกิดก็ไม่ได้ ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้กับพระอานนท์ในมหานิทานสูตรว่า

อานนท์ ข้อที่เรากล่าวเช่นนี้ว่า ‘เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี’ เธอพึงทราบเหตุผลที่วิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี ดังต่อไปนี้ “ถ้าวิญญาณจักไม่หยั่งลงในท้องมารดา นามรูปจะก่อตัวขึ้นในท้องมารดาได้หรือ”

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า “ไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า”
 เพราะผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “ถ้าวิญญาณหยั่งลงในท้องมารดาแล้วล่วงเลยไปนามรูปจักบังเกิดขึ้นเพื่อความเป็นอยู่อย่างนี้ได้หรือ”

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า “ไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “ถ้าวิญญาณเด็กชายหรือเด็กหญิงผู้เยาว์วัยจักขาดความสืบต่อนามรูปจักเจริญงอกงามไปบุลย์ได้หรือ”

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า “ไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า “อานนท์ เพราะเหตุนั้น เหตุ ต้นเหตุ เหตุเกิดและปัจจัยแห่งนามรูป ก็คือวิญญาณนั่นเอง”^{๑๐}

และในอรรถิราคสูตรพระพุทธเจ้าตรัสสงจระแห่งการเกิดเป็นภพชาติอีกนัยหนึ่งซึ่งเชื่อมโยงกับหลักปฏิจจสมุปบาทโดยยกเอาความกำหนัดยินดี ความเพติดเพลินขึ้นต้นทรงอธิบายความเป็นปัจจัยหนุนเนื่องกันและกันไว้ดังนี้ว่า

“ถ้าราคะ (ความกำหนัด) นันทิ (ความเพติดเพลิน) ตัณหา (ความทะยานอยาก) มีอยู่ในที่ใด วิญญาณจะตั้งอยู่งอกงามในที่นั้น ที่ใดวิญญาณตั้งอยู่งอกงาม ที่นั้นย่อมมีนามรูปหยั่งลง ที่ใดมีนามรูปหยั่งลง ที่นั้นย่อมมีความเจริญแห่งสังขารทั้งหลาย ที่ใดมีความเจริญแห่งสังขารทั้งหลาย ที่นั้นย่อมมีการเกิดในภพใหม่ต่อไป ที่ใดมีการเกิดในภพใหม่ต่อไป ที่นั้นย่อมมีชาติขราและมรณะต่อไป ที่ใดมีชาติ ขราและมรณะต่อไป เรากล่าวว่าที่นั้นมีความโคก มีความกระวนกระวายและความคับแค้น”^{๑๑}

ทางพระพุทธศาสนาถือว่า ชีวิตมิได้เริ่มต้นที่ท้องมารดาในชาตินี้ หากแต่ได้มีมานานแล้ว และชีวิตก็ไม่ได้สิ้นสุดที่เมรุเผาศพ หรือหลุมฝังศพ แต่ชีวิตจะมีต่อไปอีก ส่วนการเกิดมาในชาตินี้ เป็นเพียง

^๙ ปุ๋ย แสงฉาย, พระธรรมมหาวิราญวัตร ชำระ, **มลินทปัญหา ฉบับพร้อมด้วยอรรถกถา** ฎีกา, หน้า ๔๔-๔๕.

^{๑๐} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๑๕/๕๕, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๑๕/๖๕-๖๖.

^{๑๑} ดุรายละเอียดใน ส.นิ. (บาลี) ๑๖/๖๔/๙๗-๑๐๐, ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๖๔/๑๒๔-๑๒๕.

อาศัยท้องมารดาเกิดออกมาให้ปรากฏในชาตินี้เท่านั้น ซึ่งเป็นดังเพียงฉากหนึ่งในภาพยนตร์เรื่องหนึ่งเท่านั้น ส่วนเหตุที่วิญญานมาปฏิสนธิในครรภ์ก็เพราะวิญญานมีกิเลส ถ้าไม่มีกิเลส ก็จะไม่มาเกิดอีกดังวิญญานของพระอรหันต์ทั้งหลาย

การเกิดของสัตว์มีวิญญานเป็นตัวกำหนด ทำให้สัตว์ได้เกิดมา โดยมีภพเป็นที่กำเนิดของสัตว์ในภวสูตร พระอานนที่ได้ทูลถามพระพุทธเจ้าว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภพ^{๑๒} มีได้ด้วยเหตุอะไร พระพุทธเจ้าตรัสย้อนถามว่า ถ้ากรรมที่เกี่ยวกับกาม^{๑๓} จักไม่มีแล้ว กามภพจะปรากฏได้บ้างไหม พระอานนทกราบทูลว่า ไม่เพียงปรากฏเลย พระพุทธเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า เพราะเหตุนี้แล กรรม^{๑๔} จึงชื่อว่าเป็นไรนา วิญญาน^{๑๕} จึงชื่อว่าเป็นพีช^{๑๖} ตัณหาจึงชื่อว่าเป็นยางเหนียวคือน้ำเชื้อของชีวิต วิญญานดำรงมั่นอยู่ได้เพราะธาตุอย่างหยาบ^{๑๗} ของสัตว์ที่มีอวิชชาเป็นเครื่องปิดกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูกใจ การเกิดในภพใหม่จึงมีต่อไปอีกด้วยประการฉะนี้ ๑๘

จากพระสูตรนี้เป็นการบ่งบอกได้ว่า สาเหตุของการเกิดเป็นมนุษย์นั้นมีการเป็นตัวกำหนดให้เกิด และมีวิญญานคือปฏิสนธิวิญญานเป็นตัวเชื่อมระหว่างภพ มีตัณหาซึ่งเป็นยางเหนียวแห่งชีวิต กรรมที่ได้กระทำลงไปนั้นเหมือนมีพื้นดินคือน้ำอยู่ อันเป็นที่เพาะเมล็ดพืช สัตว์ที่จะไปเกิดเป็นวิญญาน เพราะวิญญานเหมือนเมล็ดพันธุ์พืช ในเมล็ดพันธุ์พืชก็ย่อมมียางเหนียวเป็นน้ำเชื้อชีวิต ที่วิญญานต้องมีตัณหา เพราะถ้าหากวิญญานไม่มีตัณหา ก็เปรียบเหมือนเมล็ดพันธุ์พืชที่ตายแล้ว ปลูกไม่ขึ้น ดังนั้น กรรม กิเลส และ วิญญาน มีความสัมพันธ์กันเหมือนเนื้อนา หรือ ดิน พืช และ ยางเหนียวในพีชอันทำให้พืชมีคุณสมบัติในการเกิดใหม่ได้อีกเมื่อสภาวะแวดล้อมเหมาะสม

พืช ที่ถูกคว่ำให้แห้ง หรือ เอาของมีคมไปเจาะทำลายเมล็ดใน ก็ไม่อาจจะเกิดขึ้นงอกเงยมาได้ ถึงแม้จะมีดิน น้ำ ปุ๋ย ดีแค่ไหนก็ตาม วิญญานของสัตว์ที่จะมาเกิด ถ้าไม่มีตัณหา หรือ กิเลส ที่เคยสะสมกรรมเอาไว้ ก็ไม่สามารถเกิดขึ้นมาอีกได้

ตามนัยนี้ แสดงว่า พระพุทธเจ้าทรงยืนยันเรื่องการเกิดใหม่ เป็นการเวียนว่ายตายเกิดของวิญญานที่ยังมีกิเลส และ กรรมที่ยังมีเจตนา มีความปรารถนาในกามภพ รูปภพ และอรูปรภพ สัตว์จะไปเกิดในภพใดก็สุดแล้วแต่กิเลสและกรรมของเขาก่อนที่เกี่ยวกับภพนั้น เหมือนบุคคลฝึกฝนสิ่งใดพอใจกระทำสิ่งใด ย่อมได้รับผลของสิ่งนั้น^{๑๙}

^{๑๒} ภพ มี ๒ คือ (๑) กรรมภพ ได้แก่ ปุญญาภิสังขาร อปุญญาภิสังขาร และอเนญชาภิสังขาร (๒) ภพใหม่อันมีในปฏิสนธิ ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาน (ขุ.จ. (ไทย) ๓๐/๒๔/๑๓๘).

^{๑๓} กาม ในที่นี้หมายถึงวัตถุกามและกิเลสกาม (อง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๑๘๕/๔๐๕).

^{๑๔} กรรม หมายถึงกุตลกรรมและอกุตลกรรม (อง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๗๗/๒๒๘)

^{๑๕} วิญญาน หมายถึงอภิสังขารวิญญานที่เกิดร่วม คือเกิดพร้อมกรรม (อง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๗๗/๒๒๘,อง.ติก.ฎีกา (บาลี) ๒/๗๗/๒๓๐)

^{๑๖} พีช ในที่นี้หมายถึงปฏิสนธิวิญญาน (ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๖/๑๗๑).

^{๑๗} ธาตุอย่างหยาบ หมายถึง กามธาตุ (อง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๗๗/๒๒๘).

^{๑๘} ดุรายละเอียดใน อง.ทุก. (บาลี) ๒๐/๗๗-๗๘/๒๑๗-๒๑๘, อง.ทุก.(ไทย) ๒๐/๗๗/๓๐๐-๓๐๑.

^{๑๙} วคิน อินทสระ,หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด,พิมพ์ครั้งที่ ๒๐,(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา,๒๕๔๘),หน้า ๘๗.

กิเลส กรรม วิบาก ทั้ง ๓ นี้แหละเป็นปัจจัยหนุนเนื่องให้มีการเวียนว่ายตายเกิดและตัว “วิญญูญาณ” หรือเรียกอีกอย่างว่า “จิต” นั้น เป็นตัวสะสมกิเลสและผลของกรรมที่ได้กระทำไว้คอยเชื่อมต่อระหว่างภพให้ได้มาเกิดในภพนี้ วิญญูญาณที่คอยเชื่อมระหว่างภพนี้เรียกรวมกันว่า “ปฏิสนธิวิญญูญาณ” ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคอธิบายความหมายเกี่ยวกับปฏิสนธิวิญญูญาณนี้ว่า “คำว่า ปฏิสนธิเป็นวิญญูญาณ นั้น หมายความว่าสิ่งใดท่านเรียกว่าปฏิสนธิ เพราะเกิดขึ้นด้วยอำนาจการเชื่อมต่อภพอื่น(กับปัจจุบันภพนี้) สิ่งนั้นเป็นวิญญูญาณ”^{๒๐}

ค.การเกิดในมนุษยภูมิตามแนวของปฏิจจสมุปบาท

ความสืบเนื่องเป็นปัจจัยของกันและกันตามหลักปฏิจจสมุปบาทดังกล่าวแล้ว เป็นเหตุผลว่า ชีวิตที่ยังไม่สิ้นกิเลสนั้นยังต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่เช่นนี้เรื่อยไป ความเป็นไปของสังสารวัฏก็ยังหมุนไปรอบแล้วรอบเล่า ในมิลินทปัญหา พระเจ้ามิลินทศากยพระนาคนเสนาเถระเกี่ยวกับสังสารวัฏฏ์ การเกิดของมนุษย์เป็นอย่างไร โดยพระนาคนเสนาเถระถวายวิสัชนาว่า บุคคลเกิดในโลกนี้แล้วก็ตายในโลกนี้ ตายในโลกนี้แล้วก็เกิดขึ้นในโลกอื่น เกิดขึ้นในโลกนั้นแล้วก็ตายในโลกนั้นนั่นแหละ ตายในโลกนั้นแล้วก็เกิดขึ้นในโลกอื่น พระเถระอุปมาถวายแต่พระเจ้ามิลินทว่า เหมือนบุรุษคนหนึ่งกินมะม่วงสุก แล้วปลุกเมล็ดไว้ เมล็ดมะม่วงนั้น ก็เกิดเป็นต้นมะม่วงใหญ่ขึ้น จนกระทั่งมีผลมะม่วง บุรุษนั้นก็กินมะม่วงสุกจากมะม่วงต้นนั้น แล้วปลุกเมล็ดมะม่วงไว้อีก เมล็ดมะม่วงนั้นก็เกิดเป็นต้นมะม่วงใหญ่โตขึ้นจนมีผล ต้นนั้นก็ตายไป ที่สุดเบื้องต้นแห่งต้นมะม่วงเหล่านั้น ย่อมไม่ปรากฏว่ามีมาแต่เมื่อไร ข้อนี้ฉันใด การเวียนตายเวียนเกิดของสัตว์ทั้งหลาย ก็ไม่ปรากฏเบื้องต้นฉันนี้^{๒๑}

ในเรื่องนี้เป็นข้อที่อธิบายถึงเหตุปัจจัยที่เป็นผลสืบเนื่องกันทำให้เกิดภพเกิดชาติอย่างไรไม่รู้จบสิ้น ทั้งนี้เพราะกิเลส และกรรมที่ได้สั่งสมไว้ในชาติก่อน ๆ ไม่ว่าจะดีหรือชั่ว ทำสิ่งใดไว้ก็ต้องได้รับสิ่งนั้น ตั้งแต่เวลาที่เราก่อเกิดมา เราก็ต้องรับผลของความดีความชั่วที่เราได้กระทำไว้แล้วในอดีตทั้งนั้นไม่ช้าก็เร็ว ทั้งนี้ก็สุดแต่อำนาจของบุญและบาปที่เราได้สั่งสมไว้นั้น เมื่อได้รับผลนั้นแล้ว ผลนั้นก็จะเป็นเหตุให้เรากระทำเหตุต่อไปเปรียบผู้ที่รับประทานผลมะม่วงแล้วก็ปลุกเมล็ดมะม่วงนั้นขึ้นใหม่ต่อไป และขณะที่เรากระทำและรับผลอยู่นี้ก็ถูกความแก่ ถูกพยาธิเปียกเปื่อยเอาทำให้ใกล้ความตายเข้าไปทุกขณะของชีวิต เมื่อถึงวาระแห่งความตายมาถึงเข้า ความดีความชั่วที่เราได้สั่งสมไว้นั้นแหละจะเป็นปัจจัยให้เราหมุนไปสู่ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ต่อ ๆ ไป ในทุกภพทุกชาติ หมุนวนเป็นวัฏฏสงสารเช่นนี้เรื่อยไปจนกว่าเราจะสามารถสร้างเหตุอันเป็นปัจจัยให้ตัดวงจรแห่งสังสารวัฏนี้ลงได้ นั่นก็คือการรู้แจ้งเห็นจริงในอริยสัจ ๔ แต่ตราบไต่ที่ยังไม่รู้แจ้งเห็นจริงในหลักอริยสัจ ๔ นี้ก็ยังคงมีการเวียนว่ายตายเกิดอยู่เช่นนี้เรื่อยไป

การเกิดในภูมิมนุษย์เกี่ยวโยงกับเรื่องกรรมหมายความว่าทำสิ่งใดย่อมได้รับผลสิ่งนั้นและการจะมาเกิดในสุคติภูมินั้นเป็นเรื่องที่ยากลำบากเพราะจะต้องประกอบด้วยกุศลกรรมที่ได้บำเพ็ญไว้ในอดีตชาติอย่างเพียงพร้อมบริบูรณ์ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงหมู่สัตว์ที่ประกอบกรรม ต่าง ๆ กันแล้วไปเกิดในภพภูมิอื่น ๆ ไว้ในเทวทูตสูตรว่า

^{๒๐} พระพุทธโฆษาจารย์, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, สมเด็จพระพุทธปาหยาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร)และคณะ, แปลและเรียบเรียง, หน้า ๙๓๘.

^{๒๑} ปุ๋ย แสงฉาย, พระธรรมมหาวิราจันดร, ชำระ, มิลินทปัญหา ฉบับพร้อมด้วยอรรถกถา ฎีกา, หน้า ๑๒๒-๑๒๓.

สัตว์เหล่านี้ประกอบกายสุจริต วชิสุจริต และมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบ และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หรือสัตว์เหล่านี้ประกอบกายสุจริต วชิสุจริต และมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบ และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในหมู่มนุษย์ สัตว์เหล่านี้ประกอบกายสุจริต วชิสุจริต และมโนสุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในเปรตวิสัย หรือสัตว์เหล่านี้ประกอบกายสุจริต วชิสุจริต และมโนสุจริต กล่าวร้ายพระอริยะมีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ก็หรือว่าสัตว์เหล่านี้ประกอบกายสุจริต วชิสุจริตและมโนสุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก^{๒๒}

จะเห็นได้ว่าการกลับมาเกิดเป็นมนุษย์นั้นมิใช่เหตุบังเอิญและการที่มนุษย์ทั้งหลายจักกลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีกหลังจากตายแล้วนั้นก็สืบเนื่องมาจากเหตุปัจจัยที่หนุนเนื่องให้เกิดทั้งนั้น และปฏิบัติอันยังสัตว์ให้ได้เกิดเป็นมนุษย์คือการประพฤตสุจริตธรรมกล่าวคือการประพฤติดีทางกาย วาจา ใจ หากว่ามนุษย์คนใดไม่ประพฤตสุจริตธรรมดังกล่าวแล้ว ก็ต้องไปเกิดเป็นสัตว์ในภพภูมิอื่น ซึ่งเป็นภพภูมิที่เป็นสถานที่เหมาะสมกับกรรมที่กระทำไว้ ทั้งนี้ก็เพราะเขาไม่มีธรรมที่จะเป็นเหตุให้นำมาเกิดเป็นมนุษย์ดังกล่าวแล้วนั่นเอง ผู้ใดมีมนุษยธรรมประจำใจ ตั้งตนอยู่ในมนุษยธรรม ๕ ประการนี้เป็นนิตย์ ดำเนินชีวิตของตนไปตามวิถีแห่งธรรมอันกระทำให้เป็นมนุษย์นี้ เท่ากับว่ามนุษย์ผู้นั้นกำลังนำชีวิตตนเดินไปตามปฏิบัติทางที่จะได้กลับมาเป็นมนุษย์อย่างแน่แท้

การจะเกิดในภพภูมิมนุษย์แล้วได้อัตภาพความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์นั้นก็เป็นเรื่องยากดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในเรื่องพญานาคชื่อเอเรกปัตต์ พระพุทธเจ้าก็ตรัสแก่พญานาคไว้ว่า “การได้เกิดมาเป็นมนุษย์ก็นับว่ายาก^{๒๓} การดำรงชีวิตอยู่ของเหล่าสัตว์ก็นับว่ายาก การที่จะได้ฟังสัทธรรมก็นับว่ายาก การที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายจะเสด็จอุบัติขึ้นก็ยิ่งยาก”^{๒๔}

เพราะบางคนเกิดมาแล้วก็ทำกรรมด้วยการฆ่าสัตว์ก็จะไปเกิดในนรก ในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ไปเกิดในภูมิแห่งเปรต วิบากอย่างเบาที่สุด ให้เป็นผู้มีอายุสั้นแก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์ ผู้ทำกรรมด้วยการลักขโมย ฯลฯ วิบากอย่างเบาที่สุด ก็เป็นผู้เสื่อมจากโภคทรัพย์ ผู้ทำกรรมด้วยการประพฤตผิดในกาม ฯลฯ วิบากอย่างเบาที่สุด ทำให้มีศัตรูมาก ผู้ทำกรรมด้วยการพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดหยาบคาย พูดเพ้อเจ้อ กรรมอย่างเบาที่สุดคือ ถูกกล่าวด้วยคำไม่จริง แยกออกจากเพื่อน

^{๒๒} ดูรายละเอียดใน ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๖๑-๒๖๒/๓๐๙-๓๑๐.

^{๒๓} การเกิดเป็นมนุษย์ นับว่ายาก เพราะจะต้องได้มาด้วยความพยายามมากและด้วยกุศลมาก การดำรงชีวิตอยู่ นับว่ายาก เพราะต้องทำการงานเลี้ยงชีวิต และเพราะต้องดำรงชีวิตอยู่เพียงชั่วระยะนิดหน่อย การได้ฟังสัทธรรม นับว่ายาก เพราะหาผู้แสดงได้ยาก การที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายเสด็จอุบัติขึ้นนับว่ายาก เพราะจะต้องบำเพ็ญบารมีด้วยความพยายามอันยิ่งใหญ่จึงจะสำเร็จได้ และจะต้องใช้เวลาหลายพันโกฏิกัปจึงจะเสด็จอุบัติขึ้นได้ (ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๖/๙๓).

^{๒๔} ดูรายละเอียดใน ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๑๘๒/๔๙, ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๘๒/๙๐.

ฝูง ได้ฟังเรื่องที่ไม่น่าฟัง และมีคำพูดที่ไม่มีใครน่าเชื่อถือ การดื่มสุราและเมรัย ฯลฯ ก็จะมีผลให้เป็นผู้วิกลจริต^{๒๕}

ตามนัยที่กล่าวอ้างมานี้ แสดงให้เห็นว่า สาเหตุแห่งการเกิดของภพภูมิมนุษย์นั้น การเกิดในชาติปัจจุบันนี้ คือสัตว์ทั้งหลายเกิดมาจะมีร่างกาย และ รูปร่างหน้าตาสวยงามหรืออัปลักษณ์ สมบูรณ์หรือพิการ ร่ารวยหรือยากแค้น ก็แล้วแต่กรรมที่ทำมาเป็นตัวกำหนด เพราะกรรมที่เป็นปัจจัยให้เราไปเกิดในภพใหม่หรือชาติหน้า อาจไม่ใช่กรรมที่ทำในชาตินี้ แต่เป็นอดีตชาติที่ล่วงมาแล้วหลายชาติ เพราะคนเรานั้นเกิดมาแล้วหลายอัตภาพท่องเที่ยวมานานจนไม่รู้ว่าชาติแรกนั้นมีมาแต่ครั้งไหน การเคยเกิดเป็นบิดา มารดา สามี ภรรยา ญาติพี่น้องก็หาที่สุดมิได้ โอกาสที่จะเกี่ยวข้องกันกับผู้อื่นมีแทบทุกคนทีเดียว

เมื่อพิจารณาแล้วพบว่า กรรมเป็นสาเหตุของการเกิดขึ้นของภพภูมิมนุษย์ เรียกว่ากรรมภาวะ ได้แก่ เจตนาของกุศล และ อกุศลจิต ถ้าบุคคลไม่ได้กรรมทำลงไป วิบากอันเป็นผลของกรรมจะไม่มี สังสารวัฏฏ์ความเกิดขึ้นหมุนเวียนของสัตว์ก็ย่อมหยุดลง ภพชาติที่เกิดขึ้นย่อมต้องเป็นไปตามอำนาจกรรม เพื่อให้สมความปรารถนาของผู้ทำเป็นกฎแห่งสภาวะ หาใช่เทพเจ้าบนสวรรค์ พระศุภร์เข้าพระเสาร์แทรกกลบบังตาให้เป็นไปไม่ จิตของผู้นั้นเองเป็นผู้ก่อกรรมทำวิบากให้เกิดขึ้น เป็นไปในภพ ชาติ สมเจตนาธรรมณ์ เช่น การฆ่าสัตว์ เจตนาต้องการให้เขาตาย ผลที่ได้รับไม่ชาตินี้ ก็ชาติหน้า จะเป็นคนที่มิโรครภัยไข้เจ็บ อายุสั้น เพราะการทำกรรมเอาไว้ สาเหตุของการเกิดมาชาตินี้ จึงได้รับวิบากผลตามเจตนา

เกี่ยวกับเรื่องกรรมนี้พระนาคเสนก็ได้ทูลตอบพระเจ้ามิลินท์ที่สงสัยแล้วตรัสถามถึงสาเหตุที่คนเราเกิดมาต่างกันไว้ว่า “พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามว่า ทำไมคนเราเกิดมาแล้วจึงไม่เหมือนกัน บางคนอายุยืน บางคนอายุสั้น บางคนมีอำนาจวาสนา แต่บางคนอาภัพ ที่เป็นเช่นนี้เพราะอะไร พระนาคเสนย้อนถามว่า เพราะเหตุใดต้นไม้จึงมีผล มีรสต่าง ๆ กัน บางชนิดมีรสหวาน บางชนิดมีรสขม อะไรเป็นผู้จำแนก พระเจ้ามิลินท์ตรัสตอบว่า เป็นด้วยต้นไม้เหล่านั้นมีพันธุ์ต่างกัน แล้วพระนาคเสนก็ทูลว่า นั่นแลฉันใด มนุษย์ก็มีพันธุ์ต่างกันฉันนั้นเหมือนกัน จึงได้มีมากประเภทเช่นกัน คือบุคคลใดทำความดีอย่างไรก็ดี ความดีอย่างนั้นก็อำนวยผลไปตามลักษณะของตน แม้ความชั่วก็เช่นเดียวกัน เนื่องด้วยความดีความชั่วมีมากอย่าง และให้ผลต่าง ๆ กัน เช่นนั้นแล มนุษย์จึงแปลกไปเป็นหลายประเภท ความข้อนี้นี้พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า สัตว์ทั้งหลายมีกรรมต่างกัน เป็นผู้รับผลกรรม มีกรรมทำให้เกิด มีกรรมเป็นพวกพ้อง มีกรรมเป็นที่อาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวดีต่างกัน”^{๒๖}

กรรมมีส่วนเข้าบังการตั้งแต่ขณะแรกแห่งการปฏิสนธิในทุกภูมิที่เกิด โดยมีชนกกรรมกรรมที่นำไปให้เกิด^{๒๗} เช่น ทำอกุศลกรรม ย่อมนำไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน เปรต อสุรกาย และสัตว์นรก ทำบุญกุศลย่อมนำไปเกิดเป็นมนุษย์และเทวดา การทำทาน คือ สมณะภาวนา ย่อมนำไปเกิดเป็นพรหม

^{๒๕} ดูรายละเอียดใน อภิ.ก. (บาลี) ๓๗/๙๐๓/๕๑๓, อภิ.ก. (ไทย) ๓๗/๙๐๓/๙๓๑-๙๓๒.

^{๒๖} ดูรายละเอียดใน สำนักพิมพ์ตรงหัว, ปัญหาพระเจ้ามิลินท์, (พาวเวอร์ปริ้นท์ การพิมพ์, ม.ป.ป.), หน้า ๗๕-๗๖.

^{๒๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๔.

อีกทั้งยังมีอุปถัมภ์กรรม คือ กรรมเก่าและกรรมใหม่ในปัจจุบันชาติคอยอุปถัมภ์ค้ำชูให้ผลอยู่ทั้งในทางดีและทางชั่วตามกำลังแห่งกรรมนั้น ๆ เช่น ผู้ที่เดือดร้อนจากความยากจน ก็มีโรคภัยไข้เจ็บให้เดือดร้อนมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะอุปถัมภ์กรรมฝ่ายอกุศลมาส่งเสริมให้เกิด หรือ ผู้ที่มีความเป็นอยู่สะดวกสบาย ก็ได้รับตำแหน่งงาน ได้รับรางวัลมากยิ่งขึ้น ดังคำของนักปราชญ์โบราณกล่าวไว้ว่า

๔ คนหาม ๓ คนแห่ ๑ คนนั่งแคร่ ๒ คนพาไป มีความหมายดังนี้

๔ คนหาม ได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟ

๓ คนแห่ ได้แก่ กุศลมูลและอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ โมหะ, อโลภะ อโทสะ อโมหะ

๑ คนนั่งแคร่ ได้แก่ ดวงจิตที่คอยสั่งให้กระทำทั้งฝ่ายบุญและบาป

๒ คนพาไป ได้แก่ บาป บุญ หรือ กุศลกรรม อกุศลกรรมเป็นผู้นำพาจิตไปทุกภพ^{๒๘}

การเกิดในมนุษย์ภูมินี้ก็เช่นกันสืบเนื่องมาจากผลแห่งการสั่งสมความดีไว้ในอดีต ข้อนี้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสยืนยันถึงผลแห่งกรรมดี โดยตรัสถึงบุรพกุศลกรรมที่พระองค์ได้บำเพ็ญไว้ในอดีตชาติหลายภพหลายชาติจนกระทั่งถึงพระชาติสุดท้ายของพระองค์ว่า

ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน^{๒๙} ภพก่อน กำเนิดก่อน^{๓๐} ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์สมათานในกุศลธรรม^{๓๑} สมათานมั่นคงในกายสุจริต (ประพฤติชอบด้วยกาย) ในวจีสุจริต(ประพฤติชอบด้วยวาจา) ในมโนสุจริต (ประพฤติชอบด้วยใจ) ในการจำแนกทาน ในการสมათานศีล ในการรักษาอุโบสถ ในความเกื้อกูลมารดาในความเกื้อกูลบิดา ในความเกื้อกูลสมณะ ในความเกื้อกูลพราหมณ์ ในความประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูลและในกุศลธรรมอันยิ่ง^{๓๒} อื่น ๆ อีก เพราะตถาคตได้ทำ สั่งสม พอกพูนกรรมนั้น ทำกรรมนั้นให้ไพบูรณ์แล้ว หลังจากตายแล้ว ตถาคตจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ครอบงำเทพเหล่าอื่นในเทวโลกนั้นด้วยฐานะ ๑๐ คือ อายุทิพย์ วรรณะทิพย์ สุขทิพย์ ยศทิพย์ ความเป็นใหญ่ทิพย์ รูปทิพย์ เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์ โภกฐัพพะทิพย์ จุตติจากเทวโลกนั้นแล้ว มาสู่ความเป็นอย่างนี้^{๓๓} จึงได้ลักษณะมหาบุรุษนี้ คือ มีฝ่าพระบาทราบเสมอกันขณะเหยียบลงพื้นฝ่าพระบาทราบเสมอกัน ยกฝ่าพระบาทขึ้นก็ยิ่งเสมอกัน ขณะจดฝ่าพระบาทลงทุกส่วนก็แตะพื้นพร้อมกัน^{๓๔}

จากพระพุทธพจน์นี้เป็นหลักฐานยืนยันได้ว่า วัฏฏะสงสารนั้นมีจริง ภพชาตินั้นมีจริง ผลแห่งกรรมดีนั้นมีจริง ยิ่งอดีตได้กระทำกรรมดีไว้มากเพียงใดก็ย่อมส่งผลต่อการเกิดในภพต่อไปให้มี

^{๒๘} อังใน พระสอน กุสโล (ภูบรรสุข), “มโนทัศน์เรื่องชีวิตในพุทธปรัชญาเถรวาท” วิทยานิพนธ์ ศาสตราศตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๒๗-๒๘.

^{๒๙} ชาติก่อน ภพก่อน หมายถึงชาติที่เคยเกิดมาก่อน (ที.ปา.อ. (บาลี) ๒๐๑/๑๐๘)

^{๓๐} กำเนิดก่อน หมายถึงที่อยู่อาศัยในชาติก่อน (ที.ปา.อ. (บาลี) ๒๐๑/๑๐๘)

^{๓๑} กุศลธรรม หมายถึงกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ (ที.ปา.อ. (บาลี) ๒๐๑/๑๐๘)

^{๓๒} กุศลธรรมอันยิ่ง มีความหมายต่อไปนี้ คือ (๑) กามาวจรกุศล (๒) รูปาวจรกุศล (๓) อรูปาวจรกุศล (๔) สากกบารมีญาณ (๕) ปัจเจกโพธิญาณ (๖) สัพพัญญุตญาณ ในที่นี้หมายถึงสัพพัญญุตญาณ (ที.ปา.อ. (บาลี) ๒๐๑/๑๐๐).

^{๓๓} มาสู่ความเป็นอย่างนี้ หมายถึงมาเกิดเป็นมนุษย์ คือ เจ้าชายสิทธัตถะ.

^{๓๔} ดุรายละเหยียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๑/๑๖๓-๑๖๔.

ความเพียบพร้อมบริบูรณ์มากยิ่งขึ้นเพียงนั้น การที่พระพุทธองค์เพียบพร้อมด้วยฐานะทั้ง ๑๐ ประการนั้นก็ด้วยกุศลกรรมที่ได้บำเพ็ญไว้ในอดีตทั้งสิ้น แม้การได้ลักษณะมหาบุรุษก็สืบเนื่องมาจากกุศลกรรมที่พระองค์บำเพ็ญมา การที่จะเกิดเป็นมนุษย์แล้วจะเพียบพร้อมด้วยสมบัติทั้งหลายตั้งแต่เกิดนั้นก็เนื่องมาจากผลแห่งกรรมที่ได้กระทำแล้วในอดีตทั้งสิ้น

ปัญหามีอยู่ว่า เมื่อได้บำเพ็ญเหตุของการเกิดเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์ กล่าวคือการสมทานประพฤติกุศลธรรม มั่นคงประพฤติกายสุจริต วาจาสุจริต มโนสุจริต อย่างเพียบพร้อมแล้ว การจะเกิดในภพมนุษย์นี้จะดำเนินไปในรูปแบบไหนในลักษณะใดก้าวเดินไปหรืออย่างไร ข้อนี้พระนาคเสนเถระได้กล่าวอธิบายเกี่ยวกับปัญหานี้ถวายแด่พระเจ้ามิลินท์ว่า

พระเจ้ามิลินท์ ตรัสถามว่า ดูก่อนพระนาคเสน เมื่อวิญญูณจะไปเกิด ต้องก้าวเดินไปหรือไม่ พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร ไม่ต้องก้าว ไม่ต้องเดิน แล้วพระนาคเสนก็ทูลข้ออุปมาถวายแด่พระเจ้ามิลินท์ว่า เปรียบเหมือนการจุดไฟโดยต่อจากไฟอีกดวงหนึ่ง จะเห็นว่าไฟดวงที่ถูกต่อก้าวมายังดวงที่ต่อใหม่หรือ พระเจ้ามิลินท์ตรัสตอบว่า หากมิได้ หรืออีกอุปมาหนึ่งท่านเปรียบว่า ขณะเมื่อพระองค์ทรงศึกษาวิชาอยู่ในสำนักอาจารย์ วิชาเหล่านั้นเคลื่อนจากอาจารย์มาหาพระองค์กระนั้นหรือ หากมิได้ ขอถวายพระพร วิญญูณก็เป็นเช่นนั้นเหมือนกันขณะเมื่อจะไปบังเกิดยังภพอื่น ก็หาได้ก้าวหรือเดินจากภพนี้ไปสู่ภพนั้น ๆ ไม่^{๓๕}

อีกอย่างหนึ่งการจะก้าวลงสู่ครรภ์มารดาของสัตว์ที่จะมาเกิดนั้น จะก้าวเข้าสู่ครรภ์มารดาทางทิศไหน ข้อนี้พระนาคเสนเถระก็ได้อธิบายถวายแด่พระเจ้ามิลินท์ว่า

พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามว่า ดูก่อนพระนาคเสน สัตว์เมื่อจะเข้าถือปฏิสนธิในท้องมารดาเข้าทางไหน พระนาคเสนทูลตอบว่า ขอถวายพระพร หากเป็นเช่นพระองค์ตรัสถามไม่ แล้วก็ทูลว่า ขอพระองค์จงทรงส่งพระหฤทัยเข้าไปนิกถึงแก้วแหวนเงินทองในหีบนั้นดู พระเจ้ามิลินท์ตรัสว่า ส่งเข้าไปแล้ว พระเถระทูลว่า ขอถวายพระพร นั้นพระองค์ทรงส่งพระหฤทัยเข้าไปทางไหน พระเจ้ามิลินท์ตรัสตอบว่า หากมีช่องทางสำหรับให้ส่งจิตเข้าไปไม่พระคุณเจ้า แต่ที่ส่งเข้าไปได้จนเห็นแก้วแหวนเงินทองในหีบนั้นก็เนื่องด้วยจิตหมายรู้ตามที่ได้ประจักษ์มาแล้ว พระเถระจึงทูลว่า ขอถวายพระพร คนเมื่อจะเกิดในท้องมารดาก็มีเฉพาะแต่จิตซึ่งเรียกว่าปฏิสนธิวิญญูณเข้าไปถือปฏิสนธิ เมื่อขณะเข้าไปก็เข้าไปโดยอาการเช่นพระองค์ทรงส่งพระหฤทัยเข้าไปในหีบนั้นเหมือนกัน ฉะนั้นจึงหาช่องทางใดทางหนึ่งสำหรับให้วิญญูณเข้าไปถือปฏิสนธิไม่^{๓๖}

การเกิดในมนุษย์ภูมิ กล่าวคือการถือกำเนิดในครรภ์ของมารดาแล้วได้อัตภาพความเป็นมนุษย์นั้น มีจุดกำเนิดที่เป็นไปตามกระแสแห่งกฎธรรมชาติทั้งสิ้นมีความสัมพันธ์ด้วยปัจจัยต่าง ๆ อย่างไม่ขาดสาย เกิดขึ้นสืบต่อกันไปอย่างเป็นเหตุเป็นผลของกันและกันจากอดีตชาติสู่ปัจจุบันชาติก็เชื่อมโยงกันด้วยวงวนของกิเลส กรรม วิบาก ดังกล่าวแล้ว เมื่อมนุษย์ยังมีกรรมซึ่งเป็นเสมือนพื้นพิภพของชีวิต มีวิญญูณเป็นเสมือนพืชพันธุ์ของชีวิต มีตัณหาเป็นเสมือนน้ำเชื้อของชีวิต ก็ยังต้องมีการ

^{๓๕} ดูรายละเอียดใน สำนักพิมพ์ตรงหัว, ปัญหาพระเจ้ามิลินท์, หน้า ๘๔-๘๕.

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๐๘-๑๐๙.

เวียนว่ายตายเกิดอยู่ ซึ่งการเกิดในมนุษย์ภูมิกล่าวคือการเกิดในครรภ์มารดานั้น พระพุทธเจ้าตรัสถึงการเกิดของมนุษย์มีองค์หรือปัจจัยประกอบ ๓ ประการไว้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย เพราะปัจจัย ๓ ประการประชุมพร้อมกัน การถือกำเนิดในครรภ์จึงมีได้ ในสัตว์โลกนี้ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน แต่มารดายังไม่มีการตั้งครรภ์ และคันธัพพะ^{๓๗}ยังไม่ปรากฏการถือกำเนิดในครรภ์ก็ยังมีไม่ได้ ในสัตว์โลกนี้ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดามีระดู แต่คันธัพพะยังไม่ปรากฏการถือกำเนิดในครรภ์ก็ยังมีไม่ได้ แต่เมื่อใด มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดามีระดู และคันธัพพะก็ปรากฏ เมื่อนั้นเพราะปัจจัย ๓ ประการประชุมพร้อมกันอย่างนี้ การถือกำเนิดในครรภ์จึงมีได้ มารดาอย่ามริกาหาทารกในครรภ์นั้น ๙ เดือนบ้าง ๑๐ เดือนบ้าง จึงคลอดทารกผู้เป็นภาระหนักนั้นด้วยความกังวลใจมาก และเลี้ยงทารกผู้เป็นภาระหนักนั้นซึ่งเกิดแล้วด้วยโลหิตของตนด้วยความหวังโยมมาก^{๓๘}

ในพระอภิธรรม กล่าวถึง เหตุปัจจัยปรุงแต่งที่ทำให้ชีวิต รูป ร่างกายมนุษย์เกิดขึ้น เหตุปัจจัยนั้น เรียกว่า สมุฏฐาน ๔ คือ

- (๑) กम्मสมุฏฐาน มีกรรมที่กระทำไว้เป็นสมุฏฐานทำให้เกิด
- (๒) จิตตสมุฏฐาน มีจิตเป็นสมุฏฐานทำให้เกิด
- (๓) อุตฺตสมุฏฐาน มีอากาศหายใจเป็นสมุฏฐานทำให้เกิด
- (๔) อาหารสมุฏฐาน มีอาหารเป็นสมุฏฐานทำให้เกิด^{๓๙}

ภาวะแห่งการมีชีวิตของมนุษย์นั้นเกิดจากการรวมตัวกันขององค์ประกอบก่อนเป็นรูปชีวิตขึ้นเรียกว่า “ชั้น ๕”^{๔๐} ประกอบด้วย ๑)รูป ได้แก่ ส่วนที่ประกอบฝ่ายรูปธรรมทั้งหมด ๒)เวทนา ได้แก่ ความรู้สึก สุข ทุกข์ หรือ เฉย ๆ อันเนื่องสืบเนื่องจากผัสสะทางประสาททั้ง ๕ และทางใจ ๓) สัญญา ได้แก่ ความจำได้หมายรู้ กล่าวคือการรู้ การจำ กำหนดรู้อาการ เครื่องหมายลักษณะต่างๆ อันเป็นเหตุให้จำอารมณ์นั้นได้ ๔) สังขาร ได้แก่ คุณสมบัติต่าง ๆ ของจิตมีเจตนาเป็นตัวนำ เป็นตัวแต่งจิตให้ดีหรือชั่วหรือกลาง ๆ ปรุงแต่งการตรึงตรองตรึงนึกคิดในใจอันเป็นเหตุให้แสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ออกมาทางกายวาจา ๕) วิญญาณ ได้แก่ความรู้แจ้งอารมณ์

ในส่วนองค์ประกอบของชีวิตมนุษย์นั้นแบ่งออกเป็น ๒ ส่วนได้แก่ส่วนมีความรู้สึกและส่วนที่ไร้ความรู้สึก รวมเรียกว่าธาตุ ๖ คือ

(๑) ธาตุที่ไม่มีความรู้สึกไร้สติสัมปชัญญะ ได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม และอากาศธาตุ ส่วนชีวิตที่เป็นร่างกายของมนุษย์ก็ประกอบด้วยธาตุเหล่านี้

(๒) ธาตุที่รับรู้อารมณ์ คือ วิญญาณธาตุหรือ จิตวิญญาณ

ในสองส่วนนั้นแต่ละส่วนประกอบมีลักษณะร่วมขององค์ประกอบซึ่งปรากฏในธาตุวิภังค์ดังนี้

^{๓๗} คันธัพพะ ในที่นี้หมายถึงสัตว์ผู้จะมาเกิดในครรภ์นั้น (ปฏิสนธิวิญญาณ) (ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๔๐๘/๒๑๘).

^{๓๘} ดุรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๐๘-๔๐๙/๔๔๓-๔๔๕.

^{๓๙} สยามคัมภีร์พระไตรปิฎก, อรรถกถาอัญญาสาสนี ภาค ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนการพิมพ์, ๒๕๐๙), หน้า ๒๒๖.

^{๔๐} ดุรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๒๙๙-๓๐๐.

(๑) ปฐวีธาตุ (ธาตุดิน) มีหน้าที่ค้ำจุน มีความแข็งและความอ่อน เป็นคุณสมบัติเฉพาะตน ได้แก่สิ่งซึ่งมีสภาวะดังนี้

ธรรมชาติที่แข็ง ธรรมชาติที่กระด้าง ความแข็ง ภาวะที่แข็ง เป็นภายในตนมีเฉพาะตน ที่กรรมอันประกอบด้วยตัณหา และ ทิฏฐียึดถือ ซึ่งเป็นภายในตน เช่นผม ขน เล็บ ฟัน หนังเนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ไต หัวใจ ตับ พังผืด ม้าม ปอด ไข้ใหญ่ ไข้น้อย อาหารใหม่อาหารเก่า

(๒) อาโปธาตุ (ธาตุน้ำ) มีหน้าที่เชื่อมประสาน มีความเกาะกุมไหลซึมเป็นคุณสมบัติ มีสภาวะดังนี้คือ

ความเอิบอาบ ธรรมชาติที่เอิบอาบ ความเหนียว ธรรมชาติที่เหนียว ธรรมชาติเป็นเครื่องเกาะกุมรูป เป็นภายในตน มีเฉพาะตน ที่กรรมอันประกอบด้วยตัณหา และ ทิฏฐียึดถือ ซึ่งเป็นภายในตน เช่น ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เปรลมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตรหรือความเอิบอาบ ธรรมชาติที่เอิบอาบ ความเหนียว ธรรมชาติที่เหนียว ธรรมชาติเป็นเครื่องเกาะกุมรูป เป็นภายในตน มีเฉพาะตน ที่กรรมอันประกอบด้วยตัณหาและทิฏฐียึดถือ ซึ่งเป็นภายในตน แม้อันใดมีอยู่ นี้เรียกว่า อาโปธาตุที่เป็นภายใน

(๓) เตโชธาตุ (ธาตุไฟ) มีหน้าที่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลง มีความร้อน ความเย็น เป็นคุณสมบัติ คือ ความร้อน ธรรมชาติที่ร้อน ความอุ่น ธรรมชาติที่อุ่น ความอบอุ่น ธรรมชาติที่อบอุ่น เป็นภายในตน มีเฉพาะตน ที่กรรมอันประกอบด้วยตัณหาและทิฏฐียึดถือซึ่งเป็นภายในตนเช่น เตโชธาตุที่ทำให้ร่างกายอบอุ่น ที่ทำให้ร่างกายทรุดโทรม ที่ทำให้เราร้อนและที่ทำให้ของกินของดื่ม ของเคี้ยว ของลิ้ม ถึงความย่อยไปด้วยดี หรือความร้อน ธรรมชาติที่ร้อน ความอุ่นธรรมชาติที่อุ่น ความอบอุ่น ธรรมชาติที่อบอุ่น เป็นภายในตน มีเฉพาะตน ที่กรรมอันประกอบด้วยตัณหาและทิฏฐียึดถือซึ่งเป็นภายในตน แม้อันใดมีอยู่ นี้เรียกว่า เตโชธาตุที่เป็นภายใน

(๔) วาโยธาตุ (ธาตุลม) มีหน้าที่ให้เกิดการเคลื่อนไหว มีการขยายตัวและหดตัวเป็นคุณสมบัติ ดังนี้ ความพัดไปมา ธรรมชาติที่พัดไปมา ธรรมชาติเครื่องค้ำจุนรูป เป็นภายในตนมีเฉพาะตน ที่กรรมอันประกอบด้วยตัณหาและทิฏฐียึดถือ ซึ่งเป็นภายในตน เช่น ลมพัดขึ้นเบื้องบน ลมพัดลงเบื้องต่ำ ลมในท้อง ลมในไส้ ลมพัดไปตามตัว ลมศัสตรา ลมมีดโกน ลมเพิกหัวใจลมหายใจเข้า ลมหายใจออก หรือความพัดไปมาธรรมชาติที่พัดไปมา ธรรมชาติเครื่องค้ำจุนรูปเป็นภายในตน มีเฉพาะตน ที่กรรมอันประกอบด้วยตัณหาและทิฏฐียึดถือ ซึ่งเป็นภายในตน แม้อันใดมีอยู่ นี้เรียกว่าวาโยธาตุที่เป็นภายใน

(๕) อากาศธาตุ (ธาตุคือที่ว่าง) คือ อากาศ ธรรมชาติที่นับว่าอากาศ ความว่างเปล่า ธรรมชาติที่นับว่าความว่างเปล่า ช่องว่าง ธรรมชาติที่นับว่าช่องว่าง ซึ่งเนื้อและเลือดไม่ถูกต้องแล้ว เป็นภายในตน มีเฉพาะตน ที่กรรมอันประกอบด้วยตัณหา และ ทิฏฐียึดถือ ซึ่งเป็นภายในตน เช่น ช่องหู ช่องจมูก ช่องปาก ช่องสำหรับกลืนของกิน ของดื่ม ของเคี้ยวของลิ้ม ช่องที่พักอยู่แห่งของกิน ของดื่ม ของเคี้ยว ของลิ้มและช่องสำหรับของกินของดื่มของเคี้ยวของลิ้มไหลลงเบื้องต่ำ หรืออากาศ ธรรมชาติที่นับว่าอากาศความว่างเปล่า ธรรมชาติที่นับว่าความว่างเปล่า ช่องว่าง ธรรมชาติที่นับว่าช่องว่างซึ่งเนื้อและเลือดไม่ถูกต้องแล้ว เป็นภายใน

ตน มีเฉพาะตน ที่กรรมอันประกอบด้วยตัณหา และ ทิณฺณียิตถิอ ซึ่งเป็นภายในตน แม้อันใดมีอยู่ นี้เรียกว่า อากาศธาตุที่เป็นภายใน

(๖) วิญญาณธาตุ (ธาตุคือความรู้อารมณ์) คือ จักขุวิญญาณธาตุ โสตวิญญานธาตุ ฆานวิญญานธาตุ ชิวหาวิญญานธาตุ กายวิญญานธาตุ และมโนวิญญานธาตุ นี้เรียกว่าวิญญาณธาตุ^{๕๑}

ในที่บางแห่ง พระพุทธเจ้าทรงเรียก วิญญาณ ว่า จิต เช่น ในคำว่า “เมื่อจิตเศร้าหมองแล้วมีหวังไปเกิดในทุกข์ เมื่อจิตไม่เศร้าหมองแล้วมีหวังไปเกิดในสุขคติ”^{๕๒}

องค์ประกอบของชีวิตมนุษย์ประกอบด้วย ชั้น ๕ คือ รูปชั้น เวทนาชั้น สัญญาชั้น สังขารชั้น และ วิญญาณชั้น^{๕๓} ย่อลงได้แก่ รูป และ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็น นามรูปกับนาม นี้ เกิดขึ้นโดยอาศัยอวิชชา ตัณหา อุปาทาน กรรม เป็นเหตุเป็นปัจจัยต่อกัน กล่าวคือ อวิชชา ความไม่รู้จักสภาวะตามความเป็นจริงด้วยความโง่ หลง ทำให้เกิดความเห็นผิด จึงก่อให้เกิดตัณหาความดิ้นรน ออยากมีอยากดิ้นรนเพื่อความครอบครอง จนมีการยึดมั่นถือมั่น ก่อเกิดเป็นวิบากข้ามภพข้ามชาติสืบเนื่องเป็นเหตุปัจจัยแก่กันและกัน

ชีวิตหรือตัวตน ซึ่งเกิดสำเร็จมาแต่ชั้นทั้ง ๕ นี้เป็นเหตุเป็นปัจจัยแก่กันและกัน กล่าวคือชั้นทั้ง ๕ มาประชุมรวมกันอย่างพึ่งพาอาศัยเป็นปัจจัยกันและกัน เป็นชีวิตขึ้น ทำงานประสานกันเป็นเหตุปัจจัยแก่กันและกันในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ เป็นกระบวนการอันสำคัญยิ่งในการดำเนินชีวิต ที่เนื่องสัมพันธ์กันตามหลักปฏิจกสมุปบันธธรรม เป็นกระบวนการในสื่อสารระหว่างกายกับจิตในชั้น ๕ ต่ออารมณ์ภายนอกหรือสิ่งแวดล้อมภายนอกคือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ อันเป็นธรรมชาติของผู้มีชีวิต แต่หากดำเนินชีวิตอันเต็มไปด้วยกิเลส ตัณหา อุปาทานแล้ว ชั้น ๕ นั้นจะถูกครอบงำแปรปรวน ผ่างหรือประกอบด้วยอุปาทานอันก่อให้เกิดทุกข์อุปาทานหรืออุปาทานชั้น ๕ ที่เกิดแล้วดับ เกิดแล้วดับๆ...อยู่ในชราในวงจรปฏิจกสมุปบาท ตัณหาอุปาทานความยึดมั่นถือมั่นในชั้นโดยความว่าเป็นตนด้วยแล้ว ล้วนเป็นเหตุให้เกิดอุปาทานทุกข์ทั้งปวงในการดำเนินชีวิตอย่างไม่รู้ตัว หากพิจารณาโดยแยกคายแล้วจะพบความจริงว่า การกระทำต่างๆ ของเรานั้น ล้วนเกิดแต่ชั้นทั้ง ๕ ที่เป็นเหตุปัจจัยแก่กันและกันจนเกิดเป็นพฤติกรรมทั้ง ๓ ด้านคือ การกระทำทั้งทางกาย วาจา ใจ (คิด) เช่น ความรู้สึก นึก คิดเดิน วิ่ง กิน ด้านอารมณ์ โกรธ เกลียด ขุ่นเคือง การพูดจา การกระทำต่าง ๆ กล่าวคือทุก ๆ สิ่งที่เรากระทำนั้น ครอบคลุมเกี่ยวพันกับเราไปจนตลอดชีวิต ตามความเป็นจริงแล้วความทุกข์ทั้งหลายก็ล้วนปรวนแปรมาจากชั้น ๕ นี้ แล้วดำเนินไปตามวงจรปฏิจกสมุปบาท กระบวนการเกิดขึ้นแห่งทุกข์ จนเกิดความทุกข์ชนิดอุปาทานทุกข์ขั้นในที่สุด เพราะพฤติกรรมที่ได้กระทำลงไปในชีวิตปัจจุบันนั้นนั้นแหละที่เป็นทั้งดีและไม่ดี เป็นเหตุผลให้เกิดในภพชาติ หากว่าทำกรรมดีก็เป็นเหตุให้เกิดในสุคติภูมิ หากทำกรรมชั่วก็เป็นเหตุให้เกิดในทุคติภูมิ วนเวียนเป็นวัฏฏะเรื่อยไปอย่างไร้จบสิ้น ในการกระทำกรรมแล้วรับผลของกรรมในภพชาติมนุษย์นี้ พระพุทธเจ้าตรัสว่า

^{๕๑} คุรยละเอียดใน ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๔๘-๓๕๓/๔๐๕-๔๐๘, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๗๒-๑๗๘/๑๓๔-๑๓๘.

^{๕๒} คุรยละเอียดใน ม.ม. (บาลี) ๑๒/๗๐/๔๘, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๗๐/๖๓.

^{๕๓} อภิ.วิ. (บาลี) ๓๕/๑/๑., อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑/๑.

การฆ่าสัตว์ (ปาณาติบาต) ย่อมอำนวยผลให้ผู้กระทำไปเกิดในนรก ในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ในเปรตวิสัย วิกากของปาณาติบาตอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้ผู้มีอายุน้อยแก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์ อทินนาทาน (การลักทรัพย์) ฯลฯ วิกากอทินนาทานอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้ผู้เป็นผู้นิยมโภคทรัพย์แก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์ กาเมสุมิจฉาจาร (การประพฤติผิดในกาม) ฯลฯ วิกากกาเมสุมิจฉาจารอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้ผู้มีศรัทธาและเป็นผู้มีเวรแก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์ มุสาวาท (การพูดเท็จ) ฯลฯ วิกากมุสาวาทอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้ถูกกล่าวด้วยคำไม่จริงแก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์ ปิสุณาวาจา (การพูดส่อเสียด) ฯลฯ วิกากแห่งปิสุณาวาจาอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้แตกจากมิตรแก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์ ผรุสวาจา (การพูดหยาบคาย) ฯลฯ วิกากแห่งผรุสวาจาอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้ได้ฟังเรื่องที่ไม่น่าพอใจแก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์ สัมผัสปลลาปะ (การพูดเพื่อเจ้อ) ฯลฯ วิกากแห่งสัมผัสปลลาปะอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้มีวาจาที่ไม่น่าเชื่อถือแก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์ ภิกษุทั้งหลาย การดื่มสุราและเมรัย ฯลฯ วิกากแห่งการดื่มสุราและเมรัยอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้ เป็นผู้วิกลจริตแก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์^{๔๔}

ความเป็นเหตุปัจจัยหนุนเนื่องกันเช่นนี้จึงเป็นสาเหตุให้คนที่เกิดมาเป็นมนุษย์แล้วมีความแตกต่างกัน อนึ่งหากชาติปัจจุบันนี้กระทำดียิ่งขึ้นไปก็เป็นผลสืบเนื่องต่อไปในอนาคตชาติที่ต่ออย่างไม่ต้องสงสัย ตรงข้ามหากทำชั่วก็ไปทุกติ

เพราะเหตุแห่งกรรมที่ได้กระทำไว้ไม่เหมือนกันจึงทำให้คนที่เกิดมาในปัจจุบันชาติแตกต่างกัน ทั้งในแง่ของสภาพความเป็นอยู่ที่ถึงพร้อมบริบูรณ์และคุณลักษณะร่วมทางอรรถภาพร่างกายที่แตกต่างกันตั้งแต่แรกกำเนิด ข้อนี้ก็สืบเนื่องมาจากอดีตที่ได้กระทำไว้แล้วทั้งสั่งตั้งที่สุภมาณพ ไตทยยบุตร ทูลถามพระพุทธเจ้าในจุฬามณีวิภังคสูตรว่า อะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้สัตว์ที่เกิดเป็นมนุษย์ปรากฏเป็นคนเลวและคนดี คือ มนุษย์ทั้งหลายย่อมปรากฏว่ามีอายุสั้น มีอายุยืน มีโรคมาก มีโรคน้อย มีผิวพรรณทราม มีผิวพรรณดี มีอำนาจน้อย มีอำนาจมาก มีโภคะน้อย มีโภคะมาก เกิดในตระกูลต่ำ เกิดในตระกูลสูง มีปัญญาน้อย มีปัญญามาก เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้มนุษย์ทั้งหลายที่เกิดเป็นมนุษย์ปรากฏเป็นคนเลวและคนดี

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า มาณพ สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน

สุภมาณพ จึงทูลว่า ข้อความที่พระองค์แสดงนั้นย่อมนัก ขอให้พระองค์ทรงแสดงโดยพิสดาร เพื่อจะได้เข้าใจโดยแจ่มแจ้ง ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า

(๑) บุคคลบางคน มีปกติฆ่าสัตว์ มีใจทารุณโหดร้าย เมื่อสิ้นชีพย่อมตกนรก เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ก็เป็นผู้มีอายุสั้น

(๒) บุคคลบางคน มีปกติเว้นจากการฆ่าสัตว์ มีใจเอ็นดูกรุณาต่อสัตว์ เมื่อสิ้นชีพย่อมไปสวรรค์ เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ก็เป็นผู้มีอายุยืน

(๓) บุคคลบางคน ชอบเบียดเบียนสัตว์ให้เดือดร้อนลำบาก เมื่อสิ้นชีพย่อมตกนรก เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ก็เป็นผู้มีโรคมาก

^{๔๔} ดูรายละเอียดใน อจ. อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๔๐/๓๐๑-๓๐๒.

(๔) บุคคลบางคน ไม่ชอบเบียดเบียนสัตว์ เมื่อสิ้นชีพย่อมไปสวรรค์ เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ก็เป็นผู้มีโรคน้อย

(๕) บุคคลบางคน มักโกรธ มากไปด้วยความแค้นใจ เมื่อสิ้นชีพย่อมไปนรก เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ย่อมเป็นผู้มีผิวพรรณทราม คือ ผิวไม่สวย

(๖) บุคคลบางคน ไม่มักโกรธ ไม่มากไปด้วยความแค้นใจ ไม่ด่าตบ ไม่โกรธ ไม่พยาบาท มีใจอ่อนโยน ไม่กระด้าง เมื่อสิ้นชีพย่อมไปสวรรค์ เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ก็เป็นผู้มีรูปร่างผิวพรรณงาม น่าดู น่าเลื่อมใส

(๗) บุคคลบางคน มีใจมักริษยาเขา มีใจคิดประทุษร้ายเขา อยากให้สมบัติของเขาพินาศ เมื่อสิ้นชีพย่อมตกนรก เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ก็เป็นผู้มีศักดิ์น้อย วาสนาน้อย

(๘) บุคคลบางคน ไม่ริษยาเขาในลาภ สักการะ ความนับถือ ไม่คิดประทุษร้ายเขา ไม่อยากให้สมบัติเขาพินาศ เมื่อสิ้นชีพย่อมไปสวรรค์ เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ก็เป็นผู้ที่มีศักดิ์สูง

(๙) บุคคลบางคน ตระหนี่เหนียวแน่น ไม่ให้ทานสงเคราะห์คนที่ควรสงเคราะห์ เมื่อสิ้นชีพย่อมตกนรก เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ย่อมเป็นผู้ยากจน มีโรคะน้อย มีสมบัติน้อย

(๑๐) บุคคลบางคน เป็นผู้มั่งคั่งเสียสละ ชอบให้ทานสงเคราะห์ เมื่อสิ้นชีพย่อมไปสวรรค์ เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ก็เป็นผู้มั่งคั่งพร้อมไปด้วยโภคสมบัติ

(๑๑) บุคคลบางคน ถือตัวจัด กระด้าง ไม่เคารพผู้ควรเคารพ เมื่อสิ้นชีพย่อมตกนรก เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ก็เกิดในตระกูลต่ำ

(๑๒) บุคคลบางคน ไม่กระด้าง ไม่ถือตัวจัด เคารพคนที่ควรเคารพ เมื่อสิ้นชีพย่อมไปสวรรค์ เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ก็เกิดในตระกูลสูง

(๑๓) บุคคลบางคน ไม่ชอบสอบถามความสงสัยของตนกับท่านผู้รู้ผู้ฉลาด ไม่โต้ถาม อะไร เป็นกุศล อกุศล อะไรควรประพฤติ อะไรไม่ควรประพฤติ อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ เมื่อสิ้นชีพย่อมตกนรก เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ก็เป็นผู้โง่เขลา

(๑๔) บุคคลบางคน มีนิสัยชอบสอบถามท่านผู้รู้ หมั่นเข้าหาท่านผู้รู้ เมื่อสิ้นชีพย่อมไปสวรรค์ เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ก็เป็นผู้ฉลาดรอบรู้แหลมคม มีปัญญามาก

พระพุทธเจ้าได้ตรัสในตอนท้ายของพระสูตรนี้ว่า

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีอายุสั้นย่อมนำเข้าไปสู่ความมีอายุสั้น

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีอายุยืนย่อมนำเข้าไปสู่ความมีอายุยืน

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีโรคมาย่อมนำเข้าไปสู่ความมีโรคมาย

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีโรคน้อยย่อมนำเข้าไปสู่ความมีโรคน้อย

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีผิวพรรณทรามย่อมนำเข้าไปสู่ความมีผิวพรรณทราม

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีผิวพรรณผ่องใสย่อมนำเข้าไปสู่ความมีผิวพรรณผ่องใส

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีอำนาจน้อยย่อมนำเข้าไปสู่ความมีอำนาจน้อย

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีอำนาจมาย่อมนำเข้าไปสู่ความมีอำนาจมาย

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีโรคะน้อยย่อมนำเข้าไปสู่ความมีโรคะน้อย

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีโรคะมาย่อมนำเข้าไปสู่ความมีโรคะมาย

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเกิดในตระกูลต่ำย่อมนำเข้าไปสู่ความเกิดในตระกูลต่ำ

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเกิดในตระกูลสูงย่อมนำเข้าไปสู่ความเกิดในตระกูลสูง

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีปัญญาทรมาย่อม นำเข้าไปสู่ความมีปัญญาทรมาย

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีปัญญามากย่อมนำเข้าไปสู่ความมีปัญญามาก สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้แล้วและดีต่างกัน ด้วยประการฉะนี้^{๔๕}

ในทางพระพุทธศาสนาถือว่า การเกิดเป็นมนุษย์นั้นแสนยาก ต้องอาศัยบุญกุศล หรือคุณงามความดีที่เคยทำมาแล้วจึงจะได้ความเป็นมนุษย์ เพราะบางคนเกิดมา ยังไม่ได้สัมผัสตาโลกก็ตายเสียก่อนในครรภ์มารดา กว่าจะเติบโตก็ช้าและอ่อนแอช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ ต้องพึ่งพามารดา บิดา หรือ ผู้อื่นช่วยเหลือ และ เมื่อเจริญเติบโตแล้วการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง เพื่อรักษาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ก็ยิ่งยากอีก

๔.๓ วิเคราะห์กระบวนการเกิดตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนา

สำหรับการวิเคราะห์ประเด็นเรื่องกระบวนการเกิดของมนุษย์นั้นจะพบวก่อนที่เราจะทำความเข้าใจเรื่องของประเด็นการเกิดในทางพระพุทธศาสนานั้นเพื่อให้เกิดความเข้าใจง่ายควรนำเอาความรู้เรื่องการเกิดตามแนวทางของวิทยาศาสตร์มากล่าวก่อนจากนั้นค่อยนำเอาแนวคิดที่เป็นกระบวนการเกิดของคัมภีร์พระพุทธศาสนา มาอธิบายทั้งนี้ก็เพื่อที่จะได้เกิดความเข้าใจง่ายขึ้น โดยประเด็นที่จะต้องนำมาพิจารณา นั้นก็มีดังต่อไปนี้

ก.กระบวนการเกิดตามแนววิทยาศาสตร์

ถ้ามองถึงบริบท เรื่องการเกิด ในมุมมองของชาวโลก มนุษย์เรามากคุ้นเคยกับความหมายในทางโลกตามหลักวิทยาศาสตร์ หรือ ในทางการแพทย์ ที่มีความหมายเป็นรูปธรรมเด่นชัด แต่ในทางนามธรรมที่เป็นพุทธศาสนา ก็มีคำอธิบายที่มีความสอดคล้องกันกับในทางรูปธรรม ซึ่งกระบวนการเกิดของมนุษย์ในทางวิทยาศาสตร์มีดังนี้ คือ

๑) การก้าวลงสู่ครรภ์มารดา^{๔๖}

ตามหลักทางวิทยาศาสตร์ ในวันที่ ๑๔ ของแต่ละเดือน ในร่างกายของผู้หญิงที่ยังมีประจำเดือน จะมีไข่สุกพร้อมที่จะผสมกับสเปิร์มหลุดออกมาจากจากรังไข่ ไข่นี้เล็กมากมีขนาด ๐.๑๓๕ มิลลิเมตร ตัวไข่มีเยื่อบางซึ่งเป็นเซลล์รูปกระสวยคลุมอยู่ภายในไข่ มีโครโมโซมบอกเพศ ทารกและยีนส์อยู่ ยีนส์นี้มีขนาดเล็กมาก ประมาณ ๐.๐๐๐๐๒ มิลลิเมตร และ มีความสำคัญมาก เพราะจะทำหน้าที่สืบลักษณะของบรรพบุรุษมาอย่างต่อเนื่อง ลักษณะดังกล่าวนี้ ก็คือ สีมวลักษณะของหน้าตา ศีรษะ จมูก รวมทั้งนิสัยใจคอเป็นต้น ยีนส์นี้มีอยู่ในโครโมโซม

โครโมโซมมีจำนวนจำกัดคือ ๒๓ คู่ รวมทั้งโครโมโซม x หรือ โครโมโซม y สำหรับบอกเพศด้วย

^{๔๕} ดุรายละเอียดใน ม.อ. (บาลี) ๑๔/๒๘๙-๒๙๗/๒๖๑-๒๖๘, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙-๒๙๗/๓๔๙-๓๕๗.

^{๔๖} เอกสารเรื่อง การเจริญเติบโตของมนุษย์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จัดพิมพ์, อ่างใน บรรจบ บรรณรุจิ, ปฏิจตุสมุบพาท กระบวนธรรมเพื่อความเข้าใจชีวิต, หน้า ๑๒๕-๑๓๒.

ก่อนที่ไข่กับสเปิร์มจะผสมกัน ต่างก็จะลดจำนวนโครโมโซมเหลือครึ่งหนึ่งภายหลังผสมกันแล้วจึงรวมกลับเป็น ๒๓ คู่ เท่าเดิม ถ้ารวมเป็น ๒๒ คู่ + xy ลูกจะเป็นชาย ถ้ารวมเป็น ๒๒ คู่ + xx ลูกจะเป็นหญิง

เมื่อสเปิร์มเข้าไปในช่องคลอดแล้ว จะว่ายทวนขึ้นไปในโพรงมดลูก ไปที่หลอดมดลูกด้านนอก ทั้งนี้กินเวลาประมาณ ๖๕-๗๕ นาที การผสมกับไข่จะเกิดขึ้นที่นั่นโดยสเปิร์ม ๑ ตัว จะใช้หัวไข่ทะเลเยื่อหุ้มเซลล์ของไข่เข้าไปได้และทิ้งหางไว้ภายนอกไข่

จากนั้น ไข่ที่ผสมแล้ว (Fertilized Ovum=Zygote) จะลอยกลับเข้าไปในโพรงมดลูก ระหว่างนี้ไข่จะเปลี่ยนแปลงรูปร่างและเซลล์ภายในจากสภาพที่ผสมแล้วเป็นสภาพมีผิวขรุขระคล้ายลูกน้อยหน้า (Morula) ประมาณวันที่ ๖ จะแปรสภาพเป็นตัวอ่อน [Embryo] ซึ่งจะวิวัฒนาการต่อไป ตัวอ่อนขั้นนี้จะมีสภาพเนื้อเยื่อของเซลล์ตรงกลางเป็นรูกลวง ซึ่งพร้อมแล้วที่จะฝังตัวลงในเยื่อบุมดลูกที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อการตั้งครรภ์ ตัวอ่อนจะพัฒนาตัวเองอยู่ ๖ สัปดาห์ และ สิ้นสุดเมื่ออายุ ๒ เดือน เนื้อเยื่อเซลล์ของตัวอ่อนแบ่งออกได้เป็น ๓ ชั้น คือ

(๑) ชั้นในที่สุด (Endoderm) ชั้นนี้จะเจริญเติบโตต่อไปเป็นเยื่อบุลำไส้ เยื่อบุทางเดินของระบบหายใจ กระเพาะปัสสาวะ ท่อปัสสาวะ ต่อมไทรอยด์ และ ต่อมไทมัส

(๒) ชั้นกลาง (Mesoderm) ชั้นนี้จะเจริญเติบโตเป็นกล้ามเนื้อ กระดูก เส้นเลือด กระดูกอ่อน เอ็นต่าง ๆ แกนกลางของฟัน ไต ท่อไต รังไข่ ลูกอัณฑะ หัวใจ หลอดโลหิต ท่อน้ำเหลือง เยื่อหุ้มปอด และ เยื่อหุ้มหัวใจ

(๓) ชั้นนอกสุด (Ectoderm) ชั้นนี้จะเจริญเป็นผิวหนัง ผม ขน เล็บ ต่อมไขมัน ต่อมน้ำลาย ต่อมน้ำมูก เคลือบฟัน ระบบประสาท รวมทั้งเนื้อสมองหลังจาก ๒ เดือนแล้ว ขณะย่างเข้าเดือนที่ ๓ เซลล์อวัยวะจะมีการเจริญเติบโตและมีรูปร่างพอที่จะมองเห็นคร่าว ๆ ได้ว่า เป็นร่างกายมนุษย์ (Fetus) นับจากเดือนที่ ๓ ถึงคลอด (คือสัปดาห์ที่ ๘ หลังจากมีสภาพเป็นตัวอ่อนแล้ว) ทารกก็จะเจริญเติบโตขึ้นเรื่อย ๆ อวัยวะต่าง ๆ จะวิวัฒนาการไปตามลำดับจนครบ ๙ เดือน หรือ ๔๐ สัปดาห์ หรือ ๒๘๐ วัน จึงจะคลอด

วิวัฒนาการการเจริญเติบโตในครรภ์มารดา ไข่ นับตั้งแต่ผสมกับสเปิร์ม จนอายุได้ ๒ สัปดาห์ ยังเรียกว่า ไข่ (Ovum)

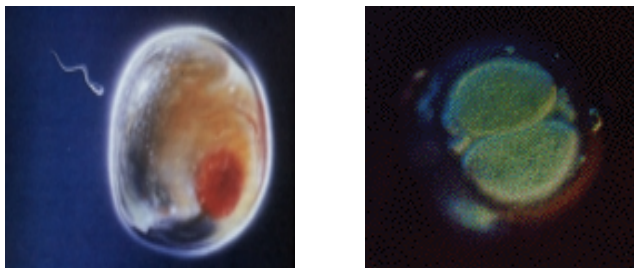
ระยะที่ ๑ ของการเจริญเติบโต

ระยะที่ ๑ เป็นระยะที่เซลล์ของตัวอ่อนไม่มีการเปลี่ยนแปลงในรูปร่างและหน้าที่ [Unfifferentiated stage] ระยะนี้อยู่ระหว่าง ๔ สัปดาห์ แรกหลังการปฏิสนธิ เซลล์ซึ่งประกอบขึ้นเป็นตัวอ่อนจะมีลักษณะโครงสร้างเหมือนกันหมด เรียกว่า ระยะก่อนการเปลี่ยนแปลง การเจริญเติบโตในระยะนี้แบ่งออกเป็นขั้นตอนดังนี้

สัปดาห์ที่ ๑

เป็นช่วงที่เซลล์ตัวอ่อนแบ่งตัว ในช่วงแรกจะเกิดการปฏิสนธิ คือการที่เชื้อตัวผู้ (sperm) ผสมกับ ไข่ (egg) แล้วเกิดเป็นสิ่งมีชีวิตเซลล์เดียว (zygote) จากนั้นเซลล์จะค่อยแบ่งตัวต่อไปเรื่อย ๆ เพื่อพัฒนาเป็นอวัยวะ ภายหลังจากเกิดการผสมพันธุ์แล้วหากเป็นช่วงเวลาที่ฝ่ายหญิงอยู่ในช่วงเจริญพันธุ์ และไข่ตก โดยปกติแล้ว เชื้ออสุจิของฝ่ายชายจะเจาะเข้าไปในไข่เพื่อการผสมพันธุ์ และ

หลังจากนั้นเซลล์ก็จะเริ่มแบ่งตัวเพิ่มขึ้นตามลำดับแบบทวีคูณ ซึ่งถือเป็นการกำเนิดของตัวอ่อนทารก ดังแผนภาพดังต่อไปนี้^{๔๗}

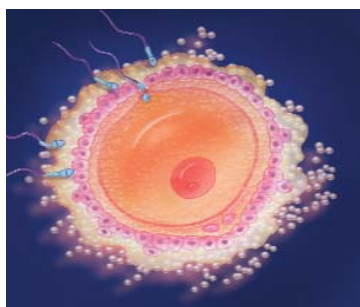

แผนภาพที่ ๑ เซ็่อสุจิของฝ่ายชายจะเจาะเข้าไข่เพื่อการผสมพันธุ์^{๔๘}

สัปดาห์ที่ ๒

เซลล์ที่เกิดจากการปฏิสนธิ (zygote) ค่อย ๆ เคลื่อนตัวเพื่อไปฝังที่ผนังมดลูก เซลล์ตัวอ่อนเรียกว่า Embryoblasts รวมกันอยู่เป็นกลุ่มในระยะแรกนั้น จะแยกตัวออกเป็น ๒ ชั้นไป เป็นเนื้อชั้นใน (Entoderm) ซึ่งเซลล์มีขนาดเล็กเป็นรูปเต๋า และ เนื้อชั้นนอก (Ectoderm) ซึ่งเซลล์มีขนาดใหญ่และเป็นทรงสูง ภายในเนื้อชั้นนี้จะมีช่องโพรงเกิดขึ้นต่อไป ช่องโพรงนี้จะเป็นช่องโพรงที่บรรจุน้ำคร่ำ

อายุครรภ์ ๒ สัปดาห์ การปฏิสนธิหมายถึงการที่ไข่ของแม่ผสมกับเซ็่อสุจิของพ่อไข่ที่ปฏิสนธิจะแบ่งตัวและพัฒนาภายในวันแรก ๒-๓ วันต่อมาไข่ที่ปฏิสนธิจะเคลื่อนลงมาที่ผนังมดลูก ๘ วันหลังจากปฏิสนธิจะแบ่งตัวได้เป็นหลายร้อยเซลล์และติดอยู่ที่ผนังมดลูกโดยมีการแบ่งตัวอย่างรวดเร็ว ดังแผนภาพดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๒ อายุครรภ์ ๒ สัปดาห์^{๔๙}

สัปดาห์ที่ ๓

ระยะนี้ตัวอ่อนซึ่งประกอบด้วยเนื้อชั้นในและเนื้อชั้นนอกเพียง ๒ ชั้น เริ่มมีทางเดินอาหารต่อไปมีหัวใจเกิดขึ้น และมีตุ่มแขนขาและระบบประสาท เริ่มพัฒนาขึ้น โดยชั้นเซลล์ก่อพันธุ์ด้านนอก

^{๔๗} <http://www.love4home.com/index.php?lay=show&ac=article&id=108461&Ntype=3>.

^{๔๘} แผนภาพที่ ๒.๑๘ เซ็่อสุจิของฝ่ายชายจะเจาะเข้าไข่เพื่อการผสม

พันธุ์ <http://www.love4home.com/index.php?lay=show&ac=article&id=108461&Ntype=3>.

^{๔๙} แผนภาพที่ ๒.๑๙ ไข่ของแม่ผสมกับเซ็่อสุจิของพ่อ,

<http://hpe4.anamai.moph.go.th/hpe/mch/prenatal.php>.

หรือผิวหนังของตัวอ่อนจะหนาขึ้นตามเส้นกลางและจะกลายเป็นกลีบยาว ๒ กลีบ กลีบยาว ๒ กลีบนี้ แผลจะทำให้เกิดมีร่องขึ้น ๑ ร่อง จากด้านหัวไปด้านท้าย ร่องนั้นจะปิดกลายเป็นหลอดขึ้นมา ๑ หลอด เมื่อกลิบทั้ง ๒ แตะกัน และผสมกันเป็นเนื้อเดียวกันโดยเริ่มจากเอวเรื่อยไปจนถึงปลายทั้ง ๒ ข้าง ยอดหลอดจะโตขึ้นเป็นสมอง และใยประสาทเริ่มเติบโตออกมาจากสมองและไขสันหลังที่เพิ่งจะมี ขึ้นมา

ระยะที่ ๒ ของการเจริญเติบโต^{๕๐}

ระยะที่ ๒ ของการเจริญเติบโต เป็นระยะที่เซลล์ต่าง ๆ ในตัวอ่อนจะเปลี่ยนแปลงเพื่อไป เป็นเนื้อเยื่อหรืออวัยวะต่าง ๆ ในร่างกาย เซลล์ต่าง ๆ ในตัวอ่อนจะแตกต่างกันทั้งในลักษณะ โครงสร้าง ส่วนประกอบทางเคมี และหน้าที่ ทั้งนี้สุดแต่เซลล์นั้นจะเปลี่ยนแปลงไปเป็นเนื้อหรือ อวัยวะใด ระยะนี้อยู่ในช่วง ๔- ๕ สัปดาห์

การเจริญเติบโตในระยะนี้ มีวิวัฒนาการดังนี้ สัปดาห์ที่ ๔

รูปร่างภายนอก ความยาวจากศีรษะไปก้น ๕.๐ มิลลิเมตร งามเป็นรูปตัว C มีปุ่มแขน ขา ตา ปรากฏให้เห็นเป็นถุงระบบหลอดเลือดหัวใจ มีการสร้างเม็ดโลหิตหัวใจมีลักษณะเป็นท่อขดเป็นรูป ตัว S ระบบทางเดินหายใจ หลอดอาหารส่วนคอ (Esophagus) ยังสั้น กระทบอาหารแบน ลำไส้ เป็นท่อกลวง เริ่มมีตับและถุงน้ำดียื่นออกไปจากลำไส้เล็ก ส่วนต้น

ระบบสืบพันธุ์และขับถ่ายปัสสาวะ เกิดไตชุดแรก (Pronephros) ตอนต้นสัปดาห์และเสื่อม ในปลายสัปดาห์ ช่องขับปัสสาวะ รวมเป็นช่องเดียวกันกับช่องถ่ายอุจจาระ ระบบประสาท สมองและ ไขสันหลังมีลักษณะเป็นท่อปิด ส่วนที่เจริญเป็นสมองแยกได้เป็น ๓ ส่วนใหญ่ ๆ คือ สมองส่วนหน้า ส่วนกลาง และส่วนหลัง อายุครรภ์ ๔ สัปดาห์ เราเรียกไข่ที่ปฏิสนธิและมีการแบ่งตัวเพิ่มจำนวน เซลล์อย่างมากว่าตัวอ่อน (Embryo) ยังมีขนาดเล็กมากประมาณ ๑ ใน ๑๐๐ ถึง ๔ ใน ๑๐๐ ของนิ้ว (inch) ตัวอ่อน(Embryo) จะมีการแบ่งตัวและพัฒนาอย่างรวดเร็วในช่วงนี้ตั้งแผนภาพต่อไปนี้^{๕๑}

แผนภาพที่ ๓ อายุครรภ์ ๔ สัปดาห์^{๕๒}

^{๕๐} ดูรายละเอียดใน เฉลียว รอดเขียว, ความจริงกับชีวิต,(กรุงเทพมหานคร : จรัญสนิทวงศ์การพิมพ์ จำกัด , ๒๕๕๐), หน้า ๑๙-๒๕.

^{๕๑} http://www.love4home.com/index.php?lay=show&ac=article&id=108461&Ntype=3_

^{๕๒} แผนภาพที่ ๒.๒๐ อายุครรภ์ ๔ สัปดาห์,
http://www.love4home.com/index.php?lay=show&ac=article&id=108461&Ntype=3_

สัปดาห์ที่ ๕

รูปร่างภายนอก ความยาว ๘.๐ มิลลิเมตร บริเวณใบหน้ามีรูจมูกเกิดขึ้นส่วนหางยังยาว มีลักษณะเป็นหางอยู่ ท้องป่อง เห็นตับเป็นส่วนใหญ่ ระบบหลอดเลือด – หัวใจ มีหลอดเลือดเกิดขึ้น แล้วเจริญเข้าไปในส่วนศีรษะ แขน ขา หลอดเลือดจากถุงไข่และสายสะดือเปลี่ยนแปลง เป็นหลอดเลือดของเด็ก หัวใจจะเริ่มแบ่งเป็นช่อง ๆ โดยเกิดแผ่นกั้นขึ้น ระบบทางเดินอาหาร ถุงไข่ (Yolk sac) เสื่อม ท่อของถุงไข่จะขาดจากส่วนลำไส้ ลำไส้ยาว และ ขด งอมาก ระบบสืบพันธุ์และขับถ่ายปัสสาวะ เกิดไตชุดที่สอง (Mesoephros) และมีสันนูนที่ผนังของไต ชุดที่สองเพื่อเจริญเป็นอวัยวะสืบพันธุ์ ภายใน ระบบประสาท ส่วนสมองแบ่งได้เป็น ๕ ส่วน โดยสมองส่วนหน้าและส่วนหลัง แยกเป็นส่วนย่อย ๆ ๒ ส่วน

สัปดาห์ที่ ๖

รูปร่างภายนอก ความยาว ๑๒.๐ มิลลิเมตร ศีรษะโตเมื่อเทียบกับขนาดร่างกาย แขน ขา ปรากฏเป็นรูป บอกรู้ชัดเจน มีใบหูปรากฏในระยะนี้ ระบบหลอดเลือด – หัวใจ ตับช่วยสร้างเม็ดโลหิตเพิ่ม รูปร่างหัวใจเหมือนรูปร่างที่ปรากฏในผู้ใหญ่ ระบบทางเดินหัวใจ ท่อหายใจที่เจริญเป็นปอด จะแตกแขนงมากมายและปอดเริ่มแบ่งเป็นส่วนต่าง ๆ ได้ ระบบทางเดินอาหาร ภาวะอาหารหมุนตัวเข้าสู่ตำแหน่งที่เป็นอยู่ในผู้ใหญ่ ช่องถ่ายรวมของระบบทางเดินอาหาร กับระบบ ขับถ่าย ปัสสาวะ จะแยกออกเป็น ๒ ช่องจึงเกิดเป็นช่องทวารหนักขึ้น ระบบสืบพันธุ์และระบบประสาท สมองส่วนต่าง ๆ เจริญเติบโตขึ้น มีเยื่อหุ้มสมอง และ ไขสันหลังเกิดต่อมเหนือสมองหรือต่อมไพเนียล

ตัวอ่อน (Embryo) จะมีขนาด ๑/๔ นิ้ว และเริ่มพัฒนาในส่วนที่เป็นหัวและลำตัว ส่วนที่จะพัฒนาไปเป็นส่วนของแขนและขาเรียกว่า Limbbud เริ่มปรากฏให้เห็นเริ่มมีเส้นเลือดและมีการบีบเลือดซึ่งต่อไปจะพัฒนาไปเป็นระบบหัวใจและหลอดเลือดเริ่มมีร่องยาวไต่ลงไปถึงหลังซึ่งต่อไปจะพัฒนาไปเป็นสมองและระบบประสาท ดังแผนภาพดังต่อไปนี้^{๕๓}

แผนภาพที่ ๔ ตัวอ่อน (Embryo) จะมีขนาด ๑/๔ นิ้ว อายุครรภ์ ๖ สัปดาห์^{๕๔}

สัปดาห์ที่ ๗

^{๕๓} <http://www.love4home.com/index.php?lay=show&ac=article&id=108461&Ntype=3> , <http://hpe4.anamai.moph.go.th/hpe/mch/prenatal.php>.

^{๕๔} แผนภาพที่ ๒.๒๑ ตัวอ่อน (Embryo) จะมีขนาด ๑/๔ นิ้ว อายุครรภ์ ๖ สัปดาห์, <http://www.love4home.com/index.php?lay=show&ac=article&id=108461&Ntype=3> , <http://hpe4.anamai.moph.go.th/hpe/mch/prenatal.php>.

รูปร่างภายนอก ความยาว ๑๗ มิลลิเมตร เกิดใบหน้า และ คอ ตา จะมีหนังตาปิด มือเท้า นิ้วแยกจากกัน ตัวไม่โค้งมาก ระบบหลอดเลือด – หัวใจ เกิดหลอดเลือดทั่วไปในร่างกาย ช่องต่างๆ ของหัวใจถูกแบ่งเสร็จสมบูรณ์ มีลิ้นหัวใจ ระบบทางเดินอาหาร ลำไส้เล็กส่วนต้นเจริญมาก ช่องภายในถูกอุดตัน เนื่องจากการเจริญของเนื้อผิว ลำไส้ยาว ขดงอ และยื่นเข้าไปในช่องสายสะดือแผ่นกั้นทวารหนักกับภายนอกจะขาดทะเลลุ ตับอ่อนจะเจริญไปจากลำไส้เล็ก ระบบสืบพันธุ์ เกิดไต ชุดที่ ๓ (Metanephros) ท่อของ Metanephro เจริญเป็นไตขับถ่ายปัสสาวะ

สัปดาห์ที่ ๘

รูปร่างภายนอก ความยาว ๒๓.๐ มิลลิเมตร ส่วนใบหน้าจะเห็น ตาทั้ง ๒ ข้างอยู่ห่างกัน จมูกแบน นิ้วมือนิ้วเท้า เห็นชัดเจน ลำตัวกลม ระบบหลอดเลือด จะเจริญสมบูรณ์ทั่วร่างกาย และเริ่มเกิดระบบน้ำเหลือง ระบบทางเดินหายใจ ปอดมีลักษณะคล้ายต่อมจากการที่ท่อแตกแขนงมากมาย รูจมูก ยังคงถูกปิดด้วยเนื้อผิว ระบบทางเดินอาหาร ลำไส้เจริญอยู่ภายในช่องสายสะดือเนื้อผิวเจริญยื่นเป็นแท่ง ๆ ตับโตเห็นได้ชัดเจนจากภายนอก ระบบสืบพันธุ์และขับถ่าย อวัยวะเพศภายในแยกเป็นฝ่ายชายและหญิง ระบบประสาท ภายในสมองและไขสันหลัง จะมีเซลล์ประสาทแบ่งตัว และเปลี่ยนแปลงไปเฉพาะแห่ง ตัวอ่อนยาวประมาณ ๑/๒ นิ้ว หัวใจแบ่งเป็น ๔ ห้อง เริ่มมีการพัฒนาของนิ้วมือและนิ้วเท้าการทำงานของระบบประสาท ยังเป็นลักษณะของ Reflex Activity เริ่มมีการพัฒนาของอวัยวะต่าง ๆ ได้แก่ ตา หูขา กรรไกร ปอด กระเพาะอาหาร ลำไส้^{๕๕}

แผนภาพที่ ๕ ตัวอ่อนยาวประมาณ ๑/๒ นิ้ว อายุครรภ์ ๘ สัปดาห์^{๕๖}

ระยะที่ ๓ ของการเจริญเติบโต

ระยะที่ ๓ ของการเจริญเติบโต เป็นระยะที่ต่อเนื่องจากระยะที่ ๒ ไปจนถึงคลอด เป็นระยะที่อวัยวะต่าง ๆ ที่เจริญมาตั้งแต่แรก เจริญต่อไปจนถึงขั้นสมบูรณ์ อัตราการเจริญเติบโตของร่างกายในระยะนี้ค่อนข้างเร็ว โดยเฉพาะในระหว่างสัปดาห์ที่ ๙ - ๑๒ ความยาวจะเพิ่มโดยเฉลี่ย

^{๕๕} <http://www.love4home.com/index.php?lay=show&ac=article&id=108461&Ntype=3.>,
<http://hpe4.anamai.moph.go.th/hpe/mch/prenatal.php>.

^{๕๖} แผนภาพที่ ๒.๒๒ ตัวอ่อนยาวประมาณ ๑/๒ นิ้ว อายุครรภ์ ๘ สัปดาห์,
<http://www.love4home.com/index.php?lay=show&ac=article&id=108461&Ntype=3.>,
<http://hpe4.anamai.moph.go.th/hpe/mch/prenatal.php>.

เดือนละ ๕ เซนติเมตร ส่วนน้ำหนักจะเพิ่มมากในสัปดาห์ท้าย ๆ ของการตั้งครรภ์ การเจริญของระยะนี้ มีวิวัฒนาการดังนี้

สัปดาห์ที่ ๙

ส่วนศีรษะจะโตเร็ว และมีขนาดเป็นครึ่งของความยาวของตัวเด็กทั้งหมดใบหน้ากว้าง ตา ทั้ง ๒ ข้างเริ่มแยกห่างจากกัน หนังตาปิด แขน ขาสั้น อวัยวะเพศยังเหมือนกันทั้งเพศชายและเพศหญิง กระดูกอ่อนเริ่มเปลี่ยนแปลงเป็นกระดูกที่สมบูรณ์อวัยวะซึ่งทำหน้าที่ในการรับสัมผัสที่เจริญให้เห็น เป็นครั้งแรก

สัปดาห์ที่ ๑๐ - ๑๒

เด็กเริ่มมีการเคลื่อนไหวแต่แม่ยังไม่รู้สึก ช่องท้องขยายใหญ่ขึ้น ลำไส้ที่เข้าไปอยู่ในช่องสายสะดือจะกลับเข้าสู่ช่องท้อง และอยู่ในตำแหน่งที่อยู่ในผู้ใหญ่ ตับเริ่มผลิตน้ำดีออกสู่ลำไส้ ไช กระดูกผลิตเม็ดเลือดเข้าสู่หลอดเลือด ร่วมไปกับตับและต่อมน้ำเหลือง

ตัวอ่อนยาวประมาณ ๑- ๑.๒ นิ้วโดยส่วนหัวยาวประมาณครึ่งหนึ่งของความยาวทั้งหมดหนักประมาณ ๑๐ กรัม เริ่มมีการพัฒนาของอวัยวะต่างๆที่สำคัญแต่ยังไม่สมบูรณ์ เริ่มเห็นโครงสร้างของอวัยวะที่จะพัฒนาต่อไปเป็น ตา หู แขน และ ขา เริ่มมีการพัฒนาของระบบโครงสร้างและกล้ามเนื้อระบบประสาทมีการตอบสนองมากขึ้น และ อายุครรภ์ ๑๒ สัปดาห์ทารกในครรภ์ยาวประมาณ ๒ นิ้ว หนักประมาณ ๑๕ กรัม มีการพัฒนาของอวัยวะต่างๆที่สำคัญเกือบหมด แต่ยังไม่สมบูรณ์ และเปลี่ยนมาเรียกว่าทารกในครรภ์ (Fetus) แทนตัวอ่อน (Embryo) นิ้วเท้าและนิ้วมือแยกออกจากกันและมีการพัฒนาของเล็บมีการพัฒนาของผม แต่ยังไม่เห็นเส้นผมทารกในครรภ์เริ่มมีการเคลื่อนไหว แต่เนื่องจากมีขนาดเล็กมาก แม่ยังไม่รู้สึกถึงการเคลื่อนไหวถ้าใช้เครื่องมือติดตามการเต้นของหัวใจ จะพบว่ามีการเต้นของหัวใจแล้วอวัยวะภายนอกปรากฏให้เห็นหมดแล้วในช่วงนี้มีการพัฒนาของกล้ามเนื้ออย่างต่อเนื่อง^{๕๗}

อายุครรภ์ ๑๐ สัปดาห์

อายุครรภ์ ๑๒ สัปดาห์

แผนภาพที่ ๖ ตัวอ่อนยาวประมาณ ๑- ๑.๒ นิ้ว^{๕๘}

^{๕๗} <http://www.love4home.com/index.php?lay=show&ac=article&id=108461&Ntype=3.>,
<http://hpe4.anamai.moph.go.th/hpe/mch/prenatal.php>.

^{๕๘} แผนภาพที่ ๒.๒๓ ตัวอ่อนยาวประมาณ ๑- ๑.๒ นิ้ว
,<http://www.love4home.com/index.php?lay=show&ac=article&id=108461&Ntype=3.>,
<http://hpe4.anamai.moph.go.th/hpe/mch/prenatal.php>.

สัปดาห์ที่ ๑๓ - ๑๖

ร่างกายเจริญเติบโต ทำให้รูปร่างได้สัดส่วนมากขึ้น เริ่มมีผม ต่อมต่าง ๆ ตามทางเดินอาหารเริ่มผลิตน้ำย่อย ม้ามเริ่มทำหน้าที่ผลิตเม็ดเลือด สามารถตรวจสภาวะการทำงานของกล้ามเนื้อ ความยาวประมาณ ๓.๕ นิ้ว น้ำหนักประมาณ ๔๕ กรัม สามารถที่จะกลืนน้ำคร่ำ ไตสามารถที่จะสร้างปัสสาวะ และไขกระดูก สามารถที่จะสร้างเม็ดเลือดได้กล้ามเนื้อและข้อพัฒนาจนสามารถที่จะเคลื่อนไหวได้มากขึ้น มีหนังตาและสันจมูก มีการพัฒนาของอวัยวะเพศภายนอกอายุครรภ์ และอายุครรภ์ ๑๖ สัปดาห์ยาวประมาณ ๔.๕ นิ้ว น้ำหนักประมาณ ๑๒๕ กรัม หัวสามารถตั้งตรงได้ ยกแขนขาได้ การเคลื่อนไหวมีการประสานงานกัน (Coordinate) ผิวหนังบางและใสเริ่มมีเส้นผมบาง ๆ เล็ก ๆ ที่หนังศีรษะ^{๕๙}

อายุครรภ์ ๑๔ สัปดาห์

อายุครรภ์ ๑๖ สัปดาห์

แผนภาพ ที่ ๗ ความยาวประมาณ ๓.๕ นิ้ว^{๖๐}

สัปดาห์ที่ ๑๗ - ๒๐

ส่วนแขนขาจะยาว มีไขมันจับตามผิวหนังทั่ว ๆ ไป มีการเคลื่อนไหวทำให้แม่รู้สึกได้ เรียกว่ามี “ควิกเคนิ่ง” (Quikening) ในช่วงสัปดาห์ที่ ๒๐ จะมีขนอ่อนขึ้นตามตัว และมีขนคิ้ว ทารกยาวประมาณ ๕.๕ นิ้ว น้ำหนักประมาณ ๒๑๕ กรัม ผิวหนังบางใสสีชมพูเห็นใบหูได้ อย่างชัดเจน อวัยวะภายนอกและใบหน้าสามารถเห็นได้อย่างชัดเจนทารกในครรภ์สามารถที่จะกำมือ และมีการเคลื่อนไหวของปาก มีการพัฒนาของเล็บจนเห็นชัดเจน สามารถที่จะเตะขาออกไปจนมารดาสามารถรู้สึกได้และอายุครรภ์ ๒๐ สัปดาห์ ยาวประมาณ ๖.๒ นิ้ว น้ำหนักประมาณ ๓๕๐กรัม อวัยวะทุกส่วนได้พัฒนาจนครบ และอยู่ในช่วงของการเพิ่มขนาด ผิวหนังย่น สีชมพูถึงแดง เนื่องจากผิวหนังบางและใกล้กับเส้นเลือด เริ่มมีไขที่ช่วยปกป้องผิวหนังที่เรียกว่า Vernix มีการเคลื่อนไหวของระบบทางเดินหายใจ แต่การทำงานของปอดยังไม่สมบูรณ์ และยังไม่สามารถอยู่รอดได้ภายนอกมดลูก ช่วงนี้แม่สามารถที่จะรู้สึกถึงการเคลื่อนไหวของลูก ถ้าทำอัลตราซาวด์สามารถบอกเพศของทารกในครรภ์ได้^{๖๑}

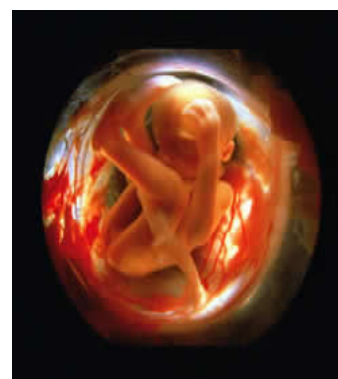
^{๕๙} <http://hpe4.anamai.moph.go.th/hpe/mch/prenatal.php>.

^{๖๐} แผนภาพ ที่ ๒.๒๔ ความยาวประมาณ ๓.๕ นิ้ว,
<http://hpe4.anamai.moph.go.th/hpe/mch/prenatal.php>.

^{๖๑} <http://hpe4.anamai.moph.go.th/hpe/mch/prenatal.php>.

อายุครรภ์ ๑๘ สัปดาห์

อายุครรภ์ ๒๐ สัปดาห์

แผนภาพที่ ๘ ทารกยาวประมาณ ๕.๕ นิ้ว^{๖๒}

สัปดาห์ที่ ๒๑ - ๒๙

สมองเจริญดีพอ หากเด็กคลอดในระยนี้และได้รับการดูแลดี อาจจะมีชีวิตอยู่ได้เพราะสมองสามารถกระตุ้นให้มีการหายใจและควบคุมอุณหภูมิของร่างกายได้ อย่างไรก็ตาม อัตราการตายค่อนข้างสูง เนื่องจากระบบหายใจยังไม่สมบูรณ์เต็มที่

อายุครรภ์ ๒๒ สัปดาห์ ยาวประมาณ ๗.๕ นิ้ว หนักประมาณ ๓๕๐ กรัม เห็นลายมือและลายเท้า และผมและขนบาง ๆ ตามตัว มีการเคลื่อนไหวมากขึ้นบางครั้งดูดนิ้วหัวแม่มือสมองมีการพัฒนาอย่างรวดเร็วเสียงหัวใจฟังได้อย่างชัดเจน และไตเริ่มทำงานถ้าคลอดในช่วง ๒๓ สัปดาห์โดยได้รับการดูแลใน New Born Intensive Care Unit (NICU) ที่ดี ร้อยละ ๓๑ สามารถอยู่รอดได้แต่จะมีปัญหาสุขภาพเมื่อโตเป็นผู้ใหญ่จากกลุ่มโรคเรื้อรังต่าง ๆ

อายุครรภ์ ๒๔ สัปดาห์ยาวประมาณ ๘.๒ นิ้ว หนักประมาณ ๕๗๐ กรัม กระจกอ่อนของใบหูพัฒนาจนสามารถนำเสียงเข้าหูได้ดี ทารกสามารถที่จะได้ยินเสียงหายใจหรือเสียงหัวใจเต้นของแม่ เริ่มมีการพัฒนาชั้นไขมันใต้ผิวหนัง ทำให้ช่วยเพิ่มน้ำหนักของทารกในครรภ์ การทำงานของปอดพัฒนามากขึ้น ถ้าคลอดในช่วง ๒๕ สัปดาห์โดยได้รับการดูแลใน NICU ที่ดีร้อยละ๖๘ สามารถอยู่รอดได้แต่จะมีปัญหาสุขภาพเมื่อโตเป็นผู้ใหญ่จากกลุ่มโรค

อายุครรภ์ ๒๖ สัปดาห์ ยาวประมาณ ๙ นิ้ว หนักประมาณ ๙๐๐ กรัม เด็กสามารถตอบสนองเสียงที่มาจากภายในและภายนอกมดลูกมีการเคลื่อนไหวมากขึ้น และปอดมีการพัฒนามากขึ้น เด็กมีช่วงของการตื่นและการหลับ ผิวหนังย่นเล็กน้อย ถ้าคลอดในช่วง ๒๗ สัปดาห์โดยได้รับการดูแลใน NICU ที่ดี ร้อยละ ๘๗ สามารถอยู่รอดได้แต่จะมีปัญหาสุขภาพเมื่อโตเป็นผู้ใหญ่จากกลุ่มโรคเรื้อรังต่างๆ

อายุครรภ์ ๒๘ สัปดาห์ยาวประมาณ ๑๐ นิ้ว หนักประมาณ ๑,๐๐๐ กรัมมีการเคลื่อนไหวของปากและริมฝีปากมากขึ้นสามารถเปิดตาได้บางส่วนและตอบสนองต่อแสงได้ ถ้าคลอดในช่วง ๒๘

^{๖๒} แผนภาพ ที่ ๒.๒๕ ทารกยาวประมาณ ๕.๕ นิ้ว

สัปดาห์โดยได้รับการดูแลใน NICU ที่ตีมากกว่าร้อยละ ๙๐ สามารถอยู่รอดได้แต่บางคนจะมีปัญหาสุขภาพเมื่อโตเป็นผู้ใหญ่จากกลุ่มโรคเรื้อรังต่าง ๆ ดังแผนภาพต่อไปนี้^{๖๓}

อายุครรภ์ ๒๒ สัปดาห์

อายุครรภ์ ๒๔ สัปดาห์

อายุครรภ์ ๒๖ สัปดาห์

อายุครรภ์ ๒๘ สัปดาห์

แผนภาพที่ ๙ อายุครรภ์ ๒๑ -๒๙ สัปดาห์ สามารถเห็นลายมือ ลายเท้า ผมหงอกและขนบาง ๆ ตามตัว^{๖๔}

สัปดาห์ที่ ๓๐ - ๓๕

ร่างกายได้สัดส่วนที่สมบูรณ์ ผิวหนังมีขนอ่อนและมีไขมัน ผิวหนังยังเป็นสีชมพูไม่ว่าเป็นเชื้อชาติใด เนื่องจากเซลล์ของผิวหนังยังไม่สร้างเม็ดสี [Melanin] ในระยะนี้สามารถแยกเพศได้ยาวประมาณ ๑๐.๕ นิ้ว หนักประมาณ ๑,๓๕๐ กรัม ปอดพัฒนาสามารถที่หายใจได้แต่ยังต้องได้รับการช่วยเหลือ ทารกในครรภ์สามารถที่จะเปิดและปิดตาได้ ดูดนิ้วหัวแม่มือ ร้อง และตอบสนองต่อเสียงได้ ผิวหนังเรียบขึ้น สมองสามารถควบคุมจังหวะการหายใจและอุณหภูมิกาย เด็กส่วนใหญ่ถ้าเกิดในช่วงนี้ มักจะรอดชีวิตแต่ยังต้องได้รับการช่วยเหลือด้านการหายใจอยู่

^{๖๓} <http://www.love4home.com/index.php?lay=show&ac=article&id=108461&Ntype=3,>
<http://hpe4.anamai.moph.go.th/hpe/mch/prenatal.php>.

^{๖๔} แผนภาพที่ ๒.๒๖ อายุครรภ์ ๒๑ -๒๙ สัปดาห์ สามารถเห็นลายมือ ลายเท้า ผมหงอกและขนบาง ๆ ตามตัว , <http://www.love4home.com/index.php?lay=show&ac=article&id=108461&Ntype=3,>
<http://hpe4.anamai.moph.go.th/hpe/mch/prenatal.php>.

อายุครรภ์ ๓๒ สัปดาห์ ยาวประมาณ ๑๑ นิ้ว หนักประมาณ ๑,๘๐๐ กรัม การติดต่อและการประสานงานของระบบประสาทกับสมองพัฒนาได้มากขึ้น การพัฒนาของทารกในครรภ์ในช่วงนี้ส่วนใหญ่เป็นการเพิ่มเชิงขนาด ถ้าคลอดช่วงนี้สามารถอยู่รอดได้

อายุครรภ์ ๓๔ สัปดาห์ ยาวประมาณ ๑๒ นิ้ว หนักประมาณ ๒,๐๔๕ กรัม ไบหูสามารถที่คงรูปอยู่ได้ เปิดตาเวลาตื่น และหลับตาเวลาหลับถ้าคลอดช่วงนี้สามารถอยู่รอดได้ ดังแผนภาพต่อไปนี้^{๖๕}

อายุครรภ์ ๓๐ สัปดาห์

อายุครรภ์ ๓๒ สัปดาห์

อายุครรภ์ ๓๔ สัปดาห์

แผนภาพที่ ๑๐ ทารกยาวประมาณ ๑๒ นิ้ว^{๖๖}

สัปดาห์ที่ ๓๖ - ๔๐

เด็กเจริญเต็มที่ ความยาวโดยเฉลี่ย ๓๖ เซนติเมตร น้ำหนัก ๓,๐๐๐ กรัม ไขมันกระดูกจะผลิตเม็ดเลือดมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันตับจะผลิตเม็ดเลือดน้อยลง และไปทำหน้าที่ผลิตน้ำดีและทำลายสิ่งแปลกปลอมและสิ่งเป็นพิษต่าง ๆ แทน เด็กผู้ชาย ลูกอ้นจะเคลื่อนจาก ช่องท้องลงสู่ถุงอ้นจะ เด็กผู้หญิงแคมอวัยวะเพศทั้ง ๒ ข้างจะติดกัน จากนี้ก็จะเข้าสู่ระบบของการคลอด เด็กจะร้องทันทีเมื่อคลอด และลืมตาดูมือเท้าปิดไปมา ส่วนมากถ่ายปัสสาวะขณะที่ร้อง ทำปากดูดได้ และถ้าให้น้ำรับประทานจะดูดได้ มีขนเล็กน้อยบริเวณไหล่ มีเขติดตามตัว โดยเฉพาะตามข้อพับ เล็บยาว ฟันน้ำ

^{๖๕} <http://hpe4.anamai.moph.go.th/hpe/mch/prenatal.php>.

^{๖๖} แผนภาพที่ ๒.๒๗ ทารกยาวประมาณ ๑๒ นิ้ว

<http://hpe4.anamai.moph.go.th/hpe/mch/prenatal.php>.

อายุครรภ์ ๓๖ สัปดาห์ยาวประมาณ ๑๒.๕ นิ้ว หนักประมาณ ๒,๕๐๐ กรัม เส้นผมบนหนังศีรษะเหมือนเส้นไหมกล้ำเนื้อมีกำลังมากขึ้นสามารถที่หันคอยกศีรษะได้ถ้าคลอดช่วงนี้ สามารถอยู่รอดได้

อายุครรภ์ ๓๘ สัปดาห์ยาวประมาณ ๑๓ นิ้ว หนักประมาณ ๒,๙๕๐ กรัม ปอดพัฒนาสมบูรณ์เต็มที่ สามารถกำมือได้แน่น ทารกสามารถหันเข้าหาแสงได้ถ้าคลอดช่วงนี้สามารถอยู่รอดได้

อายุครรภ์ ๔๐ สัปดาห์ยาวประมาณ ๑๔ นิ้ว หนักประมาณ ๓๑๘๐ กรัม ถ้าคลอดตอนนี้เด็กทารกมี Reflex Behavior มากถึง ๗๐ ชนิดซึ่งเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติที่จำเป็นสำหรับการอยู่รอดเด็กพร้อมที่จะคลอดเป็นทารกที่สมบูรณ์ขณะนี้ ดังแผนภาพดังต่อไปนี้^{๖๗}

อายุครรภ์ ๓๖ สัปดาห์

อายุครรภ์ ๓๘ สัปดาห์

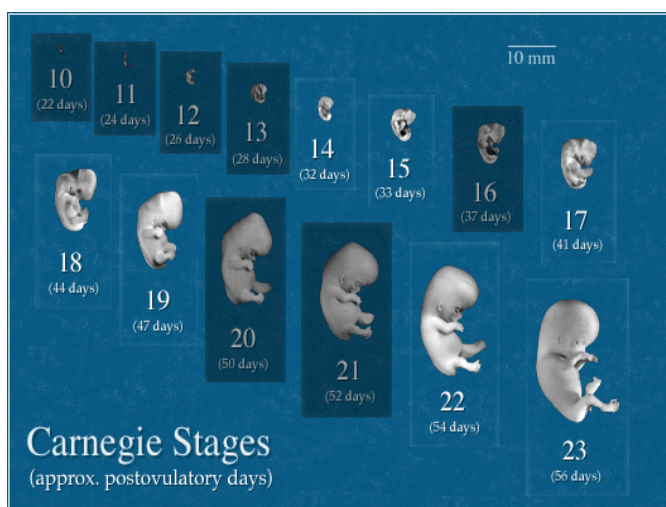

อายุครรภ์ ๔๐ สัปดาห์

แผนภาพที่ ๑๑ เด็กเจริญเต็มที่ ความยาวโดยเฉลี่ย ๓๖ เซนติเมตร^{๖๘}

^{๖๗} <http://www.love4home.com/index.php?lay=show&ac=article&id=108461&Ntype=3>.
<http://hpe4.anamai.moph.go.th/hpe/mch/prenatal.php>.

^{๖๘} แผนภาพที่ ๒.๒๘ เด็กเจริญเต็มที่ ความยาวโดยเฉลี่ย ๓๖ เซนติเมตร
<http://www.love4home.com/index.php?lay=show&ac=article&id=108461&Ntype=3>.
<http://hpe4.anamai.moph.go.th/hpe/mch/prenatal.php>.

แผนภาพที่ ๑๒ วิวัฒนาการ การเกิดของมนุษย์^{๖๙}

ข.กระบวนการเกิดในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

สำหรับประเด็นต่อไปก็คือประเด็นที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเกิดของมนุษย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาซึ่งพิจารณาจากแหล่งข้อมูลทั้ง ๔ แหล่งนั้นก็คือปาราชิกข้อที่ ๓ มหานิทานสูตร มหาตัมหาสังขยสูตร และอินทกสูตร เพื่อให้เห็นถึงความจริงของการเกิดในคัมภีร์พระพุทธศาสนา โดยมีรายละเอียดที่จะต้องศึกษาดังต่อไปนี้

สำหรับการอุปติขึ้นแห่งชีวิตนั้น คำว่า “อุปติ” เป็นคำที่ใช้คู่กับ “จติ” คือ การเคลื่อนจากฐานะเดิม หลังจากจติจิต คือ เคลื่อนจากวิญญานหรือการรับรู้ ก็จะเข้าสู่ฐานะใหม่ โดยมีกรรมวิบากที่เคยทำไว้พาไปสู่ภพภูมิที่สร้างไว้ หากฆ่าตัวตาย จิตนั้นก็จะเคลื่อนไปสู่อบายภูมิ คือ จติเคลื่อนจากโลกมนุษย์ไปอุปติ หรือ เคลื่อนเข้าสู่นรกภูมิ กล่าวง่าย ๆ ว่า เมื่อเดินทางออกจากเมืองมนุษย์ เข้าสู่ถนนวงแหวนของสังสารวัฏฏ์ และเข้าไปสู่เมืองนรก จะไปเป็นประชากรเมืองนรกอยู่จนกว่าจะใช้กรรมหมด ก็จะจติออกจากการเป็นประชากรเมืองนรก เพื่อเป็นประชากรเมืองอื่นในวงแหวนสังสารวัฏฏ์ วนไปวนมาจนกว่าจะบำเพ็ญบารมีธรรมจนสามารถเข้าถึงพระนิพพาน เมื่อนั้น ก็ไม่ต้องจติและอุปติอีก การอุปติของชีวิตมนุษย์ตั้งแต่ต้นเป็นไปตามหลักปฏิจจสมุปบาทเชื่อมโยงสัมพันธ์เป็นเหตุปัจจัยกันและกันตั้งแต่อดีตชาติกระทั่งเกิดในครุภพมารดาในปัจจุบันชาตินี้ และองค์ประกอบที่ทำให้การอุปติขึ้นแห่งชีวิตมนุษย์ในชาตินี้สมบูรณ์ได้นั้น พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า มีองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ

- ๑) บิดามารดามีเพศสัมพันธ์กัน
- ๒) มารดาอยู่ในวัยที่ยังมีระดู
- ๓) มีคันธัพพะมาเกิดในครุภพมารดา^{๗๐}

^{๖๙} แผนภาพที่ ๒.๒๙ รวมภาพวิวัฒนาการ การเกิดของมนุษย์ <http://www.thaiparents.com/dvelopbaby.html>.

^{๗๐} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (บาลี) ๑๒/๔๐๘/๓๖๔, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๐๘/๔๔๓, ม.ม. (บาลี) ๑๓/๔๑๑/๓๙๗, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๑๑/๕๑๔. ในมหาตัมมหาสังขยสูตรก็ยืนยันในเรื่ององค์ประกอบทั้ง ๓ ประการนี้ ดู ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๐๘/๔๔๓.

ในองค์ประกอบ ๓ ประการนี้การเกิดเป็นมนุษย์นั้นมีปรากฏขึ้นตั้งแต่จิตดวงแรกปรากฏในครรภ์มารดา ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย สัตว์เกิดนับตั้งแต่จิตดวงแรกวิญญาณดวงแรกเกิดปรากฏขึ้นในครรภ์ของมารดา”^{๗๑} ส่วนในพระวินัยกล่าวแสดงการกำหนดที่จัดว่าเป็นมนุษย์ไว้ว่า “กายมนุษย์ ได้แก่ จิตดวงแรกเกิด คือวิญญาณดวงแรกปรากฏขึ้นในครรภ์มารดา จนถึงเวลาตาย อตภาพในระหว่างนี้ชื่อว่ากายมนุษย์”^{๗๒} สำหรับคำว่าคันธัพพะ ในอรรถกถา และ ฎีกา อธิบายว่า คือสัตว์ผู้ไปเกิด ซึ่งตอนนั้นถือได้ว่าอยู่ในภพก่อน วิญญาณ หรือ จิตสุดท้าย จะมุ่งหน้ามาสู่กำเนิด โดยมี คตินิมิต เป็นตัวนำ^{๗๓}

พระธรรมปิฎกอธิบายว่า เวลาคนจะตาย จะมีกรรมนิमित ซึ่งเป็นภาพของกรรม คือ ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ตนเคยทำไว้ในอดีตของชีวิตมาฉายให้เห็น พอกรรมนิमित คือภาพตัวแทนของสิ่งที่ตนทำมา ผ่านไปแล้ว ก็มีคตินิมิต คือ ภาพของภพที่ตนจะไปเกิดปรากฏให้เห็น คตินิมิตที่ปรากฏนี้ก็ เป็นไปตามกรรม ที่เป็นตัวนำไปเกิด กรรมนั้นแสดงออกโดยมีคตินิมิตเป็นเครื่องหมาย แล้วกรรมก็ เป็นตัวชักพาไป วิญญาณเก่าดับไป วิญญาณ^{๗๔}ใหม่เกิดขึ้นสืบต่อกรรมที่สะสมไว้และวิญญาณนั้นชื่อว่า เป็นคันธัพพะ^{๗๕}ซึ่งสัตว์ที่มาจากครรภ์มารดา มาในลักษณะเป็นวิญญาณ ซึ่งวิญญาณนี้เรียก “ปฏิสนธิวิญญาณ” ทำหน้าที่เชื่อมระหว่างภพที่จะเกิดใหม่เข้าปฏิสนธิในครรภ์มารดาในส่วนที่เล็กที่สุดคือ มดลูก (ชลาพุชะ) ในมดลูกมีไข่ [ovum] ของมารดา ผสมกับน้ำเชื้อ [Sperm] ของบิดา จากนั้นจึงมีร่องรอยของความเป็นคนปรากฏ โดยผ่านกระบวนการที่เรียกว่า “ปัญจสาขา” ปฏิสนธิ วิญญาณที่ทำหน้าที่ปฏิสนธินี้เอง เมื่อปฏิสนธิแล้วก็ดับไปเป็นปัจจัยให้เกิดภวังควิญญาณ ดวงใหม่ซึ่งคอยทำหน้าที่สร้างและจัดระเบียบไข่ที่ผสมเชื่อมร่องรอยความเป็นคนอยู่แล้วให้เจริญเติบโต ซึ่งแนวคิดเรื่องคันธัพพะหรือวิญญาณที่จะมาเกิดนั้นก็ปรากฏอยู่ในในสิกขาบทที่ ๓ นี้ได้อธิบายว่าการเกิดของมนุษย์นั้นให้ถือเอาส่วนที่เป็น กายมนุษย์ หมายถึง การที่จิตแรกเกิดขึ้น คือ ปฐมวิญญาณ ปรากฏขึ้นในท้องแห่งมารดา トラบเท่าถึงกาลเป็นที่ตาย อตภาพในระหว่างนี้ ชื่อว่ากายมนุษย์^{๗๖}โดย พระอรรถกถาจารย์ได้ให้คำอธิบายเกี่ยวกับกระบวนการเกิดในปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ นี้ว่า กายมนุษย์ ที่เป็นมูลฐานของการห้ามไม่ให้พระภิกษุปลงหรือพราจากชีวิตนั้น หมายถึงการเกิดขึ้นของกายจากการที่มี “ปฐมจิต” หรือปฏิสนธิวิญญาณได้มาเกิดในท้องมารดาหรือผู้ที่ เป็นแม่โดยท่านอุบาลีเถระ ท่านได้อธิบายชัดเจนว่าจิตดวงแรกหรือปฐมจิตนั้นก็คือปฏิสนธิจิตนั่นเอง เมื่อจิตดวงแรก (ที่ผุดขึ้น) ในท้องมารดา นั้นแหละ ก็ถือว่าเป็นการถือปฏิสนธิเกิดขึ้นของสัตว์ผู้มีขันธ ๕ แม่ทั้งสี่ เพราะเหตุนี้ กายมนุษย์อันเป็นที่แรกที่สุดนี้คือ (๑) จิตดวงแรก (๒) อรูปขันธ์ ๓ ที่เกี่ยวเกาะด้วยจิตนั้น (๓) กลลรูป

^{๗๑} วิ.มหา (ไทย) ๔/๑๒๔/๑๙๑.

^{๗๒} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๗๒/๑๔๑, **ในระหว่าง** ในที่นี้หมายถึงช่วงเวลาตั้งแต่ปฏิสนธิ(เกิด) จนถึงจุติ (ดับ) (ที.ปา.อ. (บาลี) ๒๐๖/๑๑๕, ที.ปา.ฎีกา (บาลี) ๒๐๖/๑๓๕).

^{๗๓} ม.อ.(บาลี) ๒/๔๐๘/๒๑๘., วินย.ฎีกา ๒/๑๐/๒๐.

^{๗๔} **วิญญาณ** ในที่นี้หมายถึงปฏิสนธิวิญญาณ ที่ชื่อว่ายู่ท่ามกลางระหว่างนามกับรูปนั้น เพราะ วิญญาณเป็นตัวก่อปัจจัยให้เกิดรูปกับนาม (อง.ฉก.อ. (บาลี) ๓/๖๑/๑๔๗).

^{๗๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) , **การทำแท้งในทัศนะของพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๙.

^{๗๖} วิ.ม.อ.(ไทย)๑/๒/๒๖๕.

ที่เกิดพร้อมกับจิตนั้น บรรดาอรุณรูปชั้น และกลลรูปแห่งจิตดวงแรกนั้น รูป ๓ ถ้วน ด้วยอำนาจแห่งกาย ๑๐ วัตถุ ๑๐ และภาวะ ๑๐ แห่งสตรีและบุรุษ, รูป ๒๐ ด้วยอำนาจแห่งกาย ๑๐ และวัตถุ ๑๐ แห่งพวกกะเทย ชื่อว่ากลลรูป บรรดาสตรี บุรุษ และกะเทยนั้น กลลรูปของสตรีและบุรุษ มีขนาดเท่าหยาดน้ำมันงาที่ซ้อนขึ้นด้วยปลายข้างหนึ่ง แห่งขนแกะแรกเกิด เป็นของใสกระจ่าง^{๗๗} จากคำอธิบายของพระอรรถกถาจารย์ดังกล่าวนี้สามารถที่จะอธิบายให้ง่ายขึ้นได้อีก กล่าวคือในการเกิดของมนุษย์นั้นมืองค์ประกอบของการเกิดอยู่ ๓ ส่วน คือ (๑) จิตดวงแรกหรือปฏิสนธิจิต (๒) อรุณรูปชั้น ๓ ได้แก่ สัญญา สังขาร วิญญาณ ซึ่งเกี่ยวเกาะด้วยจิตนั้นหรือเป็นสิ่งที่เกิดมาพร้อมจิตหรือปฏิสนธิจิต (๓) กลลรูป หมายถึง รูปที่เป็นหยาดน้ำใสที่จะพัฒนามาเป็นมนุษย์ในภายหลัง ซึ่งภาษาวิทยาศาสตร์เรียกว่าไซโกสต์ (Zygote) ซึ่งกลลรูปนี้จะมีความหนาแน่นกว่าหยาดน้ำมันงาที่ซ้อนขึ้นด้วยปลายข้างหนึ่งของขนแกะแรกเกิด มีลักษณะใสกระจ่างสามารถที่จะมองทะลุผ่านได้ ซึ่งพระอรรถกถาจารย์ท่านได้อธิบายว่า หยาดน้ำมันงามีสีใสอย่างไร กลลรูปก็มีสีลักษณะเหมือนกับหยาดน้ำมันงานั้นไม่มีผิดเพี้ยน^{๗๘} ท่านพระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายเพิ่มเติมต่อไปว่ารูปนี้เมื่อพัฒนาและเกิดมาแล้วจะมีอายุปกติไม่เกิน ๑๒๐ ปี รวมความว่าจากกลลรูปที่พัฒนาไปจนถึงการหมดอายุนี้เรียกว่ากายมนุษย์

นอกจากนั้นในมหานิทานสูตรยังมีคำอธิบายเกี่ยวกับกระบวนการเกิดปรากฏในคำอธิบายของพระพุทธองค์เรื่องปฏิจสงมุปาบทที่ทรงถามพระอานนท์เป็นข้อๆไปเริ่มจากขารามณะไปจนถึงข้อ เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี โดยทรงมีคำอธิบายข้อนี้ที่เกี่ยวกับการเกิดว่า

อานนท์ ข้อที่เรากล่าวเช่นนี้ว่า “เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี” เธอพึงทราบเหตุผลที่วิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี ดังต่อไปนี้ ก็ถ้าวิญญาณ จักไม่หยั่งลงในท้องมารดา นามรูปจะก่อตัวขึ้นในท้องมารดาได้หรือ”^{๗๙}

จากข้อความดังกล่าวที่ปรากฏในพระพุทธพจน์นั้นจะพบว่า ในมหานิทานสูตรระบุว่า การเกิดเริ่มต้นมาจากการที่มี “วิญญาณ” ที่พระอรรถกถาจารย์ตอบว่าวิญญาณนั้นก็คือ “ปฏิสนธิจิตหรือปฏิสนธิวิญญาณ”^{๘๐} ต้องลงสู่ครรภ์มารดา ก่อนเป็นอันดับแรกนามรูปจึงปรากฏหรือนามรูปปรากฏได้ก็เพราะมีวิญญาณหรือปฏิสนธิจิตมาอยู่ในนามรูปนั้นก่อน กล่าวคือ เมื่อวิญญาณหยั่งลงด้วยการดับไป เพราะการจติ การที่วิญญาณเปลี่ยนไปลงสู่ครรภ์ที่เรียกว่าจติ เพราะเป็นไปด้วยอำนาจของจิต คือเมื่อจิตดับเวลาลงสู่ครรภ์มารดาวิญญาณก็ดับลงไปซึ่งต่อจากนี้จะไม่เรียกว่าเป็นวิญญาณเพราะได้เปลี่ยนรูปไปพร้อมกับการดับของจิตนั้น คือวิญญาณย่อมไม่มีด้วยความดับแห่งจิตดวงที่ ๒ และที่ ๓ จริ่งอยู่กรรมชรูป ครบ ๓๐ ที่เกิดขึ้นพร้อมกับปฏิสนธิจิตย่อมเกิด เมื่อกรรมชรูปตั้งอยู่ ภาวังจิต ๑๖ เกิดขึ้นแล้วย่อมดับไป โดยไม่มีอันตรายแก่ทารกผู้ถือปฏิสนธิในระหว่างนั้น หรือแก่มารดาของทารกนั้น เพราะอันตรายยังไม่มีโอกาส ก็หากว่ารูปที่ปรากฏขึ้นพร้อมกับปฏิสนธิจิตสามารถเพื่อให้ปัจจัยแก่ภาวังจิตดวงที่ ๑๗ ได้ ความเป็นไปย่อมดำเนินต่อไปประเวณีย่อมสืบต่อ^{๘๑} อันนี้ถือว่าเป็นคำอธิบายเกี่ยวกับกระบวนการเกิดที่ปรากฏในมหานิทานสูตร

^{๗๗} วิ.ม.อ.(ไทย)๑/๒/๓๘๒.

^{๗๘} วิ.ม.อ.(ไทย)๑/๒/๓๘๒.

^{๗๙} ที.ม.(ไทย)๑๐/๑๑๕/๖๕.

^{๘๐} ที.ม.อ.(ไทย) ๒/๑/๒๑๓.

^{๘๑} ที.ม.อ.(ไทย) ๒/๑/๒๑๔.

ส่วนในมหาตมหาราชขยสูตรได้อธิบายถึงกระบวนการเกิดเอาไว้วว่าการเกิดของมนุษย์จะมีขึ้นมาได้ก็เพราะอาศัยองค์ประกอบสำคัญ ๓ ประการ โดยที่ (๑) ถ้าองค์ประกอบ ๓ ประการข้อใดข้อหนึ่งไม่ครบ การเกิดจะมีไม่ได้ (๒) หากองค์ประกอบทั้ง ๓ ประการครบก็ถือว่าการเกิดจะสมบูรณ์ได้ ดังปรากฏในพระพุทธรพจน์ที่ว่า

ภิกษุทั้งหลาย เพราะปัจจัย ๓ ประการประชุมพร้อมกัน การถือกำเนิดในครรภ์จึงมีได้ในสัตว์โลกนี้ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน แต่มารดาไม่มีระดู และคันธัพพะยังไม่ปรากฏ การถือกำเนิดในครรภ์ก็ยังมีไม่ได้

ในสัตว์โลกนี้ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดามีระดู แต่คันธัพพะยังไม่ปรากฏ การถือกำเนิดในครรภ์ก็ยังมีไม่ได้

แต่เมื่อใด มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดามีระดู และคันธัพพะก็ปรากฏ เมื่อนั้น เพราะปัจจัย ๓ ประการประชุมพร้อมกันอย่างนี้ การถือกำเนิดในครรภ์จึงมีได้

โดย ในพระสูตรนี้พระพุทธรองค์ทรงอธิบายสิ่งที่จะเกิดขึ้นภายหลังจากการตั้งครรภ์ก็คือ มารดาและบิดาจะต้องดูแลบุตรนั้นด้วยเครื่องบริหารครรภ์อย่างครบถ้วนเป็นเวลา ๙-๑๐ เดือน โดยการเลี้ยงด้วยโลหิตของมารดาในช่วงที่มีการตั้งครรภ์ ดังปรากฏในพระพุทธรพจน์ว่า

มารดาเยอรักษาทารกในครรภ์นั้น ๙ เดือนบ้าง ๑๐ เดือนบ้าง จึงคลอดทารกผู้เป็นภรรยาหนักนั้นด้วยความกังวลใจมาก และเลี้ยงทารกผู้เป็นภรรยาหนักนั้นซึ่งเกิดแล้วด้วยโลหิตของตนด้วยความห่วงใยมาก^{๘๒}

ส่วนในอินทกสูตร พระพุทธรองค์ได้อธิบายกระบวนการการก่อกำเนิดมนุษย์ที่เจริญเติบโตอยู่ในครรภ์มารดาว่า “รูปนี้เบื้องต้นเกิดเป็น กลละ^{๘๓} คือ เป็นน้ำใส มีลักษณะเป็นเมือก เป็นจุดเริ่มต้นแห่งการเจริญเติบโต จากกลละเป็น อัฟพุทะ^{๘๔} มีลักษณะเป็นเมือกขุ่นข้น จากอัฟพุทะเป็น เปลี^{๘๕} มีลักษณะแดงบางระเรื่อ จากเปลีเป็น ฆนะ^{๘๖} มีลักษณะเป็นก้อนค่อย ๆ แข็งตัวขึ้น จากฆนะเป็น ปัญจสาขา มีลักษณะเป็นปุ่ม ๕ ปุ่ม^{๘๗} คือ ปุ่มศีระชะ ๑ ปุ่ม ปุ่มแขน ๒ ปุ่ม ปุ่มขา ๒ ปุ่ม จากนั้นก็พัฒนาไปสู่การเป็นรูปร่างจนมี ผม ขน เล็บ เป็นต้นเกิดขึ้น มารดาของสัตว์ในครรภ์บริโภคข้าว น้ำ อย่างไร สัตว์ผู้อยู่ในครรภ์มารดาก็เลี้ยงอวัยวะอยู่ด้วยอาหารอย่างนั้นในครรภ์นั้น”^{๘๘}

^{๘๒} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๐๘/๔๔๓.

^{๘๓} กลละ หมายถึงรูปละเอียดมีลักษณะกลมใส ขนาดเท่าหยดน้ำมันที่ติดอยู่บนขนแกะซึ่งเหลือจากการสับ ๓ ครั้ง (ส.ส.อ. (บาลี) ๑/๒๓๕/๒๘๔, ส.ฎีกา (บาลี) ๑/๒๓๕/๓๒๖).

^{๘๔} อัฟพุทะ หมายถึงรูปละเอียดที่เกิดถัดจากกลละนั้นไป ๗ วัน มีสีเหมือนน้ำล้างเนื้อ มีลักษณะเหมือนติบุกเหลว (ส.ส.อ. (บาลี) ๑/๒๓๕/๒๘๕, ส.ฎีกา (บาลี) ๑/๒๓๕/๓๒๖).

^{๘๕} เปลี หมายถึง ชิ้นเนื้อเล็ก

^{๘๖} ฆนะ หมายถึง ก้อนเนื้อ

^{๘๗} ปุ่ม ๕ ปุ่ม หมายถึงในสัปดาห์ที่ ๕ เกิดเป็นปุ่ม ๕ ปุ่ม คือ แขน ๒ เท้า ๒ ศีระชะ ๑ (ส.ส.อ. (บาลี) ๑/๒๓๕/๒๘๕).

^{๘๘} ดูรายละเอียดใน ส.ส. (บาลี) ๑๕/๒๓๕/๒๘๘., ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๓๕/๓๓๗.

อรรถกถาสารัตถ์ปกาสินี ได้ขยายความว่า ระยะแรก เป็น กลละนั้น หมายความว่าสัตว์ที่เกิดในครรภ์มารดาอวัยวะทุกส่วนมิใช่เกิดพร้อมกันทีเดียว แท้จริงแล้ว ค่อย ๆ วิวัฒนาการขึ้นทีละน้อยตามลำดับ โดยระยะแรกอยู่ในสภาพเป็น “กลละ” ก่อน คำว่า กลละ คือ น้ำใสสะอาดที่ปฏิสนธิในท้องมารดา ไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่าจึงอุปมาเหมือน มีสีคล้ายเนยใส ขนาดเท่าหยาดน้ำมันงา ซึ่งติดอยู่ที่ปลายด้ายที่ทำจากขนแกะแรกเกิด ๓ เส้น^{๘๙}

ฎีกาอภิธัมมัตถวิภาวินี อธิบายเสริมว่า “กลละนั้น มีเค้าโครงของกายภาพอยู่ด้วยแล้ว ๓ อย่าง คือ กายทสกะ (โครงสร้างทางร่างกาย) วัตถุทสกะ (โครงสร้างทางสมอง) และ ภาวะทสกะ (โครงสร้างกำหนดเพศ) โครงสร้างทั้ง ๓ นี้ ปรากฏรวมอยู่แล้วในกลละ ส่วนกลละจะมีลักษณะเป็นก้อนกลมใสมีขนาดเท่าหยาดน้ำมันงา ซึ่งติดอยู่ที่ปลายขนแกะแรกเกิด ๑ เส้น^{๙๐}

จากกลละมาเป็นอัมพุทะ คือ จากน้ำใสมาเป็นน้ำขุ่นข้น อรรถกถาอธิบายว่า ครั้นเป็นกลละ ได้ ๗ วัน กลละนั้นก็วิวัฒนาการเป็นน้ำขุ่นข้น มีสีคล้ายน้ำล้างเนื้อ เรียก “อัมพุทะ”

จากอัมพุทะมาเป็นเปสิ (จากน้ำขุ่นข้นมาเป็นขึ้นเนื้อ) อรรถกถาอธิบายว่า ครั้นเป็น อัมพุทะได้ ๗ วัน อัมพุทะนั้นก็วิวัฒนาการแข็งตัวเป็นขึ้นเนื้อสีแดงมีลักษณะคล้ายเนื้อแดงโหมบด

จากเปสิมาเป็นขนะ (จากขึ้นเนื้อมาเป็นก้อนเนื้อ) อรรถกถาอธิบายว่า ครั้นเป็นขึ้นเนื้อได้ ๗ วัน ขึ้นเนื้อนั้นก็วิวัฒนาการแข็งขึ้นอีกเป็นก้อนเนื้อ ทรงกลมรีคล้ายไข่ไก่

ในสัปดาห์ที่ ๕ นั้น ปีฬก คือ ปุ่ม สำหรับจะเกิดเป็นศีรษะ แขน ขา ย่อมปรากฏเพราะกรรม อรรถกถาอธิบายว่า ในสัปดาห์ที่ ๕ ที่ก้อนเนื้อนั้นก็เกิดปุ่ม ๕ ปุ่ม เรียกว่า “ปัญจสาขา” ปุ่ม ๕ ปุ่มนี้ ภายใน ๗ วันนั้น ก็วิวัฒนาการขึ้นเป็นมือ ๒ ข้าง เท้า ๒ ข้าง และศีรษะ ในสัปดาห์ที่ ๖ เค้าโครงตา ก็เกิด จากนั้น สัปดาห์ที่ ๗ เค้าโครงหู ก็เกิด สัปดาห์ที่ ๘ เค้าโครงจมูก ก็เกิด สัปดาห์ที่ ๙ เค้าโครงลิ้น ก็เกิด รวมเวลาตั้งแต่แรกถือปฏิสนธิจนกระทั่งถึงเวลาเกิดอวัยวะ คือ ตา หู จมูก ลิ้น ทั้งสิ้น ๙ สัปดาห์

จากสัปดาห์ที่ ๙ ไปถึงสัปดาห์ที่ ๔๒ องค์กรพพต่าง ๆ เกิดขึ้น คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไล่ใหญ่ ไล่ย่อย (อาหารใหม่ อาหารเก่า)

ในขณะที่องค์กรพพต่าง ๆ เกิดขึ้นอยู่นั้น ส่วนต่าง ๆ ของร่างกายก็เกิดขึ้นด้วยพร้อมกันดังนี้

ส่วนที่เกิดเป็นของเหลว (อาโปธาตุ) ได้แก่ น้ำดี น้ำเหลือง เลือด เหงื่อ มันทัน น้ำตา เพลว มัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ ปัสสาวะ

ส่วนที่เป็นพลังงาน (เตโชธาตุ) ได้แก่ ไฟธาตุทำร่างกายให้อบอุ่น ซึ่งต่อไปจะแปรสภาพเป็นไฟย่อยอาหาร ไฟทำร่างกายให้ทรุดโทรม ไฟทำร่างกายให้กระวนกระวาย เช่น ร้อนใน เป็นต้น

ส่วนที่เป็นลม (วาโยธาตุ) ได้แก่ ลมพัดชานไป ลมพัดขึ้นเบื้องบน ลมพัดลงเบื้องต่ำ ลมในท้อง ลมในไส้ ลมพัดไปตามตามตัว ซึ่งต่อไปจะแปรสภาพ และ เป็นลมหายใจ^{๙๑}

^{๘๙} ส.ส.อ. (บาลี) ๑/๘๐๓/๘๓.

^{๙๐} อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๓๑/๒๕๗.

^{๙๑} บรรจบ บรรณรุจิ, **ปฏิจจนุมุขปาถ ภาวะวนธรรมเพื่อความเข้าใจชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๒๓-๑๓๕.

ตามที่ปรากฏในอินทกสูตรที่ว่า มารดาบริโภคอาหารอย่างไร สัตว์ผู้เกิดในครรภ์ก็เลี้ยงชีวิตด้วยอาหารอย่างนั้นในครรภ์มารดา อรรถกถาอธิบายเพิ่มเติมว่า สัตว์ที่อยู่ในครรภ์มารดา บริโภคอาหารทางก้านสะดือ กล่าวคือ ก้านสะดือจะติดเป็นอันเดียวกับแผ่นท้องของมารดา ก้านสะดือนั้นมีลักษณะเป็นรูพรุนข้างในเหมือนก้านบัว รสอาหารที่มารดากินเข้าไปแล้วจะแผ่ผ่านไปทางก้านสะดือ สัตว์ในครรภ์ก็เลี้ยงตนเองด้วยรสอาหารนั้น

วิวัฒนาการของสัตว์ที่อยู่ในครรภ์มารดา สัตว์ทั้งหลายที่ทำการมาแตกต่างกัน บางคนทำกรรมดี บำเพ็ญสมณะและวิปัสสนากรรมฐานมาตามสมควรเมื่อจะเกิดในครรภ์มารดาก็สามารถรู้ได้ว่าตัวเองจะไปเกิด ณ สถานที่ไหน เมื่อไร แม้การดำรงอยู่ในครรภ์มารดาและขณะที่คลอดออกมาก็สามารถรู้ได้เพราะกุศลกรรมที่ได้สั่งสมมาดี แต่บางคนไม่รู้เลยว่าตัวเองมาจากไหน จะไปเกิดเมื่อไรที่ใด เพราะอาศัยคุณความดีที่แต่ละได้บำเพ็ญสั่งสมในอดีตชาติอันเป็นปัจจัยให้เกิดเป็นมนุษย์ติดเนื่องมาแต่อดีต พระผู้มีพระภาคจึงตรัสสัมปสาทนียสูตรและสังคีตสูตรไว้ดังนี้

(๑) สัตว์บางชนิดในโลกนี้ ไม่รู้สึกตัวขณะก้าวลงสู่ครรภ์มารดา ไม่รู้สึกตัวขณะอยู่ในครรภ์มารดา และ ขณะคลอดออกจากครรภ์มารดา

(๒) สัตว์บางชนิดในโลกนี้ รู้สึกตัวขณะก้าวลงสู่ครรภ์มารดา แต่ไม่รู้สึกตัวขณะอยู่ในครรภ์มารดา และ ขณะคลอดออกจากครรภ์มารดา

(๓) สัตว์บางชนิดในโลกนี้ รู้สึกตัวขณะก้าวลงสู่ครรภ์มารดา และขณะอยู่ในครรภ์มารดา แต่ไม่รู้สึกตัวขณะคลอดออกจากครรภ์มารดา

(๔) สัตว์บางชนิดในโลกนี้ รู้สึกตัวขณะก้าวลงสู่ครรภ์มารดา ขณะอยู่ในครรภ์มารดา และ ขณะคลอดออกจากครรภ์มารดา^{๑๒}

ดังนั้น มนุษย์ที่อยู่ในครรภ์มารดา ๔๒ สัปดาห์ หรือ ๑๐ เดือน หรือ ๒๙๔ วัน ซึ่งเป็นวิวัฒนาการการเกิดเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ที่พร้อมจะออกมาลีลาโลกต้องมีบุญบารมีสะสมมาต่างกัน จึงจะรู้ที่มาที่ไปของตัวเองได้

ส่วนในมหานิทานสูตรก็มีนัยของการอธิบายกระบวนการเกิดว่าจิตที่มาจากจิตเกิดแล้วก็จะมีความเจริญเติบโตจากกละไปสู่อุปการังอื่นจนเติบโตและคล่องเป็นทารกและพัฒนาจากอายุแรกเกิดไปจนถึง ๑๒๐ ก่อนการที่นามรูปจะแตกทำลายไปได้ หรือเมื่อวิญญูณขาดความสืบทอด นามรูปบริสุทธิ์จักตั้งขึ้นแล้วถึงความเจริญในปฐมวัย ความงอกงามในมัชฌิมวัย ความไพบลูย์ในปัจฉิมวัยได้ แต่ถ้าไม่มีวิญญูณเป็นปฐมเหตุนามรูปรูปร่างกายก็ไม่อาจจะมีได้ดังปรากฏในพระพุทฺธพจน์ว่า “ก็ถ้าวิญญูณเด็กชายหรือเด็กหญิงผู้เยาว์วัยจักขาดความสืบทอดนามรูปจักเจริญงอกงามไพบลูย์ได้หรือ”^{๑๓}

ในมหาตัตถสัจจสูตรนั้นได้อธิบายกระบวนการหลังจากการคลอดเอาไว้ว่า เมื่อครบ ๙-๑๐ เดือนแล้วก็จะคลอดออกมาเป็นมนุษย์เมื่อนั้นเด็กจะอาศัยน้ำนมของมารดาเป็นเครื่องเลี้ยงชีพโดยระยะแรกๆเด็กน้อยจะอาศัยน้ำนมและนมเป็นเครื่องเล่น ดังปรากฏในพระพุทฺธพจน์ว่า “น้ำนมของมารดานับเป็นโลหิตในอริยวินัย”

^{๑๒} คุรยลละเอียตใน ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๑๔๗/๘๘, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๑๔๗/๑๐๗.

^{๑๓} ที.ม.(ไทย)๑๐/๑๑๕/๖๕.

จากนั้นเมื่อเด็กคลอดแล้วอาศัยน้ำนมมารดาจนโตมาขณะหนึ่งแล้วเด็กก็จะมีพัฒนาการคือการเดินการวิ่งและเล่นของเล่นที่ตัวเองชอบ ดังปรากฏในพระพุทธรูปว่า “กุมารนั้นอาศัยความเจริญและความเติบโตแห่งอินทรีย์ทั้งหลาย ย่อมเล่นด้วยเครื่องเล่นสำหรับกุมาร คือ โถเล็ก ๆ ตีไม้ หิ้ง หกคะเมน เล่นกังหัน ตวงทราย รถเล็ก ธนูเล็ก”^{๙๔}

จากนั้นได้อธิบายถึงพัฒนาการของเด็กในวัยเด็กสู่วัยรุ่นและวัยทำงาน จากนั้นพระพุทธรูปองค์ที่ทรงอธิบายถึงพัฒนาการของเด็กในแต่ละวัยโดยเริ่มจากวันเด็กพัฒนาไปสู่วัยรุ่นที่เริ่มเรียนรู้ในเรื่องของการรับรู้ทางตา หู จมูก ลิ้น ภายจากการถูกเลี้ยงดูด้วยสิ่งทีก่อให้เกิดความสุข ๕ ประการที่เรียกว่า “กามคุณ ๕” ได้แก่ ทรัพย์สินต่างๆและเรียนรู้จากการเห็นรูปทางตา ฟังเสียงทางหู รู้กลิ่นทางจมูก ลิ้มรสทางลิ้น และสัมผัสผ่านทางกาย ทำให้เด็กมีพัฒนาในทางกายอย่างพร้อมพร้อม ดังปรากฏในพระพุทธรูปว่า ภิภุขทั้งหลาย กุมารนั้นอาศัยความเจริญและความเติบโตแห่งอินทรีย์ทั้งหลาย อิมเอิบ พร้อมพร้อม บำเรออยู่ด้วยกามคุณ ๕ ประการ คือ

๑.รูปที่จะพึงรู้แจ้งทางตา ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนด

๒.เสียงที่จะพึงรู้แจ้งทางหู ...

๓.กลิ่นที่จะพึงรู้แจ้งทางจมูก ...

๔.รสที่จะพึงรู้แจ้งทางลิ้น ...

๕.โผฏฐัพพะที่จะพึงรู้แจ้งทางกาย ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนด

จากนั้น พระพุทธรูปองค์ทรงอธิบายพัฒนาการของเด็กต่อไปว่าเขาจะโตขึ้นและมีพัฒนาการทางจิตใจมากขึ้นจากการเรียนรู้ทางผัสสะในอารมณ์ที่น่าปรารถนาและไม่น่าปรารถนา ซึ่งเขาจะเริ่มเรียนรู้ความสมหวังและผิดหวังจากกระบวนการของการเรียนรู้ ซึ่งกระบวนการเรียนรู้นี้เรียกว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ สุขและทุกข์ เพราะเกิดการติดใจในสิ่งที่น่าใคร่ไม่ต้องการสิ่งที่ไม่น่าปรารถนา ที่สุดการเรียนรู้ดังกล่าวก็จะนำไปสู่ผลสุดท้ายก็คือความทุกข์ดังปรากฏในพระพุทธรูปที่ว่า

กุมารนั้นเห็นรูปทางตาแล้วกำหนดในรูปที่น่ารัก ชัดเคื่องในรูปที่ไม่น่ารัก เป็นผู้มึสติในกายไม่ตั้งมั่น และมีจิตเป็นกามาวจรอยู่ ไม่รู้ชัดถึงเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันเป็นที่ดับไม่เหลือแห่งบาปอกุศลธรรมตามความเป็นจริง เขาเป็นผู้สมบุรณ์ด้วยความยินดีและความยินร้ายอย่างนี้ เสวยเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง สุขก็ตาม ทุกข์ก็ตาม มิใช่ทุกข์มิใช่สุขก็ตาม ย่อมเพลิดเพลีน บ่นถึง ติดใจเวทนานั้น เมื่อกุมารนั้นเพลิดเพลีน บ่นถึง ติดใจเวทนานั้นอยู่ ความเพลิดเพลีนก็เกิดขึ้น ความเพลิดเพลีนในเวทนาทั้งหลาย เป็นอุปาทาน เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี เพราะภพเป็นปัจจัยชาติจึงมี เพราะชาติเป็นปัจจัย ขรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาสจึงมี ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนั้น ย่อมมีได้ดังนี้

ฟังเสียงทางหู ...

ดมกลิ่นทางจมูก ...

^{๙๔} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๐๙/๔๔๔.

ลัทธิธรรมทางอื่น ...

ถูกต้องโง่เขลาพิพาททางกาย ...

รู้แจ้งธรรมารมณ์ทางใจแล้วกำหนดในธรรมารมณ์ที่น่ารัก ชัดเคื่องในธรรมารมณ์ ที่ไม่น่ารัก ย่อมเป็นผู้มีสติในกายไม่ตั้งมั่น และมีจิตเป็นกามาวจรอยู่ ไม่รู้ชัดถึง เจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันเป็นที่ดับไม่เหลือแห่งบาปอกุศลธรรมตามความเป็นจริง เขาเป็นผู้สมบุรณ์ ด้วยความยินดีและความยินร้ายอย่างนี้ เสวยเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง สุขก็ตาม ทุกข์ก็ตาม มิใช่ทุกข์มิใช่สุขก็ตาม ย่อมเพลิดเพลิน บ่นถึง ติดใจเวทนานั้นอยู่ เมื่อกุมารนั้นเพลิดเพลิน บ่นถึง ติดใจเวทนานั้นอยู่ ความเพลิดเพลินก็เกิดขึ้น ความเพลิดเพลินในเวทนาทั้งหลาย เป็นอุปาทาน เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี เพราะภพเป็นปัจจัยชาติจึงมี เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสจึงมี ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งสี่นั้น ย่อมมีได้ดังนี้^{๔๕}

จากการกล่าวมาทั้งหมดจะพบว่าคำสอนเรื่องการเกิดและกระบวนการเกิดที่ปรากฏในแหล่งข้อมูลของคัมภีร์พระพุทธศาสนาทั้งหมดคือ ปาราชิกข้อที่ ๓ มหานิทานสูตร มหาตัมหาสังขยสูตร และอินทกสูตร จะพบว่ามีแนวคิดเรื่องของการเกิดและกระบวนการเกิดสอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันดังต่อไปนี้

(๑) องค์ประกอบของการเกิด ในประเด็นเรื่องการเกิดในแหล่งข้อมูลทั้ง ๔ แหล่งในพระไตรปิฎกได้แก่ ปาราชิกข้อที่ ๓ มหานิทานสูตร มหาตัมหาสังขยสูตร และอินทกสูตร จะพบว่าในมหานิทานสูตรกับอินทกสูตรได้กล่าวตรงกันว่ากระบวนการเกิดนั้นจะต้องมีองค์ประกอบครบ ๓ ประการ คือ (๑) มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน (๒) มารดามีระดู และ(๓) มีคันธัพพะมาเกิด^{๔๖}

(๒) สิ่งที่จะมาเกิด ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาจะพบว่ามีกรกล่าวถึงสิ่งที่จะมาเกิดตรงกันก็คือสิ่งที่เรียกว่า “คันธัพพะ”^{๔๗} บ้าง วิญญาณบ้าง^{๔๘} ปฏิสันธิจิตบ้าง^{๔๙} โดยที่สัตว์มาเกิดที่เรียกชื่อต่างกันนี้ในระดับบรรณกถากล่าวว่าก็คือปฏิสันธิจิตที่อยู่ในรูปของภวังคจิตนั่นเอง

(๓) กระบวนการเกิดในระยะตั้งครรภ์ ในกระบวนการอธิบายเรื่องของการเกิดหรือจุดในครรภ์ในขณะตั้งครรภ์นั้นหลักฐานในคัมภีร์พระไตรปิฎกได้อธิบายไว้สอดคล้องกันมากกล่าวคือกล่าวถึงการพัฒนาการเป็น ๕ ระยะคือ กัลละ อัมพุทะ คือ จากน้ำใสมาเป็นน้ำขุ่นข้น จากนั้นก็เป็นเปสิ (จากน้ำขุ่นข้นมาเป็นชิ้นเนื้อ) เป็นขณะ (จากชิ้นเนื้อมาเป็นก้อนเนื้อ) ปัญจสาขา คือ อวัยวะครบที่จะพัฒนามาเป็นมนุษย์ โดยในระหว่างตั้งครรภ์จะมีระยะเวลาในการพัฒนาการอยู่ ๙-๑๐ เดือนจึงคลอด

(๔) พัฒนาการของสัตว์ผู้มาเกิดหลังจากคลอด เมื่อครบ ๙ เดือนหรือ ๑๐ เดือนแล้วก็จะมีการคลอດออกมาเป็นมนุษย์โตพัฒนาการในช่วงนี้มหาตัมหาสังขยสูตรอธิบายไว้ชัดว่า เมื่อคลอດมาแล้วจะมีพัฒนาการอย่างไรบ้าง คือโดยสรุปมนุษย์จะอายุไม่เกิน ๑๒๐ ปี

^{๔๕} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๑๐/๔๔๔-๔๔๕.

^{๔๖} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๐๙/๔๔๔.

^{๔๗} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๐๘/๔๔๓. ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๓๕/๓๓๗.

^{๔๘} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๑๕/๖๕.

^{๔๙} วิ.ม.อ. (ไทย) ๑/๒/๒๖๕.

ค.เปรียบเทียบกระบวนการเกิดในทางวิทยาศาสตร์กับพระพุทธศาสนา

จากการศึกษามาจะพบว่า กระบวนการ การอุบัติขึ้นแห่งชีวิต ในทัศนะของคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือ ปาราชิกข้อที่ ๓ มหานิทานสูตร มหาตัมหาสังขยสูตร และอินทกสูตรและในทัศนะของนักวิทยาศาสตร์มาทั้งหมดจะพบว่า มีความคล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน โดยพัฒนาการของการเกิดเปรียบเทียบระหว่าง คัมภีร์พระพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์ นั้นมีดังต่อไปนี้

๑. การเกิด^{๑๐๐} พระพุทธศาสนาระบุว่า มืองค์ประกอบอยู่ ๓ อย่าง คือ บิดามีเพศสัมพันธ์กัน มารดาอยู่ในวัยยังมีระดู และมีคันธัพพะ คือ สัตว์มาถือปฏิสนธิในครรภ์มารดา ส่วนวิทยาศาสตร์ระบุเน้นประเด็นบิดามารดามีเพศสัมพันธ์ต่อกัน แล้วน้ำอสุจิของบิดาไปผสมกับไข่ของมารดา ก็ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของชีวิตใหม่โดยมิได้กล่าวถึงการมีสัตว์มาถือปฏิสนธิ

๒. วิวัฒนาการของชีวิตใหม่ในครรภ์มารดา พระพุทธศาสนากล่าวว่า ชีวิตใหม่ในครรภ์มารดา เจริญเติบโตและมีวิวัฒนาการไปตามขั้นตอนต่าง ๆ คือ ครั้งแรกเป็นกลละ (น้ำใส) จากน้ำใสวิวัฒนาการไปเป็นน้ำขุ่นข้น(อัมพพะ) จากน้ำขุ่นข้นวิวัฒนาการไปเป็นชิ้นเนื้อ (เปสิ) จากชิ้นเนื้อวิวัฒนาการไปเป็นก้อนเนื้อเริ่มแข็งตัว (ขณะ) จากก้อนเนื้อวิวัฒนาการไปเป็นปุ่ม ๕ ปุ่ม คือ ปุ่มศีรษะ ปุ่มแขน ๒ ปุ่ม ปุ่มขา ๒ ปุ่ม (ปัญจสาขา) จากปุ่ม ๕ ปุ่มก็วิวัฒนาการไปเป็นมือเท้าและศีรษะจากนั้นก็มียาคำโครงตา คำโครงหู คำโครงจมูก คำโครงลิ้น (รวมทั้งคำโครงปาก) ทั้งสิ้นรวมระยะเวลา ๙ สัปดาห์ คิดเป็นวันได้ ๖๓ วัน คิดเป็นเดือนได้ ๒ เดือน กับ ๓ วัน จากสัปดาห์ที่ ๙ ไปถึงสัปดาห์ที่ ๔๒ คิดเป็นวันได้ ๒๓๑ วัน คิดเป็นเดือนได้ ๗ เดือนกับ ๒๗ วัน ช่วงเวลาระหว่างนี้ก็มีมืองคัพพ (อวัยวะต่าง ๆ) เกิดขึ้น คือผม ขน เล็บ เป็นต้น จนครบอาหาร ๓๒ ประการ ซึ่งนับว่าเป็นร่างกายที่สมบูรณ์

ส่วนวิทยาศาสตร์กล่าวว่า ชีวิตใหม่ในครรภ์มารดา เจริญเติบโตวิวัฒนาการเป็น ๓ ชั้น คือ ชั้นเป็นไข่ผสมเชื้อ (Zygote) เริ่มตั้งแต่ไข่ของแม่ผสมกับน้ำเชื้อของพ่อจนอายุได้ ๒ สัปดาห์ (๑๔ วัน) ชั้นเป็นตัวอ่อน (Embryo) เริ่มตั้งแต่ย่างเข้าสัปดาห์ที่ ๓ ถึง สัปดาห์ที่ ๘ (๔๒วัน) ชั้นเป็นทารก (Fetus) เริ่มตั้งแต่ย่างเข้าสัปดาห์ที่ ๘ ถึง สัปดาห์ที่ ๔๐ อันเป็นสัปดาห์สุดท้าย ในแต่ละชั้นที่กล่าวมานั้นมีวิวัฒนาการต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ เปรียบเทียบการเกิดระหว่างพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์^{๑๐๑}

สัปดาห์	พระพุทธศาสนา	วิทยาศาสตร์
---------	--------------	-------------

^{๑๐๐} บรรจบ บรรณรุจิ, ปฏิจจสมุปบาท กระบวนการเพื่อความเข้าใจชีวิต, หน้า ๑๓๐ -๑๓๕.

^{๑๐๑} ตารางที่ ๒.๓๐ เปรียบเทียบการเกิดระหว่างพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์, บรรจบ บรรณรุจิ, ปฏิจจสมุปบาท กระบวนการเพื่อความเข้าใจชีวิต, หน้า ๓๖๖.

๑	กลละ (น้ำใส)	Zygote (ไข่ผสมเชื้อ)
๒	อัมพุทะ (น้ำขุ่นข้น)	Zygote (ไข่ผสมเชื้อ)
๓	เปลี (ชิ้นเนื้อ)	Embryo (ตัวอ่อน) เริ่มมีทางเดิน อาหาร หัวใจ ตุ่มแขน ตุ่มขา
๔	ขณะ (ก้อนเนื้อ)	Embryo (ตัวอ่อน) เริ่มมีตุ่ม ตา หู จมูก แก้ม เริ่มเป็นเค้า
๕	ปัญญาสาขา (ปุ่ม ๕ ปุ่ม)	Embryo (ตัวอ่อน) มีศีรษะ ร่างกาย มือ ๒ ข้างเริ่มมีนิ้วมือให้เห็นเป็นเค้า
๖	จักขุทสกะ (เค้าโครงตา)	Embryo (ตัวอ่อน) นิ้วมือกำลัง วิวัฒนาการ
๗	โสตทสกะ (เค้าโครงหู)	Embryo (ตัวอ่อน) ช่วงที่จะเป็นแขน สั้นมาก
๘	ฆานทสกะ (เค้าโครงจมูก)	Fetus (ทารก) ศีรษะใหญ่กว่าตัว สมองเริ่มเจริญ
๙	ชีวหาทสกะ (เค้าโครงลิ้น)	Fetus (ทารก) อวัยวะเพศเริ่ม วิวัฒนาการ
๑๐-๔๒	มืออวัยวะอื่น ๆ เกิดขึ้น อาทิ ผม ขน	Fetus (ทารก) มืออวัยวะต่าง ๆ เกิดขึ้นตามลำดับ หัวใจมีรูปร่าง สมบูรณ์

๓. ความเป็นอยู่ในครรภ์ของมารดา พิจารณาได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ การได้อาหารและสภาพความเป็นอยู่ สรุปได้ดังนี้

(๑) การได้อาหาร พระพุทธศาสนากับทางชีววิทยากล่าวไว้ตรงกันว่า ได้อาหารจากมารดาทางสายสะดือ ชีววิทยา อธิบายว่า สายสะดือยาวประมาณ ๕๕ เซนติเมตร ประกอบด้วยหลอดเลือดดำ ๑ เส้น หลอดโลหิตแดง ๒ เส้น มี Connective Tissue ที่ประกอบด้วยน้ำเป็นส่วนใหญ่ เรียกว่า Whorton's Jelly หุ้มอยู่ ตามปกติหลอดเลือดเหล่านี้ยาวกว่าสายสะดือ เพราะฉะนั้น จึงมองเห็นหลอดเลือดบางแห่งโป่งออกไปคล้ายเป็นปมเรียกว่า Fales Knot

(๒) สภาพความเป็นอยู่ พระพุทธศาสนากล่าวว่า ในครรภ์มารดา ทารกอยู่ในที่แคบมาก คือ อยู่ตรงกลางระหว่างแผ่นท้องกับกระดูกสันหลัง โดยเลยตัวเด็กขึ้นไปจะเป็นกระเพาะอาหารของมารดา ส่วนใต้ตัวเด็กจะเป็นกระเพาะอุจจาระของมารดา เวลาที่มารดา เดิน ยืน นั่ง นอน หรือบริโภคอาหาร ทารกจะรับรู้สึกตลอดเวลา ถึงเวลาใกล้คลอด ลมกัมมฆวาท (ลมที่เกิดจากกรรม เป็นลมที่กำหนดให้คนเกิดเวลาและฤกษ์ต่าง ๆ กัน ซึ่งเวลาและฤกษ์นั้น วิชา โหราศาสตร์นำมาทำนายชะตาชีวิต) คือ ลมแบ่ง ก็จะพัดผันให้ศีรษะกลับมาตรงปากทางช่องคลอด และ ขณะคลอดจะได้รับ

ทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัส เนื่องจากต้องออกมา ทางช่องคลอดที่แคบ มีสภาพเหมือนช้างใหญ่ ออกมาจากช่องลูกตาล^{๑๐๒}

ส่วนทางวิทยาศาสตร์กล่าวว่า ในครรภ์มารดา ทารกถูกห่อหุ้มด้วยรก และมีน้ำหล่อเลี้ยง อยู่รอบตัว

รก เป็นอวัยวะที่สำคัญที่สุดสำหรับทารกในขณะที่อยู่ในครรภ์มีลักษณะอ่อนนุ่มคล้าย ฟองน้ำ รกจะค่อย ๆ เจริญเติบโต และ เจริญเติบโตเต็มที่เมื่อตั้งครรภ์ได้ ๔ เดือน มีขนาดประมาณ ๒ - ๓ เซนติเมตร มีเส้นผ่าศูนย์กลาง ประมาณ ๑๕ - ๒๐ เซนติเมตร หนักประมาณ ๕๐๐ กรัม หรือ หนักประมาณ ๑/๖ ของน้ำหนักเด็ก รกแบ่งออกเป็น ๒ ด้าน คือ ด้านมารดา และ ด้านทารก ทางด้านมารดาประกอบด้วย Cotyledon ประมาณ ๑๕ - ๒๐ อัน มองดูขรุขระส่วนทางด้านทารก เรียบ มัน และมีสายสะดือเกาะอยู่บริเวณกลางรก มีหลอดเลือดที่ออกจากสายสะดือแผ่ออกไป รอบ ๆ รก และหายไปเนื้อรก ก่อนที่จะถึงริมรก ภายในเนื้อรกประกอบด้วย ทางเดินของหลอดเลือดดำและ แดงทอดอยู่ทั่วไป รก ทำหน้าที่ แทนระบบการหายใจ การหาอาหาร การขับถ่ายของทารกในครรภ์ มารดา และมีหน้าที่กั้นฮอร์โมน

๔.๔ วิเคราะห์เป้าหมายของการเกิดตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนา

สำหรับเป้าหมายในการเกิดเป็นมนุษย์นั้นจากการศึกษาแนวคิดเรื่องการเกิดในทั้ง ๔ แห ล่าข้อมูลนั้นจะพบว่าเป้าหมายการเกิดเป็นมนุษย์นั้นก็คือ (๑) เกิดมาเพื่อใช้กรรม (๒) เกิดมาเพื่อสร้าง ความดี (๓) เกิดมาเพื่อพัฒนาตนเองไปสู่การกำจัดทุกข์ โดยมีรายละเอียดที่จะต้องศึกษาดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ เกิดมาเพื่อใช้กรรมและสร้างกรรมใหม่ สำหรับคำว่าเกิดมาเพื่อใช้กรรมนั้นคำว่า กรรม หมายถึงการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา กรรมนั้นสามารถที่จะ จำแนกตามการกระทำ ออกเป็น ๓ ทาง เรียกว่าไตรทวาร คือการกระทำทางกาย เรียกว่ากายกรรม การกระทำทางวาจา เรียกว่าวจีกรรม การกระทำทางใจ เรียกว่ามโนกรรม^{๑๐๓} การกระทำทั้ง ๓ ทางนี้ ที่จะถือว่าเป็น

กรรมดีหรือกรรมชั่วได้นั้นจะต้องประกอบด้วยเจตนา^{๑๐๔} กล่าวคือถ้าประกอบด้วย เจตนาที่เป็นกุศลจึงเรียกว่ากุศลกรรมหรือกรรมดี ถ้าประกอบด้วยเจตนาที่เป็นอกุศลจะเรียกว่า

^{๑๐๒} ช่องลูกตาล หมายถึง รูสำหรับสอดตาลเข้าไปเชี่ยตาลที่ขัดบานประตู, ลูกตาล นั้นหมายถึง เหล็กสำหรับไขดาลประตู, ดาล หมายถึง กลอนประตูที่ทำด้วยไม้สำหรับขัดบานประตูอย่างประตูโบสถ์ เช่น ลง ดาล ลั่นดาล ขัดดาล, เหล็กสำหรับไขดาล มีรูปเป็นมุมฉาก ๒ ทบอย่างคั่นฉัตร หลังพระพุทธรูป เรียกว่า ลูก ดาล, ช่องสำหรับไขดาล เรียกว่า ช่องดาล, ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, หน้า ๓๔๙, ๔๐๔, ๑๐๒๓

^{๑๐๓} อัง.ติก.(บาลี) ๒๐/๖-๙/๙๙, ๑๔๗/๒๘๕, อัง.ติก.(ไทย) ๒๐/๖-๙/๑๔๔-๑๔๗, ๑๔๗/๓๕๕.

^{๑๐๔} เจตนา (จิต ธาตุ ในอรรถว่าตั้งใจ ยุ บัจจัย) สภาวะตั้งใจ วิ.อตตนา สทธิ ชาเต สมပ္พุตตมเม เจตติ อภิสนทหตีติ เจตนา. สภาวะที่ตั้งใจจัดแจงธรรมที่เกิดร่วมกับตนไว้ (สงคหที่ปณีฎีกา (บาลี) ๒/๗๐), หรือ วิ. เจตยตีติ เจตนา. สภาวะตั้งใจ(อภิ.วตาร.(บาลี) ๘๐/๑๙) ในภาษาอังกฤษมีใช้หลายศัพท์ เช่น volition, intention, abstaining from, to abstain from, พระญาณโมลีใช้ volition ในวิสุทธิมรรคว่า virtue as volition is the volition

อกุศลกรรมหรือกรรมชั่ว ดังนั้น เจตนาจึงเป็นปทัฏฐานที่สำคัญในการตัดสินการกระทำของมนุษย์ ในทางพระพุทธศาสนา ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “เจตนาหิ ภิกขเว กम्मํ วทามิ เจตยิตวา กम्मํ กโรติ กาเยน วาจาเยน มนสา. ภิกขุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นตัวกรรม บุคคลคิดแล้ว(ตั้งใจแล้ว)จึง กระทำกรรมด้วยกาย วาจา ใจ”^{๑๐๕} พระพุทธพจน์นี้ถือว่าเป็นหลักใหญ่ในการอ้างและเป็นมาตรฐาน ตัดสินการกระทำที่ครอบคลุมทั้งไตรทวาร และเราสามารถมองเห็นความหมายของกรรมได้จาก เจตนา นี้ อาจกล่าวสั้นๆว่าเจตนาคือกรรม ความตั้งใจหรือความจงใจคือกรรม เมื่อกระทำด้วยความ ตั้งใจหรือจงใจกระทำทางทวารใดทวารหนึ่งในบรรดาทวารทั้ง ๓ นั้น การกระทำนั้นจึงจัดว่าเป็น กรรมและมีผลที่เรียกว่าวิบาก(กัมมวิบาก) การกระทำที่ดีส่งผลให้เกิดผลคือความสุข การกระทำที่ชั่วส่งผล ให้เกิดผลคือความทุกข์ การที่เจตนามีบทบาทต่อการกระทำนี้เพราะเจตนาเป็นสังขารอย่างหนึ่งคือ เป็นสภาพที่ปรุงแต่งและจัดแจงการกระทำทางกาย วาจาและจิต ภาษาบาลีเรียกว่า กายสังขาร วจีสังขาร และจิตตสังขาร^{๑๐๖} ซึ่งเมื่อว่าโดยหลักแล้ว เจตนาตัวเองเข้ามามีบทบาทในการปรุงแต่งจิต คลุกเคล้ากับจิตตสังขารให้จิตมีคุณภาพดีหรือไม่ดี จิตเป็นตัวสะท้อนออกมาทางการกระทำและคำที่ พูด ดังนั้น กรรมจึงเป็นทั้งการกระทำและผลของการกระทำที่มนุษย์ได้กระทำขึ้นและการเกิดเป็น มนุษย์นี้ก็เพราะกรรมดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า สัตว์ทั้งหลายมีกรรมต่างกัน เป็นผู้รับผล กรรม มีกรรมทำให้เกิด มีกรรมเป็นพวกพ้อง มีกรรมเป็นที่อาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้ เสวติต่างกัน”^{๑๐๗} ดังปรากฏในพุทธพจน์ว่า

อริยสาวกนั้นย่อม พิจารณาเห็นดังนี้ว่า ไม่ใช่เราแต่ผู้เดียวเท่านั้นที่มีกรรม เป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มี กรรมเป็นที่พึ่ง จักทำกรรมใด ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เราจักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น โดยที่แท้ สัตว์ทั้งปวงบรรดาที่มีการมา การไป การจุติ การอุบัติ ล้วนมีกรรม เป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มี กรรมเป็นที่พึ่ง จักทำกรรมใด ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม จักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น เมื่ออริยสาวกนั้นพิจารณาฐานะนั้นอยู่เนื่อง ๆ มรรคย่อมเกิดขึ้น อริยสาวกนั้น

---

present in one who abstains from killing living things, etc., see Bhadantacariya Buddhaghosa,) translated from the Pali by Bhikkhu namoli, fifth edition, (Kandy Sri Lanka : Buddhist Publication Society, 1991), p. 10.

^{๑๐๕} อัง.ฉก.ก.(บาลี) ๒๒/๖๓/๓๙๕, อัง.ฉก.ก.(ไทย) ๒๒/๖๓/๕๗๗. มีความหมายเหมือนกับกรรม และสังขาร เช่น กายสังขาร วจีสังขาร จิตตสังขาร (ส.นิ.(บาลี) ๑๖/๒/๔, อภิ.วิ.อ.(บาลี) ๒๒๖/๑๕๒-๑๖๒), เจตนา ปน สังขารา สังขารปัจจุยา วิญญาณ.(เนตติ.(บาลี)๔๓/๖๕), กมฺมนฺติ มคฺคเจตนา.(เนตติ.อ.(บาลี) ๑๐๓/ ๒๕๘) และดูเพิ่มเติมใน พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต) ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๐.

^{๑๐๖} ม.ม.ุ.(บาลี) ๑๒/๑๐๒/๗๓, ๔๖๓/๔๑๒-๔๑๓, ม.ม.ุ.(ไทย) ๑๒/๑๐๒/๙๗, ๔๖๓/๕๐๓, ส.นิ.(บาลี) ๑๖/๒/๒-๔, ส.นิ.(ไทย) ๑๖/๒/๘.

^{๑๐๗} ดูรายละเอียดใน สำนักพิมพ์ตรงหัว,ปัญหาพระเจ้ามิลินท์, (พาวเวอร์ปริ้นท์ การพิมพ์, ม.ป.ป.), หน้า ๗๕-๗๖.

ย่อมเสพ อบรม ทำให้มากซึ่งมรรคนั้นอยู่ ย่อมละสังโยชน์ได้ อนุสัยย่อมสิ้นไป^{๑๐๘}

นอกจากนั้นกรรมมีส่วนเข้าบังการตั้งแต่ครั้งแรกแห่งการปฏิสนธิในทุกภุมิที่เกิด โดยมีชนกรรมกรรมที่นำไปเกิด^{๑๐๙} เช่น ทำอกุศลกรรม ย่อมนำไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน เปรต อสุรกาย และสัตว์นรก ทำบุญกุศลย่อมนำไปเกิดเป็นมนุษย์และเทวดา การทำฌาน คือ สมณะภาวนา ย่อมนำไปเกิดเป็นพรหม เมื่อมนุษย์ได้เกิดมาเพราะกรรมแล้ว (๑) หากเคยทำกรรมชั่วมาในชาติปางก่อนก็ต้องมาชดใช้กรรมในชาตินี้ เช่น ๑. ผู้ใดฆ่าสัตว์ เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ทำให้มีอายุสั้น ๒. ผู้ใดเบียดเบียนสัตว์ เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ทำให้มีโรคราก ๓. ผู้ใดมักโกรธ เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ จะมีผิวพรรณทราม หน้าตาไม่สวย ๔. ผู้ใดมีใจริษยาผู้อื่น เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ทำให้ไม่มีอำนาจวาสนามาก ๕. ผู้ใดมีความตระหนี่ ไม่บริจาคทาน เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ทำให้เป็นคนยากจน ๖. ผู้ใดไม่อ่อนน้อมถ่อมตน เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ทำให้เกิดในตระกูลต่ำ ๗. ผู้ใดไม่ชอบแสวงหาความรู้ เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ทำให้เป็นคนโง่เขลา^{๑๑๐}

ที่ว่าเกิดมาใช้กรรมก็เพราะต้องรับกรรมหรือเผชิญกรรมที่เป็นผลมาจากการทำความชั่วหรือทำไม่ดีเอาไว้ แม้ว่าบางครั้งจะต้องเกิดความยากลำบากแต่ก็ต้องชดใช้กรรมนั้นไปตามที่ตนเองได้ทำมาเพราะกรรมเหล่านั้นจะเป็นเผ่าพันธุ์ของเราเอง เมื่อเกิดมาแล้วก็ต้องรับผิดชอบต่อสิ่งที่ทำ (๒) หากชาติที่ผ่านมาทำความดีเอาไว้ก็จะได้มาเสวยผลของกรรมดีที่ได้ทำก็คือ ๑. ผู้ใดไม่ฆ่าสัตว์ เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ทำให้มีอายุยืน ๒. ผู้ใดไม่เบียดเบียนสัตว์ เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ทำให้มีโรคน้อย ๓. ผู้ใดไม่มักโกรธ เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ จะมีผิวพรรณดี หน้าตาสวย ๔. ผู้ใดมีใจไม่ริษยาผู้อื่น เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ทำให้มีอำนาจมาก ๕. ผู้ใดมีใจเสียสละ ให้ทาน เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ทำให้เป็นคนร่ำรวยมีทรัพย์มาก ๖. ผู้ใดอ่อนน้อมถ่อมตน เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ทำให้เกิดในตระกูลสูง ๗. ผู้ใดชอบแสวงหาความรู้ เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ทำให้เป็นคนเฉลียวฉลาด เมื่อมนุษย์ยังมีกรรม ชีวิตที่ยังไม่สิ้นกิเลสต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกหลายร้อยชาติ เพื่อใช้กรรม ที่ได้ทำไว้ในอดีตชาติ เพราะชีวิตเดียว หากเกิดมาชาติเดียวนั้นสิ้นกันไป ไม่เพียงพอใช้กรรมให้หมดสิ้นไปได้ トラบใดที่มนุษย์ยังมีกิเลสอยู่ เขาก็ย่อมเกิดมาอีกเพื่อใช้กรรมตราบนั้น

๔.๒.๒ เกิดมาเพื่อสร้างความดี

ในการเกิดมาของมนุษย์ตามหลักคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้น จะพบว่า การเกิดเป็นมนุษย์นั้นยาก ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในพาลปัตติสูตรว่า เปรียบเหมือนบุรุษโยนห่วงวงกลมอันเดียวลงไปในน้ำทะเล ที่มีคลื่นลมแรง และมีเต้าตาดอยู่ตัวหนึ่ง อยู่ใต้ทะเล ในระยะเวลา ๑๐๐ ปี เต้าตัวนั้นถึงจะโผล่หัวออกมา โอกาสที่หัวเต้าตัวนั้นจะเอาคอสวมเข้าไปในห่วงวงกลมอันเดียวนั้นยังยากและถ้าหากจะเอาคอเข้าได้ง่าย ก็ยังดีกว่าที่คนพาลตกอยู่ในกำเนิดอันต่ำแล้วจะกลับคืนมาสู่ความเป็นมนุษย์อีกนั้นยาก เพราะในภพภูมิที่ต่ำนั้นไม่มีการประพฤดิธรรม ทำบุญ สร้างกุศล จะฆ่าแกงกันเอง และถ้าหากจะมีโอกาสในการเกิดก็จะเกิดในตระกูลที่ต่ำ ยากจนข้นแค้น ลำบากในการใช้ชีวิต

^{๑๐๘} อัง.ติก. ๒๐/๕๗/๘๕.

^{๑๐๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๔.

^{๑๑๐} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙/๒๙๗/๓๗๕.

อยู่^{๑๑๑} เมื่อการเกิดเกิดมาyakขนาดนี้ก็มีความจำเป็นที่จะต้องหมั่นทำความดี โดยหลักการทำความดีของพระพุทธศาสนานั้นก็มีปรากฏในหลักโอวาทปาฏิโมกข์ ๓ ประการ คือ ๑. การไม่ทำความชั่ว ๒. กระทำแต่ความดี ๓. ทำจิตใจให้บริสุทธิ์^{๑๑๒} ซึ่งถือว่าเป็นหลักที่มนุษย์เกิดมาแล้วจะต้องทำให้ได้ เนื่องจากว่าเป็นเป้าหมายที่พระพุทธองค์ได้วางหลักเกณฑ์เอาไว้ว่าคนเราเกิดมาจะต้องหมั่นทำความดีเว้นความชั่วและต้องหมั่นชำระจิตใจให้บริสุทธิ์

นอกจากนั้นในการทำความดีนั้นเมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์แล้วจะต้องสร้างความเป็นไปในหลัก ๓ ประการที่เรียกว่าไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิและปัญญา ซึ่งหลักไตรสิกขานี้มีความเป็นไปอย่างต่อเนื่องกันดังปรากฏในพระพุทธพจน์ว่า “ศีลเป็นดังนี้ สมาธิเป็นดังนี้ ปัญญาเป็นดังนี้ สมาธิอันบุคคลอบรมโดยมีศีลเป็นฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ปัญญาอันบุคคลอบรมโดยมีสมาธิเป็นฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก จิตอันบุคคลอบรมโดยมีปัญญาเป็นฐาน ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย คือกามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ^{๑๑๓} โดยคำว่าไตรสิกขานี้มาจากคำว่า ไตร + สิกขา ซึ่งคำว่า สิกขา หมายถึง ข้อที่จะต้องศึกษา, ข้อที่จะต้องปฏิบัติ ได้แก่ ศีล เรียกว่า ศีลสิกขา สมาธิ เรียกว่า จิตสิกขา และปัญญา เรียกว่าปัญญาสิกขา การศึกษา, การเล่าเรียน เช่น ปริยัติสิกขา^{๑๑๔} คำว่า สิกขานี้ตรงกับภาษาไทยว่า ศึกษา หมายถึงการเล่าเรียน ฝึกฝน และอบรม^{๑๑๕} อีกความหมายหนึ่งใช้คำว่า เรียน หมายถึง เข้ารับความรู้จากผู้สอน, รับการฝึกฝนอบรมเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจหรือความชำนาญ,เช่น เรียนหนังสือ เรียนวิชาความรู้, ฝึกให้เกิดความรู้ความเข้าใจจนเป็นหรือมีความชำนาญ^{๑๑๖} เมื่อประกอบกันกับคำว่า “รู้” จึงเป็นคำว่า “เรียนรู้” ซึ่งหมายถึงการเข้าใจความหมายของสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยประสบการณ์ที่ได้รับการเรียนรู้จนเกิดความรู้ความเข้าใจมีความชำนาญมาตามลำดับที่ได้จากการฝึกฝนอบรมมานั่นเอง

ส่วนคำว่า ไตร แปลว่า สาม^{๑๑๗} เมื่อรวมทั้งคำว่า ไตรกับคำว่า สิกขา เข้าด้วยกันจึงเป็น ไตรสิกขา ในพระพุทธศาสนามีหลักการฝึกฝนพัฒนามนุษย์ ใช้หลักของ ไตรสิกขา แปลว่า สิกขา ๓ หมายถึง ข้อสำหรับศึกษา,การศึกษาข้อปฏิบัติที่พึงศึกษา ,การฝึกฝนอบรมตนในเรื่องที่พึงศึกษา ๓ อย่าง^{๑๑๘} โดยไตรสิกขานี้ก็มีดังต่อไปนี้ คือ

(๑) ศีลศีล หมายถึง ความประพฤติดีทางกาย และวาจา หรือการรักษากายและวาจาให้เรียบร้อยให้ตั้งอยู่ในความดีงาม รักษา

^{๑๑๑} ดูรายละเอียดใน ม.อ. (บาลี) ๑๔/๒๕๒/๒๒๐, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๕๒/๒๕๗-๒๕๘, ส.ม.(บาลี) ๑๙/๑๑๑๘/๓๙๖-๓๙๗, ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๑๘/๖๓๑.

^{๑๑๒} ที.ม. ๑๐/๕๔/๔๐.

^{๑๑๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๔๒/๘๙,๑๔๓/๘๙,๑๔๗/๙๒,๑๕๕/๑๐๐,๑๕๙/๑๐๔,๑๖๒/๑๐๘.

^{๑๑๔} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, หน้า ๑๑๙๐.

^{๑๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๐๔.

^{๑๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๖๙.

^{๑๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘๓.

^{๑๑๘} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙) ราชบัณฑิต, พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด,(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ช่อระกา,๒๕๔๘),หน้า ๕๕.

ปกติตามระเบียบวินัยให้ปกติ มีภาระงานที่สะอาดปราศจากโทษเป็นความสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ^{๑๙}หรือ ศีล คือ ข้อปฏิบัติที่กำหนดการปฏิบัติทางกาย วาจาทางพุทธศาสนา เช่น ศีล ๕ ศีล ๘ ความประพฤติที่ดี^{๒๐} หรือ ศีล ตามคัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า ศีล คือ เจตนาที่จะงดเว้นจากความชั่ว หรือทุจริต พระพุทธโฆชะนาเอาคำของพระสารีบุตรปฏิสัมภิทามรรคมาอธิบาย คือเจตนา, เจตสิก, ความระวัง และการไม่ล่วงละเมิดข้อห้าม แล้วอธิบายว่า การงดเว้นจากกายทุจริต ๓วจีทุจริต ๔ ชื่อว่า เจตนาศีล การงดเว้นจากมโนทุจริต ๓ ชื่อว่า เจตสิกศีลนอกจากนั้นศีล ยังหมายถึง การรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย เป็นการรักษาปกติตามระเบียบวินัย หรือข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว เดิมเรียกว่า ลิกขาบท ๕ เป็นข้อปฏิบัติในการฝึกตน ใครปฏิบัติตามนี้เรียกว่า มีศีลเบื้องต้น^{๒๑}โดยที่ศีลห้า ซึ่งเป็นศีลระดับพื้นฐานนั้นมีอยู่ ๕ ประการคือ

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการฆ่าสัตว์
๒. อทินนาทานา เวรมณี เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการลักทรัพย์
๓. กามสมุจฉาจารา เวรมณี เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม
๔. มุสาวาทา เวรมณี เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการพูดเท็จ
๕. สุราเมรัยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการดื่มน้ำเมาคือสุรา

และเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท^{๒๒}

โดยที่ศีลนั้นมีความสำคัญดังต่อไปนี้ คือ

๑. ศีลมีความสำคัญต่อการควบคุมกาย วาจา และใจของคนให้เรียบร้อย สงบร่มเย็นและเป็นสุข ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อนทั้งทางกายและใจ
๒. ศีลมีความสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม หากคนในสังคม กลุ่มคนใดขาดศีล สังคม กลุ่มคนนั้น ๆ ก็ไม่อาจอยู่ จะมีปัญหามากมายตามมาอย่างไม่รู้จบสิ้น
๓. ศีลเป็นระบบการควบคุมและขัดเกลาพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตมีผลต่อกิจกรรม พิธีกรรม พฤติกรรม ความเป็นไปของคนในสังคมนั้นให้มีคุณภาพของจิตที่สูงขึ้น
๔. ศีลมีความสำคัญและเป็นหัวใจในการปฏิบัติธรรมอันสำคัญยิ่งตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะศีลคือสิ่งที่ต้องมาก่อนเป็นอันดับแรกในการศึกษาและปฏิบัติธรรมในศาสนาพุทธ เริ่มจาก ศีล สมาธิ ปัญญา ถ้าไม่มีศีลก็จะมีสมาธิและจะเกิดปัญญาไม่ได้
๕. ศีลมีความสำคัญต่อความเป็นมนุษย์ของคน คนกับมนุษย์จะมีความเหมือนกันเพียงร่างกายแต่จะแตกต่างกันตรงที่มีศีล คนถ้าไม่มีศีลก็จะไม่แตกต่างจากสัตว์ทั่ว ๆ ไป อาจร้ายมากกว่า สัตว์ด้วยซ้ำไป ศีลจะทาคนให้เป็นมนุษย์ได้ เพราะมนุษย์ แปลว่า ผู้มีจิตใจสูง คนที่ไม่มีศีลเป็นคนจิตใจต่ำจะเป็นมนุษย์ไม่ได้ คนที่จะเป็นมนุษย์ได้จะต้องเป็นคนมีศีลควบคุมกำกับจิตใจตลอดเวลา หลัก

^{๑๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๙๒.

^{๒๐} พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑๐๓.

^{๒๑} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๓๘), หน้า ๒๐๖.

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน.

มนุษยธรรมคือธรรมอันทำให้คนเป็นมนุษย์ก็คือ ศิลปินเอง เข้าใจอย่างนี้แล้วคงจะพอแยกออกได้ว่า ใครคือคนธรรมดา ๆ ใครคือมนุษย์ ขอให้สำรวจด้วยตนเองดูว่ามีความเป็นมนุษย์มากน้อยเพียงไรโดยเอาศีลแต่ละข้อ ๆ ไปจับแล้วตรวจสอบดู^{๑๒๓}

(๒) สมาธิ หมายถึง สมาธิ คือบังคับจิตนี้ไม่ให้เกิดการผันแปรไปตามอารมณ์ที่มากระทบทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ แล้วให้เกิดความรู้สึกเป็น กามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทธะ อุทัจจกุกกัจจะ หรือวิจิกิจฉา ผู้ที่บังคับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ได้ นับว่าจิตมีความเป็นสมาธิอยู่ในตัว คือมีต้นกำเนิดของสิ่งที่เรียกว่าสมาธิ จิตเป็นสมาธิ คือจิตที่สะอาด บริสุทธิ์ ตั้งมั่นเข้มแข็ง เป็นจิตที่เหมาะสมที่จะทำสิ่งที่ดี ทำหน้าที่ของจิตในทางที่ดี จิตอย่างนี้เรียกว่าจิตที่เป็นสมาธิ ไม่ตกเป็นทาสของอารมณ์ข้างนอก^{๑๒๔}

(๓) ปัญญา หมายถึง ความรอบรู้ญาณ การวิจัยธรรม การจำแนก การกำหนดหมาย การวิจัย ที่เป็นการศึกษาอันชำนาญและชาญฉลาด ในการพิจารณา ก็เป็นการเห็นชัดเจนและได้ความรู้ ปัญญา คือความฉลาด ปัญญินทรีย์ ปัญญาพละ ปัญญาเหมือนศาสตร์ ปัญญาเหมือนปราสาท ปัญญาคือ ประทีป ปัญญาคือรัตนะ ความไม่หลง ธรรมวิจัย สัมมาทิฐิเหล่านี้ เรียกว่า ปัญญา^{๑๒๕} และสรุปลงท้ายที่ว่า “ปัญญา หมายถึง ญาณ และหมายถึงการสลัดตนออกไป (จากวิภวัญ)^{๑๒๖}หรือคำว่า ปัญญา แปลโดยพยัญชนะว่า รู้ทั่ว มาจากคำภาษาบาลีว่า ปญญา แยกศัพท์ออกได้ คือ ป เป็นศัพท์อุปสรรค แปลว่า ทัว กับคำว่า ญา เป็นธาตุ แปลว่า รู้ รวมกันจึงได้รูปเป็น ปญญา แปลว่า รู้ทั่ว หรือ รุ้รอบ , ปัญญา แปลโดยอรรถ(เนื้อความ)หรือความหมายว่า ความรู้ทั่ว หมายถึง ความรู้ที่ถูกต้อง ครบถ้วนตามที่ควรจะรู้ สำหรับจะแก้ปัญหาได้ หรือสามารถที่จะดับทุกข์ได้ ฯ

ปัญญา ความรู้ทั่วหรือความรู้ชัด คือ “รู้ทั่วถึงความเป็นจริง หรือตรงตามความเป็นจริง เช่น รู้เหตุรู้ผล รู้ดีรู้ชั่ว รู้ถูกรู้ผิด รู้ควรไม่ควร รู้คุณรู้โทษ รู้ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ รู้เท่าทันสังขาร รุ่งองค์ประกอบ รู้เหตุปัจจัย รู้ที่ไปที่มา รู้ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งทั้งหลาย รู้ตามความเป็นจริง รู้ถ่องแท้ เข้าใจถ่องแท้ รู้เข้าใจสภาวะธรรมต่างๆ รู้คิด รู้พิจารณา รู้วินิจฉัย รู้ที่จะจัดแจงจัดการ หรือดำเนินการอย่างไร ๆ ” ^{๑๒๗}

สำหรับปัญญานั้นสามารถที่จะพัฒนาให้เกิดให้มีขึ้นได้ โดยการดำเนินการดังต่อไปนี้

(๑) สุตตามยปัญญา หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากการสดับตรับฟัง และรวมไปถึงการศึกษาเล่าเรียน การถ่ายทอดต่อ ๆ กันมาจากผู้อื่น การได้ยินได้ฟังและการได้เห็นจากสื่อต่างๆ มีหนังสือหรือตำราเรียน และตำราทางวิชาการต่าง ๆ สิ่งพิมพ์ โทรทัศน์ ข่าวสารข้อมูลทั้งหลายเป็นต้น

(๒) จินตามยปัญญา หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากการคิด การพิจารณา การค้นคว้า วิจัย วิเคราะห์ ใคร่ครวญหาเหตุผลตามความเป็นจริงของสิ่งต่างๆ จนรู้ที่มาที่ไปของสิ่งทั้งหลายว่า สิ่งนี้มี

^{๑๒๓} สาลี รักสุทธี, ศิล สุตยอตวินัยของพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมาธิการพิมพ์จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒-๑๔.

^{๑๒๔} พุทธศาสนิกชน, โอสาเรตัพพธรรม, (พระนคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๕), หน้า ๑๕๑ -๑๕๔.

^{๑๒๕} อ่างแล้ว.

^{๑๒๖} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๑๑.

^{๑๒๗} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๒.

เหตุปัจจัยอย่างนี้ แล้วทำให้เกิดผลอย่างนี้ ซึ่งเป็นการคิดด้วยตนเอง อีกอย่างหนึ่ง ความรู้ชนิดนี้อาจจัดเป็นความรู้โดยอ้อม เพราะก่อนจะคิดจะต้องได้เห็นได้ฟัง หรือ ได้อ่านมาก่อนการได้เห็น การได้ฟัง หรือ ได้อ่านนั่นเองเป็นสื่อกลาง จึงเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นโดยอ้อม

(๓) ภาวนามยปัญญา หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากการฝึกฝนอบรมวิปัสสนาภาวนา เป็นประสบการณ์ตรง ทั้งที่เป็นประสบการณ์ตรงขั้นธรรมดาและขั้นพิเศษ ในการฝึกฝนให้เกิดความรู้บางอย่างเพียงแต่ฟังหรืออ่าน แล้วนำมาขบคิดก็เกิดขึ้นได้ การฝึกฝนจึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด ที่จะทำให้คนเราเกิดความรู้ ความชำนาญที่แท้จริง วิชาการต่างๆ เมื่อเรียนรู้แล้วต้องนำมาปฏิบัติจริง เพื่อให้เกิดความรู้เพิ่มเติมขึ้นมาและต้องฝึกฝนอบรมในเรื่องนั้นๆ อยู่เสมอเพื่อให้เกิดความชำนาญ^{๑๒๘}

สำหรับการเกิดมาเป็นมนุษย์นั้นก็ถือว่าเป็นการเกิดมาเพื่อการสร้างที่ดีและมุ่งสู่การพัฒนา รู้จักหน้าที่ที่มันฝึกฝนอบรมพัฒนาตนเอง ถือว่าเป็นมนุษย์ที่พัฒนาตนเองให้พ้นจากอบายภูมิถึงแม้บางครั้งก้าวพลาดไปคบมิตรเทียม หรือ หลงผิดไม่รักษาศีล ๕ ให้บริบูรณ์ แต่เมื่อได้ศึกษาแล้วก้าวมาสู่กระบวนการพัฒนา รู้รักษาหน้าที่ของความเป็นมนุษย์เพื่อให้ก้าวพ้นจากความเป็นมนุษย์จำพวกมนุษย์นรก จำพวกมนุษย์เปรต จำพวกมนุษย์เดรัจฉาน พัฒนาตนเองให้เป็นมนุษย์แท้ มนุษย์เทวดา ที่รักษาศีล ๕ เป็นนิตย เพื่อให้อายุยืนยาวได้โอกาสอันงามในการพัฒนาตนเอง เพื่อแก้ไขปรับปรุงพัฒนาชีวิตที่ยังบกพร่องอยู่ให้งดงาม เพื่อเป็นต้นทุนในการสั่งสมความดีงามให้ยิ่งขึ้นไป ให้สมกับการเกิดเป็นมนุษย์นั้นแสนยาก ดังนั้นเมื่อมนุษย์มีเจตนาที่ดีตั้งแต่เริ่มต้น ชื่อว่าเป็นผู้มีศีลอย่างสมบูรณ์ ตัวเจตนาจะทำให้กาย วาจาอยู่อย่างปกติ พร้อมทั้งจะรับกุศลธรรมอย่างอื่น ซึ่งตัวศีลนี้ จะกำจัดความไม่ดี ทำความสะอาด กาย วาจา ใจ ดังพุทธพจน์ที่ว่า

ความสะอาดกาย เป็นอย่างไร คือ บุคคลบางคนในโลกนี้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤติดีในกาม นี้เรียกว่า ความสะอาดกาย ความสะอาดวาจา เป็นอย่างไร คือ บุคคลบางคนในโลกนี้เว้นขาดจากการพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดคำหยาบ การพูดเพื่อเจ้า นี้เรียกว่า ความสะอาดวาจา ความสะอาดใจ เป็นอย่างไรคือ บุคคลบางคนในโลกนี้ไม่เป็นผู้โลภมาก มีจิตไม่พยาบาท เป็นสัมมาทิฐินี้เรียกว่า ความสะอาดใจ^{๑๒๙}

เมื่อบุคคลละอายและเกรงกลัวต่อบาป ก็จะเป็นตัวบ่งชี้ของความเป็นผู้มีศีล มีการพัฒนาตนเองตามลำดับ การรักษาศีลที่จะนำไปปฏิบัติทำให้เกิดคุณค่าความเป็นมนุษย์ เมื่อบุคคลทั่วไปปฏิบัติเป็นประจำ ย่อมเป็นผู้แก่กล้า และสามารถใช้ความดีคือศีล สมาธิ และปัญญานี้ช่วยพัฒนาตนเองรอดพ้นจากอุปสรรคปัญหาต่างๆของชีวิตได้

๔.๒.๓ เกิดมาเพื่อพัฒนาตนเองไปสู่การกำจัดทุกข์ สำหรับเป้าหมายของการเกิดของมนุษย์อีกประการหนึ่งก็คือ การเกิดมาเพื่อพัฒนาตัวเองให้ไปสู่การดับทุกข์ เนื่องจากการเกิดก็คือการเจ็บการตายก็ถือว่าเป็นความทุกข์อย่างหนึ่ง ที่มนุษย์จะต้องเผชิญและต้องกำจัดหรือการสลัดออกจากทุกข์ โดยคำว่าทุกข์ เป็นคำในภาษาบาลี ว่า ทุกข์ แปลว่า ธรรมชาติที่คนหรือสัตว์ทนได้ยาก (ทุกข์+ขม+กิ = ทุกขยตีติ = ทุกข์)^{๑๓๐} คือความไม่สบายกายไม่สบายใจที่เกิดกับมนุษย์และสิ่งอื่นๆ ซึ่งคำศัพท์นี้ตรงกับ

^{๑๒๘} อภ.วิ. ๓๕/๘๐๔/๔๓๘.

^{๑๒๙} อภ.ติก. (ไทย) ๒๐/๑๒๑/๑๒๒/๓๖๖-๓๖๗.

^{๑๓๐} มูลนิธิภูมิพลโลกิย, สัทนิตติกรรม ธาตุมาลา, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิพลโลกิย, ๒๕๒๓), หน้า ๒๖.

ภาษาอังกฤษว่า Suffering, Pain , Unhappy, เป็นต้น ซึ่งก็มีความหมายว่าไม่น่าพอใจ น่าเบื่อ ความเจ็บปวด และสิ่งที่เป็นสาเหตุของความลำบากขัดสน เป็นต้น^{๑๓๑} หรือหากจะแปลตามความหมายของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาก็จะพบว่าคำว่าทุกข์นั้นมีความหมายอยู่ ๒ นัย คือ (ก) หมายถึง สภาพที่ทนอยู่ได้ยาก, สภาพที่คงทนอยู่ไม่ได้ เพราะถูกบีบคั้นด้วยความเกิดขึ้นและความดับสลาย เนื่องจากต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัยที่ไม่ขึ้นต่อตัวเอง อันเป็นความหมายของความทุกข์ตามหลักไตรลักษณ์ และ (ข) หมายถึง สภาพที่พบได้ยาก ความรู้สึกไม่สบาย ได้แก่ ทุกขเวทนาทั้งทางกายและจิตใจ อันเป็นความหมายของความทุกข์ตามหลักอริยสัจ ๔^{๑๓๒} โดยคำอธิบายนี้เราสามารถพิจารณาความหมายในเชิงรายละเอียดได้ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ซึ่งอธิบายความทุกข์ใน ๔ นัย คือ (๑) ทุกข์เพราะถูกบีบคั้น (๒) ทุกข์เพราะสภาพที่ทนได้ยาก (๓) ทุกข์เพราะเป็นที่ตั้งแห่งทุกข์ (๔) ทุกข์เพราะมันแย้งต่อความสุข^{๑๓๓} ดังนั้น คำว่าความทุกข์นั้นมีความหมายที่สามารถสรุปได้เป็น ๒ ความหมายหลัก คือ (๑) ถ้ามุ่งถึงวิถีชีวิตมนุษย์ (คือร่างกาย) ความทุกข์หมายถึงความทุกข์ประเภทเวทนา คือความรู้สึกชอบไม่ชอบ เจ็บปวด หรือความทุกข์ทางกายกับจิตนั่นเอง ความทุกข์ตามความหมายนี้เป็นความทุกข์ที่เกิดจากเวทนาอันเกิดขึ้นกับขันธ ๕ หรือร่างกายของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย (๒) ถ้ามุ่งถึงกฎเกณฑ์ที่เป็นธรรมชาติของสรรพสิ่งความทุกข์หมายถึง สภาวะของสรรพสิ่งที่ไม่อาจทนทานต่อกฎการเปลี่ยนแปลงของโลกและจักรวาลได้ ความทุกข์แบบนี้เกิดขึ้นเพราะต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอันเป็นไปตามธรรมชาตินั่นเอง

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทนั้นได้จัดแบ่งประเภทของความทุกข์เอาไว้อยู่หลายประการ แต่เมื่อกล่าวโดยสรุปก็มีอยู่ ๒ ประเภท คือ

๑) ความทุกข์ในสังขาร (ขันธ ๕) หมายถึงความทุกข์ที่เกิดขึ้นภายในร่างกายมนุษย์และสรรพสัตว์ อันจัดเป็นทุกข์เพราะเวทนาและเป็นไปใน ๒ ทางคือ (๑) ทางกาย (๒) ทางจิต^{๑๓๔} และจัดเป็นทุกข์ที่เกิดตามหลักอริยสัจ ๔ โดยที่ร่างกายหรือขันธ ๕ นี้ย่อมถือว่าเป็นที่ตั้งแห่งทุกข์คือการยึดมั่นถือมั่น^{๑๓๕}

๒) ความทุกข์ที่เป็นไปตามกฎธรรมะหรือเรียกว่าความทุกข์ในวิภวภู คือ (๑) การเวียนว่ายตายเกิดตามกฎธรรมดาของโลก และ (๒) การทนต่อการบีบคั้นอันเกิดมาจากสภาวะไม่แน่นอนเปลี่ยนแปลง (อนิจจตา) ของธรรมชาติได้ โดยความทุกข์ประเภทนี้จัดได้ว่าเป็นความทุกข์ที่ไม่มีเวทนาเข้ามาเป็นตัวแปรสำคัญในการเป็นตัวบ่งชี้ว่าจะทุกข์หรือไม่ แต่ตัวบ่งชี้กลับเป็นกฎธรรมชาติ ที่จะเป็นตัวกำหนดในเรื่องของการเป็นทุกข์หรือไม่เป็นก็ได้^{๑๓๖}

^{๑๓๑} T.W. Rhys Davids, William Stede, *Pali – English – Dictionary*, (New Delhi : Munshiram Manoharial Publishers Pvt., 1991), pp. 324 – 326.

^{๑๓๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๙๙.

^{๑๓๓} วิสุทธิ. (บาลี) ๓/๒๔๖. วิสุทธิ.(ไทย) ๓/๒/๗๔.

^{๑๓๔} ม.ม.(ไทย) ๑๒/๑๒๖ – ๑๒๗/๑๑๙.

^{๑๓๕} ส.ม.(ไทย) ๑๙/๑๐๘๑/๕๙๓.

^{๑๓๖} ม.ม.(ไทย) ๑๓/๘๑/๗๙ – ๘๑.

สัจจวิภังค์ แสดงความข้อนีไว้ว่า “กิเลสที่เหลือ อกุศลธรรมที่เหลือ กุศลมูล ๓ ที่เป็น อารมณ์ของอาสวะ กุศลธรรมที่เป็นอารมณ์ของอาสวะที่เหลือ วิบากแห่งกุศลธรรม และอกุศลธรรม ที่เป็นอารมณ์ของอาสวะ ธรรมเป็นกิริยามิใช่กุศล มิใช่อกุศล และมีไชกรรมวิบากรูปทั้งหมดนี้ เรียกว่า ทุกข์”^{๑๓๗}

อีกอย่างหนึ่ง “ความไม่สบายกาย ความทุกข์กาย ความเสวยอารมณ์ไม่สบายเป็นทุกข์อัน เกิดแต่กายสัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่ไม่สบาย เป็นทุกข์อันเกิดแต่กายสัมผัสอันใด นี้เรียกว่าทุกข์ ความไม่สบายใจ ความทุกข์ใจ ความเสวยอารมณ์ที่ไม่สบายเป็นทุกข์อันเกิดแต่เจตสัมผัส กิริยา เสวยอารมณ์ที่ไม่สบายเป็นทุกข์อันเกิดแต่เจตสัมผัส อันนี้ เรียกว่า โทมนัส”^{๑๓๘}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้สรุปลักษณะของความทุกข์ไว้ในพุทธธรรม ๓ ลักษณะ คือ

(๑) ทุกขทุกขตา ทุกข์ที่เป็นความรู้สึกทุกข์ คือ ความทุกข์กายทุกใจ ไม่สบาย เจ็บปวด เมื่อยขบ โศกเศร้า เป็นความทุกข์ที่เกิดขึ้นตามการประสบของอารมณ์

(๒) วิปริณามทุกขตา ทุกข์เนื่องด้วยความผันแปร หรือทุกข์ที่แฝงอยู่ในความผันแปรของ สุข คือความสุขที่กลายเป็นทุกข์ หรือทำให้เกิดทุกข์ เป็นความทุกข์ที่ซ่อนเร้นอยู่ในความสุข ที่ถูก สุขปิดบังไว้เพียงชั่วขณะหนึ่ง

(๓) สังขารทุกข์ ทุกข์ตามสภาพสังขาร คือ สภาพของตัวสังขารเอง หรือสิ่งทั้งหลายทั้ง ปวงที่เกิดจากเหตุปัจจัย ได้แก่ ชั้น ๕ (รวมถึง มรรค ผล ซึ่งเป็นโลกุตตรธรรม) เป็นทุกข์ที่เกิดขึ้น เพราะความขัดแย้งกับสภาพของปัจจัยซึ่งเกิดจากความไม่สมบูรณ์ อันเป็นไปตามกระแสแห่งเหตุ ปัจจัย^{๑๓๙}

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าทุกข์มีอยู่ ๒ ประเภทใหญ่ๆ ด้วยกัน คือ (๑) ทุกข์ประจำสังขารของ บุคคลทั่วไปอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิต ก่อให้เกิดความทุกข์ทั้งทาง ร่างกายและทางจิตใจ (๒) ทุกข์ในสังสารวัฏฏะ คือความทุกข์อันเกิดเพราะการเวียนว่ายตายเกิด เป็นผลสืบเนื่องมาจากการกระทำ ที่เรียกว่า กิเลส กรรม วิบาก ส่งผลให้เสวยกรรมดีและกรรมชั่ว และจบลงด้วยการตัดวงจรแห่งวัฏฏสงสารด้วยพระนิพพาน

พระพุทธศาสนาได้เน้นย้ำถึงหลักคำสอนที่สำคัญเพื่อให้มนุษย์ได้มีสติปัญญานั้นก็คือการ สอนให้มนุษย์รู้จักการเผชิญกับความจริงซึ่งความจริงนั้นก็คือความทุกข์ทั้ง ๒ ประการหลัก ๆ นั่นเอง คือ

(๑) โดยสถานะแล้วธรรมชาติเองก็มีสถานะของความเป็นทุกข์อยู่ในตัว คือมีการเปลี่ยนแปลง ในตัวเองและเป็นผลทำให้สิ่งอื่นๆ เปลี่ยนแปลงตามไปด้วยโดยกฎของธรรมชาติหรือกฎของจักรวาล นั้น ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสถานะอยู่เป็นธรรมดา ซึ่งเมื่อมนุษย์เกิดมาในโลกก็ต้องเผชิญกับ ความจริงข้อนี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ กล่าวคือ พระพุทธศาสนาสอนว่า ไม่มีโลกนิรันดรเหมือนโลกของ

^{๑๓๗} อภ.วิ.(ไทย) ๓๕/๒๐๖/๑๗๓.

^{๑๓๘} อภ.วิ.(ไทย) ๓๕/๑๘๐/๑๓๙.

^{๑๓๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๘๗.

พระเจ้าในระบบจักรวาลนี้อย่างแน่นอน ดังนั้นเมื่อมนุษย์เกิดมาก็จำต้องยอมรับความจริงในเรื่องนี้ให้ได้

(๒) โดยสภาวะแล้วขั้น ๕ หรือร่างกายเป็นของไม่เที่ยงเป็นทุกข์ คือประสบกับความบีบคั้นทางกายและทางจิตอยู่ตลอดเวลา เมื่อจิตใจไม่ได้ตามสิ่งที่ปรารถนาหรือถูกกดดันจากปัจจัยภายนอก เช่นการถูกประณามหยามเหยียด หรือถูกว่ากล่าวให้ร้าย เป็นต้น ในกรณีดังกล่าวจิตใจก็จะเศร้าหมอง และรู้สึกถึงความเจ็บปวดร้าวร้อนหรือเป็นทุกข์นั้นได้ หรือถ้าเป็นทุกข์ที่เกิดจากปัจจัยภายนอกหรือสิ่งแวดล้อม ก็ได้แก่ ความทุกข์ที่เกิดจากการทำร้ายร่างกายซึ่งกันและกัน หรือเมื่อถูกจำกัดสิทธิหรืออาณาเขตอันเป็นเหตุให้ไม่สามารถทำอะไรได้ตามใจชอบ มีการถูกจับกุมคุมขังหรือการโยยให้ได้รับบาดเจ็บ เป็นต้น จากผู้มีอิทธิพลหรือมีอำนาจเหนือตนเอง ในกรณีเช่นนี้ความทุกข์ก็จะเกิดกับมนุษย์โดยทั่วไปได้ และเมื่อมนุษย์เกิดมาแล้วจำต้องเผชิญกับความทุกข์ดังกล่าว ก็เป็นเหตุจำเป็นที่มนุษย์จำต้องเผชิญและหาวิธีการแก้ไข

ดังได้กล่าวมาแล้วว่าเมื่อมนุษย์เกิดมาและต้องอยู่ภายใต้ของทุกข์หรือปัญหาต่างๆ เหล่านี้ มนุษย์ก็มีความจำเป็นที่จะต้องหาทางแก้ไขหรือบรรเทาทุกข์ให้ได้ ดังเราจะพบว่าในประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ของมนุษย์ ได้มีวิวัฒนาการในเรื่องของการแก้ไขปัญหาคความทุกข์เอาไว้แตกต่างกัน เช่นในยุคแรกๆ ที่มนุษย์ไม่รู้จักความจริงของธรรมชาติ หรือเหตุความแปรปรวนทางธรรมชาติมีน้ำท่วม พายุ ภูเขาไฟระเบิด เป็นต้น ก็จะพากันคิดว่า ภูเขาต้นไม้เป็นสถานที่สิงสถิตของบรรดาเทพเจ้าหรือภูตผีต่าง ๆ เป็นผู้บันดาลให้เกิดเภทภัยดังกล่าว จึงได้ทำการไหว้วอนขอให้ตนเองได้พบกับความอยู่รอดปลอดภัย^{๑๔๐} ต่อมาเมื่อมีผู้ที่มีสติปัญญาและสามารถเชื่อมโยงความเชื่อเดิมของสังคมให้เข้ากับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติได้ ก็จะชวนกันนับถือและยกให้ผู้นั้นเป็นผู้ทำหน้าที่ในการประกอบพิธีกรรมแทนตัวเองในที่สุด ผู้นั้นก็ได้กลายมาเป็นศาสดาของกลุ่มชนที่เชื่อเช่นนั้นไป และมีบางภูมิภาคก็ได้ยกเอาเทพเจ้ามาเป็นศาสดาหรือนำเอาคัมภีร์นั้นมาถือเป็นที่ระลึกของตน^{๑๔๑}

อย่างไรก็ตามเมื่อสังคมมนุษย์ได้มีวิวัฒนาการมาอีกระยะหนึ่งมนุษย์เริ่มได้รับการศึกษามากขึ้น ทำให้เกิดมีคำถามกับความเชื่อแบบเดิมว่า ที่สอนกันมานั้นเป็นทางรอดอย่างแท้จริงของมวลมนุษย์ใช่หรือไม่ จนในที่สุดก็มีการศึกษาค้นคว้าจนสามารถค้นพบหลักธรรมหรือองค์ความรู้ของตนขึ้นมา และได้กล่าวปฏิเสธแนวคิดหรือระบบความเชื่อเดิมว่าไม่สามารถแก้ไขทุกข์หรือปัญหาของสรรพสัตว์ต่างๆ ได้ จากนั้นก็ได้แยกตัวออกมาประกาศหลักคำสอนของตนในมิติที่ขัดแย้งต่อศาสนาเดิม โดยกรณีเช่นนี้หากพิจารณาจากบริบทของสังคมอินเดียก็จะพบว่าศาสนาหรือระบบความเชื่อเดิมของชาวอินเดียคือหลักคำสอนในศาสนา นี้ ก็ถูกปฏิเสธโดยศาสนาเซนและพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนานั้นได้เน้นย้ำถึงการปฏิเสธแนวคิดหลักของศาสนาพราหมณ์อย่างชัดเจนว่า พระเจ้ามิใช่สิ่งสูงสุด และมีอาจดลบันดาลให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ได้ มนุษย์เองเท่านั้นที่จัดเป็นสัตว์ที่ฝึกได้^{๑๔๒} ดังนั้น มนุษย์สามารถที่จะก้าวไปสู่ความหลุดพ้นคือ กำจัดทุกข์ได้ ดังนั้นการเผชิญทุกข์และ

^{๑๔๐} ขุ.ธ.(ไทย) ๒๕/๑๘๘ - ๑๙๒/๙๒.

^{๑๔๑} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๕๑ - ๗๒/๑๑๑ - ๑๔๐.

^{๑๔๒} ขุ.ธ.(ไทย) ๒๕/๓๒๑/๑๓๓.

การพยายามแก้ไขปัญหาคความทุกข์โดยอาศัยพลังกายและจิตของมนุษย์ จึงถือได้ว่าเป็นภาพลักษณ์ใหม่ของพระพุทธศาสนา

ในการเผชิญทุกข์และการแก้ไขปัญหาคความทุกข์ของพระพุทธศาสนานั้นพระพุทธองค์ได้สอนหลักการที่สำคัญเพื่อที่จะสามารถเผชิญและแก้ไขปัญหาคความทุกข์ได้ ก็คือการดำเนินตามหลักความจริง ๔ ประการที่เรียกว่าอริยสัจ ๔ ซึ่งเป็นหลักที่อธิบายถึง (๑) ขั้นตอนการกำหนดรู้ปัญหา (ทุกข์) (๒) ขั้นตอนของการสืบสวนหาเหตุของทุกข์/ปัญหาที่เกิดขึ้น (สมุทัย) (๓) ขั้นตอนการกำหนดวางเป้าหมายของการกำจัดทุกข์/ปัญหาให้หมดไป (นิโรธ) และ (๔) ขั้นตอนของการคิดหาวิธีการแก้ทุกข์/ปัญหาได้แล้วลงมือปฏิบัติการ(มรรค) อันเป็นมรรคาที่จะดำเนินไปสู่การแก้ไขปัญหาคความทุกข์ของมนุษย์ ซึ่งมีอยู่ ๘ ประการคือความเป็นผู้มีความเห็นที่ถูกต้องมีจิตใจมั่นคงไม่ประมาท เป็นต้น^{๑๔๓} ดังความหมายตามนัยต่างๆ เช่นอริยสัจในความหมายว่า เป็นของจริงแท้ “อริยสัจ ๔ ประการนี้ เป็นของแท้ ไม่ผิด ไม่เป็นอย่างอื่น ฉะนั้น จึงเรียกว่า อริยสัจ”^{๑๔๔} อริยสัจในความหมายว่า เป็นคุณเครื่องทำให้พระตถาคตเป็นอริยะในโลกทั้งปวง “พระตถาคตเป็นอริยะในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ฉะนั้น จึงเรียกว่า อริยสัจ”^{๑๔๕} อริยสัจในความหมายว่า เป็นคุณเครื่องทำให้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า “เพราะเรารู้อริยสัจ ๔ ประการนี้ตามความเป็นจริง ชาวโลกจึงเรียกตถาคตว่า “พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า”^{๑๔๖}

สาเหตุหรือต้นตอของความทุกข์ มีพระพุทธพจน์หลายแห่งได้กล่าวถึงแหล่งแห่งความทุกข์ไว้ เช่น “ภิกษุทั้งหลาย แม้ชาติก็เป็นทุกข์ แม้ชราก็เป็นทุกข์ แม้ภรรษาก็เป็นทุกข์ แม้โลก ปริเทวทุกข์ โทมนัสสุพยาสา ก็เป็นทุกข์ ทุกข์แม้ความประกอบกับสิ่งไม่เป็นที่รัก แม้ความพลัดพรากจากสิ่งที่รักก็เป็นทุกข์ ปรรณาสังได้ไม่ได้สิ่งนั้น ก็เป็นทุกข์ โดยย่ออุปาทานขันธ ๕ เป็นทุกข์”^{๑๔๗} “ความทุกข์เกิดจากความไม่สบายกาย ความทุกข์เกิดจากสังขาร ความทุกข์เกิดจากความแปรปรวนของร่างกาย”^{๑๔๘} และในอรณวิภังคสูตร ในมัชฌิมนิกาย อุปริปัญณาสก ได้กล่าวถึงบ่อเกิดหรือสาเหตุให้เกิดความทุกข์ไว้ ๘ ประการด้วยกัน คือ (๑) การประกอบตนให้หมกมุ่นในกามคุณ (๒) การประกอบตนให้ลำบากด้วยการบำเพ็ญเพียร (๓) การยกยอ ต่ำหนิ ซึ่งเป็นการว่ากล่าวโดยมิใช่ธรรม (๔) สุขอาศัยกาม สุขในที่ลับ สุขของชาวบ้าน (๕) วาทะลับหลังที่ไม่เป็นความจริง (๖) คำกล่าวล่วงเกินต่อหน้าที่ไม่เป็นจริง (๗) คำพูดริบถ้วน (๘) การปรักปรำจากชาวบ้าน^{๑๔๙} แต่หากจะสรุปแล้วจะพบว่าสาเหตุแห่งความทุกข์ตามนัยของพระพุทธศาสนาที่แท้จริงนั้นมีอยู่ด้วยกัน ๒ ประเภทใหญ่ คือ

(๑) ความทุกข์มีบ่อเกิดมาจากความยึดมั่นถือมั่นในอัตตาตัวตนหรือขันธ ๕ ว่าเป็นของเที่ยงแท้ ซึ่งก็จะทำให้ผู้นั้นเกิดความอยาก หรือต้องการที่จะมีชีวิตอมตะ คือไม่เสื่อมสลายไป

^{๑๔๓} อภิญวัณณ์ โพธิ์สาน, พุทธศาสนแนวปฏิบัติเพื่อชีวิต, หน้า ๑๘๓ - ๑๘๔.

^{๑๔๔} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๙๗/๖๑๐.

^{๑๔๕} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๙๘/๖๑๐.

^{๑๔๖} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๙๓/๖๐๗.

^{๑๔๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๘๗/๓๒๔, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๒๐/๑๑๘, ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๘๑/๕๙๒ - ๕๙๓.

^{๑๔๘} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๖๕/๙๖.

^{๑๔๙} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๒๓ - ๓๓๔ /๓๙๐ - ๓๙๘.

สามารถดำรงอยู่โดยไม่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลง และขณะเดียวกันก็สามารถเสพสิ่งที่ตนเองปรารถนาโดยไม่มีขอบเขตจำกัด เมื่อมีความยึดมั่นเช่นนี้ก็จะก่อให้เกิดความพยายามที่จะได้มาซึ่งสิ่งนั้น แต่เมื่อไม่ได้ในสิ่งที่ตนปรารถนา ก็จะก่อให้เกิดทุกข์ ที่เรียกว่าอุปาทาน โดยคำว่าอุปาทานหรือความยึดมั่นนั้นมีอยู่ ๔ ประการคือ ๑) กามุปาทาน๒) ทิณฺฐุปาทาน๓) สีสัปปตฺตูปาทาน๔) อตฺตวาทูปาทาน^{๑๕๐}

(๒) ความทุกข์เกิดจากตัณหา นอกจากจะพิจารณาจากประเด็นในเรื่องของอุปาทานแล้วหากพิจารณาในแง่ของคัมภีร์ก็จะพบว่าความทุกข์นั้นเกิดมาจากตัณหา ทั้ง ๓ ประการ คือ กามตัณหา ภาวตัณหาและวิภวตัณหา

เมื่อการเกิดในเบื้องต้นถือว่าเป็นทุกข์ดังได้กล่าวมาแล้วประเด็นต่อไปก็คือ การเกิดนั้นก็มิใช่เป้าหมายที่สำคัญก็คือการดับทุกข์หรือเกิดมาเพื่อการแสวงหาทางดับทุกข์นั่นเองพระพุทธองค์ทรงแนะนำหลากหลายวิธีการในการแก้ปัญหาความทุกข์ เช่นที่ตรัสไว้ในมัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ ว่า (๑) ไม่เอาทุกข์มาทับถมตนที่ไม่มีทุกข์ทับถม (๒) ไม่สละความสุขที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ (๓) ไม่เป็นผู้หมกมุ่นในความสุขนั้น ซึ่งวิธีแก้ปัญหาทั้ง ๓ ประการนี้ เป็นวิธีแก้ปัญหาแบบง่ายๆ คือการไม่หาความทุกข์มาใส่ตัวเราก็จะไม่เกิดความทุกข์ ถ้าเรามีความสุขที่ถูกต้องตามหลักธรรมอยู่แล้วก็อย่าละความสุขนั้นไปแสวงหาความทุกข์อื่นๆ มาทับถม เรียกว่าเป็นความสุขแบบพอเพียง และประการสำคัญคือไม่ให้ยึดมั่นถือมั่นในความสุขนั้นจนเกินไป เพราะความสุขนั้นเป็นหนึ่งในโลกธรรม ๘ ประการ^{๑๕๑} ที่ไม่มีความจริงยั่งยืน ถ้าเราทำได้เช่นนี้ ก็ถือว่าเป็นเหตุให้อยู่ได้แบบความสุขสามัญเบื้องต้นแล้ว

วิถีภายในการดับทุกข์ที่เรียกว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ซึ่งถือเป็นความจริงประการหนึ่งใน ๔ ข้อที่ได้นำเสนอไว้ โดยทางดับทุกข์ในพระธรรมของพระพุทธศาสนานั้นเรียกว่า อริยมรรค^{๑๕๒} ประกอบด้วยวิถีที่จะนำไปสู่การดับทุกข์ ๘ ประการนั้น ทั้งการดับทุกข์แบบโลกียะ และการดับทุกข์แบบโลกุตตระ คือ

๑) สัมมาทิฐิ คือความเห็นที่ตรงตามสภาวะ คือ เห็นตามความเป็นจริงของสิ่งทั้งปวง การที่สัมมาทิฐิจะเจริญขึ้น ย่อมต้องอาศัยโยนิโสมนสิการเรื่อยไป เพราะโยนิโสมนสิการช่วยให้ไม่มองสิ่งต่างๆ อย่างผิวเผิน หรือมองเห็นเฉพาะผลรวมที่ปรากฏ แต่ช่วยแยกแยะมุมมองต่างๆ นำมาวิเคราะห์อย่างสมเหตุสมผล อันก่อให้เกิดสติสัมปชัญญะกับตัวผู้ใช้หลักสัมมาทิฐิในการประกอบการตัดสินใจต่างๆ^{๑๕๓} เป็นการแสดงมุมมองความคิดเห็นที่ถูกต้องตามหลักความเป็นจริง

๒) สัมมาสังกัปปะ หมายถึง ความดำริชอบหรือในความหมายของชาวบ้านทั่วไป คือ ความคิดไตร่ตรองที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นทางออกที่ดีให้กับตนเองและสังคม ซึ่งจะแสดงลักษณะออกมาชอบใจหรือดีใจ อยากรได้ในสิ่งที่ตนชอบ และไม่ชอบใจ

๓) สัมมาวาจา หมายถึง เจรจาชอบหรือการงดเว้นจากการพูดที่ก่อให้เกิดโทษ ๔ ประการ คือไม่พูดเท็จซึ่งเป็นคำพูดที่ไม่ตรงกับข้อเท็จจริงในทุกสถานการณ์ ไม่พูดคำยุยงส่อเสียดให้คนเขาแตก

^{๑๕๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๓/๓๙๑.

^{๑๕๑} อง.อภฺจก. (ไทย) ๒๓/๕/๒๐๒ - ๒๐๓.

^{๑๕๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๔/๒๒.

^{๑๕๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *พุทธธรรม*, หน้า ๗๔๘.

สามัคคีกัน ไม่พูดคำหยาบ คำกระด้างที่ไม่ระรื่นหู และไม่พูดคำเพื่อเจ้า ไร้สาระอันเป็นเหตุของความขัดแย้งและไม่ก่อให้เกิดประโยชน์^{๑๕๔}

๔) สัมมากรรมันตะ หมายถึง การกระทำชอบหรือการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง คือไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ลักทรัพย์ ไม่เสพกาม (เมถุนธรรม) หรือทั่วๆ ไปสำหรับบุรุษ คือไม่นอกใจสามีภรรยาของตนเอง

๕) สัมมาอาชีวะ หมายถึง การประกอบอาชีพที่สุจริต คือ เว้นมิจอาชีพทุกชนิด ไม่คดโกง และไม่ทุจริตต่อหน้าที่ หมายถึงการดำรงชีพอยู่ตามสภาวะของตนเอง เว้นอาชีพที่ผิด ๕ ประการ คือ การค้ำมนุษย์ เช่น ค้ำทาส ค้ำโสเภณี การค้าขายอาวุธและเครื่องประหารทำร้ายร่างกายคนอื่นให้พินาศได้^{๑๕๕}

๖) สัมมาวายามะ หมายถึง ความพยายามชอบ หรือการมีความพยายามในการแสวงหาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของศีลธรรมอันดีไม่ก่อให้เกิดโทษกับคนอื่น^{๑๕๖} วิเคราะห์คุณค่าของการเกิดตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๗) สัมมาสติ หมายถึง การตั้งสติคือการระลึกรู้ตัวทั่วพร้อมอยู่เสมอ โดยถ้าพิจารณาในระดับชาวบ้าน ความมีสติคือ ไม่ประมาทในการดำเนินชีวิตหรือการประกอบอาชีพคือไม่ไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดและอบายมุขต่างๆ มีความเป็นนักเลงผู้หญิง นักเลงสุรา นักเลงการพนัน และเที่ยวกลางคืน เป็นต้น^{๑๕๖}

๘) สัมมาสมาธิ หมายถึง การตั้งจิตมั่นในอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งอย่างคงที่ไม่หวั่นไหวหรือฟุ้งซ่าน ซึ่งในขั้นนี้ก็สามารถแยกอธิบายได้เป็น ๒ ประเด็นก็คือ (๑) ถ้าเป็นระดับชาวบ้าน สัมมาสมาธิก็คือ การรู้จักการควบคุมจิตใจในวิถีทางที่ชอบถูกหลักคือการนั่งสมาธิทั้งแบบสมถะและวิปัสสนา หรือเป็นขั้นหายาบ ๆ ก็คือ การรู้จักฝึกหัดข่มจิตหรือควบคุมฝึกฝนจิตไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว การรู้จักควบคุมจิตใจเช่นนี้ย่อมก่อให้เกิดการกระทำที่ไม่ผิดพลาด (๒) ถ้าเป็นระดับผู้ปฏิบัติธรรมหรือระดับของพระสงฆ์ การปฏิบัติธรรมเพื่อเผาผลาญกิเลสนั้นจะต้องมีการฝึกสมาธิที่ถูกต้องคือการควบคุมจิตนั้นมีอยู่ ๓ ระดับ คือ (๑) สมาธิชั่วขณะ (ขณิกสมาธิ) มีลักษณะเป็นจิตที่จดจ่อในการทำกิจชั้นธรรมดา อำนวยประโยชน์ต่อชีวิตประจำวันทั่วไป เป็นสมาธิขั้นต้น (๒) สมาธิดำรงอยู่นานขึ้นจนจะแน่วแน่ (อุปจารสมาธิ) เป็นสมาธิขั้นกลางระดับจิตสงบจนจะได้ฌาน และ (๓) สมาธิมั่นคงแน่วแน่ (อัปนาสมาธิ) เป็นสมาธิขั้นสูงระดับจิตสงบแน่วแน่นจนได้ฌาน^{๑๕๗} โดยการฝึกสมาธินี้ผู้ฝึกจะต้องรู้จักประโยชน์ของการมีสมาธิ คือไม่มุ่งเพื่อให้เกิดฌานอย่างเดียว แต่ต้องมุ่งเพื่อให้เห็นสังขารของชีวิตคือการเกิดดับเป็นต้น และต้องรู้จักใช้สมาธิแต่ละประเภทให้เหมาะสมกับธรรมที่ตนเองบรรลุด้วยจึงจะสามารถกำจัดกิเลสได้

๔.๔ วิเคราะห์คุณค่าของการเกิดตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนา

^{๑๕๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๗.

^{๑๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๘.

^{๑๕๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๗/๒๐๒.

^{๑๕๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๙.

จากการกล่าวมาทั้งหมดจะพบว่าการเกิดเป็นมนุษย์เป็นสิ่งที่มีความสำคัญเนื่องจากการได้เกิดเป็นมนุษย์นั้นยาก ซึ่งคำว่าคุณค่ามาจากคำว่า คุณ หมายถึงความดี หรือประโยชน์^{๑๕๘} คุณที่หมายถึง ความดีของบุคคล เรียกว่า คุณความดี คุณที่หมายถึง ประโยชน์อันมีอยู่ในบุคคล หรือ การกระทำที่เป็นประโยชน์ เราเรียกว่า คุณประโยชน์ คนบางคน มีแต่คุณความดี คือเขามีดีอยู่ในตัวเอง แต่เราไม่ได้รับประโยชน์อะไรจากความดีของเขาเลย เพราะเขานั้น ไม่ได้สั่งสอน หรือบำเพ็ญประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อแผ้วถางให้เรา ในคัมภีร์อภิธานวรรณนา กล่าวถึง คุณ ไว้ว่า คืออานิสงส์ , คุณ, ผลของกรรมดี หมายความว่า ผลที่ให้ผู้รู้เหตุของตน ชื่อว่าคุณ , ผลที่ผู้วิบากไว้กับตน ชื่อว่าคุณ , กรรมดี ที่ผู้ต้องการความเจริญพากันสั่งสม ชื่อว่าคุณ , อานิสงส์ที่ประกาศประโยชน์ของตน ชื่อว่าคุณ ^{๑๕๙} ส่วนคำว่า ค่า หมายถึง คุณประโยชน์ในตัวของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งคิดเป็นเงินไม่ได้ เช่น ของสิ่งนี้หากามีได้ หรือ คุณประโยชน์ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งอาจคำนวณ หรือ ประเมินราคาได้ เช่น ทองคำมีค่าวก่อนหิน ^{๑๖๐} ส่วนค่าของมนุษย์ จะมีราคาแพงหรือมีราคาน้อยก็ตาม อยู่ที่การมีคุณมากหรือมีคุณน้อย เพราะมันมีประโยชน์อยู่ในตัวของมันเอง ดังนั้น คุณค่าของการเป็นมนุษย์จึงมีคุณค่า มีความดี มีประโยชน์ มีอานิสงส์จากผลของกรรมดี เพราะตัวคุณทำให้เกิดค่า สิ่งใดไร้คุณก็ไร้ค่า ชีวิตการเกิดเป็นมนุษย์ล้ำค่าเพราะเลิศด้วยคุณ ที่สามารถเรียนรู้ได้และพัฒนาตนเองจนสำเร็จ และมีการช่วยเหลือเกื้อกูลแก่สัตว์อื่นได้ ดังนั้น คำว่า คุณค่า จึงหมายถึง สิ่งที่ควรทำในความดี ในสิ่งที่มีประโยชน์ เพื่อเป้าหมายสูงสุด คือ ความสุข ความสงบ ความสำเร็จของชีวิต เป็นต้น คุณค่าของการเกิดเป็นมนุษย์ในทางพระพุทธศาสนา ต้องเป็นชีวิตที่ประกอบด้วยศีลธรรม เมื่อมีศีลธรรมอยู่ในชีวิตย่อมได้ชื่อว่าเป็นชีวิตที่ดีเพราะการเกิดเป็นมนุษย์ เป็นสิ่งที่ได้โดยยาก ท่านถือว่าเป็นของมีค่า ควรถนอมรักษาอย่างยิ่ง การได้เป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นการยาก เปรียบดังได้เพชรน้ำงามเม็ดใหญ่หากามีได้ไว้ในมือ เราย่อมต้องรักษาเพชรนั้นยิ่งกว่าได้เศษกระเบื้อง การรักษาคุณค่าของความเป็นมนุษย์ก็คือ การรักษาคุณสมบัติของมนุษย์ไว้ให้สมบูรณ์ที่สุด เช่นเดียวกับการรักษาเพชรนั่นเอง การรักษาเพชรนั้นไม่เพียงแต่รักษาไม่ให้สูญหายเท่านั้น หากต้องรักษาไม่ให้แตกร้าว ไม่ให้เกิดรอยขีดข่วนแม้เท่าขนแมว เพราะนั่นจะเป็นเหตุให้ความงามของเพชรลดลง เป็นเหตุให้ค่าของเพชรลดลง เป็นเหตุให้ ราคาของเพชรต่ำลง “ความได้เป็นมนุษย์เป็นการยาก” ก็คือยากนักที่จะได้เกิดเป็นมนุษย์ ที่เห็นเป็น มนุษย์กันอยู่เต็มบ้านเต็มเมืองมากขึ้นทุกวัน จนถึงกับเกิดการตกใจกลัวมนุษย์จะล้นโลก นั้น มิใช่จะเป็นเครื่องแสดงข้อคัดค้านพุทธทาสิตดังกล่าว เพราะแม้มนุษย์จะมากมายเพียงไร แต่แม้มองเปรียบกับสัตว์ทั้งหลาย มนุษย์ก็จะมีจำนวนน้อยนัก สัตว์ใหญ่สัตว์น้อยสัตว์ปีก สัตว์ไม่มีปีก รวมทั้งมดปลวกยุงแมลงในโลกเรา นี้มีจำนวนมากมายเกินกว่าจะสำรวจได้ แต่มนุษย์ยังสำรวจจำนวนได้ ซึ่งก็เป็นเครื่องแสดงความเกิดได้ยากของมนุษย์ ยืนยันพุทธทาสิตว่า “การได้ความเป็นมนุษย์เป็นการยาก”

สำหรับการเกิดนั้นเป็นสิ่งที่มาคุณค่าดังต่อไปนี้

^{๑๕๘} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๒), หน้า ๒๕๓.

^{๑๕๙} พระมหาสมปอง มุทิโต, คัมภีร์อภิธานวรรณนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประยุมวงค์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๙๔๕.

^{๑๖๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, หน้า ๒๔๑.

(๑) การเกิดนั้นมีโอกาสในการพัฒนาตนเอง มนุษย์ที่เกิดมาในโลกนี้ ไม่ว่าจะเป็นคนชาติใด จะมีคุณค่าธรรมชาติของความเป็นสัตว์ที่สามารถฝึกฝนพัฒนาตนเองในหมู่มนุษย์ผู้ที่ฝึกตนเองแล้วเป็นคนประเสริฐสุด การจะฝึกเพื่อเพิ่มคุณค่าความเป็นมนุษย์นั้น จิตของมนุษย์นั้นถือว่าเป็นธรรมชาติที่พิเศษ สามารถสร้างคุณค่าให้เกิดขึ้นได้ เมื่อจิตได้รับการฝึก อบรม เจริญ คุ้มครอง รักษา สรรวมอย่างดี จะให้ประโยชน์มาก ให้ผลมหาศาล^{๑๖๑} จะสามารถแสดงงานหลักของจิตได้ ด้วยการรับจำ คิด รู้ เพื่อสร้างคุณสมบัติที่เด่นชัดให้แก่เจ้าของชีวิต ให้เป็นผู้มีความฉลาด มีความคิดสร้างสรรค์ จนสามารถเพิ่มคุณค่าแก่ชีวิต ด้วยการบรรลุธรรมขั้นใดขั้นหนึ่งได้ ก็ด้วย “จิต” ของมนุษย์เป็นผู้สร้าง เพียงแต่จิตมันเป็นนามธรรม จับต้องไม่ได้ ต้องได้รับการฝึกฝนจากเจ้าของชีวิต โดยอาศัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นพร้อมกับจิต เรียกว่า “เจตสิก” และต้องเป็นโสภณเจตสิก โดยเฉพาะสติเจตสิก สัมปชัญญะเจตสิก มาเป็นเครื่องมือในการฝึกฝนอบรมเพื่อเพิ่มคุณค่าชีวิตให้เกิดความสุข ดังพุทธพจน์ที่ว่า “จิตที่ฝึกดีแล้วนำความสุขมาให้”^{๑๖๒} ซึ่งการฝึกฝนตนเองนั้นก็ด้วยหลักคำสอนเรื่องศีล สำหรับพุทธบริษัท ๔ มีภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักของ ไตรสิกขา คือ ^{๑๖๓} อธิศีลสิกขา การฝึกฝนพัฒนาด้านความประพฤติทางกายและวาจา อธิจิตสิกขา การฝึกฝนพัฒนาด้านจิตใจ อธิปัญญาสิกขา การฝึกฝนพัฒนาด้านปัญญาซึ่งเป็นหลักการของการฝึกฝนพัฒนาตนเอง ด้วยการฝึกให้ครบทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านกาย ศีล จิตและปัญญา^{๑๖๔} เมื่อฝึกจนครบ ๔ ด้านแล้ว จะเรียกเป็นศัพท์เฉพาะว่า ภาวิตกาย ภาวิตศีล ภาวิตจิตและภาวิตปัญญา จะนำไปสู่การพัฒนาคุณค่าของการเกิดเป็นมนุษย์ ในแต่ละด้าน โดยอาศัยตนเป็นที่พึ่งแห่งตน โดยพระพุทธศาสนาสอนไม่ให้เชื่อเรื่องฤกษ์ยาม เพราะการจะดีจะชั่วอยู่ที่การกระทำของเราเอง พระพุทธศาสนาให้ถือเอาเหตุผลเป็นหลักสำคัญ ด้วยการกระทำที่สุจริตทั้งทางกาย วาจา และ ใจ เมื่อทำขึ้นในเวลาใด เวลานั้นถือว่าดี ดังที่ปรากฏในปุพพัตถสูตรว่า

สัตว์เหล่าใดประพฤติกายสุจริต วชิสุจริต และมโนสุจริต ในเวลาเช้า เวลาเช้าก็เป็นเวลาที่ดีของสัตว์เหล่านั้น สัตว์เหล่าใดประพฤติกายสุจริตเป็นต้นในเวลาเที่ยง เวลาเที่ยงก็เป็นเวลาที่ดีของสัตว์เหล่านั้น สัตว์เหล่าใดประพฤติกายสุจริตเป็นต้นในเวลาเย็น เวลาเย็นก็เป็นเวลาที่ดีของสัตว์เหล่านั้น ^{๑๖๕}

มนุษย์จึงควรดำรงชีวิตอยู่ในปัจจุบัน มากกว่าอดีต และ อนาคต ฤกษ์ยามที่ดีที่สุดในชีวิตคือ เวลา หรือ ขณะที่มีมนุษย์ประพฤติดีประพฤติชอบ และเมื่อก้าวถึงเวลาในทางพระพุทธศาสนาแล้ว คุณค่าของการเกิดเป็นมนุษย์ในด้านเวลานั้น เมื่อมนุษย์ไปเกิดในครุภพมารดา จะมีกรรมชนิดหนึ่งที่เรียกว่า ชนกรรม นำไปเกิด สงปฏิสนธิวิญญูณไปเกิดใน นาที่ วัน เดือน ปี ที่เหมาะสมกับชีวิตใหม่

^{๑๖๑} อัง.เอกก. (บาลี) ๒๐/๒๑-๔๐/๔-๗.,อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๑-๔๐/๕-๗.

^{๑๖๒} ชุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๓๕/๒๒. ,ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๕/๓๖.

^{๑๖๓} อัง.ติก. (บาลี) ๒๐/๘๗/๒๒๕.,อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๗/๓๑๒.,อัง.ฉก. (บาลี) ๒๒/๑๐๕/๔๒๒.,อัง.ฉก. (ไทย) ๒๒/๑๐๕/๕๒๖-๖๒๗.

^{๑๖๔} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๗๙/๑๔๔-๑๔๕.

^{๑๖๕} ดูรายละเอียดใน อัง.ทุก. (บาลี) ๒๐/๑๕๖/๒๘๗, อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๕๖/๓๙๙, พระไตรปิฎก

ที่เกิดขึ้น ที่ต้องเกี่ยวข้องกับคนอื่น ๆ สรรพสิ่งอื่น ๆ ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตเพื่อให้นักบุญที่เกิดมาใหม่ รับผลกรรมที่ได้ทำไว้ชาติก่อน ๆ

(๒) มีโอกาสในการเลื่อนชั้นภพภูมิได้ สำหรับคุณค่าของการเกิดใหม่ในมนุษย์ภูมิ ต้องเผชิญกับความทุกข์และความสุข มีความแตกต่างกันอย่างหลากหลาย ขึ้นอยู่กับกรรมเก่าและกรรมใหม่ บุญบารมีที่เคยทำไว้ ของแต่ละคนที่ได้สะสมกันมา ทำให้ได้พัฒนาจิตใจ สั่งสมบุญบารมี เพื่อหักเหเส้นทางกรรม ด้วยการมีบุญถึงพร้อม ได้อยู่ในท้องของมารดา จนมีโอกาสสัมผัสตาตุโลก จนได้พัฒนากรรมดี ให้มากขึ้นกว่ากรรมเก่าที่ไม่ดี เพราะการเกิดเป็นมนุษย์นั้น หากยังมีได้บรรลุนิพพานหรือดีดอนาคตได้ การอยู่ในครรภ์มารดาเป็นเวลา ๙ เดือน เป็นเสมือนเวลาของการลบความจำในอดีต การเกิดใหม่จึงเป็นเสมือนการล้างมลทินในชาติก่อน ๆ ได้ระดับหนึ่ง อย่างน้อยก็ตั้งต้นชีวิตใหม่ จากตอนเด็ก ต้องอาศัยพ่อแม่ จากไม่รู้อะไร แล้วค่อย ๆ เรียนรู้เอาตัวรอดในสภาวะความเป็นมนุษย์ จนรู้สึกรู้ว่าตัวเองไม่เคยทำผิดกับการเป็นคนขึ้นมาในอดีต และ ไม่ต้องเสียดายกับการเคยเสวยสุขมาแต่ครั้งก่อน แต่ถ้าหากมีปัญหาแล้ว มุ่งหน้า ที่จะพัฒนากรรมให้ได้อย่างเดียว ในทางตรงกันข้าม ถ้าไม่มีปัญหาก็จะทำการไม่ดีฝ่ายเดียว ในโลกมนุษย์จึงมีความต่างกันมาก โดยเฉพาะด้านจิตใจและคุณธรรม สิ่งเหล่านี้สามารถหล่อหลอมคนเราให้มีจิตใจที่เข้มแข็ง ไม่บอบบางและอ่อนไหวกับความทุกข์มากเกินไป มีโอกาสได้ลิ้มรสของความทุกข์ ความสุขสลับกัน เป็นประหนึ่งว่า เคยเกิดในทุกคติภูมิมาครั้งหนึ่งแล้ว ทำให้ไม่หลงในการใช้ชีวิต และครั้งหนึ่งเคยเกิดในสุคติภูมิ ทำให้ไม่เศร้าหมอง มีความหวัง มีโอกาสที่จะสร้างความดี ถึงขั้นบรรลุนิพพานได้

ในขณะที่เดียวกันมนุษย์ภูมินี้ ก็มีโอกาสทำความชั่วได้สุด ๆ ถึงขั้นตกนรกอเวจี ถ้าหากประมาทในการดำเนินชีวิต ดังนั้นในภูมิของมนุษย์จึงเป็นดินแดนสร้างบุญ สร้างบาป เพียงแต่ใครจะสามารถตัดวงจรประโยชน์จากความเป็นมนุษย์ เพื่อการพัฒนาตัวเอง และ การเกื้อกูลได้มากน้อย ขึ้นอยู่กับความเฉลียวฉลาดในการดำเนินชีวิต เรียนรู้แยกแยะความดีความชั่ว และกำจัดมลทินแห่งใจออกไปจากวิถีชีวิตได้สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ เป็นคุณค่าของการได้เกิดเป็นมนุษย์ เพราะสามารถนำชีวิตให้ดำเนินไปสู่เทวโลกได้ เพราะคนเราเมื่อเกิดมาแล้วตายไปไม่สูญหายไปไหน หากทำกรรมดี ก็สามารไปเกิดในภูมิที่ดี มีภูมิของเทวดา เป็นต้นดังนั้น จึงเห็นได้ว่า คุณค่าของการเกิดเป็นมนุษย์ มีคุณค่าเป็นอเนกอนันต์ หากค่าประมาณมิได้ และหากได้พบพระพุทธศาสนา จึงควรเร่งรีบทำบุญกุศล รักษาศีล เจริญภาวนา จนก้าวสู่วิปัสสนา เสียแต่วันนี้ที่เดียว ใครเล่าจะรู้ว่า ความตายจะมาเมื่อใด จึงต้องถึงพร้อมด้วยกุศลกรรม คือการทำความดีอันเป็นบุญเป็นกุศลทุกชนิด ซึ่งในสาเลยกสูตร^{๑๖๖} ได้กล่าวไว้ว่า เหตุปัจจัยที่ทำให้ไปเกิดในสุคติ มีมนุษย์โลก และโลกสวรรค์ต้องประพฤติธรรมทางกาย วาจา ใจ คือ

(ก) ความประพฤติธรรมทางกาย ๓ ประการ คือ เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการประพฤติดินในกาม

(ข) ความประพฤติธรรมทางวาจา ๔ ประการ คือ เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ

^{๑๖๖} คุรยลละเอียดใน ม.ม. (บาลี) ๑๒/๔๓๙/๓๘๘, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๒๙/๔๗๑, พระไตรปิฎกแก่นธรรม ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระสูตรต้นปิฎก เล่ม ๑ , หน้า ๔๕๐.

(ค) ความประพฤติธรรมทางใจ ๓ ประการ คือ ไม่โลภอยากได้ของเขา ไม่มีจิตพยาบาท และเป็นสัมมาทิฐิ

เมื่อมนุษย์สามารถทำเหตุปัจจัยได้อย่างนี้ ชีวิตก็จะรุ่งเรืองทั้งในภพนี้และภพหน้าอย่างแน่นอน

บทที่ ๕

สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัย เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์การเกิดเป็นมนุษย์ตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนา เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research) ที่ผู้วิจัยใช้หลักการศึกษาวิจัยโดยการสืบค้นข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากเอกสาร (Document Research) เชิงลึกที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิเคราะห์การเกิดตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นหลัก ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย (๑) เพื่อศึกษาโครงสร้างเนื้อหาของพระสูตรที่เกี่ยวข้องกับการเกิด (๒) เพื่อศึกษาการเกิดตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๓) เพื่อวิเคราะห์การเกิดตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนา ซึ่งในบทนี้เป็นการสรุป อภิปรายผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ ซึ่งมีประเด็นในนำเสนอต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การวิจัย เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์การเกิดเป็นมนุษย์ตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนา ผู้วิจัยสรุปผลได้ดังต่อไปนี้

๕.๑.๑ โครงสร้างเนื้อหาของปาราชิกข้อที่ ๓ จากการศึกษาค้นคว้าโครงสร้างเนื้อหาของปาราชิกข้อที่ ๓ ว่าด้วยการพรากชีวิตมนุษย์เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการมีเจตนาในการฆ่า หากไม่มีเจตนาในการฆ่าก็ไม่ถือว่าเป็นปาราชิก โครงสร้างประกอบด้วย เรื่องต้นบัญญัติเป็นเรื่องเกี่ยวกับมูลเหตุในการฆ่า ทรงตั้งสิกขาบทบัญญัติเป็นสิกขาบทและอนุบัญญัติ กรอบของการฆ่า และเรื่องราวเกี่ยวกับพระวินัยปิฎกมากล่าวเป็นเบื้องต้นเพื่อให้เห็นพัฒนาการของการเกิดขึ้นมาของพระวินัย ตามหลักฐานข้อมูลในพระวินัยปิฎกนั้นก็คือธรรมปาพจน์ที่ประมวลพุทธบัญญัติเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิตและวิธีดำเนินกิจการต่าง ๆ ของภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์

โครงสร้างมหานิทานสูตร ได้แก่ พระสูตรที่ตรัสถึงการเกิด เพราะการเกิดเป็นมนุษย์ตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนา ในประเด็นเรื่องคำสอนเรื่องการเกิดที่ปรากฏในมหานิทานสูตร ซึ่งมหานิทานสูตรนั้นเป็นพระสูตรที่ปรากฏอยู่ในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค เล่มที่ ๑๐ ซึ่งมหานิทานสูตรนี้ถือว่าเป็นอีกพระสูตรหนึ่งที่มีหลักคำสอนเรื่องการเกิดปรากฏอยู่โดยคำสอนเรื่องการเกิดในมุมมองของมหานิทานสูตรนั้นเป็นคำอธิบายการเกิดในหลักของเหตุผลหรือเหตุปัจจัย โดยเหตุปัจจัยนั้นก็คือหลักปฏิจจสมุปบาทนั้น ซึ่งมีมูลเหตุ หลักธรรม การบัญญัติอดีต อนัตตา วิญญาณ และวิโมกข์ ที่ปรากฏในมหานิทานสูตร ขยายออกเป็นความหมายของการเกิด และกระบวนการเกิด

โครงสร้างมหาตณหาสังขยสูตรเป็นพระสูตรที่กล่าวถึงการแก้ไขความเข้าใจผิดของพระสาติ โครงสร้างของมหาตณหาสังขยสูตร เป็นพระสูตรที่แก้ปัญหาเฉพาะเรื่อง มีโครงสร้าง ๒ ประการ คือ ๑) โครงสร้างเกี่ยวกับบุคคล ๒) โครงสร้างเกี่ยวกับหลักธรรม และการแก้ไขปัญหาคำสอนของพระสาติด้วยหลักการ ๕ ประการ คือ (๑) เรื่องวิญญาณ (๒) คำสอนเกี่ยวกับขันธ ๕ (๓) คำสอนเกี่ยวกับอาหาร ๔ ประเภทที่หล่อเลี้ยงขันธ ๕ (๔) คำสอนเรื่องปฏิจจสมุปบาท และ (๕) คำสอนเรื่องการเกิด

โครงสร้างเนื้อหาของอินทสูตร ได้แก่ พระสูตรที่อยู่ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๕ สังยุตนิคาย สคาถาวรรค โดยพระไตรปิฎกเล่มนี้จัดเป็นสังยุตโดยอินทสูตรจะปรากฏอยู่ในยักขสังยุต

ซึ่งคำว่ายักขสังยุตนั้นแปลว่า ประมวลเรื่องยักข์ หมายถึงประมวลพระสูตรที่เกี่ยวกับยักข์เข้าไป สนนทธรรมกับพระผู้มีพระภาค ไม่จัดแบ่งเป็นวรรค มีทั้งหมด ๑๒ สูตร ชื่อพระสูตรแต่ละสูตร ตั้งตามชื่อบุคคลคือยักข์ที่ปรากฏในพระสูตรนั้น ๆ

๕.๑.๒ การเกิดในปาราชิกข้อที่ ๓ มหานิทานสูตร มหาตัมหาสังขยสูตร และอินทกสูตร จากการศึกษาพบว่า การเกิดเป็นมนุษย์ในปาราชิก นั้นมีองค์ประกอบของการเกิดอยู่ ๓ ส่วน คือ ๑) จิตดวงแรกหรือปฏิสนธิจิต ๒) อรูปขันธ์ ๓) ได้แก่ สัญญา สังขาร วิญญาณ ซึ่งเกี่ยวข้องกับจิตหรือปฏิสนธิพร้อมทั้งจิต ๓) กลละรูป หมายถึง รูปที่เป็นหยาดน้ำใสที่จะพัฒนามาเป็นมนุษย์ในภายหลัง ในสิกขาบทข้อที่ ๓ ว่าด้วย ภิกษุใดจงใจพรากกายมนุษย์จากชีวิต หรือแสวงหาศีลตราอันจะปลิดชีวิต ให้แก่กายมนุษย์นั้น หรือพรรณนาคุณแห่งความตาย หรือชักชวนเพื่ออันตาย ด้วยคำว่า จะมีประโยชน์อะไรแก่ท่าน ด้วยชีวิตอันแสนลำบากยากแค้นนี้ ท่านตายเสียดีกว่าเป็นอยู่ ดังนี้ มีจิตอย่างนี้ มีใจอย่างนี้ มีความหมายหลายอย่าง อย่างนี้ พรรณนาคุณในความตายก็ดี ชักชวนเพื่ออันตายก็ดีโดยหลายนัย แม้ภิกษุนี้ก็เป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้ การได้เกิดเป็นมนุษย์ไม่ใช่เรื่องง่าย มีเหตุปัจจัยมากมาย ทั้งเหตุปัจจัยในปัจจุบันชาติ และอดีตชาติ จึงได้เกิดมาเป็นมนุษย์ พระพุทธองค์ทรงมองเห็นคุณค่าของการได้เกิดเป็นมนุษย์ จึงได้ทรงบัญญัติสิกขาบทในปาราชิกข้อที่ ๓ ขึ้น

การเกิดในมหานิทานสูตร พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสกับพระอานนท์ เกี่ยวกับกระบวนการเกิดว่า เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี กล่าวได้ว่าในมหานิทานสูตรระบุว่า การเกิด เริ่มต้นจากการที่มี วิญญาณ ที่พระอรรถกถาจารย์กล่าวว่า วิญญาณนั้นคือ ปฏิสนธิจิตหรือปฏิสนธิวิญญาณ ต้องลงสู่ครรภ์มารดา ก่อนเป็นอันดับแรก นามรูปจึงปรากฏ หรือนามรูปปรากฏได้ ก็เพราะมี วิญญาณหรือปฏิสนธิจิตมาอยู่ในนามรูปนั้นก่อน กล่าวคือ เมื่อวิญญาณหยั่งลงด้วยการดับไป เพราะ การจุติ การที่วิญญาณเปลี่ยนไปลงสู่ครรภ์ที่เรียกว่าจุติ เพราะเป็นไปด้วยอำนาจของจิต คือเมื่อจิตดับ เวลาลงสู่ครรภ์มารดา วิญญาณก็ดับลงไป

การเกิดในมหาตัมหาสังขยสูตร สำหรับคำสอนเรื่อง การเกิดในมหาตัมหาสังขยสูตร พระองค์ทรงแสดงว่าองค์ประกอบที่ทำให้สัตว์เกิดในครรภ์มี ๓ ประการ ๑) บิดามารดาอยู่ร่วมกัน ๒) มารดามีระดู ๓) มีคันธัพพะมาเกิด เพราะปัจจัย ๓ ประการประชุมพร้อมกันอย่างนี้ การถือกำเนิดในครรภ์จึงมีได้ สิ่งที่เกิดภายหลังจากการตั้งครรภ์ มารดาและบิดาจะต้องดูแลบุตรนั้นด้วย บริหารครรภ์ อย่างครบถ้วน ๙-๑๐ เดือน จึงคลอดทารก กระบวนการหลังจากคลอด ระยะแรกเด็ก น้อยจะอาศัยน้ำนม พัฒนาการของเด็กในวัยเด็ก โทมาระยะหนึ่งเด็กจะมีพัฒนาการคือการเดิน การวิ่ง และเล่นของเล่นที่ตนเองชอบ และพัฒนาการของเด็กในวัยเด็กสู่วัยรุ่นและวัยทำงานต่อไป

การเกิดในอินทกสูตร การเกิดในอินทกสูตรเป็นแนวคิดที่ละเอียด กล่าวถึงการอธิบาย พัฒนาการของการเกิดของมนุษย์ในครรภ์เป็นขั้นเป็นตอน พระพุทธองค์ตรัสถึงการก่อกำเนิดมนุษย์ที่ เจริญเติบโตอยู่ในครรภ์มารดาว่า รูปเบื้องต้นเกิดเป็น กลละ (หมายถึงรูปละเอียดลักษณะกลมใส ขนาดเท่าหยดน้ำมันที่ติดอยู่บนขนแกะซึ่งเหลือจากการสะบัด) จากกลละเป็น อัฟพุทะ (หมายถึง รูปละเอียดที่เกิดถัดจากกลละนั้นไป ๗ วันมีสีเหมือนน้ำล้างเนื้อ มีลักษณะเหมือนติบกุหลาบ) จากอัฟพุ ทะเป็น เปสิ (หมายถึง ชั้นเนื้อเล็ก) จากเปสิเป็น ฆนะ มีลักษณะเป็นก้อนค่อยๆ แข็งตัวขึ้น จากฆนะ เป็น ปัญจสาขา มีลักษณะเป็นปุ่ม ๕ ปุ่ม คือ ปุ่มศีระษะ ๑ ปุ่มแขน ๒ ปุ่มขา ๒ จากนั้นก็พัฒนาไปสู่ การเป็นรูปร่างจนมี ผม ขน เล็บ เป็นต้นเกิดขึ้น ตามที่ปรากฏในอินทกสูตรที่ว่า มารดาบริโภคอาหาร

อย่างไร สัตว์ผู้เกิดในครรภ์ก็เลี้ยงชีวิตด้วยอาหารอย่างนั้นในครรภ์มารดา สัตว์ที่อยู่ในครรภ์มารดา บริโภคอาหารทางก้านสะดือ กล่าวคือ ก้านสะดือจะติดเป็นอันเดียวกับแผ่นท้องของมารดา ก้านสะดือนั้นมีลักษณะเป็นรูพรุนข้างในเหมือนก้านบัว รสอาหารที่มารดากินเข้าไปแล้วจะแผ่ซ่านไปทางก้านสะดือสัตว์ในครรภ์ก็เลี้ยงตนเองด้วยรสอาหาร

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

จากการศึกษาเรื่องศึกษาวิเคราะห์การเกิดในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ทำให้ทราบถึงกระบวนการเกิด และ พัฒนาการของการเกิดของมนุษย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ทั้งในพระไตรปิฎก และอรรถกถาได้อย่างถูกต้องและชัดเจนมากขึ้น ทำให้เราได้ทราบรายละเอียดของการเกิดมาเป็นมนุษย์นั้นเป็นอย่างไรไม่ใช่อยู่ ๆ ก็เกิดผุดขึ้นเลยทันที ต้องมีเหตุปัจจัยที่ถึงพร้อมอย่างครบถ้วนหลายประการ จึงจะเกิดมาเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์และเพียบพร้อมได้ ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ และในการดำรงชีวิตอยู่ก็ไม่ใช่ว่าเรื่องง่ายต้องผ่านอุปสรรคต่าง ๆ มาหลายประการเช่นเดียวกัน กว่าจะดำรงชีวิตรอดอยู่ได้ในโลกใบนี้ เราจึงควรมีความภาคภูมิใจในการเกิดของเรา และตระหนักถึงคุณค่าอย่างแท้จริงของชีวิตมนุษย์ทุกคนที่เกิดมาในโลกนี้ และจะทำอย่างไรจึงจะใช้ชีวิตที่เกิดมาเป็นมนุษย์แล้วให้คุ้มค่าอย่างสูงสุดเท่าที่จะทำได้ให้มากที่สุด อันเป็นการไม่สูญเสียโอกาสที่เปลา่าประโยชน์ที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์แล้วได้พบพระพุทธศาสนา

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิเคราะห์การเกิดเป็นมนุษย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ทราบว่าการเกิดเป็นมนุษย์นั้น มีกระบวนการเกิดตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา พัฒนาการของการเกิดตั้งแต่คลอดออกมา ในระหว่างจนถึงกาลสิ้นชีวิตไปในที่สุดของมนุษย์ทุกคน มิได้เกิดขึ้นมาเองโดยลอย ๆ ล้วนแต่มีเหตุและปัจจัยทั้งสิ้น ฉะนั้นผู้วิจัยเห็นว่า ควรค่าแก่การนำไปศึกษาวิจัยในหัวข้อต่อไปนี้

๑. ควรศึกษาคัมภีร์ที่เกี่ยวข้องกับการเกิดในคัมภีร์อื่น ๆ
๒. ควรมีการศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมเชิงลึกในการพัฒนาคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

ก. ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎก ภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____ พระไตรปิฎกแก่นธรรม ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐

_____ อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

_____ ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล ชุด ๙๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

ข. ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ

๑. หนังสือทั่วไป

ขุนสรรพกิจโกศล. คู่มือการศึกษา กัมมัฏฐานสังคหวิภาค พระอภิธรรมัตถสังคหะ ปริเฉทที่ ๕.

กรุงเทพมหานคร : คณะธรรมสภาจฉวัดมหาธาตุ, ๒๕๐๙.

คณาจารย์สถาบันราชภัฏสวนดุสิต. ความจริงของชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สถาบัน

ราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๗.

จินดา ไชยอุดม. แปล. นคปริย. เขียน. กรรมและการเกิดใหม่ในสังคัมร่วมสมัย. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์สวนเงินมีมา, ๒๕๔๘.

เฉลียว รอดเขียว. ความจริงกับชีวิต. กรุงเทพมหานคร : บริษัท จรัญสนิทวงศ์การพิมพ์ จำกัด ,

๒๕๕๐.

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ชาญเสน. การพัฒนาสตรีในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้ว

การพิมพ์, ๒๕๓๙.

จิตวณโณ ภิกขุ. ตายแล้วไปไหน. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ บริษัท เซเว่น พรินต์ติ้ง

กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๕๐.

นายแพทย์ วรินทร์ วิชยานุโรจน์. เข้าใจ เข้าถึง พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ หจก.

สามลดา, ๒๕๔๙.

บรรจบ บรรณรุจิ. **ปฏิจจสมุปบาท กระบวนธรรมเพื่อความเข้าใจชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๓.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

_____ **.จิต มโน วิญญาณ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๗.

บุษกร เมธางกูล. **ใครให้คุณเกิด**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เลี้ยงเซียง, ๒๕๔๘.

ปู่ย แสงฉาย. **พระธรรมมหาวิธานวัตร ชำระ. มลทินปัญหา ฉบับพร้อมด้วยอรรถกถา ฎีกา**. พระ

นคร : โรงพิมพ์ ลูก ส. ธรรมภักดี, ๒๕๒๘.

ผศ.บุญมี แทนแก้ว. **จริยธรรมกับชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้ ,

๒๕๔๑.

_____ **.จริยศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓ . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนส์ไตร์ ,

๒๕๓๙.

นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ **.ศาสนศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๕๔.

_____ **.จริยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ, ๒๕๕๕.

ผศ. ศรีนวล ศรีจินดาภรณ์. **เอกสารคำสอนรายวิชาจริยธรรมกับชีวิต**. กรุงเทพมหานคร :

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๔๗.

ผศ.มาณพ นักการเรียน. **พระพุทธศาสนากับสตรีศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลง

กรณราชวิทยาลัย , ๒๕๔๕.

ผศ. วิชาน สุชีวกุปต์. **อภิปรัชญา**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย

รามคำแหง ๒๕๔๖.

พร รัตน์สุวรรณ. **พุทธวิทยา เล่ม ๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๗.

_____ **.พุทธวิทยา เล่ม ๒ พุทธปรัชญา ฉบับพิสดาร**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรง

พิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๗.

พระชาญชัย อธิปัญญา. **กฎแห่งกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด**. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ บริษัท

ออฟเซ็ท เพรส จำกัด, ๒๕๔๖.

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตวณฺโณ). **การพัฒนาจิต**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราช

วิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตวณฺโณ). **ข้อพิสูจน์เรื่องการเวียนว่ายตายเกิด**. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์บริษัท ก. พล (๑๙๙๖) จำกัด, ๒๕๔๘.

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). **การอยู่เหนือกรรม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา.

ม.ป.ป.

_____ **.การเมืองคือธรรมะ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อรุณวิทยา

, ๒๕๓๑.

- _____ **คู่มือศึกษาระยะ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๘.
- _____ **ปฏิจจนุสุมปาตคืออะไร**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๓๘.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). และคณะ. **คลังธรรม เล่ม ๑**. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง, ๒๕๔๖.
- _____ **คลังธรรม เล่ม ๒**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง, ๒๕๔๖.
- _____ **คลังธรรม เล่ม ๓**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง, ๒๕๔๖.
- _____ **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ช่อ
ระกา, ๒๕๔๘.
- _____ **ศัพท์วิเคราะห์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เลี้ยงเชียง, ๒๕๕๐.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒ .
กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๕๒
- _____ **การทำแท้งในทัศนะของพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัท
สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘.
- _____ **พัฒนาตน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๔.
- _____ **ความสุขที่แท้จริง**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๓.
- _____ **จะพัฒนาคนกันอย่างไร**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.
- _____ **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร :
บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖.
- _____ **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- _____ **วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : ศยามการพิมพ์, ๒๕๔๖.
- _____ **ประมวลสารคดีธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐.
- _____ **นิตยสารแนวพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๗.
- พระพุทธโฆษาจารย์. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. สมเด็จพระพุทธเจ้าจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ) และคณะ
แปลและเรียบเรียง. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : ประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง, ๒๕๔๖.
- _____ **วิสุทธิมรรค**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- _____ **สมันตปาสาทิก**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย
, ๒๕๓๗.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **คู่มือชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๘.
- _____ **มองสันติภาพโลก ผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓.
กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๘.

_____ **โลกขึ้นสหัสวรรษใหม่ คนต้องเปลี่ยนแนวคิดใหม่.** พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๘.

_____ **สยามสามไตร.** กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สวย, ๒๕๕๒.

_____ **พุทธธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙.

พระพรหมโมลี. (วิลาศ ญาณวโร ป.ธ. ๙). **กรรมที่ปณี เล่ม ๑.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๔๕.

_____ **กรรมที่ปณี เล่ม ๒.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๔๕.

_____ **ภูมิวิลาสินี.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๔๕.

_____ **โลกที่ปณี.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๔๕.

พระภาสกร ภูริวฑฒโน. (ภาวีโล). **รู้ทันกรรม รู้ทันโลก.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บ้านหนังสือโกสินทร์, ๒๕๓๗.

_____ **ปฏิจจสมุปบาท สำหรับคนรุ่นใหม่.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บ้านหนังสือโกสินทร์, ๒๕๕๑.

พระมหาสมปอง มุทีโต. **อภิธานวรรณนา.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๗.

พระมหาสนอง ปจโจปการี (จ่านิล). **มนุษย์กับสังคม.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระวัลลภ ชวนปญโญ. **กฎแห่งกรรม.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๒.

พระสิริมงคลอาจารย์. **จักกวัตติปณี.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๔๘.

_____ **มังคลัตถที่ปณี.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๒.

พระสัทธัมมโชติกะ. **ปรมัตถโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา, ปฏิจจสมุปบาทที่ปณีและปัจฉัย ๒๔ โดยย่อ.** กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสัทธัมมโชติกะ, ๒๕๒๑.

พันเอกปิ่น มุกกันต์. **มงคลชีวิต.** พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : สร้างสรรค์บุ๊คส์, ๒๕๔๙.

_____ **ปาฐกถาเรื่องจิต.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๑๕๔๑.

_____ **พุทธศาสตร์ ภาค ๑.** กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พันตรี ป. หลงสมบุญ. **พจนานุกรม มคอ - ไทย.** กรุงเทพมหานคร : อาหารการพิมพ์, ๒๕๔๐.

_____ **พิน ดอกบัว. ศาสนาเปรียบเทียบ.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ โสภณการพิมพ์, ๒๕๔๓.

_____แนวความคิดเกี่ยวกับสังสารวัฏ: การเวียนว่ายตายเกิดในพระพุทธศาสนา .พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศิลปปาบรรณาคาร,๒๕๔๓.

ภิรมย์ พุทธรัตน์. ความเร่งลับของเวลา มิติที่สี่ของสรรพสิ่งในจักรวาล. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สร้อยทอง ,๒๕๔๑.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. มิลิตินปัญหา ฉบับแปลในมหามกุฏราชวิทยาลัย. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

รศ. คุณ โทชน์. พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์ , ๒๕๔๘.

รศ.ดร.สุจิตรา (อ่อนค้อม) ธรณี. ปรัชญาเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : อักษราพิพัฒน์,๒๕๔๐.

รศ.ดร. วีชระ งามจิตรเจริญ. พุทธศาสนาเถรวาท. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,๒๕๕๐.

ราชบัณฑิตยสถาน.พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์,๒๕๔๒.

เลียวนาร์ด เอ บุลเลน,เขียน. ประชา หุตานุวัตร. แปล. ศาสตร์แห่งการดำเนินชีวิต พุทธวิธีเพื่อคุณภาพชีวิตร่วมสมัย. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ หจก. สามลดา, ๒๕๔๙.

วศิน อินทสระ. หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด. พิมพ์ครั้งที่ ๒๐. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๘.

ศุภวรรณ พ. พรรณวงศ์ กรีน. คู่มือชีวิต ภาคกฎแห่งกรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ บริษัท พี.เอ็น.เค แอนด์ สกายพรีนติ้ง จำกัด, ๒๕๔๘.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. สารานุกรมพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย,๒๕๒๙.

_____เบญจศีล-เบญจธรรม. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย,๒๕๓๘.

สมภาร พรหมทา. ความเร่งลับของเวลา. พิมพ์ครั้งที่ ๒ . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม ,๒๕๔๖.

สมาคมวัดสระเกศ. อรรถกถาอัฐฐาสลินี ภาค ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนการพิมพ์,๒๕๐๙.

สำนักพิมพ์ตรงหัว. ปัญหาพระเจ้ามิลินท์. พิมพ์ที่ พาวเวอร์พรีนติ้ง การพิมพ์. (ม.ป.ป.).

เมธาวิ อุดมธรรมมานุภาพ และคณะ. พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต,๒๕๔๙.

๒. วิทยานิพนธ์ภาษาไทย

พระมหาพิเชษฐ์ ธีรวีโส (ดอกรัก). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องกรรมและสังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาท ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนไทยในปัจจุบัน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

พระมหาสมปอง จนทวิโส (ยุงรัมย์). “ธรรมชาติของมนุษย์ในพุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาของอริสโตเติล” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระมหาสมชาย สิริจินโท (ห่านนท์). “พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของพระพุทธคุณ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระมหาสมปอง จนทวิโส. “ธรรมชาติของมนุษย์ในพุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาของอริสโตเติล”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระสอน กุสโล (ภูบรรสุข). “มโนทัศน์เรื่องชีวิตในพุทธปรัชญาเถรวาท” บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

นางสาวสุจรีต พรศิริประสาท. “การศึกษาวิเคราะห์กฎแห่งกรรม: ศึกษาเฉพาะงานเขียนของ ท. เสี่ยงพิบูลย์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

บุญเลิศ เทียรเดช. “การศึกษาเรื่องหลักกรรมและการเกิดใหม่ตามแนวพระอภิธรรม” **สารนิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต** บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

๓. วิทยานิพนธ์ภาษาอังกฤษ

The religion of the future will be a cosmic religion. It should transcend a personal God and avoid dogmas and theology. Covering both the natural and the spiritual, it should be based on a religious sense arising from the experience of all things, natural and spiritual, as a meaningful unity. Buddhism answers this description. If there is any religion that would cope with modern scientific needs, it would be Buddhism." (May 19th, 1939, Albert Einstein's speech on "Science and Religion" in Princeton, New Alderfer, C. P. **Existence, relatedness, and growth: Human needs in organizational settings**. New York: Free Press. 1972.

Applewhite,R.B. **Organizational Behavior.** *New York: Prentice-Hall, 1964*

Beauchamp,George A. **A curriculum theory.** *New Delhi: Enrage Publishing House.*
1975

Buriel, R. **Teacher-student interaction and their relationship to student achievement :** A Comparison of Angle American and Mexican American children, *Journal of Educational Psychology, 1983.*

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระปราปศีก อุทโย (วิจิตรศักดิ์)
- ว/ด/ป เกิด : วันที่ ๑๔ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๒๒
- สถานที่เกิด : ๑๐๕ หมู่ที่ ๑๑ ตำบลไผ่ทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
- การศึกษาทางโลก : พ.ศ. ๒๕๕๙ พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ) สาขาวิชา พระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- การศึกษาทางธรรม : พ.ศ. ๒๕๔๕ นักระรมชั้นเอก วัดจินดาราม ตำบลไผ่ทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
- ประสบการณ์การทำงาน : ครูพระสอนศีลธรรมในสถานศึกษา
ครูพระสอนนักระรมชั้นตรี - โท - เอก
พระวิทยากรอบรมคุณธรรม-จริยธรรม ค่ายเยาวชนพุทธบุตร
พระวิทยากรอบรมเยาวชน ผู้บำบัดพื้นฟู ยาเสพติด กองทัพอากาศ ดอนเมือง
พระวิทยากรอบรมคุณธรรม-จริยธรรม ประจำวัดเจริญธรรมาราม
พระอาจารย์อบรม โครงการบวชนกข์มจาริณี ประจำวัดเจริญธรรมาราม
- อุปสมบท : วันที่ ๑๔ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๔๓
ณ วัดจินดาราม ตำบลไผ่ทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
- สังกัด : วัดเจริญธรรมาราม แขวงสายไหม เขตสายไหม กรุงเทพมหานคร
- หน้าที่ปัจจุบัน : พระอาจารย์สอนวิปัสสนากัมมัฏฐาน ตามแนวสติปัฏฐาน ๔
ประจำสำนักปฏิบัติธรรม แห่งที่ ๒๐ วัดเจริญธรรมาราม กรุงเทพมหานคร
- ปีที่เข้าศึกษา : ๒๕๕๘
- ปีที่สำเร็จการศึกษา : ๒๕๖๑
- ที่อยู่ปัจจุบัน : เลขที่ ๙๙ หมู่ ๕ วัดเจริญธรรมาราม ถนนสายไหม ซอย ๗ แขวงสายไหม
เขต สายไหม กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๒๐
- Email : phraprabsuk@outlook.co.th
- โทรศัพท์ : ๐๘๔-๙๒๗๘๙๘๕